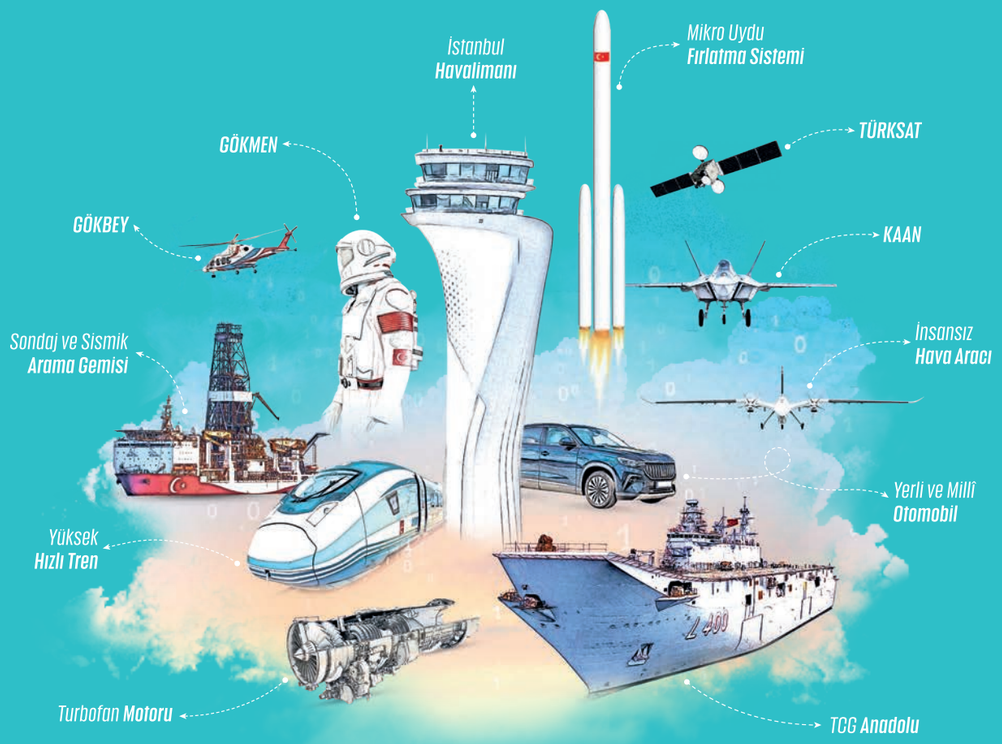
Bu kitaba sığmayan daha neler var!

eba
www.eba.gov.tr

EBA

Karekodu okut, bu kitapla ilgili EBA içeriklerine ulaş!

Teknoloji Yolculuğumuz

BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.

ISBN: 978-625-5498-18-2

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Beşinci Maddesinin İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşıması Zorunlu Değildir.

ADALET ALANI HUKUK DİLİ VE TERMİNOLOJİSİ 9 DERS MATERYALİ

MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSESİ

ADALET ALANI

HUKUK DİLİ VE TERMİNOLOJİSİ

9

DERS MATERYALİ

MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSESİ

ADALET ALANI

HUKUK DİLİ VE TERMİNOLOJİSİ

9

DERS MATERYALİ

YAZARLAR

Dr. Ali İlker KURT

Dilek TANRIKILU

Ecehan ÖZTÜRK

Hamiyet Hilal DOĞANTEKİN

Mehmet ÖZDEMİR

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI .....: 10902
YARDIMCI VE KAYNAK KİTAPLAR DİZİSİ.....: 3821

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir.
Ders materyalinin metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

HAZIRLAYANLAR

Dil Uzmanı	Abdullah ŞAHİN
Program Geliştirme Uzmanı	Emel DOLDUR
Rehberlik Uzmanı	Ali İLİŞ
Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı	Fatma YILMAZ
Görsel Tasarım Uzmanı	Vefa AKSOY

ISBN: 978-625-5498-18-2

Millî Eğitim Bakanlığının 24.12.2020 gün ve 18433886 sayılı oluru ile
Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğünce ders materyali olarak hazırlanmıştır.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

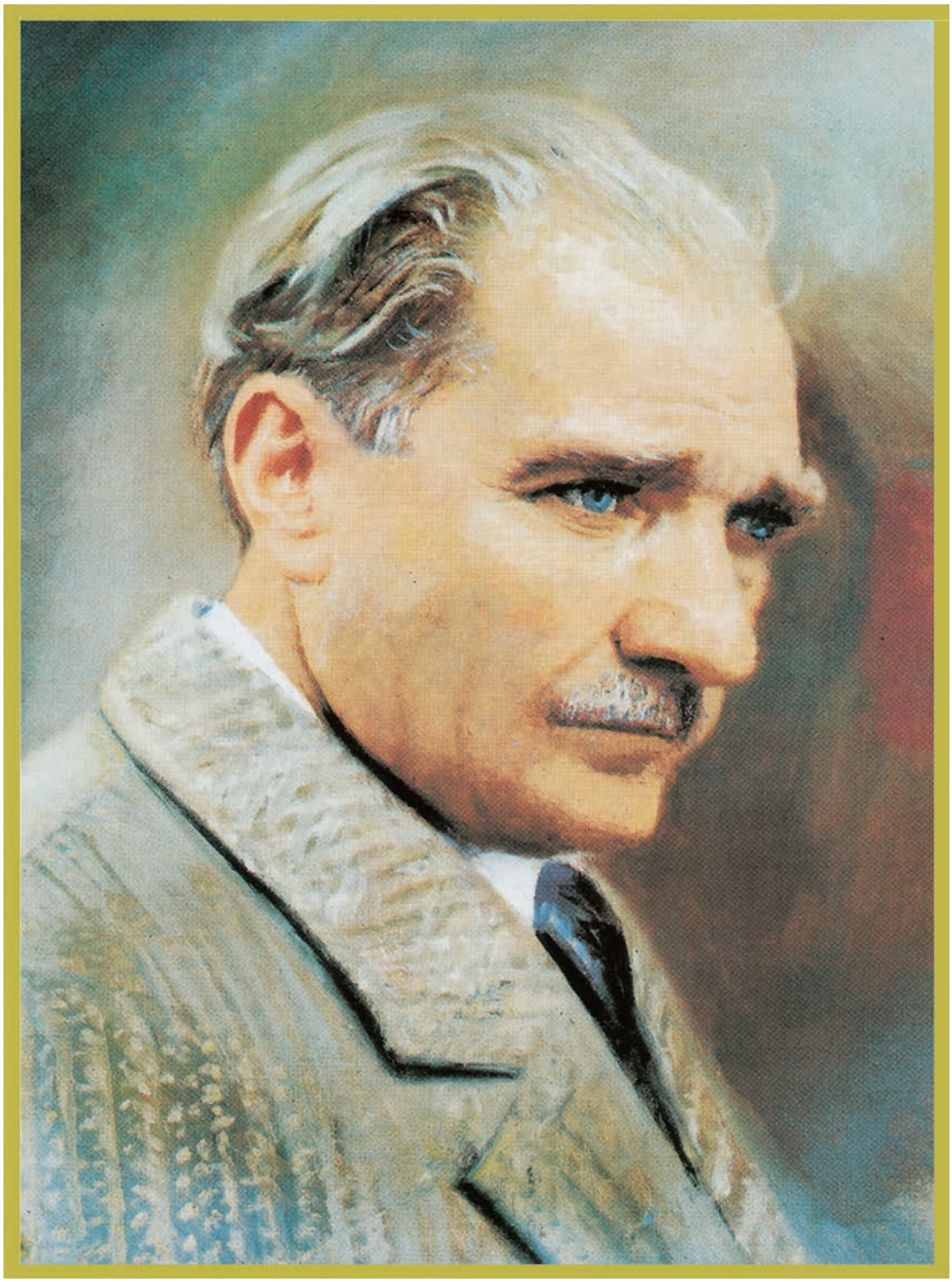
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

DERS MATERYALİNİN TANITIMI 13

1. TEMEL HUKUK KURALLARI 14

1.1. TOPLUMSAL DÜZEN KURALLARI 15
1.1.1. Din Kuralları 16
1.1.2. Ahlak Kuralları 16
1.1.3. Görgü Kuralları 16
1.1.4. Hukuk Kuralları 17
1.1.4.1. Hukukun Amacı ve İşlevleri 18
1.1.4.2. Hukuk Devleti 24

1.2. HUKUK KURALLARININ ÇEŞİTLERİ 27
1.2.1. Hukuk Kurallarının Özellikleri ve Çeşitleri 28
1.2.1.1. Hukuk Kurallarının Çeşitleri 29

1.3. HUKUKUN KAYNAKLARI 34
1.3.1. Asli Kaynaklar 35
1.3.1.1. Yazılı Kaynaklar 35
1.3.1.2. Yazısız Kaynaklar 37
1.3.2. Tali Kaynaklar 39
1.3.2.1. Bilimsel Görüşler (Doktrin-Öğreti) 39
1.3.2.2. Yargı Kararları (İçtihatlar) 39
1.3.2.3. İçtihadı Birleştirme Kararı 39
1.3.3. Hukuk Boşluğu 41
1.3.3.1. Hâkimin Takdir Yetkisi 42
1.3.4. Hukukun Dalları 43
1.3.4.1. Kamu Hukuku 44
1.3.4.2. Özel Hukuk 45
1.3.4.3. Karma Hukuk 45

1.4. KİŞİ VE HAK KAVRAMI 46
1.4.1. Kişi Kavramı ve Türleri 47
1.4.1.1. Gerçek Kişi 47
1.4.1.2. Tüzel Kişi 52
1.4.2. Hak Kavramı ve Hakların Sınıflandırılması 55
1.4.2.1. Hakların Sınıflandırılması (Türleri) 57

1.4.2.2. Hakların Kazanılması 60
1.4.2.3. Hakların Korunması 63
1.4.2.4. Dava Çeşitleri 65

1.5. İNSAN HAKLARI VE DEMOKRASİ 67
1.5.1. İnsan Hakları 67
1.5.1.1. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi 71
1.5.1.2. İnsan Haklarının Korunması 76
1.5.2. Demokrasi 83
1.5.2.1. Anayasa Kavramı 85
1.5.2.2. Anayasal Ödevler 88
1.5.2.3. 1982 Anayasası'nın Temel İlkeleri 92
1.5.3. Temel Hak ve Özgürlükler 94
1.5.3.1. Anayasal Haklar 94
1.5.3.2. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması 97

1.6. YAPTIRIM TÜRLERİ 100
1.6.1. Suç, Ceza ve Yaptırımlar 100
1.6.1.1. Suç ve Ceza Kavramları 100
1.6.1.2. Yaptırımlar 104
1.6.2. Ceza ve Güvenlik Tedbirleri 110
1.6.2.1. Hapis Cezaları 110
1.6.2.2. Adli Para Cezası 110
1.6.2.3. Güvenlik Tedbirleri 111
1.6.3. İdari Yaptırımlar 111
1.6.3.1. İdari Para Cezası 112
1.6.3.2. İdari Tedbirler 113
1.6.4. Şikâyet ve Kamu Davası 114
1.6.4.1. Şikâyet 114
1.6.4.2. Kamu Davası 115

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 117

2. DEVLETİN TEMEL ORGANLARI 122

2.1. YASAMA ORGANI VE GÖREVLERİ 123
2.1.1. Yasama Organı: Türkiye Büyük Millet Meclisi 125
2.1.2. TBMM Üyelerinin Seçilmesi 127
2.1.2.1. Milletvekilleri 128

2.1.3. TBMM'nin İç Yapısı ve Çalışma Düzeni 132
2.1.4. TBMM'nin Görev ve Yetkileri 133
2.1.4.1. Kanun 133
2.1.5. Türkiye Büyük Millet Meclisi Bilgi Edinme ve Denetim Yolları 134

2.2. YÜRÜTME ORGANI VE GÖREVLERİ 136
2.2.1. Yürütme Organı: Cumhurbaşkanı 136
2.2.1.1. Cumhurbaşkanlığı Seçimi 137
2.2.1.2. Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri 139
2.2.1.3. Cumhurbaşkanının Cezai Sorumlulukları 140
2.2.2. Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanlar 140
2.2.3. Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları ve Ofisler 142
2.2.4. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri 143
2.2.5. Milli Güvenlik Kurulu ve Olağanüstü Hâl Yönetimi 144
2.2.6. Devlet Denetleme Kurulu 146

2.3. YARGI ORGANI VE GÖREVLERİ 148
2.3.1. Yargı Organı: Tarafsız ve Bağımsız Mahkemeler 148
2.3.2. Mahkemelerin Bağımsızlığı 150
2.3.3. Hâkimlik ve Savcılık Teminatı 151
2.3.4. Duruşmaların Açık ve Gerekçeli Olması 152

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 154

3. YARGI TEŞKİLATININ İŞLEYİŞİ 158

3.1. YARGI TEŞKİLATI 159
3.1.1. Türk Yargı Sistemi 160
3.1.1.1. Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri 161
3.1.1.2. Adli Yargı Ara Derece Mahkemesi 167
3.1.1.3. Adli Yargı Üst Derece Mahkemesi 170
3.1.2. İdari Yargı Kolu 171
3.1.2.1. İdari Yargı İlk Derece Mahkemeleri 173
3.1.2.2. İdari Yargı Ara Derece Mahkemesi 174
3.1.2.3. İdari Yargı Üst Derece Mahkemesi 177
3.1.3. Yüksek Mahkemeler 180
3.1.3.1. Anayasa Mahkemesi 180
3.1.3.2. Uyuşmazlık Mahkemesi 183
3.1.5. Diğer Yargı Kuruluşları 188

3.1.5.1. Hâkimler ve Savcılar Kurulu 188
3.1.5.2. Adalet Bakanlığı 189

3.2. YARGI BİLİŞİM SİSTEMLERİ..... 194

3.2.1. UYAP'ın Kuruluşu ve Faydaları 195
3.2.2. UYAP Teknolojik Altyapısı..... 198
3.2.3. UYAP Vatandaş Portalı..... 199
3.2.4. UYAP Avukat Portalı..... 202
3.2.5. Elektronik İmza (E-imza)..... 203
3.2.6. Uzaktan Eğitim Portalı 204
3.2.7. UYAP Arabuluculuk Portalı..... 207
3.2.8. Uzlaştırmacı Portalı 207
3.2.9. Bilirkişi Portalı..... 207
3.2.10. UYAP Kurum Portalı..... 208
3.2.11. UYAP Doküman Editörü 208

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME.....214

4. DİLEKÇE YAZIMINDA HUKUK DİLİ 220

4. 1. HUKUK DİLİ VE HUKUK DİLİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ 221

4.1.1. Konuşma Dili..... 221
4.1.2. Yazı Dili..... 223
4.1.3. Hukuk Dili..... 224
4.1.2. Hukuk Dilinin Tarihsel Gelişimi 232
4.1.2.1. Uygur Hukuk Belgeleri 233
4.1.2.2. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Hukuk Dili ve Belgeleri.. 235
4.1.4.3. Cumhuriyet Dönemi Hukuk Dili ve Belgeleri..... 236

4.2. DİLEKÇE YAZIMI 239

4.2.1. Dilekçe Hakkı 240
4.2.2. Dilekçe Türleri..... 243
4.2.2.2. Adli Dilekçeler..... 247

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME 264
SÖZLÜK 268
KAYNAKÇA..... 274
CEVAP ANAHTARI VE ÖLÇEKLER..... 278
GENEL AĞ VE GÖRSEL KAYNAKÇASI..... 278

DERS MATERYALİNİN TANITIMI

ANA BAŞLIKLAR 2. derece başlıkları gösterir.

UYGULAMALAR
Uygulama bilgilerini gösterir.

Başlıklar
4. derece başlıkları gösterir.

Kitap adını gösterir.

Öğrenme birimini gösterir.

Sayfa numarasını gösterir.

BAŞLIKLAR
3. derece başlıkları gösterir.

Öğrenme birimini gösterir.

ANA BAŞLIKLAR
1. derece başlıkları gösterir.

UYGULAMALAR
Uygulama bilgilerini gösterir.

Öğrenme birimi konularını gösterir.

TEMEL HUKUK KURALLARI

1

1. ÖĞRENME BİRİMİ

KONULAR

1.1. TOPLUMSAL DÜZEN KURALLARI

1.2. HUKUK KURALLARININ ÇEŞİTLERİ

1.3. HUKUKUN KAYNAKLARI

1.4. KİŞİ VE HAK KAVRAMI

1.5. İNSAN HAKLARI VE DEMOKRASİ

1.6. YAPTIRIM TÜRLERİ

BEKLENTİLER

Bu öğrenme biriminde sizden

- toplumsal düzen kurallarını özelliklerine göre sınıflandırmanız
- hukuk kurallarının çeşitlerini açıklamanız
- hukukun kaynaklarını açıklamanız
- kişi türlerini ve hak türlerini açıklamanız
- insan hakları ve demokraside bulunması gereken temel ilkeleri değerlendirmeniz
- yaptırım türlerini sınıflandırmanız

beklenmektedir.

ANAHTAR KAVRAMLAR

Adalet, anayasa, demokrasi, hak, insan hakları, kişi, toplumsal kurallar, yaptırım

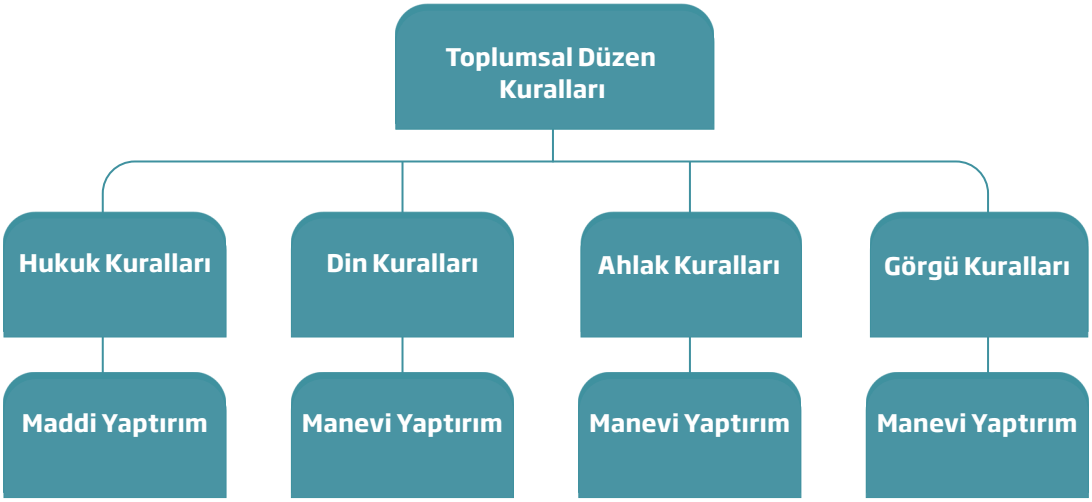
1.1. TOPLUMSAL DÜZEN KURALLARI

KONUYA BAŞLARKEN

1. Toplumsal yaşamda hiçbir kural olmasaydı, bir gününüz nasıl geçerdi?
2. Toplumsal düzen için kural koyucu olsaydınız ne gibi kurallar koyardınız? Niçin?

İnsan sosyal bir varlıktır. İnsanın tek başına maddi ve manevi birçok ihtiyacını karşılaması mümkün olamayacağından toplum hâlinde yaşamak insan için bir zorunluluktur. Bir arada yaşamak insanlara sosyal yaşamlarını sürdürmede kolaylık sağladığı gibi aralarında çıkar çatışmalarının oluşmasına da sebep olabilir. Bu nedenle toplum hâlinde yaşamayı daha düzenli ve huzurlu hâle getirmek için kurallara ihtiyaç duyulmuştur.

Toplum hâlinde yaşayan insanların yerine getirmek zorunda oldukları, ödevleri ve kullanacakları yetkileri belirleyen kurallara **toplumsal düzen kuralları** denir. Hayatın çeşitli alanlarını düzenleyen bu kurallar bazı emir ve yasaklardan oluşur. Kurallar bazen birtakım davranışların yerine getirilmesini bazen de birtakım davranışlardan kaçınılması gerektiğini ifade eder. Toplumsal düzen kuralları genel olarak dört başlık altında toplanır. Bunlar Şema 1.1'de gösterilmiştir.

Şema 1.1: Toplumsal düzen kuralları

1.1.1. Din Kuralları

Din kuralları, ilahi irade tarafından konulduğuna inanılan birtakım emir ve yasaklardan oluşur. Din kuralları, kişinin inandığı dinin gereklerini yapmasının yanında kişiler arası ilişkileri de düzenlemektedir. Din kurallarının toplumsal hayatı düzenlemede etkin olabilmesi, karşılaşılacak yaptırımla ilgilidir ve din kuralları daha çok kişinin iç dünyasına yöneliktir. Din kurallarının koyduğu emir ve yasaklara aykırı davranışta bulunma hâlinde karşılaşılacak yaptırım manevidir. Örneğin kişiler inançları doğrultusunda yasak olan davranışlarda bulunduklarında günahkâr sayılmak ya da ahiret hayatında cezalandırılmak gibi manevi kökenli yaptırımlarla karşılaşırlar.

1.1.2. Ahlak Kuralları

Ahlak kuralları; bir toplumun yaşamına zamanla yerleşen, toplumun düzenli ve uyumlu bir şekilde yaşamasına katkıda bulunan, toplumdaki bireylerin çoğunluğunun uymayı kendilerine yükümlülük saydığı kuralların bütünüdür. Din ve hukuk kuralları gibi insan davranışlarını düzenleyen bu kurallar, bir insanın gerek kendi kişiliğine ve gerek diğer insanlara karşı manevi olarak uymaya zorunlu oldukları kurallar anlamına gelir. Ahlak kuralları toplumdan topluma birtakım değişiklikler gösterse de ortak kabul gören ahlak kuralları da vardır. Örneğin yardımsever olmak, insanlığın ortak kullanım alanlarına değer vermek ve korumak tüm toplumlar tarafından olumlu karşılanan ve kabul gören davranışlardan bazılarıdır. Ahlak kuralları kişilerin kendi nefislerine karşı sorumluluklarını düzenler. Örneğin yalan söylememek, iyi niyetli bir insan olmak, insani davranışlar bakımından kendini geliştirmek gibi. Ahlak kuralları kişilere, kendisi dışındakilere nasıl davranması gerektiği konusunda yol gösterir. Yoksul kimselere yardım etme, başkalarının malına ve canına göz dikmeme, yaşlılara ve hamilelere günlük hayat içerisinde özveride bulunma gibi davranışlar toplum içerisinde olumlu karşılanan hatta yapılması yönünde teşvik edilen davranışlardan bazılarıdır. Bu davranışların tersi sergilendiğinde ise ayıplanma, dışlanma, küçük görülme gibi birtakım toplumsal yaptırımlarla karşılaşılabilir.

1.1.3. Görgü Kuralları

Görgü (adab-ı muaşeret) kuralları, aynı çevreye mensup kişiler tarafından uyulan ve kişilerin benzerleri ile karşılaştıkları zaman, takınmaları gereken davranış biçimleri; konuşma, yeme, içme usulleri, oturuş biçimi, düğün ve benzeri törenlerde giyinme ve hareket tarzını gösteren kurallardır. Görgü kurallarının yaptırımı manevidir. Buna toplum tarafından saygısız, görgüsüz, kaba sayılma örnek olarak verilebilir. Sosyal ilişkileri düzenlemeye yönelik yapılanmış olan görgü kuralları, bireylerin belli olaylarda ve durumlarda nasıl davranması gerektiğini gösterir. Mesela bir davette nasıl giyileceğini bilmek, selamlaşma ve oturma biçimi belirlemek, yemek yeme şekli gibi davranışlar zamanla çevreden etkilenerek oluşturulan görgülerdir. İnsanlar,

yazısız olarak belirlenen ve zamanla toplum içerisinde yaygın bir şekilde kabul gören bu davranışlara aykırı hareket ettiğinde ise görgüsüz veya saygısız olarak nitelendirilebilirler.

1.1.4. Hukuk Kuralları

Hukuk kuralları, toplum yaşamında kişilerin kendi arasındaki veya kişiler ile toplum arasındaki ilişkileri düzenleyen, devletçe uygulanacak maddi yaptırımı bulunan, uyulması zorunlu kurallar bütünüdür. Hukuk kurallarının yaptırımları maddi olduğundan kişiler bu kurallara uymak konusunda diğer toplumsal düzen kurallarına göre kendilerini daha zorunlu hissederler.

Başka bir ifadeyle kişi, toplum düzenini sağlayan hukuk kurallarına aykırı davrandığı zaman karşısında düzeni sağlamak yönünde bir otorite olan devleti bulur. Devlet, hukuk kurallarına uyulmasını sağlamak ve bu yönde güç kullanmak maksadıyla yaptırım (müeyyide) denen hükümleri düzenler ve bunların uygulanmasını takip eder.

1.1. ETKİNLİK

Ad: Toplumsal Düzen Kuralları Şeması

Süre: 40 dakika

Yönerge

Görevinize başlamadan önce şunlara dikkat etmelisiniz:

- Öğretmeninizin rehberliğinde çalışmayı yapacağınız beşer kişilik grup oluşturunuz.
- Konuyla ilgili bilgi eksiklerinizi tamamlayınız.
- Grup çalışma planı hazırlayınız.
- Toplumsal düzen kuralları şemasını çizeceğiniz fon kartonunu hazırlayınız.
- Çalışmada kullanacağınız renkli kalem, cetvel, yapıştırıcı, renkli kağıtlar, makas hazırlayınız.

Görevinizi yaparken şunlara dikkat etmelisiniz:

- Şemanıza "Toplumsal Düzen Kuralları" başlığını veriniz.
- Vermiş olduğunuz başlıktan hareketle şemanızı dallara ayırarak; hukuk kuralları, din kuralları, ahlak kuralları ve görgü kuralları olmak üzere dört ana bölüm oluşturunuz.
- Oluşturduğunuz ana bölümlerin altına ilgili toplumsal düzen kuralı türünün temel özelliklerini kısa ifadelerle yazınız.
- Toplumsal düzen kurallarının hepsi için günlük yaşamdan en az iki örnek ekleyiniz.
- Birden fazla toplumsal düzen kuralıyla ilişkili olduğunu düşündüğünüz davranış örneklerini oklar ve bağlantılar kurarak ilgili bölüme bağlayınız.
- Şemanızın sonunda, toplumsal düzen kurallarının toplum yaşamındaki işlevini ifade eden kısa bir sonuca yer veriniz.

- Şemanızı düzenli, okunaklı ve kavramlar arasındaki ilişkileri gösterecek şekilde hazırlayınız.
- Kavramları birbirinden ayırmak için farklı şekil, renk ve semboller kullanabilirsiniz.
- Şemanızda toplumsal düzen kuralları benzerlik ve farklılıklarını göstermeye çalışınız.

Görevinizin bitiminde şunlara dikkat etmelisiniz:

- Yararlandığınız kaynakları belirtmeyi unutmayınız.
- Uygun renk, şekil seçimine ve dil bilgisi kurallarına dikkat ediniz.
- Oluşturacağınız şemanın açık ve anlaşılır olmasına dikkat ediniz.

Değerlendirme

Bu çalışmada ortaya koyacağınız ürünün, bir önceki sayfada karekodu verilmiş Kontrol Listesi ve Grup Değerlendirme Formu ile değerlendirileceğini unutmayınız.

1.1.4.1. Hukukun Amacı ve İşlevleri

Günümüze gelene kadar hukuk kavramı hakkında oldukça fazla söz söylenmiştir. Hukuk bilginleri tarafından farklı şekillerde açıklanan hukuk için en genel tanım; toplumsal ihtiyaçlardan doğmuş, eşitlik ve adalet içerisinde sosyal hayatı düzenlemeyi hedef alan kurallar bütünüdür. Hukuk kuralları devlet tarafından yasalar çerçevesinde düzenlenir.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Aşağıdaki alanlarda yer alan "Barış", "Eşitlik" ve "Güvenlik" kavramlarının etrafındaki noktalı alanlara, bu kavramlarla ilgili aklınıza gelen sözcük, duygu veya düşüncelerinizi yazınız. Sözcük, duygu ve düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

.....	.....	.....
BARIŞ	EŞİTLİK	GÜVENLİK
.....	.....	.....
.....	.....	.....

Hukuku ve hukukun amacını anlatan bazı temel kavramlar şu şekildedir:

Barış: Atatürk "Yurtta sulh, cihanda sulh" derken barışın yani devletler ve kişiler arasındaki anlayış ve hoşgörü ortamının öneminden bahsetmektedir. O hâlde **barış**, insanların ya da toplumların uyum ve karşılıklı anlayış içerisinde olması, uzlaşması durumudur.

Eşitlik: Bir toplumda huzurun varlığı için bireyler arasında eşitliğin olması şarttır. Kurallarını hukuk yolu ile oluşturan ve takip eden devletler de eşitliği bireylere bir hak olarak vermektedir. Anayasada eşitlik "Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep vb. sebeplerle ayrım gözetmeksizin kanun önünde eşittir." şeklinde düzenlenmiştir. Böylece anayasada hiçbir zümreye, aileye, kişiye veya sınıfa imtiyaz tanınamayacağı; herkesin devlet organlarının ve idare makamlarının bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorunda olacağı vurgulanmıştır.

OKUMA PARÇASI

GÜNEŞİN GÖLGESİNDE BARIŞ

İran medeniyetini inşa eden üç büyük toplumdan ilkidir. Medler (Diğer ikisi de Persler ve Sasanilerdir). Med hükümdarlarının en meşhuru ise Keyaksar (Keyaksar)...

Keyaksar, Ninova (Ninova) şehrinin üzerine yürüyüp Asur İmparatorluğu'na son verdiğinde (MÖ 612), Anadolu'daki nüfuzu Kızılırmak'a kadar ulaşmıştır. Nehrin batı yakası ise Lidya Devleti'nin hâkimiyet sahasında bulunmaktadır. Bütün cihangir devlet adamlarını esir eden daha fazla genişleme tutkusunun, bu iki devleti çok geçmeden kanlı bir savaşın eşiğine getirmesi kaçınılmazdır. Nitekim MÖ 590 yılının yazı, Kızılırmak'ın doğusunda iki devleti karşı karşıya getirir. Bir yanda karşı konulmaz ordusuyla Med hükümdarı Keyaksar, öbür yanda ülkesini işgalden korumaya azmetmiş Lidya Kralı Alyattes (Halyats); parayı icat eden kralın ta kendisi!..

İki ordu beş yıl boyunca birbirine karşı üstünlük sağlayamaz. Derken tarih MÖ 28 Mayıs 585'i göstermektedir ki öfkelerini bir zırh gibi kuşanmış olan iki ordunun askerleri birbirine doğru atıldıkları anda tarihin daha önce kaydetmediği bir sürpriz yaşanır: Miletli bilgin Thales'ın (Talıs) önceden haber verdiği Güneş tutulması gerçekleşir. Tabiat hadiseleri kadim çağlar boyunca göktekilerin yerdekilerle bir çeşit iletişim yöntemi olarak algılanmıştır. Bu sefer de öyle olur ve bu Güneş tutulması tanrıların bu savaşa razı olmadıkları şeklinde yorumlanır. Lidya Kralı Alyattes, Güneş'in mühürlediği bu barışı daha da kalıcı kılmak için kendi kızı Aryenis'i (Aryenis) Keyaksar'ın oğlu Astyages'le (Hastyacis) evlendirir. Alyattes'in yerine oğlu Kroisos (Krisoz) (MÖ 565), Keyaksar'ın tahtına ise Astyages oturduğu gün tarihin akışı yeniden hızlanacaktır.

(Özdemir, 2018)

Güvenlik: İnsanların diğerlerinden üstün olma, en iyiye sahip olma ve bu yönde rekabet etme eğilimleri vardır. Kimi zaman bu rekabet başkalarının haklarına ve alanlarına zarar verecek boyuta ulaşmaktadır. Bu da temelde kişilerin, genelde toplumların güvenliğini tehlikeye düşürmektedir. Bu tür olumsuzlukların yaşanmaması için kurallarını yazılı yaptırımlara bağlayan hukuk devletleri birtakım önlemler alma yoluna gitmektedir. Çünkü güvenliğin sağlanması devlet otoritesi ile mümkündür. Devlet, kendisinde var olan bu güç ile toplumda barış ve güvenliği sağlamakla sorumludur. "Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet." olarak tanımlanan **güvenlik** toplumsal yaşamın önemli öğelerinden biridir.

Özgürlük (Hürriyet): Atatürk "Hürriyet ve istiklal benim karakterimdir. Bence bir millette şerefin, haysiyetin, namusun ve insanlığın vücut ve beka bulabilmesi, mutlak o milletin hürriyet ve istiklaline sahip olması ile kaimdir." derken hürriyetin bir millet için ne kadar önemli olduğunu ifade etmiştir. Özgürlük kavramıyla eş anlamlı olarak kullanılan **hürriyet**, bireyin başkasına zarar vermeden istediği gibi davranmasıdır. Hürriyetin içinde saklı olan bir başka ilke de vardır ki o da sorumluluktur. Bunu çok iyi anlayan Atatürk "Mesuliyet yükü her şeyden, ölümden de ağırdır." demiştir. Bu düşünce ile Türk Milleti'ne en büyük nasihatini şu üç kelime ile özetlemiştir: "Türk; öğün, çalış, güven."

Adalet: Her şeyi ölçülü yapmak, hak sahibine hak ettiğini vermek, davranış ve hükmünde doğru olmak demektir. Hak ve adaletin gözetilmediği toplumlarda huzur ve güven duygusundan söz edilemez. Ömer Hayyam "Adalet, kâinatın ruhudur." derken adaleti, canlılarda hayatın devamını sağlayan ruha benzetmiştir. Adalet, toplumların huzur ve güven içerisinde devamını sağlayan çok önemli bir unsurdur. İçerisinde huzurun ve güvenin olmadığı toplumlarda bütün düzen bozulur. Bu bozulma toplumu sadece manevi yönden değil adli, idari ve ekonomi gibi pek çok yönden de çöküşe sürükler. Düzenin ve istikrarın olmadığı, adaletsizliğin baş gösterdiği toplumlar olumsuzluk zincirleri ile bağlanır ve sonunda yok olur. "Adalet, insanlığın bitmeyen özlemi, ancak neredeyse var olduğundan beri de tartıştığı bir kavramdır. Adalet, 'adl' kökünden gelip müstakim, doğru, dürüst, düz, müsavi, dengeli gibi anlamlara sahiptir. İlk zamanlardan bu yana değişik adalet belirlemeleri yapılmıştır. Aslında, adaletin tüm bunların bileşkesi ve tümünün ifade ettiği ruh olduğu söylenebilir. Adalet, hukukun amacı ve onu ayakta tutan ruhdur. Themis (Temis), adaletin sembolü olarak gösterilmiştir. Adalet Tanrıçası Themis bir elinde terazi, diğer elinde kılıç tutan, gözü bandajlı bir kadın olarak simgelenmiştir. Bu görünüm içinde, terazi ile suçu ve kusuru hassas bir şekilde belirleme; kılıç ile suçluyu ve kusurluyu cezalandırma ve bunları yaparken de gözü örtülü olduğu için kişisel etkilerden uzak kalma anlatılmak istenmiştir."

DÜŞÜN VE CEVAPLA

HÜRRİYET ÂŞIĞI KÜRŞAD

Görsel 1.1: Hürriyet aşığı Kürşad (Temsili)

"Göktürk Devleti yıkılmış; ülkeli kavim ülkesiz, hakanlı kavim hakansız kalmış, Türk'ün Bey olacak oğulları köle, hatun olacak kızları cariye olmuştur. Çünkü milletin başına yeteneksiz kişiler geçmiş; millet töresini terk etmiş, vefalı şehir Ötüken'i terk ettiğinden beri kanı oluk gibi akmış; Çin'in hilelerine ve tatlı sözlerine kanmıştır. Yoksa gök delinmedikçe ve yer yarılmadıkça onu kim mağlup edebilirdi? Silkinip özüne dönmek tek çaredir." Zira izzetle ölümü, zilletle hayata tercih etmeyenler asla büyük millet olamazlar. Yolluğ Tegin'in Bilge Kağan taşına kazıdığı bu satırlar, Türklerin vatan sevgisini destansı bir anlatımla ortaya koyduğu gibi güçlü bir özeleştiri de içermektedir. Esaret, bağımsızlığa tutkun karakterine ağır gelir. İsyanların ardı arkası kesilmez. Ancak her seferinde kanlı bir şekilde bastırılır. Derken Aşina soyundan bir yiğit öne düşer: Göktürk hükümdarlarından Ye-hu'nun (Yi-hu) oğlu Kürşad, kendisi ile birlikte kırk yiğitten oluşan "Gök yeleli bozkurtlar"ın Çin'e karşı vereceği bu bağımsızlık mücadelesine zarar vermemek için taht hakkından feragat eder (Görsel 1.1). Plana göre tebdil-i kıyafet gezen Çin İmparatoru kaçırılacak, Türk asilzadeleri ile takas edilerek bağımsızlık temin edilecektir. Fakat evdeki hesap çarşıya uymaz. Havanın yağmurlu olması sebebiyle imparator sarayında kalınca planın duyulacağı endişesiyle Çin sarayını basmaya karar verirler. Bilmem ki çılgınlığın başka bir tarifi var mıdır? Usta silahşördür kırk yiğit, ama ne çare Çinliler derya gibidir. Kırıldıkça çoğalırlar ve dalga dalga yığılırlar, kırk kurdun üstüne. İmparatora ulaşmak mümkün olmayınca atlanıp çekilir Kürşad ve adamları. Bu amansız takip Wei (Vey) Irmağı kıyısında son bulur. Kendilerini kuşatan Çin ordusu ile aralarında çetin bir cenk olur. Kırk hürriyet aşığı, kırk destan yazarlar o gün. Her yiğidin arzu ettiği bir ölüm olur onlarınki. Hikâyeleri hâlâ dillerdedir (639).

Yaktıkları meşale ise sönmez. Ni-şu-fu (Nişufu) ve Fu-nien (Funiyen) adlı Göktürk tekinleri bedellerini hayatlarıyla ödedikleri bağımsızlık mücadelesinde nöbeti bir başka soylu yiğite devrederler (679-680). Hürriyet rüyası işte bu prensin, Kutluk Kağan'ın eliyle hakikat olur.

(Özdemir, 2018)

Verilen parçaya göre aşağıdaki soruları cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Metne göre özgürlük ve adalet kavramlarının bir toplum için neden vazgeçilmez olduğu nasıl vurgulanmaktadır?

2. Metne göre adaletin kaybolması milletler için nasıl sonuçlar doğurur?

3. Metne göre özgürlüğün milletin varlığı üzerindeki etkisi hakkında çıkarımlarınızı yazınız.

1.2. ETKİNLİK

Ad: Hukuk kurallarının önemi ve diğer düzen kuralları ile farklılıkları

Süre: Bir hafta

Yönerge

Görevinize başlamadan önce şunlara dikkat etmelisiniz:

- Öğretmeninizin rehberliğinde çalışmayı yapacağınız dörder kişilik grup oluşturunuz.
- Güvenilir kaynaklardan yararlanarak hukuk kuralları ve diğer toplumsal düzen kuralları hakkında araştırma yapınız.
- Konuyla ilgili bilgi eksiklerinizi tamamlayınız.
- Grup çalışma planı hazırlayınız.
- Benzer konularda yapılmış çalışmaları inceleyiniz.

Görevinizi yaparken şunlara dikkat etmelisiniz:

- Araştırma sonucu elde etmiş olduğunuz bilgileri kullanarak en az 10 en fazla 15 slayttan oluşan bir sunum hazırlayınız.
- Sunumunuzda; sunum başlığı, hazırlayan kişilerin adına sınıf ve numaralarına yer verin.
- Sunumunuzda toplumsal düzen kurallarının tümünü kısaca tanıtınız.
- Sunumunuzda toplumsal düzen kurallarının hepsine kuralların ihlali sonucu karşılaşılacak yaptırımlara birer örnek veriniz.
- Sunumunuzda toplumsal düzen kurallarının hepsine günlük hayattan örnekler yazınız.
- Hukuk kurallarının toplum düzeni, adalet, güvenlik ve hakların korunmasındaki rolünü örneklerle gösteriniz.
- Hukuk kurallarını diğer toplumsal düzen kurallarıyla; oluşum kaynağı, yaptırım türü, kapsam alanı, toplumsal yaşama etkisi açısından karşılaştırınız.
- Bilgilerin doğru ve güvenilir kaynaklara dayandığına dikkat ediniz.
- Sunumunuzda görsel, kavram haritası ve şemalardan yararlanınız.
- Yazım ve noktalama kurallarına dikkat ediniz.

Görevinizin bitiminde şunlara dikkat etmelisiniz:

- Yararlandığınız kaynakları belirtmeyi unutmayınız.
- Uygun görsel seçimine ve dil bilgisi kurallarına dikkat ediniz.
- Oluşturacağınız sununun açık ve anlaşılır olmasına dikkat ediniz.

Değerlendirme

Bu çalışmada ortaya koyacağınız ürünün, yukarıda karekodu verilmiş Kontrol Listesi ve Grup Değerlendirme Formu ile değerlendirileceğini unutmayınız.

1.1.4.2. Hukuk Devleti

İnsanoğlu var olduğundan beri barınmak, beslenmek ve daha iyi şartlarda yaşayabilmek için çaba harcamıştır. Zamanla gelişen hayat şartları ekonomik ve sosyal yönden birtakım değişimleri de beraberinde getirmiştir. Değişen ekonomik etkinlikler, insanlar arasındaki ilişkileri de etkilemiş ve bu ilişkilere yeni bir boyut kazandırmıştır. İnsanlar mülkiyet edinme ve bunu koruma çabası içerisine girmeye başlamışlardır. İnsanoğlunun sahip olduğu aileyi ve maddi, manevi değerlerini koruma girişimi toplumsal bir düzenin ve bu düzeni sağlayan kuralların varlığını zorunlu kılmıştır. Toplumsal düzenin sağlanmasında etkili organ olan devlet, herkes tarafından uyulması zorunlu olan birtakım hukuk kuralları koyarak bu düzeni korumaya çalışmıştır. **Hukuk devleti,** bütün işlem ve eylemleri hukuk kurallarına bağlı olan, temel hak ve özgürlükleri güvence altına alınan devlettir. Anayasanın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin bir hukuk devleti olduğu belirtilmektedir. "Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir."

Anayasaya göre hukuk devleti, devletin tüm organlarının hukuka bağlı olduğu ve keyfi uygulamalara yer verilmeyen devlet anlayışıdır. Anayasanın 11. maddesine göre "Anayasa hükümleri; yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Kanunlar, Anayasaya aykırı olamaz." Anayasanın bu maddesi, devletin üç temel organın da hukuki bir denetime tabi olduğunu göstermektedir. Anayasaya göre "Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisinindir. Bu yetki devredilemez." şeklinde ifade edilmiştir. Anayasanın 11. maddesinden de anlaşılacağı gibi yasama organı Anayasa'ya aykırı işlem yapamaz. Yasama organının yapmış olduğu kanunlar Anayasa Mahkemesi denetimine tabidir. Anayasada; "Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir." şeklinde ifade edilmiştir. Yürütme organı görevlerini yerine getirirken ve yetkilerini kullanırken Anayasa'ya aykırı hareket edemez. Anayasanın bu maddesinde de yürütme organının kanunlara ve Anayasa'ya bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Anayasada "Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır." şeklinde belirtilmiştir. Hukuk devletinin gereklerinden biri de yargının bağımsız ve tarafsız olmasıdır. Anayasanın 138. maddesinde; "Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz. Görülmekte olan bir dava hakkında Yasama Meclisinde yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz. Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme

kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez." ifadesi yargı organının anayasaya bağlılığını ifade etmektedir (Tablo 1.1).

Tablo 1.1: Hukuk Devletinin Şartları

Hukuk Devletinin Şartları		
Yasama Organının Hukuka Bağlılığı • Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisinindir. • Yasama yetkisi devredilemez. • Anayasa'nın 11. maddesine göre yasama organı Anayasa'ya aykırı işlem yapamaz. • Yasama organının yapmış olduğu kanunlar Anayasa Mahkemesi denetimine tabidir.	**Yürütme Organının Hukuka Bağlılığı** • Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı tarafından, Anayasa'ya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir. • Anayasa'nın 11. maddesine göre yürütme organı görevlerini yerine getirirken ve yetkilerini kullanırken Anayasa'ya aykırı hareket edemez.	**Yargı Organının Hukuka Bağlılığı** • Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır. • Anayasa'nın 11. maddesine göre hukuk devletinin gereklerinden biri de yargının bağımsız ve tarafsız olmasıdır. • Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasa'ya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

A) Aşağıda verilen boşluklara devletin temel organlarından hangisi olduğunu yazınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Devletin Temel Organları	Görevleri	Görevini Yaparken
.....	Kanun yapar.	Anayasaya ve insan haklarına uyar.
.....	Kamu hizmeti verir.	Anaysa ve kanunun verdiği yetkiyi kullanır.
.....	Hüküm verir.	Tarafsızdır, anayasa ve kanunlara bağlıdır.

B) Aşağıda verilen soruları cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Meclis, "Sarışın insanlar eğitim hakkına sahip değildir." gibi bir kanun yapabilir mi? Neden?

2. Bir belediyenin mahkeme kararına rağmen baraj inşaatına devam etmesi, hukuk devleti şartlarından hangisini ihlal etmektedir? Açıklayınız.

3. Hâkim mahkemede sanık olarak gelen kişinin akrabası olması sebebiyle karar verirken akrabasının lehine karar verebilir mi? Neden?

1.2. HUKUK KURALLARININ ÇEŞİTLERİ

KONUYA BAŞLARKEN

1. Hukuk kurallarının toplumdaki temel işlevini düşündüğünüzde; sizce hukuk bireylerin hareket alanını kısıtlayan bir sınırlandırıcı mıdır, yoksa toplumsal düzeni sağlayarak gerçek özgürlüğün kapısını açan bir güvence midir? Niçin?

2. Bir sabah uyandığınızda dünyadaki tüm trafik ışıklarının söndüğünü ve tüm hukuk kurallarının (mülkiyet, güvenlik, eşitlik) ortadan kalktığını hayal edin. İstediğiniz her şeyi yapma konusunda "tamamen özgürsünüz". Ancak herkes sizinle aynı "özgürlüğe" sahip olacak. Bu durumda okula veya gitmek istediğiniz bir yere güvenle ulaşabilir miydiniz? Niçin?

Toplumsal yaşam, insanların bir arada bulunmasını gerekli kılar. İnsanlar, bu yaşam içinde birbirleri ile sürekli etkileşim hâlindedir. İnsanlar, doğal çevrenin ve koşulların getirdiği zorluklarla mücadele etmek, güven içinde yaşayabilmek için birtakım kurallara ihtiyaç duyarlar. Aksi takdirde ilişkilerin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi ve düzenin korunması mümkün değildir. Toplum hayatını düzenleyen ve devlet otoritesi tarafından konulan bu kurallara **hukuk kuralları** denir. Hukuk kurallarının yaptırımı maddidir. Yani uyulması zorunlu olan, kamu gücü ile desteklenmiş kurallardır. Hukuk kurallarının varlığı hukukun varlığı ile mümkündür.

Hukuk, toplumda kişiler arasındaki ilişkileri düzenleyen ve devlet gücüyle kendisine uygulanması yaptırıma bağlanmış kurallar bütünüdür. Hukuk sözcüğü, kullanım alanlarına göre farklı anlam ve içeriklerde kullanılabilmektedir. Bunlar; pozitif hukuk, mevzu hukuk, tabii hukuk (ideal hukuk, doğal hukuk) ve tarihi hukuktur.

Pozitif Hukuk: Bir ülkede belli bir zamanda yürürlükte bulunan yazılı ve yazısız hukuk kurallarının tümüdür. Pozitif hukukun kapsamına yazılı hukuk, örf ve âdet hukuku ile hâkimin yarattığı hukuk da girer.

Mevzu Hukuk: Hukuk kuralı yapma gücüne sahip olan devlet organı tarafından yapılmış hukuktur. Mevzu hukuku yazılı hukuk kuralları oluşturduğu için yazılı hukuk kurallarına mevzuat da denir.

Tabii Hukuk (İdeal Hukuk, Doğal Hukuk): Belli bir zamanda ve belli bir ülkede, gereksinimleri ve insan duygularını en iyi tatmin eden hukuktur. Bu anlayışta olanlara göre hukuk zaten doğada ve insan tabiatında vardır, önemli olan onu bulup çıkarmaktır.

Tarihî Hukuk: Yürürlükten kalkmış olan hukuktur.

1.2.1. Hukuk Kurallarının Özellikleri ve Çeşitleri

Kişiler arasındaki ilişkileri düzenleyen birtakım toplumsal kurallar vardır. Bu kurallara uyulmadığı takdirde bazılarına toplumdaki bireyler tarafından ayıplanma, dışlanma, saygısız ve görgüsüz sayılma gibi yaptırımlar uygulanır. Bazılarına ise devlet tarafından düzenlenen yaptırımlar uygulanır. Devlet tarafından toplumsal düzeni sağlamak amacıyla konulan hukuk kuralları birtakım özelliklere sahiptir. Bu özellikleri şu şekilde sayılabilir:

Hukuk Kuralları Soyuttur: Hukuk kuralları somut ve tek bir olay için değil, aynı nitelikteki bütün toplumsal olaylar için konulur ve uygulanır.

Hukuk Kuralları Geneldir: Hukuk kuralları, aynı şartlar altında bulunan bütün kişilere uygulanır.

Hukuk Kuralları Objektiftir: Hukuk kuralları, kişiye ve zamana göre değişmez. Herkese eşit, nesnel ve tarafsız biçimde uygulanır.

Hukuk Kuralları Süreklidir: Hukuk kuralları uygulamada kaldığı süre içinde, kapsamına giren olaylara uygulanmak için konulur.

Hukuk Kuralları Bağlayıcıdır: Hukuk kuralları, herkes için bağlayıcı niteliktedir.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Aşağıdaki cümleleri, ifade ettiği hukuk kuralı özelliğinin altına yazınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

- Trafikte kırmızı ışıkta tüm araçlar durur.
- Hâkim karar verirken kişisel düşüncesiyle değil, kanunlara dayanarak karar verir.
- Tüm vatandaşlar vergi öder.
- Yasalar yürürlükte olduğu sürece benzer durumlara uygulanır.
- Trafikte tüm sürücüler belirtilen hız sınırına uymak zorundadır.

1. **Hukuk kuralları soyuttur.**

.....

.....

.....

.....

2. **Hukuk kuralları geneldir.**

3. **Hukuk kuralları objektiftir.**

4. **Hukuk kuralları süreklidir.**

5. **Hukuk kuralları bağlayıcıdır.**

1.2.1.1. Hukuk Kurallarının Çeşitleri

Bazı hukuk kurallarının mutlaka uygulanması gerekirken bazılarının aksi kararlaştırılmadığı takdirde uygulanması gerekir. Hukuk kuralları uygulanma nitelikleri bakımından altı grupta toplanmaktadır.

Bunlar; emredici hukuk kuralları, tamamlayıcı hukuk kuralları, yorumlayıcı hukuk kuralları, tanımlayıcı hukuk kuralları, yetki verici hukuk kuralları ve ilga edici hukuk kurallarıdır.

a) Emredici Hukuk Kuralları: Uyulması zorunlu olan kurallardır. Bu hukuk kurallarına herkesin uyması zorunludur. Kişilerin bu kuralları değiştirmeleri söz konusu değildir. Örneğin Medeni Kanun'un 125. maddesinde yer alan "Ayırt etme gücüne sahip olmayanlar evlenemez." ifadesi emredici niteliktedir. Bu durumda bu maddenin aksine bir işlem yapılamaz.

Bir hukuk kuralına uyulmaması durumunda yaptırım öngörülmüşse bu hukuk kuralı da emredicidir. Örneğin "Bir insanı kasten öldüren kişi, müebbet hapis cezası ile cezalandırılır." (Türk Ceza Kanunu'nun 81/1. maddesi).

b) Tamamlayıcı Hukuk Kuralları: Tamamlayıcı hukuk kurallarına yedek, düzenleyici hukuk kuralları da denilmektedir. Bu kurallar aksi kararlaştırılabilen, aksi kararlaştırılmadığında kullanılabilen kurallardır. Diğer bir ifade ile aralarında hukuki ilişki bulunan tarafların kendi düzenlemelerini yapabilmeleri için hukukta boşluk bırakılan kısımdır.

Tamamlayıcı hukuk kuralları en fazla borçlar hukukunda görülür. Örneğin Borçlar Kanunu 89. maddesinde; "Borcun ifa yeri, tarafların açık veya örtülü iradelerine göre belirlenir." der. Yani taraflar borcun ifa yerini sözleşme ile serbestçe belirleyebilirler. Ancak taraflar sözleşmede borcun ifa yerini belirtmemişlerse ve daha sonra borcun ifa edileceği yer konusunda anlaşamamışlarsa borcun türüne göre kanun da borcun ifa yerleri belirtilmiştir. Sözleşmedeki eksiklik kanundaki bu yedek hükümlerle tamamlanır.

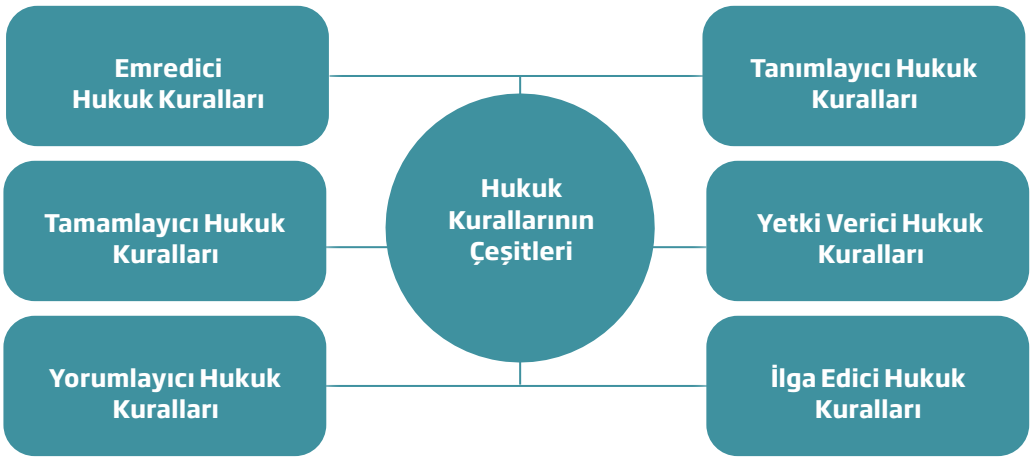
c) Yorumlayıcı Hukuk Kuralları: Tarafların kurmuş oldukları hukuki ilişkilerde ve yapmış oldukları işlemlerde kullanılan ifadelerin anlamları hakkında belirsizliğe düşmeleri durumunda kanunda bu durumu açıklayan hükümlerdir. Bu kurallar taraflarca düzenlenmiş ancak yeterince açıklığa kavuşturulmamıştır. Örneğin "Borcun ifası için bir ayın başlangıcı veya sonu belirlenmişse bundan ayın birinci ve sonuncu günü; ayın ortası belirlenmişse bundan da ayın on beşinci günü anlaşılır. Borcun ifası için gün belirtilmeksizin sadece ay belirlenmişse bundan o ayın son günü anlaşılır." (Borçlar Kanunu'nun 91. maddesi). Borçlar Kanunu tarafların belirsizliğe düştüğü durumu bu maddede yer alan yedek hükümlerle açıklığa kavuşturmuş olur.

ç) Tanımlayıcı Hukuk Kuralları: Tanımlayıcı hukuk kuralları, bir hukuki kavram veya kurumun anlamını belirten kurallardır. Örneğin Medeni Kanun'un 11. maddesi "Yerleşim yeri bir kimsenin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yerdir." diyerek yerleşim yerini tanımlamıştır. Yine Medeni Kanun'un 118. maddesi nişanlanmayı, Borçlar Kanunu'nun 182. maddesi satımı tanımlamaktadır.

d) Yetki Verici Hukuk Kuralları: Bir işlemi yapma ya da yapmama konusunda kişiye yetki kullanma ya da kullanmama şeklinde irade tanıyan hukuk kurallarıdır. Medeni Kanun "Nişanlılık evlenme dışındaki bir sebeple sona ererse nişanlıların birbirlerine veya ana ve babanın ya da onlar gibi davrananların, diğer nişanlıya vermiş oldukları alışılmışın dışındaki hediyeler, verenler tarafından geri istenebilir." maddesi yetki verici hukuk kurallarına örnektir. Kişinin kendi iradesine bırakılmıştır.

e) İlga Edici Hukuk Kuralları: İlga etme, yürürlükten kaldırmak anlamına gelir. İlga edici hukuk kuralları da daha önceki bir hukuk kuralını yürürlükten kaldıran hukuk kuralıdır.

Medeni Kanun'un "17 Şubat 1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi yürürlükten kaldırılmıştır." maddesini örnek olarak verilebilir (Şema 1.2).

Şema 1.2: Hukuk kurallarının çeşitleri

DÜŞÜN VE CEVAPLA

A) Aşağıda verilen soruları cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Hukuk kurallarından hangisi, taraflar arasında çıkan anlam karmaşasını gidermeye yöneliktir? Mevzuattan bir örnek yazınız.

2. "Bir kişinin dava açıp açmamaya kendisinin karar verdiği durumlar." Hangi hukuk kuralının türüdür? Gerekçesiyle yazınız.

3. Seçmiş olduğunuz bir hukuk kuralı çeşidine ait kanun maddesi yazınız ve hangi hukuk kuralı çeşidi olduğunu açıklayınız.

4. Tanımlayıcı hukuk kuralları olmasaydı ne gibi sorunlar ortaya çıkardı? Açıklayınız.

5. Taraflar sözleşme yapmış ancak ödeme zamanını belirtmemiştir. Taraflardan biri, kanundaki düzenlemeye göre ödeme talep etmektedir. Hâkim bu durumda hangi hukuk kuralını uygular? Taraflar ödeme zamanını kendileri belirtmiş olsaydı durum değişir miydi? Açıklayınız.

B) Aşağıdaki örnek olayları okuyunuz. Her olayda verilen hukuk kuralının hangi tür hukuk kuralı olduğunu altına yazınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Örnek Olay

Lise öğrencisi E, motosiklet kullanırken kask takmadan trafiğe çıktı. Trafik polisi, kask takmanın zorunlu olduğunu ve kurala uymayanlara ceza uygulandığını söyledi. E, isterse kask takmayabileceğini düşünse de bunun kanunen mümkün olmadığını öğrendi.

2. Örnek Olay

G ve kardeşi, babalarından kalan tarlayı satıp satmama konusunda kararsız kaldılar. Avukatları, mirasçıların mirası kabul edebileceği gibi belirli süre içinde reddetme hakkına da sahip olduğunu söyledi. Kardeşler bu hakkı kullanıp kullanmamaya kendileri karar verecekti.

3. Örnek Olay

Bir mağaza sahibi ile müşteri arasında yapılan satış sözleşmesinde ürünün teslim yeri yazılmamıştı. Taraflar anlaşamayınca kanundaki şu kurala başvuruldu: "Teslim yeri belirtilmemişse teslim, satıcının iş yerinde yapılır.".

4. Örnek Olay

Bir kira sözleşmesinde "Ödeme ay sonunda yapılacaktır." ifadesi yer alıyordu. Kiracı ile ev sahibi "ay sonu" ifadesinin hangi günü ifade ettiği konusunda tartıştı. Kanundaki açıklamada "ay sonu" ifadesinin ayın son günü anlamına geldiği belirtildi.

5. Örnek Olay

Bir fabrikada çalışan 17 yaşındaki işçilere, kanuna göre gece vardiyasında çalışamayacakları bildirildi. İşveren, çalışanlar kabul etse bile bu kuralın değiştirilemeyeceğini ve herkesin bu kurala uymak zorunda olduğunu söyledi.

6. Örnek Olay

İki arkadaş arasında yapılan borç sözleşmesinde, borcun hangi tarihte geri ödeneceği yazılmamıştı. Daha sonra taraflar arasında anlaşmazlık çıkınca hâkim, kanunda yer alan "Ödeme zamanı belirtilmemişse borç hemen istenebilir." kuralını uyguladı.

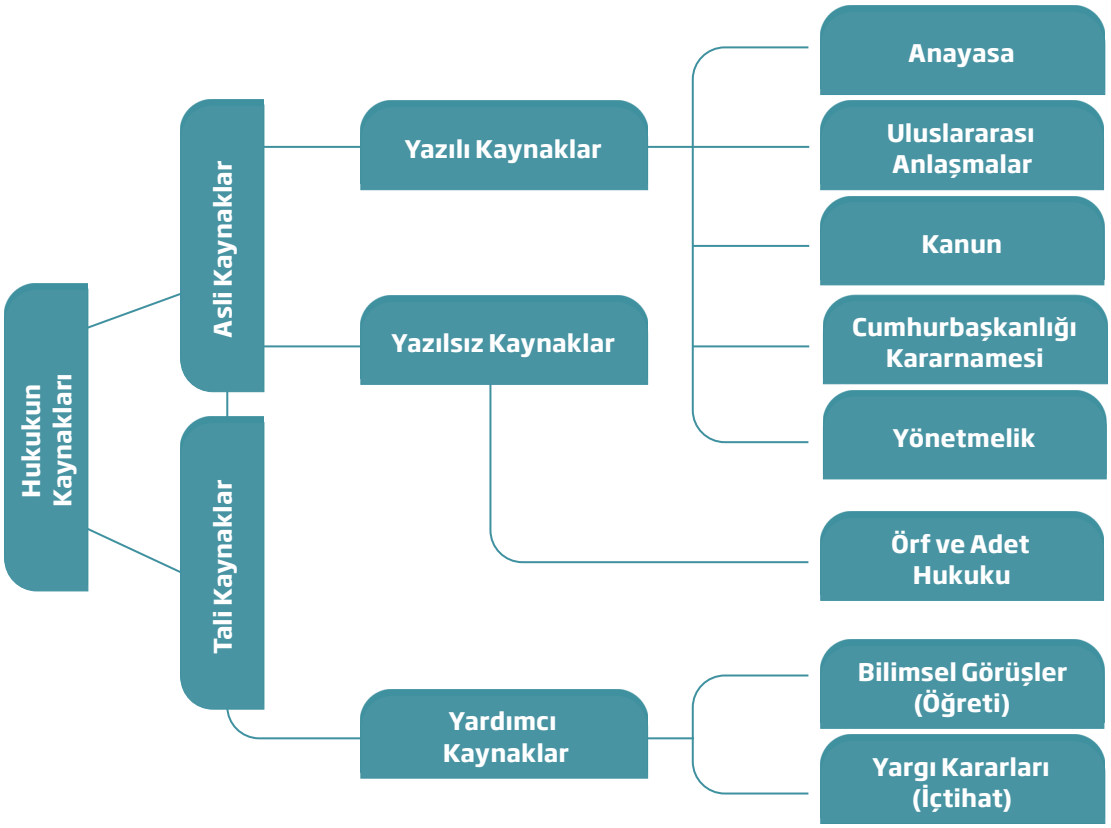
C) Sizce hukuk kurallarının farklı türlere ayrılması neden önemlidir? Açıklayınız. Verdiğiniz cevabı sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1.3. HUKUKUN KAYNAKLARI

KONUYA BAŞLARKEN

1. Sizce bir ülkede en önemli hukuk kaynağı neden anayasadır? Tartışınız.
2. Bir hâkim olsaydınız karar verirken hangi kaynaklara ihtiyacınızın olabileceğini düşünürdünüz? Neden?
3. Toplumdaki tüm sorunların yalnızca yazılı hukuk kurallarıyla çözülebileceğini düşünüyor musunuz? Neden?

Kaynak, "Bir şeyin çıktığı yer, menşe." olarak tanımlanmaktadır. O hâlde hukukun kaynağı, hukukun dayandığı, çıktığı yerdir. Hukuk toplumsal düzeni sağlamaya yönelik düzenlemeler yaparken bu kaynaklara başvurur. Bu kaynakların bir kısmı devlet eliyle yasa koyucular tarafından oluşturulur (yazılı kaynaklar). Bir kısmı toplumsal yaşam içerisinde yıllar süren birikimlere dayanılarak oluşturulur (yazısız kaynaklar) ve diğer bir kısmı da hukuk bilginlerinin ve hukuk uygulayıcılarının süreç içinde sorunlara geliştirdikleri görüş ve kanaatlerinden (yardımcı kaynaklar) oluşur. Temelde ise hukukun kaynakları, asli kaynaklar ve tali kaynaklar olarak ikiye ayrılır (Şema 1.3).

Şema 1.3: Hukukun kaynakları

1.3.1. Asli Kaynaklar

Hukukun uygulanmasında asli, öncelikli, ilk başvurulacak kaynaklardır. Asli kaynaklar, hâkimin somut bir uyuşmazlığı çözümlerken dayandığı kaynaklardır. Asli kaynaklar, yazılı kaynaklar ve yazısız kaynaklar olarak ikiye ayrılmaktadır.

1.3.1.1. Yazılı Kaynaklar

Hukuk kurallarının yetkili organlar tarafından yapılan ve yazılı bir şekle getirilerek uygulamaya konulan kısmına **yazılı kaynaklar** denir. Bunlar; anayasa, uluslararası antlaşma, kanun, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ve yönetmeliktir. Yetkili merci tarafından konulan ve hâlen yürürlükte olan yazılı kaynakların tümüne birden **mevzuat** denilmektedir.

Yazılı kaynaklar arasında hiyerarşi (ast üst ilişkisi) bulunmaktadır. Buna **normlar hiyerarşisi** denir. Bu hiyerarşi hukukun yazılı kaynakları arasındaki derece ve kuvveti ifade etmede kullanılır. Piramidin en üstünde yer alan anayasa ülkenin temel hukuki dayanağını oluşturur. Kuvvet olarak diğer yazılı kaynaklardan üsttedir. Anayasa bu durumu "Anayasanın Bağlayıcılığı ve Üstünlüğü" başlığının yer aldığı 11. madde ile "Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz." şeklinde düzenlemiştir. Diğer yazılı kaynaklar da anayasaya aykırı olamaz. Diğer bir ifade ile alt basamakta yer alan normlar üst basamakta yer alan normlar ile çelişemez. Herhangi bir uyuşmazlık durumunda üst basamakta yer alan normun dediği uygulanır. Örneğin benzer konulara ilişkin maddeler hem Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde hem de kanunlarda yer alıyor ve bu maddeler birbiriyle çelişiyorsa burada daha üstte yer alan kanunların düzenlediği şekil geçerli kabul edilir. Hukukun yazılı kaynaklarının yer aldığı normlar hiyerarşisi Şema 1.4'te gösterilmiştir.

Şema 1.4: Normlar hiyerarşisi

a) Anayasa: Devletin temel yapısını, yönetim biçimini, devletin temel organlarını, bunların birbirleri ile ilişkilerini, kişilerin devlete karşı, devletin kişilere karşı olan hak ve görevlerini düzenleyen en üst yasadır. Anayasa, temel kanundur. Yani anayasa diğer hukuk kurallarının üstündedir ve yapılacak hukuk kuralları anayasaya uygun olmalıdır. Anayasanın 11. maddesinde anayasanın üstünlüğü açıkça ifade edilmiştir. "Anayasa hükümleri; yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz." Anayasaların farklı şekillerde ortaya çıkması mümkündür. Toplumsal düzeni ifade eden anayasal normların ilk çıkışı bir kurucu irade ile mümkün olur. Yeni bir devletin kuruluşunda ya da bir devletin bölünmesi veya bir darbe hâlinde hiçbir hukuk kuralı ile bağlı olmaksızın anayasa yapan güç, **asli kurucu erk** olarak adlandırılır. Yürürlükteki bir anayasada öngörülen yönteme uygun olarak kısmi ya da bütün olarak değişiklik yapan güce ise **tali kurucu erk** denir.

b) Uluslararası Antlaşmalar: Uluslararası hukukun kendilerine yetki tanıdığı kişiler arasında uluslararası hukuka uygun bir şekilde hak ve yükümlülükler doğuran, bunları değiştiren ya da sona erdiren yazılı kaynaklardır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hüküm içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır." (Anayasanın 90. maddesi).

"Milletlerarası antlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır." (Anayasanın 90/1 maddesi). "Uygun bulma, kanunun verdiği yetkiyle Cumhurbaşkanı milletlerarası antlaşmaları onaylar ve yayımlar." (Anayasanın 104. maddesi). "Ekonomik, ticari veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan antlaşmalar, Devlet Maliyesi bakımından bir yüklenme getirmemek, kişi hâllerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla yayımlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde bu adlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur." (Anayasanın 90. maddesi). "Milletlerarası bir antlaşmaya dayanan uygulama antlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticari, teknik veya idari antlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluğu yoktur; ancak, bu fıkraya göre yapılan ekonomik, ticari veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren antlaşmalar, yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz." (Anayasanın 90. maddesi).

c) Kanunlar: Yasama organı tarafından yazılı olarak ve bu ad altında çıkartılan genel, sürekli ve soyut hukuk kuralıdır. Kanunlar, yasama organı tarafından yapılır. Yasama organı, Türkiye Büyük Millet Meclisidir. "Kanun teklif etmeye milletvekilleri yetkilidir." (Anayasanın 88/1. maddesi). Kanunlar, cumhurbaşkanı tarafından on beş gün içinde Resmî Gazete'de yayımlanır. Kanunlar, Anayasa'nın yargısal denetimine tabidir. Bu denetim Anayasa Mahkemesi tarafından yapılır.

ç) Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi: Anayasa'da 2017 yılında yapılan değişiklikle cumhurbaşkanına kararname çıkarma yetkisi verilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'ne ilişkin hükümler Anayasa'nın 104. maddesinde düzenlenmiştir. Olağanüstü hâl döneminde de cumhurbaşkanının kararname çıkarabileceği Anayasa'nın 119. maddesinde düzenlenmiştir. Yürütme organının güçlendirilmesi için yapılan Anayasa değişikliği ile yürütme organına Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarma yetkisi tanınmıştır. Bu yetki, cumhurbaşkanının kaynağını doğrudan Anayasadan aldığı yetki ile yürütmeye ilişkin konularda çıkarabildiği ve normlar hiyerarşisinde olağan dönemlerde kanunların altında, olağanüstü dönemlerde ise kanunlarla aynı düzeyde tesis ettiği işlemlerdir.

d) Yönetmelik: Eski adı talimatname olan yönetmelikler, kanunların ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin uygulanmasını sağlamak üzere çıkarılır. Anayasanın 124. maddesine göre "Cumhurbaşkanı, bakanlıklar ve kamu tüzel kişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla yönetmelikler çıkarabilirler.". Hangi yönetmeliğin Resmî Gazete'de yayımlanacağı kanunda belirtilir. Yönetmeliklerin kanuna aykırı olduğu iddiasıyla yargıya başvurulabilir. Yönetmeliklerin yargısal denetimi, idari yargı makamı olan Danıştay ve idare mahkemelerince incelenir ve karara bağlanır.

1.3.1.2. Yazısız Kaynaklar

Yazısız kaynaklar, sosyal etkileşimler sonucu ve kültürel aktarımlar yoluyla zamanla meydana gelir. Bu kaynaklar, her sosyokültürel yapı içinde farklı etkileşimler sonucu farklı şekillerde gelişir. İnsan topluluklarında zamanla meydana gelen ve süreklilik gösteren kalıplaşmış bu yapılar; örf, âdet, gelenek ve görenek olarak adlandırılır. Sosyal düzen içinde oluşan örf ve âdetler toplumun önemli kültürel unsurlarıdır. Bu özellikleri ile insanların duygularına, düşüncelerine ve davranışlarına yansırlar. Toplumu oluşturan bireyler bu yapılar sayesinde birliktelik ve aitlik hissi geliştirirler. Bu denli önemli olan örf ve âdetler hukukun yazısız kaynaklarını oluşturur.

Örf ve âdet, topluluk içerisinde kök salmış olup uyulması zorunlu geleneklerdir. Örf ve âdet hukuku yetkili organlar tarafından yapılmış kurallar değildir. Bu kurallar toplumda zamanla oluşmuş ve gelenek hâline gelmiş kurallardır. Örneğin ticari, komşuluk örf ve âdeti; düğün, nişan gibi geleneksel uygulamalar yazısız kaynakları oluşturan örf ve âdetlerden doğmuş, yerleşmiş uygulamalardır.

Uzun süreden beri uygulanan ve toplumda kabul gören bu kurallar, yazılı bir metin değildir. Ancak yazılı olmamasına rağmen kanunlarda kendisine yer bulmuştur. Bir olay konusunda kanunun ilgili maddesinde bir boşluk söz konusu ise hâkimler takdir yetkilerine bağlı olarak o boşluğu örf ve âdet hukukunu göz önünde bulundurarak doldurabilirler. Bu durum kanunun izin verdiği ölçüde yapılabilir.

Örf ve âdet, hukukun tüm alanlarına kaynaklık etmez. Örf ve âdet hukukuna en çok Medeni Kanun, Borçlar Kanunu, Ticaret Kanunu gibi özel hukuk dallarında başvurulmaktadır. Bir geleneğin örf ve âdet hukuku durumuna gelebilmesi için bazı koşulların bulunması gerekir. Bu koşullar; süreklilik, uyulması gerektiği yolunda genel inanç, devlet desteğidir.

Süreklilik: Devamlılığı, uzun süreden beri tekrarlıyor olmasıdır. İlk defa kim tarafından oluşturulduğu belli olmayan ancak yıllardır kullanılarak kabul görmüş olan geleneklerin hukuk kuralı hâline gelmesidir.

Genel İnanç: Toplumun çoğunluğu tarafından kabul görmesi demektir. Toplumda çoğunluğun bu kurallara vicdanen uyma zorunluluğu hissetmesidir.

Devlet Desteği: Örf ve âdetin bir hukuk kuralı olabilmesinin en önemli şartı bu kuralın devlet tarafından da desteklenmesidir. Örneğin "Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa hâkim, örf ve âdet hukukuna göre bu da yoksa kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar verir." (Medeni Kanunun 1. maddesi).

1.3.2. Tali Kaynaklar

Tali kaynaklar, ikinci derece kaynaklardır. Hâkimin uyuşmazlıkların çözülmesinde ilk olarak esas alması gereken asli kaynaklardır. Tali kaynakların bağlayıcılığı yoktur. Medeni Kanun'a göre "Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa hâkim, örf ve âdet hukukuna göre bu da yoksa kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar verir.". Hâkim, karar verirken bilimsel görüşlerden ve yargı kararlarından yararlanır. Yani hâkim isterse yardımcı kaynaklardan da yararlanabilir. Ancak asıl bağlayıcı olan yazılı ve yazısız kaynaklardır.

1.3.2.1. Bilimsel Görüşler (Doktrin-Öğreti)

Bilimsel görüşler, hukukla uğraşan bilim insanlarının hukuki meseleler ve yürürlükteki hukuki metinlerin anlaşılması hakkında açıklamış oldukları bilimsel görüş ve kanaatlerini ifade eder. Hukuk bilginleri üzerinde çalıştıkları hukuki konuları derinlemesine ele alıp bilimsel çalışma metotları doğrultusunda görüş ve kanaat geliştirirler. Böylece hukuk kurallarını günün gerektirdiği koşullara göre değerlendirip yorumlamaya çalışırlar. Bu nedenle hâkimler ve kanun koyucular zaman zaman hukuk bilginlerinin görüşlerine başvurabilirler. Hâkimler görmekte oldukları davalarda anlaşmazlıkları çözümlerken, kanun koyucular yeni bir kanun yaparken bu kaynaklara mutlaka başvurmak zorunda değillerdir. Ancak dilerlerse başvurabilirler.

1.3.2.2. Yargı Kararları (İçtihatlar)

Mahkemelerin vermiş olduğu kararlar, hâkimlerin bir uyuşmazlığın çözümlenmesinde başvurabileceği yardımcı kaynaklardır. Yargı kararları bağlayıcı değildir. Hâkim hukuki bir sorunun çözümünde asli kaynaklara başvurduğunda sorunu çözemezse benzer konularda daha önce verilmiş yargı kararlarından yararlanabilir.

1.3.2.3. İçtihadı Birleştirme Kararı

Bir yüksek mahkemenin (örneğin Yargıtay'ın) dairelerinden birinin yerleşmiş kararından dönmek istemesi, çeşitli dairelerin (genel kurulların veya dairelerle genel kurulların) birbirlerine aykırı karar vermesi, aynı dairenin benzer konuda çelişik kararlarının bulunması ve yasada belirtilen diğer nedenlerin varlığı hâlinde içtihatlar birleştirilir. Bir konuda daha önce verilmiş içtihadı birleştirme kararı var ise hâkim o konuda içtihadı birleştirme kararına aykırı karar veremeyeceği gibi kararını verirken o içtihadı birleştirme kararı doğrultusunda karar vermek zorundadır.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Aşağıdaki yapılandırılmış gridde numaralandırılmış kutucuklarda hukukun kaynakları ile ilgili bazı kavramlar verilmiştir. Kutucuk numaralarını kullanarak soruları cevaplayınız. (Aynı kutucuk numarasını birden fazla cevap için kullanabilirsiniz). Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1 **Anayasa**	2 **Bilimsel Görüş**	3 **Yönetmelik**
4 **Normlar Hiyerarşisi**	5 **Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi**	6 **Örf ve Âdet**
7 **Kanun**	8 **Yazılı Kaynaklar**	9 **Yargı Kararları**
10 **Uluslararası Anlaşmalar**	11 **İçtihadı Birleştirme Kararları**	12 **Yazısız Kaynaklar**

1. Hâkimin doğrudan başvuracağı hukukun asli ve yazılı kaynakları ile ilgili kavramlar nelerdir?

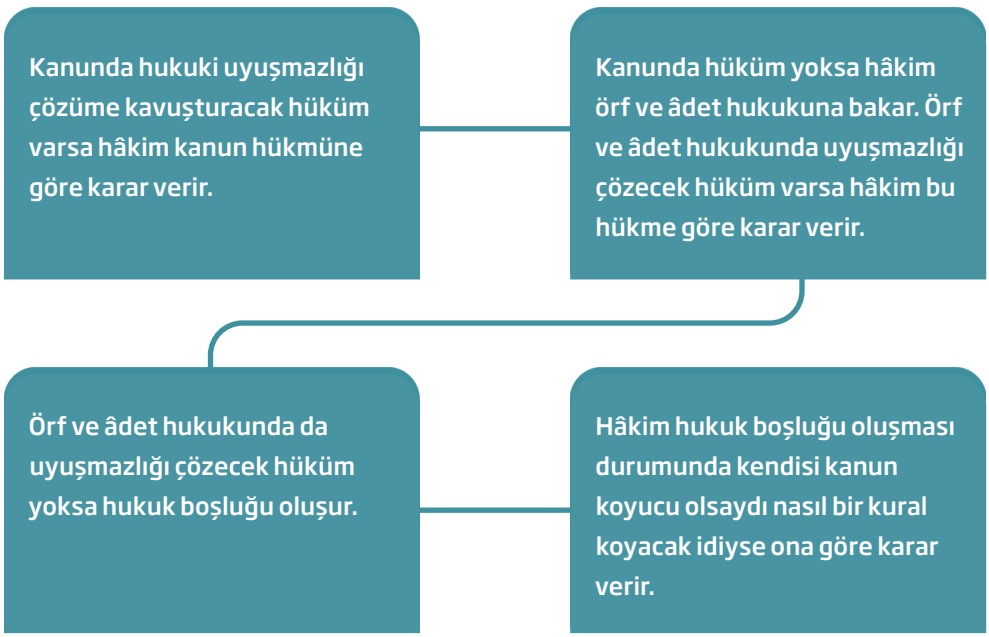
2. Normlar hiyerarşisinde yer alan kaynaklar ile ilgili kavramlar nelerdir?

3. Toplum içinde zamanla oluşmuş, yazılı olmayan hukuk kuralları ile ilgili kavramlar nelerdir?

4. Hâkimin kanunlarda açık bir hüküm bulamadığında başvurduğu kaynaklar ile ilgili kavramlar nelerdir?

1.3.3. Hukuk Boşluğu

Ortaya çıkan uyuşmazlıkları çözmekle görevli olan hâkimler, bazen olaylar karşısında yazılı ve yazsız kaynaklarda uygulanacak bir kanun hükmü bulamazlar. Bu durumda hukuk boşluğu ve kanun boşluğu olmak üzere iki tür boşluk oluşur. Bir kanunda, yasada ve örf âdet hukukunda hüküm bulunmamasına **hukuk boşluğu** denir. Yasada somut olaya uygulanacak hükmün eksik olması veya hiç bulunmamasına da **kanun boşluğu** denir. Yasaların tüm olayları önceden görmesi ve ona uygun hükümler getirmesi beklenemez. Özellikle gelişen yaşam koşulları içinde, ortaya çıkan olaya uygulanacak hüküm bulunmayabilir. Böyle bir durumda hâkim hukukta boşluk var deyip uyuşmazlığı çözmeme yoluna gidemez. Hukukta oluşan hukuk boşluğu hakkında Türk Medeni Kanunu'nun 1. maddesi "Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa hâkim, örf ve âdet hukukuna göre, bu da yoksa kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar verir." şeklinde açıklama getirmiştir. Hukukta boşluk olması hâlinde hâkimin hukuk yaratması daha çok özel hukuk alanında mümkündür. Ceza hukuku ve vergi hukukunda kanunilik ilkesi geçerli olduğundan bu hukuk alanları hâkimin hukuk yaratmasına kapatılmıştır (Şema 1.5).

Şema 1.5: Hukuk boşluğu

1.3.3.1. Hâkimin Takdir Yetkisi

Mahkemelerin bağımsızlığı Anayasanın 138. maddesinde "Hâkimler görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasa ya, kanuna, hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler." şeklinde düzenlenmiştir. Kanunun yeri geldiğinde takdir yetkisini kullanma hakkını tanıdığı hâkimlerin bu haklarını hukuka ve hakkaniyete göre kullanmalarına hâkimin takdir yetkisi denir.

Hâkimin takdir yetkisine, hukukun pek çok alanında rastlanabilir. Örneğin Medeni Hukuk alanında boşanma davalarında çocukların velayet dağıtımı vb. konularda hâkim, tarafların durumlarını ve o anki koşullarını değerlendirip takdirde bulunabilir. Benzer bir örnek ceza hukukunda da yer almaktadır. Türk Ceza Kanunu'nun 142. maddesine göre "Kapkaç suçunun cezası, 5 yıldan 10 yıla kadar hapis cezasıdır.". Kanun maddesinden de anlaşılacağı üzere kapkaç bir suçtur ve kanunlara göre bedeli bellidir. Ancak hâkim davayı görürken suçun işleniş şekli, koşulları, etrafa verdiği zarar, suçu işleyenin durumu gibi unsurları göz önünde bulundurarak süreyi kanunlar çerçevesinde belirleyebilir.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

A) Aşağıda verilen soruları normlar hiyerarşindeki sıralamayı dikkate alarak cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Kanun ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi aynı konuda çelişirse hangisi uygulanır? Neden?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Anayasanın 11. maddesinde yer alan "Kanunlar anayasaya aykırı olamaz." ilkesi kaldırılırsa devletin temel yapısında ve bireylerin hak arama özgürlüğünde ne gibi aksaklıklar yaşanır? Tartışınız.

3. Hukuk sistemimiz sadece yazılı kaynaklardan oluşsaydı, örf ve âdet hukuku hiç olmasaydı bu durum hukukun toplumun vicdanı ve kültürel değerleriyle olan bağını olumlu ve olumsuz olarak nasıl etkilerdi? Tartışınız.

4. Hâkim önüne gelen bir davada yazılı ve yazısız kaynaklarda çözüm bulamamıştır. Bu durumda ilgili bir hukuk profesörünün makalesinde (öğreti) açıklama yaptığını görmüştür. Hâkim bu bilimsel görüşe dayanarak karar verebilir mi? Hâkimin karar verme sürecinde takındığı tavrı hukukun kaynakları hiyerarşisi bağlamında tartışınız.

B) Aşağıda verilen soruları cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Bir davanın çözümünde "kanun boşluğu" ile "hukuk boşluğu" arasındaki en temel fark nedir? Hâkim önünde bir "hukuk boşluğu" bulduğunda uyuşmazlığı nasıl çözer? Açıklayınız.

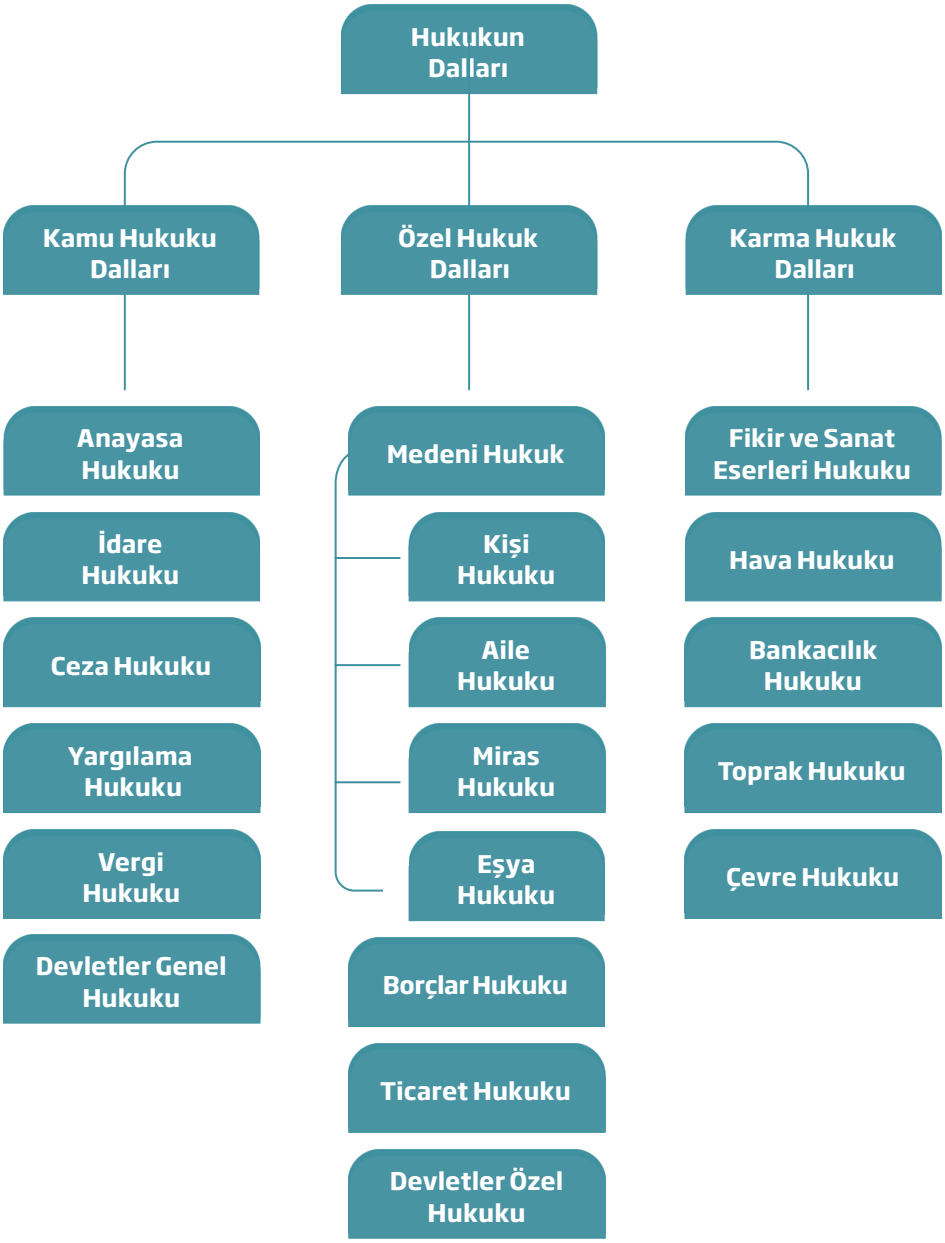
2. Bir hâkimin "hukuk yaratması" ile "takdir yetkisini kullanması" arasındaki fark nedir? Hâkim hangi durumda sıfırdan kural koyar, hangi durumda var olan kuralı esnetir? Açıklayınız.

3. Kanun, kapkaç suçunun cezasını "5 yıldan 10 yıla kadar hapis" olarak belirlemiştir. Hâkimin bu davada sanığa 7 yıl ceza vermesi, hâkimin hangi yetkisini kullandığını gösterir? Hâkime böyle bir yetki neden verilmiştir? Tartışınız.

1.3.4. Hukukun Dalları

Hukuk; bireyin, toplumun, devletin hareketini ve bunların birbirleri ile olan ilişkilerini düzenlemek amacıyla ortaya çıkmıştır. Zamanla karmaşıklaşan birey, toplum ve devlet ilişkisi birtakım düzenlemelerin varlığını gerekli kılmıştır. Roma hukuku bu anlamda yaptığı düzenlemelerle pek çok dünya ülkesine örnek olmuştur. Roma hukuk sisteminden ülkemizin hukuk bilginleri ve kanun koyucuları da yararlanmışlardır. Zamanla geliştirilen ve bugünkü

temelleri oluşan hukuk; kamu hukuku, özel hukuk ve karma hukuk olmak üzere üç dala ayrılmaktadır. Hukukun dalları Şema 1.6'da gösterilmiştir.

Şema 1.6: Hukukun dalları

1.3.4.1. Kamu Hukuku

Bir devlet ile başka bir devlet ya da devlet ile kişi arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk dalıdır. Taraflardan en az birinin devlet olması sebebiyle taraflar arasında eşitlik söz konusu değildir. Çünkü devlet hukuki ilişkide kamu gücünü kullanır ve üstün güç durumundadır.

Bu nedenle kamu hukukunda taraflar arasında eşitlik ve irade serbestisi yoktur. Örneğin kazancı üzerinden vergi vermesi gereken bireyin vergisini vermemesi, kişinin hareketlerinden rahatsız olduğu birinin canına veya malına zarar vermesi, bir devletin uçağının başka bir devletin hava sahasında izinsiz uçuş yapması gibi durumlar kamu hukukunda çözümlenmesi gereken konulardır.

1.3.4.2. Özel Hukuk

Kişi-kişi gibi eşit haklı eşit yetkili taraflar arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk dalıdır. Özel hukuk alanında taraflar arasında eşitlik ve irade serbestisi vardır. Örneğin ana baba ile çocuklar arasındaki hukuki bağ (soy bağı), mirasçıların belirlenmesi ve miras dağıtımı, bireyler arasındaki borç ilişkileri ve bunlardan doğan anlaşmazlıklar, bir devletin vatandaşı ile başka bir devletin vatandaşı arasındaki özel hukuki meseleler (bir Türk ile bir Alman'ın evlilikleri ve boşanmaları gibi), ticarethane, fabrika ve ticari şekilde işletilen diğer müesseseleri ilgilendiren hukuki durumlar özel hukuk alanında çözümlenmesi gereken konulardır.

1.3.4.3. Karma Hukuk

Özel hukukun ve kamu hukukunun bazı özelliklerini bünyesinde barındıran, karma nitelik taşıyan hukuk dalıdır. Örneğin iş hukukunda işçi ve işveren arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde, toprak üzerindeki mülkiyet hakkının kullanımında, doğal çevrenin kullanılması ve korunmasına yönelik alınan tedbirlerde karma hukuk dalına başvurulur.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Aşağıda "Özel Hukuk" kavramına ilişkin istenen ifadelere göre diyagramı doldurunuz.

1.4. KİŞİ VE HAK KAVRAMI

KONUYA BAŞLARKEN

1. Doğmamış bir bebek, kişi sayılır mı? Kişi olmak için insan olmak şart mıdır? Yorumlayınız.
2. Herkes hakkını istediği gibi sınırsızca kullanabilir mi? Neden?
3. Hukukun kişilere yetkiler tanıması bireylerin yaşamını nasıl etkiler? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Hukuk açısından en değerli varlık kişidir. Çünkü kişiler; akıl, fikir, düşünmek ve konuşmak, çalışıp kazanmak, yükselmek, olgunlaşmaya gücü yetmek gibi birçok şerefli özellikle diğer canlılardan ayrılırlar. Bu kadar değerli görülen kişilere, hukuk tarafından birtakım yetkiler tanınmıştır (Görsel 1.2). Buna göre;

Görsel 1.2: Kişi ve hak

1.4.1. Kişi Kavramı ve Türleri

Kişi, hukuk düzeni tarafından hak ve borç sahibi olabileceği kabul edilen varlıktır. Başka bir ifade ile hak ehliyetine sahip varlıklardır. Kişilerin gerçek kişiler (hakiki şahıslar) ve tüzel kişiler (hükmi şahıslar) şeklinde iki çeşidi vardır (Tablo 1.2).

Tablo 1.2: Kişi Türleri

Kişi	
Gerçek Kişi (Hakiki Şahıslar) • İnsanlar	**Tüzel Kişi (Hükmi Şahıslar)** • Kişi ve mal toplulukları

1.4.1.1. Gerçek Kişi

Hukukta hak ehliyetine sahip varlıklara kişi denir. Hak ehliyetine sahip olma denilince de kuşkusuz akla ilk olarak insan gelir. Bir başka deyişle kişi denilince düşünülecek ilk varlık insandır. Tüm çağdaş hukuk sistemleri gerçek kişi olarak insanı ve tüm insanları kabul eder.

a) Gerçek Kişiliğin Başlangıcı ve Sona Ermesi: Medeni Kanun'un 28. maddesine göre kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer. Bu hükme göre Türk hukukunda kişiliğin başlaması tam doğum ve sağ doğum şartlarının gerçekleşmesine bağlıdır. Çocuğun sağ doğması, kısa bir süre için de olsa anadan bağımsız yaşamasıdır. Tam doğumun varlığından söz edebilmek için doğumun tamamlanmış sayılması yani çocuğun anadan tamamen ayrılması, ana rahminin dışında bağımsız bir varlık kazanması gerekir. Kişilik ölüm veya gaiplik ile sona erer. **Ölüm,** kişinin hayati fonksiyonlarının kullanılamayacak şekilde son bulmasıdır. Hukuksal açıdan ölümün ispatını kolaylaştırmak amacıyla karinelerden yararlanılır. **Karine**, karışık bir iş veya sorunun anlaşılmasına, çözümlenmesine yarayan durum, ipucu olarak tanımlanmaktadır. Medeni Kanun'da ölümün ispatı konusunda, ölüm karinesi ve birlikte ölüm karinesi olmak üzere iki tür karineden bahsedilir. **Gaiplik,** Medeni Kanun'un 32. maddesinde "Ölüm tehlikesi içinde kaybolmuş ya da kendisinden uzun bir süre haber alınamayan ve ölme olasılığı yüksek olan kişilerin, mahkeme kararı ile hukuki olarak kişiliğine son verilmesi." şeklinde açıklanmıştır. Bir kimsenin gaipliğine karar verilebilmesi için ölüm tehlikesi içinde kaybolma ya da uzun süreden beri haber alınamama şartlarından birinin bulunması ve belirli sürelerin geçmesi gerekir.

b) Gerçek Kişilerde Ehliyet: Kişilerin sahip oldukları hakları kullanabilmeleri, bir işi yapabilmeleri için birtakım yeterliliklere sahip olmaları gerekir. Bu yeterliliklere **ehliyet**

denir. Medeni Kanun'da (kanunun 8, 9, 16. maddeleri) hak ehliyeti ve fiil ehliyeti olmak üzere iki ayrı ehliyet kavramı düzenlenmiştir (Tablo 1.3).

Tablo 1.3: Kişi Ehliyeti

Kişinin Ehliyeti	
Hak Ehliyeti	**Fiil Ehliyeti**
• Sağ ve tam doğan herkeste vardır.	• Ergin, ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan herkeste vardır.

Hak Ehliyeti: Hukuk açısından haklara ve borçlara sahip olabilme gücüne **hak ehliyeti** denir. Her insanın hak ehliyeti vardır. İnsanlar, hak ehliyetini sağ doğmak koşuluyla ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder. Medeni Kanun'un 8. maddesine göre hak ehliyetinin genellik ve eşitlik olmak üzere iki temel ilkesi vardır. Genellik, her insanın hak ehliyetinin olmasını; eşitlik, herkesin hiçbir ayrım yapılmadan eşit olarak hak ehliyetine sahip olmasını ifade eder.

Fiil Ehliyeti: Kişinin kendi fiiliyle hak sahibi olabilmesi ve borç altına girebilmesine **fiil ehliyeti** denir (Medeni Kanun'un 9. maddesi). Bu ehliyete kişiler doğuştan sahip olmadığı gibi herkes de sahip değildir. Ancak kanunda belirtilen şartları gerçekleştiren kişiler fiil ehliyetine sahiptirler. Kişiler, fiil ehliyetlerini kullanabilme durumlarına göre tam ehliyetliler, sınırlı ehliyetliler, sınırlı ehliyetsizler ve tam ehliyetsizler 4'e ayrılmıştır (Tablo 1.4).

Tablo 1.4: Fiil Ehliyetleri

Kişinin Ehliyeti			
Tam Ehliyetliler	**Sınırlı Ehliyetliler**	**Sınırlı Ehliyetsizler**	**Tam Ehliyetsizler**
• Ayırt etme gücüne sahip, ergin ve kısıtlı olmayan kişilerdir. Bu kişilere mahkeme tarafından yasal danışman tayin edilmiştir. Evli kişiler örnek olarak verilebilir.	• Ayırt etme gücüne sahip, ergin ve kısıtlı olmayan kişilerdir. Bu kişilere mahkeme tarafından yasal danışman tayin edilmiştir. Evli kişiler örnek olarak verilebilir.	• Ayırt etme gücüne sahip, 18 yaşından küçük ve kısıtlılardır. Kanuni temsilcilerinin rızası olmadan tasarrufta bulunamazlar. Borç, alım satım, sözleşme örnek olarak verilebilir.	• Ayırt etme gücüne sahip olmayan kişilerdir. Tam ehliyetsiz bir kimsenin yaptığı işlemler kesin hükümsüzdür. Fiil ehliyetleri ve dava ehliyetleri yoktur.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

17 yaşındaki H, geçen sene doğum gününde kendisine alınan kamerayı ailesine haber vermeden arkadaşı A' ya satar ve aralarında bir satış sözleşmesi imzalarlar. Satıştan bir hafta sonra H'nin ailesi durumu öğrenir. Sözleşmenin ve yapılan bu satışın geçersiz olduğunu ileri sürerek A'dan kamerayı geri vermesini ister.

1-4. soruları yukarıdaki örnek olaya göre cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. H, kamerayı satabilir mi? Açıklayınız.

2. H'nin hak ehliyeti var mı? Açıklayınız.

3. H'nin fiil ehliyeti var mı? Açıklayınız.

4. Gerçekleştirilen işlem geçerli midir? Açıklayınız.

17 yaşındaki H'ye geçen sene ananesinden bir ev ve bir araba miras kalmıştır.
Bu durumu H yeni öğrenmiştir.

5-6. soruları yukarıdaki örnek olaya göre cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

5. H, mirasçı olabilir mi? Hak ehliyeti açısından değerlendiriniz.

6. H'nin mirasçı olabilmesi için fiil ehliyetine ihtiyacı var mıdır?

Medeni Kanun (10. madde) fiil ehliyetinin şartlarını; ergin (reşit) olmak, ayırt etme gücüne sahip olmak (temyiz kudretine sahip olmak) ve kısıtlı (mahcur) olmamak şeklinde 3'e ayırmaktadır.

Erginlik: Türk Medeni Kanunu'na göre erginlik, 18 yaşın doldurulmasıyla başlar. Normal koşulların dışında 18 yaşından küçükler de bazen ergin olarak kabul edilebilir. Bu duruma **erken erginlik** denir. Erken erginlik şu durumlarda olur:

1. Evlenme erginliği
2. Yasal erginlik (ergin kılınma)

15 yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir. Yargısal erginliğe karar verilmesi için bu durum küçüğün çıkarlarına uygun olmalıdır. Yargısal erginlik kararını asliye hukuk mahkemesi verir.

Ayırt Etme Gücü: Ayırt etme gücü, akla uygun biçimde davranma yeteneğidir. Ayırt etme gücü bulunmayanların, 18 yaşından küçüklerin ve kısıtlıların fiil ehliyeti yoktur. Ayırt etme gücünü ortadan kaldıran hâller şunlardır:

- Yaş küçüklüğü
- Akıl hastalığı
- Akıl zayıflığı
- Sarhoşluk
- Alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı

Kısıtlı (Mahcur) Olmamak: Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin fiil ehliyetine sahiptir. Kısıtlanma sebepleri şunlardır:

- Akıl hastalığı ve akıl zayıflığı
- Savurganlık
- Alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı
- Kötü yaşam tarzı
- Kötü yönetim
- Özgürlüğü bağlayıcı ceza

Yaşlılık, sakatlık, deneyimsizlik veya ağır hastalık gibi bir sebep yüzünden yardıma ihtiyaç duyan kişiler için istek üzerine kısıtlanma imkânı tanınmıştır (Medeni Kanun'un 408. maddesi). Yaş küçüklüğü bir kısıtlanma sebebi değildir.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Görsel 1.3: Mustafa Kemal ATATÜRK

"Bütün ilerlemeler, insan düşüncesinin eseridir. Düşünceyi harekete geçirmek birinci işimiz olmalıdır. Bir kez ulus benliğine egemen olsun ve düşünebilsin yeter...

Başlangıçta hatalı düşünse de az zaman sonra bu hatayı düzeltebilir. Düşünce bir kez çalışmaya başladı mı, her şey yavaş yavaş düzene girer ve düzelir.

Düşüncenin özgür hareketi ise ancak kişinin düşündüğünü özgürce söylemek, yazmak ve verdiği karara göre her türlü girişimi yapabilmek özgürlüğüne sahip olmasıyla mümkündür.

Büyük olaylar düşüncelerde büyük devrimler yapar."

(Atatürk, akt. Genel Kurmay Başkanlığı, 1988)

Verilen parçaya göre aşağıdaki soruları cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Atatürk'ün ifadesiyle düşüncenin özgürce söylenmesi ve yazılması ile bireyin "her türlü girişimi yapabilme özgürlüğü" ile hangi ehliyet türünden bahsedilmektedir? Açıklayınız.

2. Bir ulusun "kendi benliğine egemen olması" ve hür iradesiyle düşünebilmesi konusunu kişilik ve haklar konusu kapsamında değerlendirip düşüncelerinizi kısaca ifade ediniz.

1.4.1.2. Tüzel Kişi

Toplum hayatının doğurduğu çeşitli gereksinimleri gidermek için insanların güçlerini bir araya getirmeleri sonucunda tüzel kişiler doğmuştur. Daha önce bahsedildiği gibi kişi, hukuk için sadece insandan ibaret değildir. Onun yanında, toplum hayatının gereği olarak hukuk, belirli niteliklere sahip insan ya da mal topluluklarını da kişi olarak kabul eder. Tüzel kişiler, toplumsal yaşamın gerekli kıldığı amaç birlikleridir. Yani kendilerine başlı başına kişilik tanınmış, belli bir amaca yönelmiş kişi ya da mal topluluklarına (değerlerine) tüzel kişi (hükmi şahıs) denir. Tüzel kişinin amacı hukuka ve genel ahlaka aykırı olamaz.

a) Tüzel Kişiliğin Başlangıcı ve Sona Ermesi: Tüzel kişiler, tâbi oldukları hukuk kurallarına göre kamu hukuku tüzel kişileri ve özel hukuk tüzel kişileri şeklinde ikiye ayrılabilir. Kamu hukuku tüzel kişileri ya doğrudan doğruya bir kanunla ya da kanunun verdiği bir yetkiye dayanılarak kurulur. Özel hukuk tüzel kişileri, kişilerin iradeleriyle kurulur ve sona erdirilir.

Medeni Kanun'a (48-49. maddeler) göre tüzel kişiler insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün haklara ve borçlara ehildir. Kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmakla fiil ehliyetini kazanır. Anlaşıldığı üzere tüzel kişiler de aynen gerçek kişiler gibi hak ve fiil ehliyetine sahiptir. Hak ehliyetinin kazanılması için gerekli şart, kişiliğin kazanılmasıdır. Tüzel kişilerde fiil ehliyeti ise kanuna ve kuruluş belgelerine göre gerekli organlara sahip olmakla kazanılır.

Medeni Kanun'a göre tüzel kişiliğin sona erme sebepleri tüzel kişilik çeşitlerine göre farklılık göstermektedir. Tüzel kişiliği sona erdiren sebepler şunlardır:

- Tüzel kişiliğin kanunda belirtilen sebeplerin gerçekleşmesi hâlinde, kendiliğinden sona ermesi (infisah)
- Tüzel kişiliğin kanunda belirtilen sebeplerin gerçekleşmesi hâlinde, mahkeme kararı ile sona erdirilmesi
- Tüzel kişiliğin yetkili organların alacağı kararla feshedilmesi

DÜŞÜN VE CEVAPLA

F, kurabiye ve pasta yapmaktan çok hoşlanır. Hatta bir süre sonra yaptıklarını paylaşmak için bir sosyal medya hesabı açar. Burada yaptığı paylaşımlar sonrası sipariş vermek isteyenler olur, kısa sürede dikkat çeker ve sipariş almaya başlar. Başlarda siparişleri kendi adına alır ve malzemeleri kendi banka kartı ile satın alır. İşler ilerleyince resmî bir şirket kurar. Siparişleri şirket adına almaya başlar ve sözleşmelerini şirket adına, şirket kaşesi ile yapar.

Bazı zamanlarda pasta ve kurabiye yapma konusunda becerisine güvendiği kişileri paylaşımlarına dâhil eder. F'nin 17 yaşındaki kuzeni de bu etkinliklerden birine misafir olur. F'nin haberi olmadan yeni siparişler alır ve şirket hesaplarını kullanarak büyük bir malzeme siparişi verir.

Verilen parçaya göre aşağıdaki soruları cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. F, şirket kurmadan önce kişi türlerinden hangisi kapsamında faaliyet göstermekteydi?

2. Şirket kurulduktan sonra hangi kişi türü ortaya çıkmıştır?

3. Şirket kurulmadan önce doğan borçlardan kim sorumludur?

4. F'nin kuzeninin ehliyet türü nedir? Bu olayda yaptığı sipariş fiil ehliyeti bakımından nasıl değerlendirilir?

Tüzel Kişilik Türleri: Tüzel kişiler; kuruluşları, çalışma esasları, sona ermeleri açısından kamu hukuku tüzel kişisi ve özel hukuk tüzel kişisi olmak üzere ikiye ayrılır (Tablo 1.5).

Tablo 1.5: Tüzel Kişi Türleri

Tüzel Kişiler	
Kamu Hukuku Tüzel Kişisi	**Özel Hukuk Tüzel Kişisi**
• Kamu İdareleri	• Kişi Toplulukları
• Kamu Kurumları	• Mal Toplulukları

Kamu Hukuku Tüzel Kişisi: Kamu gücüne sahip olarak kamu görevlerini yerine getiren tüzel kişilerdir. Kamu tüzel kişiliği ancak kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanarak kurulur. Yetkileri fazla olduğu gibi üzerindeki devlet denetimi de fazladır. Kamu idareleri ve kamu kurumları şeklinde ikiye ayrılır. **Kamu idareleri**, devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin toplumun ortak ihtiyaçlarını karşılamak, kamu hizmetlerini yürütmek ve kamu düzenini sağlamak amacıyla oluşturduğu kurum ve kuruluşlardır. Örneğin devlet, mahallî idareler, il özel idaresi, belediye, köy. **Kamu kurumları**, kamu hizmeti için ayrılmış personel ve maldan oluşur. Ancak kanunla ya da kanunun verdiği yetkiyle kurulur. Örneğin TRT (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu), Millî Piyango İdaresi, Üniversiteler, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, RTÜK (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu), PTT (Posta ve Telgraf Teşkilatı), Barolar, Tabip odaları, esnaf odaları, ziraat odaları.

Özel Hukuk Tüzel Kişisi: Özel hukuk alanında faaliyet göstermek için hukuki işlemle kurulan tüzel kişilerdir. Kamu tüzel kişilerinden farklı olarak kamu gücünü kullanma yetkisine sahip değillerdir. Kişi toplulukları ve mal toplulukları şeklinde ikiye ayrılır.

Kişi toplulukları, ortak bir amaca ulaşmak için birden fazla kişinin bir araya gelmesiyle oluşur. Örneğin dernekler, sendikalar, siyasi partiler, ticaret şirketleri. **Mal toplulukları**; hukuk düzeni kuralları içerisinde, belirli bir amaç için bazı malların veya bir miktar paranın oluşturduğu topluluklardır. Örneğin vakıflar.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Aşağıda "Tüzel Kişi" kavramına ilişkin istenen ifadelere göre diyagramı doldurunuz.

1.4.2. Hak Kavramı ve Hakların Sınıflandırılması

Toplumlar, birtakım kurallar tarafından idare edilirler. Bu kurallardan devlet tarafından yaptırımlara (müeyyidelere) bağlanmış olanlara **hukuk kuralı** denir. Hukuk kurallarının düzenlediği ilişkilere de **hukuki ilişki** denir. Kişiler arasındaki hukuki ilişkilerden söz edebilmek için her şeyden önce bir hakkın söz konusu olması gerekir. Sosyal ilişkilerin en önemli unsuru ise haktır.

Hak; hukuk düzeninin kişilere tanıdığı, kişilerin başkalarına karşı ileri sürebildiği yetkilere denir. Haklar, hukuk tarafından düzenlenir ve korunur. Bu nedenle hukuk düzenin tanımadığı bir yetki hak sayılmaz. O hâlde her hakkın bir hukuk kuralına dayanması gerekir. Hukuk düzeni tarafından kişilere tanınan haklar; yapısı, kazanılış şekli ve korunması açısından çeşitlilik göstermektedir.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Aşağıda yer alan soruları kendi cümlelerinizle aklınıza gelen ilk hâliyle cevaplayınız/tamamlayınız. Verdiğiniz cevapları arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Hak kelimesi size neyi çağrıştırıyor? Haklarla ilgili duygularınızı özetleyen beş kelime yazınız.

2. Sizce insanlar sahip oldukları hakları kullanmasaydı ya da başkalarının haklarına saygı göstermeseydi hayatımız nasıl değişirdi? Bu durum toplumu nasıl etkilerdi?

3. Dünya tarihinde haklarını kullanamayan, hakları ellerinden alınan toplumlarda neler olmuştur? Bu durum insanların hayatını nasıl etkilemiştir?

4. Tüm insanlar aynı haklara sahip olmalı mıdır, neden?

5. En önemli hakkım

çünkü

1.4.2.1. Hakların Sınıflandırılması (Türleri)

Hukuk kuralları her türlü toplumsal ilişkiyi düzenlemektedir. Toplumsal ilişkiler ise çeşitlilik göstermektedir. Bu durumda toplumsal ilişkileri düzenleyen hukuk kuralları da çeşitlilik göstermektedir. Bu kuralların koruduğu, kamu ve özel hukuk ilişkilerinden doğan haklar; kamu hakları ve özel haklar olarak ikiye ayrılmaktadır (Tablo 1.6).

Tablo 1.6: Hakların Sınıflandırılması

Hakkın Türleri		
Kamu Hakları		
Kişisel Haklar	**Sosyal ve Ekonomik Haklar**	**Siyasi Haklar**

Özel Haklar			
Niteliklerine Göre	**Konularına Göre**	**Kullanılmalarına Göre**	**Amaçlarına Göre**
• Mutlak haklar • Nispi haklar	• Mamelek haklar • Şahsiyet hakları	• Devredilebilen haklar • Devredilemeyen haklar	• Yenilik doğuran haklar

Özel haklar, kişiler arasındaki ilişkileri düzenler. Herkese eşit ve genel bir biçimde tanınır. Her özel hak karşısındaki kişiye birtakım sorumluluklar yükler. Özel haklar; niteliklerine, konularına, kullanılmalarına ve amaçlarına göre 4'e ayrılır.

Kamu hakları, kişiler ile devlet arasındaki ilişkileri düzenler. Kişilerin ne gibi kamu haklarına sahip olduğu Anayasa'da düzenlenmiş ve güvence altına alınmıştır. Kamu hakları; kişisel haklar, sosyal ve ekonomik haklar, siyasi haklar olmak üzere 3'e ayrılır.

MERAKLISINA

Kişisel Haklar: Kişinin maddi ve manevi tüm varlığı ile ilgili ve bu varlığın korunması, geliştirilmesi amacına yönelik olan hak ve hürriyetlerdir. Buraya kişi ve konut dokunulmazlığı, özel hayatın gizliliği, vicdan ve düşünce hürriyeti, haberleşme, gezme ve öğrenme hak ve hürriyeti gibi haklar girmektedir (Anayasa'nın 17-40. maddeleri).

Sosyal ve Ekonomik Haklar: Bu haklar, sosyal devlet ilkesinin bir sonucudur. Kişinin

toplum hayatı içindeki sosyal ve iktisadi faaliyetleri ile ilgili olan kamu haklarıdır. Buraya eğitim öğretim hakkı, dinlenme hakkı, sendika kurma hakkı, toplu iş sözleşmesi hakkı, grev ve lokavt hakkı, sağlık hakkı, konut hakkı, sosyal güvenlik hakkı gibi haklar girmektedir (Anayasanın 41-65. maddeleri).

Siyasi Haklar: Herhangi bir biçimde ve derecede devletin siyasal kuruluşuna ve yönetimine katılma haklarıdır. Bunlar; vatandaşlık hakkı, seçme ve halkoyuna katılma hakkı, seçilme hakkı, siyasi parti kurma, siyasi partilere üye olma, siyasi parti üyeliğinden ayrılma hakkı, dilekçe hakkıdır (Anayasa'nın 66-74.' maddeleri).

Not: Kamu hakları ile ilgili detaylı bilgi "Anayasal Hak ve Ödevler" bölümünde yer almaktadır.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

F'nin bir sosyal medya hesabı bulunmaktadır. Bir gün bu hesabında bir arkadaşının fotoğraflarını ondan izin almadan paylaşmış ve arkadaşını rencide edici, küçük düşürücü bazı yorumlarda bulunmuştur.

1-2. soruları yukarıdaki örnek olaya göre cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Bu durumda F, arkadaşının hangi tür hakkını ihlal etmiş sayılır? Açıklayınız.

.....
.....
.....
.....
.....

2. F'nin arkadaşının bu hakkının korunmasının toplum açısından önemi nedir? Açıklayınız.

.....
.....
.....
.....
.....

Göreve yeni başlayan B'den, amiri mal bildiriminde bulunmasını istemiştir. Ancak B, "Ben özel bilgilerimi kimseye vermek zorunda değilim." diyerek amirine karşı çıkmış ve talebini reddetmiştir.

3-5. soruları yukarıdaki örnek olaya göre cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

3. B'nin mal bildiriminde bulunması hangi hak/ödev türüne girmektedir?

4. Mal bildiriminde bulunma hakkı/ödevi bireyin devlete karşı mı diğer kişilere karşı mı ileri sürülür?

5. B'nin bu davranışının haklılığını temel hak ve ödevler bakımından değerlendiriniz.

D, başarılı bir öğrencidir ve bu sene üniversite sınavını kazanmıştır. Ancak ailesinin ekonomik durumu iyi olmadığı için kayıt yaptırmamayı düşünmektedir. Komşuları K, ona mutlaka kayıt yaptırmasını, maddi imkânı olmayanlar için devlet üniversitesinde harç muafiyeti olduğunu söylemiştir. D, bu durumdan mutlu olarak üniversite kaydını gerçekleştirmiştir.

6-7. soruları yukarıdaki örnek olaya göre cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

6. D'nin yararlandığı hak, hangi hak türüne girmektedir?

7. Bu hakların amacı bireyi mi yoksa toplumu mu korumaktır? Açıklayınız.

1.4.2.2. Hakların Kazanılması

Hukuk düzeninin kişilere verdiği yetkiler olan haklar ile sahibinin arasında sıkı bir bağ vardır. Kişi ile hakkın arasında bağ kurulmasına **hakkın kazanılması**, bu bağın ortadan kalkmasına ise **hakkın kaybedilmesi** denir. Hak ile kişi arasındaki bağ çeşitli sebeplerle ve çeşitli şekillerde kurulur. Hakların kazanılma sebepleri hukuki olay, hukuki fiil ve hukuki işlem olarak 3'e ayrılmaktadır. Hakların kazanılış şekilleri aslen ve devren kazanma olarak 2'ye ayrılmaktadır (Tablo 1.7).

Tablo 1.7: Hakların Kazanılması ve Kazanılış Şekilleri

Hakların Kazanılma Sebepleri		
Hukuki Olay Kişinin iradesi dışında gelişen ve hukuki sonuç doğuran olaylardır. Doğum, ölüm hukuki olaya örnek verilebilir.	**Hukuki Fiil** Kişinin iradesiyle, davranışlarıyla oluşan ve hukuki sonuç doğuran olaylardır. İkametgâh tesis etmek örnek olarak verilebilir.	**Hukuki İşlem** Bir veya daha çok kimsenin, hukuki bir sonuç elde etmek amacıyla beyan ettikleri iradedir. Vasiyetname, evlenme, sözleşme, vakıf kurmak, bağışta bulunmak örnek olarak verilebilir.

Hakların Kazanılış Şekilleri	
Aslen Kazanma Bir kişinin bir hakkı kimseden devralmadan, doğrudan doğruya elde etmesidir. Bir yazarın yazdığı kitap üzerindeki hakkı örnek olarak verilebilir.	**Devren Kazanma** Daha önceden başkasına ait olan bir hakkın veya şeyin hak sahibi aracılığı ile devren elde edilmesidir. Örneğin sahibinden satın alınarak malı edinme, miras yoluyla mal edinme.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Gece boyu yağan karın ardından sabah işe gitmek üzere yola çıkan S, yerde oluşan buzu fark edemeyip düşmüş ve bacağını kırmıştır. Hastaneye kaldırılan S, sigorta şirketini arayıp durumu haber verdiğinde, şirket hasarı karşılayacağını söylemiştir.

1-2. soruları yukarıdaki örnek olaya göre cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. S'nin düşmesi ve bacağını kırması durumu hakların kazanılma sebeplerinden hangisine örnektir?

.....

.....

.....

2. Bu durum S'nin iradesine bağlı mıdır? Açıklayınız.

K, bir süredir arabasını yenilemeyi düşünmektedir. İlana koyduğu aracına alıcı çıkınca satmaya karar vermiş ve alıcı ile aralarında bir satış sözleşmesi yapıp ödeme almıştır.

3-4. soruları yukarıdaki örnek olaya göre cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

3. K'nin arabasını satması, hakların kazanılma sebeplerinden hangisine örnektir?

4. Bu fiilin sonucu K ve alıcı için hangi hakları doğurur?

H, uzun çalışmaları sonucunda kendi yazdığı hukuk kitabını yayımlamış ve telif hakkına sahip olmuştur. Kitabının reklamını yapabilmek için aralıklı olarak kitaptan bazı kısımları kendi sosyal ağlarında paylaşmaktadır.

5-6. soruları yukarıdaki örnek olaya göre cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

5. H'nin bu hakkı nasıl kazanılmıştır?

6. H'nin kitabından bölümler paylaşırken başka bir kişiden izin almasına gerek var mıdır? Neden? Açıklayınız.

E, kitap okumayı seven ve okuduğu kitaplarda beğendiği kısımları sosyal ağlarında paylaşmaktan keyif alan birisidir. Örnek Olay 3'te H'nin yazdığı hukuk kitabını kitapçıdan alan E, bu kitaptan da bir paylaşımda bulunmak istemiştir.

7-8. soruları yukarıdaki örnek olaya göre cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

7. E, hukuk kitabı üzerindeki hakkını nasıl kazanmıştır?

8. E, hukuk kitabından paylaşım yaparken başka bir kişiden izin almalı mıdır? Neden? Açıklayınız.

1.4.2.3. Hakların Korunması

Her insan, içinde yaşadığı toplulukta hayatın en mutlu, en kolay, en tatlı taraflarının kendisine düşmesini ister ve en kuvvetli olan kendisinden zayıf olanı hiçe sayar. Bunun neticesi; huzur, sükûn, emniyet ve düzen içinde yaşamak imkânsızlaşır. İnsanlar arasında kavga yerine düzeni sağlamak, herkese hakkını ve vazifesini hatırlatmak yetkisi devlete aittir. Devlet, bu yetkisini hukuk kurallarına dayanarak kullanır.

Hakların korunmasında ana kural, hakların devlet tarafından korunmasıdır. Hakkı ihlal edilen kişinin hakları devlet tarafından talep hakkı ve dava hakkı olmak üzere iki şekilde korunur.

Talep hakkı; hakkı ihlal edilen kişinin, hakkını ihlal edenden isteme yetkisidir. Kişi, davranılmasını söz, yazı, noter ihtarı vb. yollardan doğrudan doğruya ihlali yapan kişiden talep edebilir.

Dava hakkı, bir kimsenin yargıya başvurarak hakkının elde edilmesini isteme yetkisidir. Bu hak devlet eliyle yürütülür. Ancak bazı durumlarda (genellikle acele hâllerde) hakkın bizzat sahibi tarafından korunması gerekebilir. Meşru müdafaa (haklı savunma), zaruret hâli (ıztırar

Meşru Müdafaa (Haklı Savunma): Bir kimsenin, kendi kişiliğine veya malına ya da başka bir kimsenin kişiliğine veya malına karşı yapılan hukuka aykırı ve hâlen devam eden saldırıyı önlemek için yaptığı ölçülü savunmadır. Nefse ve ırza yönelik saldırıları önlemek amacıyla yapılan fiiller, mala karşı yapılan saldırıların bertaraf edilmesi meşru müdafaaya örnektir.

Zaruret Hâli (Iztırar Hâli): Bir kimsenin kendisini veya başkasını, bilerek sebebiyet vermediği zarardan veya derhâl oluşacak bir tehlikeden kurtarmak için başkalarının malına zarar vermesidir. Ava çıkan bir kişinin tipiye tutulup donma tehlikesi içindeyken bir dağ evinin kapısını kırıp içeri girmesi zaruret hâline örnektir.

Kuvvet Kullanma: Bir kimsenin hakkının elden gitmesi tehlikesi içinde bulunduğu bazı hâllerde ve hakkını elde etmek için devlet kuvvetlerine başvuracak koşulların bulunmaması hâlinde, hakkını bizzat zora başvurarak alabilmesidir. Tatilde konakladığı otelin ücretini ödemeyen kişinin bilgisayarına, otel yetkilileri tarafından el konulması kuvvet kullanmaya örnektir.

1.3. ETKİNLİK

Ad: Kişi ve hak kavramı türlerini açıklayan; hak kavramının, hakların kazanılmasının ve korunmasının önemini anlatan sunu hazırlama ve sunma.

Süre: İki hafta.

Yönerge

Görevinize başlamadan önce şunlara dikkat etmelisiniz:

- Öğretmeninizin rehberliğinde çalışmayı yapacağınız dörder kişilik grup oluşturunuz.
- Konuyla ilgili bilgi eksiklerinizi tamamlayınız.
- Grup çalışma planı hazırlayınız. Çalışmanın yapılış basamaklarını belirleyiniz.
- Benzer konularda yapılmış çalışmaları inceleyiniz.

Görevinizi yaparken şunlara dikkat etmelisiniz:

- Konuya ilişkin kaynak taraması yapınız, istenen bilgiye ulaşmak için kullanacağınız araçları belirleyiniz.
- Konu hakkında çeşitli kaynaklardan (Çeşitli hukuk kitapları, mevzuat, genel ağ vb.) araştırma yapınız.
- Çalışmanızda kendi yazdığınız kişi, hak, hakların kazanılması ve korunması konularını anlatan olay örneklerini de kullanabilirsiniz.
- Grup arkadaşlarınızın farklı bakış açılarının olabileceğini göz önünde bulundurarak sununuzu birlikte hazırlamaya özen gösteriniz.
- Çalışmanızda görsellerden yararlanınız (Resim, fotoğraf bulabilirsiniz veya kendiniz çizebilirsiniz.).

Görevinizin bitiminde şunlara dikkat etmelisiniz:

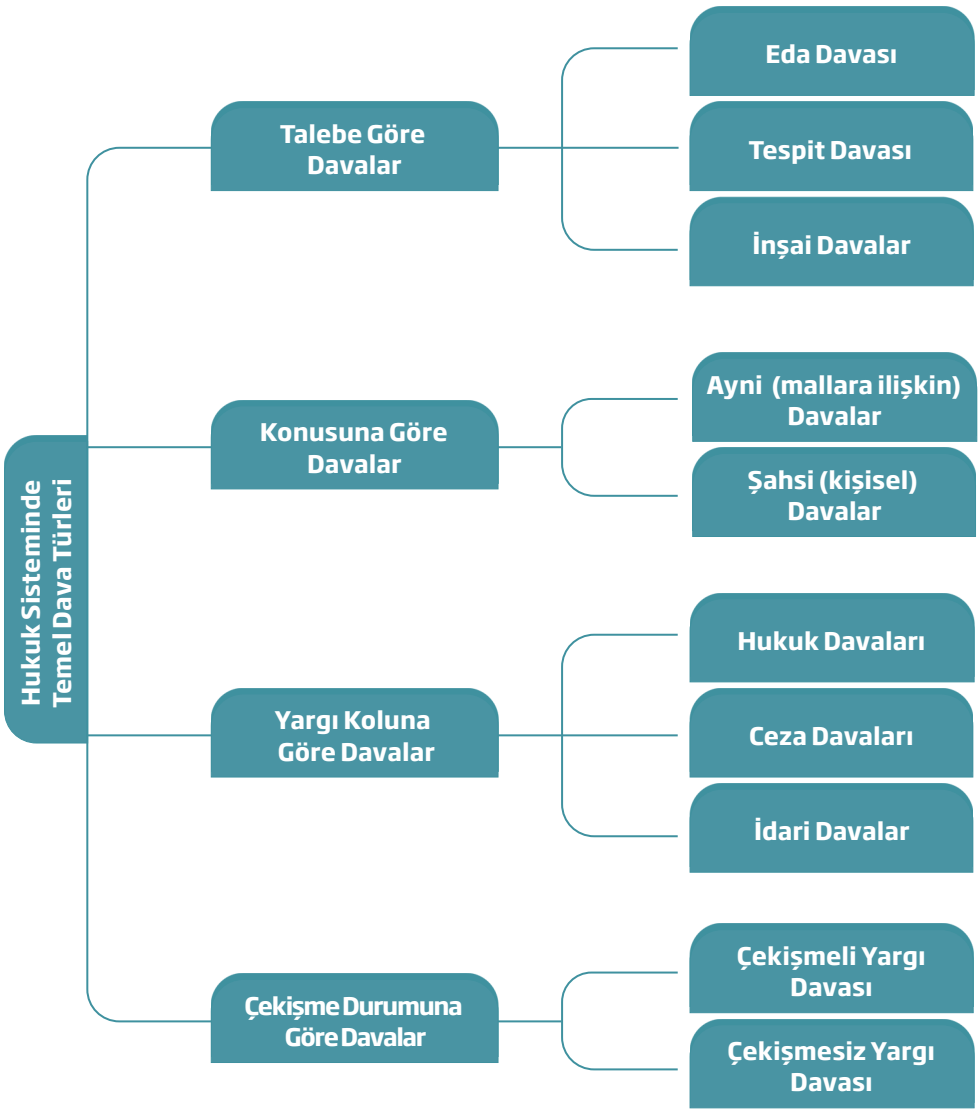
- Yararlandığınız kaynakları çalışmanızda belirtmeyi unutmayınız.
- Uygun görsel seçimine ve dil bilgisi kurallarına dikkat ediniz.
- Oluşturacağınız sununun açık ve anlaşılır olmasına dikkat ediniz.
- Hazırladığınız sunumu sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız. Sunumunuzda tüm grup üyelerinin aktif katılımını sağlayınız.
- Yaptığınız çalışmayı raporlandırınız.
- Çalışmanızı zamanında teslim ediniz.

Değerlendirme

Bu çalışmada ortaya koyduğunuz ürün, yukarıda karekodu verilmiş Grup Değerlendirme Formu ve Kontrol Listesi ile değerlendirilecektir.

1.4.2.4. Dava Çeşitleri

Hakkının ihlal edildiği ileri sürülen kişinin (davacının), mahkemeye başvurarak hakkının mahkeme eliyle (hukuksal) korunmasını istemesine dava denir. Böylece hak, devlet eliyle korunmuş olur. Genel olarak bir davada davalı ve davacı olmak üzere iki taraf vardır. Davacı, dava açmak şartıyla hakkını arayan kimsedir. Davalı ise aleyhine dava açılan kimsedir. Davalar; talebin niteliğine, yargılamanın çekişmeli olup olmamasına, davanın konusuna ve yargı koluna göre sınıflandırılır (Şema 1.7).

Şema 1.7: Dava çeşitleri

Kişiler, mahkemelere başvurarak haklarını tespit ettirme ve talep etme imkânına kavuşurlar. Böylece davalıyı hukuka uygun davranmaya zorlayabilme olanağına kavuşurlar. Bu hak arama yolunda kişilerin niçin, nereye, nasıl başvuracaklarını bilmeleri ya da bu konuda bilgi sahibi kimselere başvurmaları gerekir. Hak arama yolunda doğru adımlar atabilmek, zaman ve hak kaybına uğramamak için dava çeşitleri hakkında bilgi sahibi olmak faydalı olacaktır.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Kişi ve hak kavramı konusunda öğrendiklerinizi yansıtacak bir öğrenme günlüğü yazınız. Öğrenme yolculuğundaki deneyim ve öğrenmeleriniz ile bu süreçte yaşadığınız önemli anları aşağıdaki alanlara not ediniz. Bu etkinlikte sizin için doğru olan cevapları vermeniz beklenmektedir. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Bu konuda öğrendiğiniz en ilginç bilgi neydi?

2. Bu konuda öğrendiğiniz hangi bilgileri günlük hayatınızda kullanabilirsiniz?

3. Kişi ve hak konusuna başlarken konu adının sizde uyandırdığı duygu ve düşüncelerle konu sonundaki duygu ve düşünceleriniz arasında ne gibi değişiklikler oldu?

4. Hangi konu hakkında daha fazla bilgi edinmek isterdiniz?

1.5. İNSAN HAKLARI VE DEMOKRASİ

KONUYA BAŞLARKEN

1. Sizce insanlar, tarih boyunca hangi haksızlıklar nedeniyle hak arayışına yönelmiş olabilir? Örnek veriniz.
2. İnsan haklarının evrensel olması ne anlama gelir? Yorumlayınız.
3. Demokrasi ve insan hakları arasında nasıl bir bağlantı vardır? Düşüncelerinizi paylaşınız.

İnsan, doğuştan bazı temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Bu haklar bütün insanların, sırf insan olmalarından dolayı sahip oldukları haklardır. Başka bir ifadeyle, insan hakları, cinsiyet, etnik köken, dinsel inanç vb. hususlara bakılmaksızın herkesin sahip olduğu haklardır. Bu durum insan haklarının evrensel nitelikli haklar olmasıyla ilgilidir. Bu niteliğinin doğal sonucu olarak da hiçbir kimse bir başkasının haklarına müdahale edemez, zarar veremez.

İnsan hakları, hukuk düzeni tarafından güvence altına alınmıştır. Hukuk düzeni, insan haklarının korunmasını ve toplumsal adaletin sağlanmasını amaçlar. Bu haklar, pozitif hukuk tarafından tanınmış olsun olmasın, belli bir tarihsel aşamada insanların sahip olmaları gerekli sayılan bütün hak ve özgürlükleri ifade eder. Bu haklar devlet karşısında hiçbir ayrım gözetmeksizin bireye eşitlik, mülkiyet, özgürlük, güvence gibi haklar tanır.

Devletlerin yönetiliş biçimlerinden biri olan demokrasi insan haklarının hayata geçebildiği, uygulanabilirliğinin imkân kazandığı bir düzendir. Son dönemlerde hak kavramı, demokrasi ve özgürlük kavramları ile çokça anılmaktadır. Ayrıca hak kavramı insan hakları gibi değişik şekillerde de ifade edilmektedir.

1.5.1. İnsan Hakları

Çağdaş insan hakları anlayışı; ırk, renk, dil, din gibi özelliklere bakılmaksızın, herkesin temel hak ve özgürlüklerden yararlanmasını gerektirir. Bu bakımdan insan hakları kavramı, kişiyle belli bir devlet arasındaki uyrukluk ilişkisinden bağımsız olarak dünyadaki bütün insanları kapsar. Kişi hangi devletin uyrukluğunda olursa olsun veya yurtsuz (vatansız) durumda bulunsun dünyanın her yerinde, temel insan haklarından yararlanmalıdır.

İnsan haklarının içerik ve kapsamı konusunda en genel ve kabul görmüş bilgi, 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nden

edinilebilir. Bu beyanname 1949 tarihinde Resmî Gazete 'de yayımlanmıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin giriş bölümünde;

"İnsanlık ailesinin bütün üyelerinde bulunan onurun ve bunların eşit ve devredilemez haklarının tanınması hususunun, hürriyetin, adaletin ve dünya barışının temeli olduğunu, insan haklarının tanınmaması ve hor görülmesinin insanlık vicdanını isyana sevk eden vahşiliklere sebep olmuş bulunmasına, dehşetten ve yoksulluktan kurtulmuş insanların içinde söz ve inanma hürriyetlerine sahip olacakları bir dünyanın kurulması en yüksek amaçları olarak ilan edilmiş bulunmasına, insanın zorbalık ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmaya mecbur kalmaması için insan haklarının bir hukuk rejimi ile korunmasının esaslı bir zaruret olduğu" söylenmektedir. Böylece hak ve hürriyetlerin herkes tarafından aynı şekilde anlaşılıp yerine getirilmesinin önemi vurgulanmaktadır.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

DÜNYA YURTTAŞLIĞI

"Sokrates (Sokrates) söylemiş diye değil, kendi tabiatıma uyarak, üstelik aşırılığa bile kaçarak bütün insanları hemşerim sayıyorum. Bir Polonyalıyı tıpkı bir Fransız gibi kucaklıyorum, dünya ile akrabalığımı kendi memleketimle akrabalığımın üstünde tutuyorum. Doğduğum yerin pek o kadar düşkünü değilim. Kendi düşüncemle vardığım yeni bilgiler, bana salt esintilerle edindiğim hazır ve gelişigüzel bilgilerden daha değerli gelir. Kendi kazandığımız temiz dostluklar nerde, iklim ve kan dolayısıyla kazandığımız dostluklar nerde! Tabiat bizi hür ve bağımsız yaratmış, biz kendimizi birtakım çemberler içine hapsediyoruz."

(Montaigne, 1580/1995)

Verilen parçaya göre aşağıdaki soruları cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Montaigne'nin "Bütün insanları hemşerim sayıyorum." sözünü insan haklarının eşitlik ilkesi ile nasıl bağdaştırabiliriz? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Montaigne "Bir Polonyalıyı tıpkı bir Fransız gibi kucaklıyorum." sözü eşitlik kavramındaki hangi özellikle ilgilidir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

3. Bu metinde insan hakları ile ilgili sizi en çok etkileyen kısım nedir? Açıklayınız.

İnsanlık tarihi kadar eski olan insan hakları, bu alanda çalışma yapan pek çok kişi tarafından farklı özelliklerle anlatılmaktadır. İnsan haklarının niteliklerine ilişkin en genel tanım "Herkesin insan olmak itibarıyla doğuştan sahip olduğu dokunulmaz, devredilmez ve vazgeçilmez haklar." şeklindeki tanımdır. İnsan hakları, 1982 Anayasası'nda (12/1. madde) "Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir." şeklinde düzenlenmiştir. İnsan haklarının genel kabul görmüş birkaç özelliği aşağıda verilmiştir.

Evrensellik: İnsan hakları; kültürel kimliği, sosyal kökeni, dili, dini, ırkı ve sınıfı ne olursa olsun tüm insanların sahip olduğu haklardır. Bütün insanlar zamana ve mekâna bağlı olmaksızın bu haklara sahiptirler.

Doğuştan Kazanılma: İnsan hakları insanların doğuştan elde ettikleri, kişiliklerine sıkı sıkıya bağlı haklardır.

Kişisellik-Bireysellik: İnsan haklarının en temel öğesi insandır. Bu nedenle insan haklarını anlatırken yalnızca birey olarak insandan bahsetmek gerekir. Çünkü bu haklar topluluklara tanınan haklar değil, bizzat bireyin kendisine tanınan haklardır.

Dokunulmazlık: İnsanın insana olan üstünlüğünün kabul edilemeyeceği gibi insanların birbirlerinin haklarına dokunması, onları ezmesi ve insan onuruna yakışmayan davranışlarda bulunması da kabul edilemez.

Devredilmezlik: İnsan haklarının devredilemez olması, kişilerin gönüllü olarak dahi bu haklardan vazgeçemeyeceğini anlatır. Bu haklar sözleşmelerle bile olsa başkalarına devredilemez, feragat edilemez. Doğrudan doğruya kişiliğe bağlı haklardır.

1.4. ETKİNLİK

Ad: Benim Köşem (Sınıf panosunda sergilemek üzere bir köşe yazısı hazırlama).

Süre: 40 dakika.

Yönerge: Aşağıdaki adımları takip ederek "insan haklarının temel özellikleri" ile ilgili sınıf panosunda sergilenmek üzere bir köşe yazısı yazınız.

Görevinize başlamadan önce şunlara dikkat etmelisiniz:

- İnsan haklarının temel özelliklerinden birini seçiniz. Seçtiğiniz bu insan hakları özelliğinin ifade ettiği anlamlara yönelik bir araştırma yapınız. Günlük hayattan örnekler bulunuz. Bu hak ihlal edildiğinde veya korunduğunda neler olur? Düşününüz.
- Ulaştığınız bilgileri köşe yazınızda kullanmak üzere sınıflandırınız.
- Yazmaya başlamadan önce hedef kitlenizin özelliklerini göz önünde bulundurunuz.
- Yazınızın giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinde konuyu nasıl ele alacağınızı tasarlayınız.

Görevinizi yaparken şunlara dikkat etmelisiniz:

- Yazınızda köşe yazısına özgü dil ve anlatım özelliklerini göz önünde bulundurunuz.
- Yazım kurallarına ve noktalamaya dikkat ediniz.
- Yazınızda düşünceyi geliştirme yollarından yararlanınız.
- Yazınızın tutarlı, akıcı, açık ve anlaşılır olmasına dikkat ediniz.
- Yaptığınız hazırlık doğrultusunda taslak metninizi oluşturunuz.
- Oluşturduğunuz metne uygun bir başlık belirleyiniz.
- Taslak metninizi gözden geçirerek gerekli düzenlemeleri yapınız ve yazınıza son şeklini veriniz.

Görevinizin bitiminde şunlara dikkat etmelisiniz:

- Köşe yazınızı sınıf panosunda paylaşınız.
- Çalışmanızı zamanında teslim ediniz.
- İmkânınız varsa köşe yazınızı dergi ve gazetelerde yayımlatmak için gerekli yerlere başvurunuz.

Değerlendirme: Bu çalışmada ortaya koyduğunuz ürünü değerlendirmek için; köşe yazınızla ilgili düşüncelerinizi ve hissettiklerinizi yansıtan bir yazı kaleme alınız. Yazınızda etkinlik sürecinde karşılaştığınız zorlukları, bu zorluklarla baş etme yollarınızı ve öğrendiğiniz yeni bilgilerin sizin için neden önemli olduğunu açıklayınız. Oluşturduğunuz bu yazıyı öğretmeninizle paylaşınız. Bu çalışmada ortaya koyduğunuz ürün yukarıda karekodu verilmiş Kontrol Listesi ile değerlendirilecektir.

1.5.1.1. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi

İnsan hakları farklı tarihlerde, kültürlerde, inanış ve yaşayışlarda farklı şekillerde gelişme göstererek bugüne kadar gelmiştir. Tarih boyunca hak ve özgürlük kavramları değişik tanımlarla da olsa varlığını hep korumuştur.

İlk Çağ uygarlıklarında Sümerlerin yazıyı bulması insan haklarının gelişimini bugüne taşıyan önemli bir mihenk taşıdır. Sümerlerin ve Akadların kralı olan Hammurabi (Hammurabi), kötüleri yok edip kuvvetlilerin zayıfları ezmesinin önüne geçerek ülkede adaleti sağlayacağını ve halkını eğiterek halkın refahını artıracağını söylemiştir. Bunu Hammurabi Yasaları ile ilan etmiş, yazıya dökmüştür. Böylece kişinin haklarını konu alan ilk yazılı belgenin MÖ 1776 yıllarında kaleme alınan Hammurabi Kanunları olduğu görülmüştür. Hammurabi Kanunları, dönemi itibarıyla adil yargılanma ve mülkiyet hakkı konusunda modern bir düzenleme içermiştir (Görsel 1.4).

Görsel 1.4: Hammurabi ve Hammurabi Kanunları'nın yazılı olduğu basalt stele temsili

Eski Yunan uygarlığında insan hakları bugünkü hâli ile aynı olmasa da üzerinde düşünülen, çalışılan konulardan biri olmuştur. Eski Yunan düşünürlerinden sofistler, insana verdikleri önemle insan haklarının önemine vurgu yapmışlardır. Sofistler, gezgin öğretmenler olarak adlandırılmış; insanların daha rahat, huzurlu ve mutlu yaşamaları için çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalar sonucunda bir anayasa bile hazırlamışlardır.

Pers İmparatorluğu'nun kurucusu kabul edilen Kiros (Kiros) tarafından bir bildiri yayımlanmıştır. Kiros Silindiri olarak anılan bu bildiri, kölelerin özgürlüğünü de konu etmesi bakımından ilk insan hakları bildirgesi olarak kabul edilmektedir (Görsel 1.5).

Görsel 1.5: Kiros silindiri

İslam dünyasında insan haklarına, Hz. Muhammed'in Veda Haccı'ndaki vaazında yer verilmiştir. İnsanların eşitliği ve kadın haklarını vurgulayan 632 tarihli Veda Hutbesi insan haklarına kaynaklık eden önemli bir belgedir. Bu hutbede bütün insanlığa seslenilmiş ve tüm insanların haklarına vurgu yapılmıştır. İnsanların Rabbi'nin bir olduğunu, aynı anne ve babadan türedikleri, insanların eşit olduğu kesin bir dille ifade edilmiş, dil, renk ve ırk ayrımından vazgeçilip tüm insanlar arasında eşitlik esası kabul edilmiştir.

Tarihte insan hakları, farklı coğrafyalarda farklı şekillerde ilerleme göstermiştir. Orta Çağ'da halk, derebeyleri ve krallar arasında yaşanan büyük mücadeleler sonrası yapılan anlaşmalar, modern anlamda insan haklarının ilerleme sürecinde yol gösterici rol oynamıştır. İngiltere, Amerika ve Fransa önemli gelişmelerin olduğu coğrafyalardır.

11. yüzyılda, kral ve toprak sahibi feodal beyler arasında çıkarlara dayalı destek ilişkisi vardı. Feodal beylerle kral arasında oluşan bu güç ve çıkar dengesi 13. yüzyılda feodal beyler lehine bozulmaya başlamıştır. Krala karşı başkaldıran beyler, birtakım hakları elde edene kadar pes etmeyeceklerini açıklamışlardır ve kral bu isteklere boyun eğmek zorunda kalmıştır.

İngiltere'de imzalanan, 1215 tarihli Magna Carta Libertatum (Manya Karta Libertatum) "Büyük Özgürlük Şartnamesi" insan hakları bakımından bugünkü gelinen noktaya önemli bir basamak oluşturmuştur. Kralın yetkilerinin kısıtlandığı Magna Carta ile baskıya dayanan devlet anlayışı değişim göstermeye başlamıştır. Bu açıdan hukuksal anlamda insan haklarının varlığının kabul edildiği ilk gelişme olarak değerlendirilebilir (Görsel 1.6).

Görsel 1.6: 1215 tarihli Magna Carta ile ilgili bir görsel

Amerika'da bu gelişim, bağımsızlık sürecinde 1776 tarihinde Virginia (Vircinya) Haklar Bildirisi ile gerçekleştirilmiştir. Bu bildiri insanların değişmez ve eşit haklarla yaratıldığını, yaşamak ve özgürlük gibi temel birtakım haklara sahip olduğunu ve bunlardan vazgeçilemeyeceğini vurgulamaktadır. Bu haklar göz önünde bulundurularak Amerika'da bir Amerikan Anayasası yapılmıştır. Bu Anayasa 1865 tarihinde köleliği yasaklayarak ve 1870 yılında da siyahilere oy hakkı tanıyarak daha da geliştirilmiştir (Görsel 1.7).

Görsel 1.7: 1776 tarihli Virginia Haklar Bildirisi

İnsan hakları bakımından sadece doğduğu ülkeyi değil tüm dünya milletlerini etkileyecek olan bir diğer gelişme Fransa'da meydana gelmiştir. Bu gelişme, Fransız İhtilali'nin de büyük etkisi ile 1789 tarihinde yayımlanan Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi'dir.

Hangi coğrafyada ve hangi şartlarda yapılırsa yapılsın gerçekleştirilen tüm adımların en temel ortak amacı özgürlük gibi haklardan bütün insanların ayrım gözetilmeksizin faydalanmasını sağlamaktır. Bu süreçte yaşanan İkinci Dünya Savaşı ve ardından yaşanan savaşlar, insanların pek çok açıdan acı günler ve kayıplar yaşamasına sebep olmuştur. Bu savaşlar ve kayıplar insan hakları alanında sözleşmeler yapmayı gerekli kılmıştır. 1950 yılında imzalanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile pek çok temel hak ve özgürlük güvence altına alınmıştır.

Avrupa Konseyi üyesi devletlerce 1950'de imzalanıp 1953'te yürürlüğe giren, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Türkiye'nin de katıldığı insan hakları ve ana hürriyetlerinin korunması ve gelişmesini amaçlayan bir sözleşmedir.

ARAŞTIRALIM

"İnsan hakları" konulu film, kısa film, kitap, şiir vb. kaynakları araştırıp sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Türkiye'de İnsan Hakları Gelişim Süreci: İnsan hakları konusunda dünyada birtakım gelişmeler yaşanırken Türkiye'de de bazı önemli gelişmeler olmuştur. Osmanlı Devleti'nde 1808 Senedi İttifak ile başlayan, 1839 tarihinde Tanzimat Fermanı ile devam eden süreç 1876 tarihinde Kanunuesasi ile yasalaşmıştır. Bu gelişmeler insan hak ve özgürlükleri bakımından birtakım güvenceleri beraberinde getirmiştir.

Kurtuluş Savaşı sonrası kurulma aşamasında olan Türkiye Devleti'nin ilk anayasası 1921 Anayasası'dır. Bu Anayasa egemenliğin millete aitliğinin vurgulandığı, temel hak ve hürriyetler konusunda herhangi bir bölümün yer almadığı yirmi üç maddelik çok kısa bir anayasadır. 1921 Anayasası'nın hazırlandığı dönem ve şartlar göz önünde bulundurulduğunda detaylı bir şekilde oluşturulmaması kolay anlaşılabilir.

Atatürk'ün başlıca amacı Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmaktır. Bu nedenle başta Atatürk olmak üzere cumhuriyeti kuranlar, insan haklarına dayanan demokratik bir rejim getirmeyi amaçlamışlardı. Bu doğrultuda 1924 Anayasası'na bakıldığında klasik hakların ve hürriyetlerin tümüyle yer aldığı görülür. Ülkenin içerisinde bulunduğu sosyolojik

ve ekonomik durum sebebiyle bu anayasada yer alan ilkeler tamamıyla uygulamaya aktarılamamıştır. Çünkü bu dönemde savaş sonrası Türk toplumu yeniden yapılanma telaşındaydı. 1961 Anayasası, temel hakların düzenlenişinde gösterdiği titizlikle çağdaş hürriyet anlayışına uygun olarak klasik haklar yanında sosyal ve ekonomik haklara da yer vermiştir. Kanunların anayasaya uygunluğunun Anayasa Mahkemesince denetlenme mekanizmasını getirmiştir. Türk toplumunun sahip olduğu anayasalar içerisinde insan hak ve hürriyetlerini en iyi şekilde sağlayan ve koruyan anayasa 1961 Anayasası olmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nin son anayasası olan ve birtakım değişikliklerle bugün hâlâ kullanılmakta olan 1982 Anayasası "insan haklarına saygılı anayasa ilkesi"ni benimsemiştir. Temel hak ve hürriyetlere yer verirken bunların hangi şartlarda ve nasıl sınırlandırılacağını Anayasa (13. madde) ile belirlemiştir.

1.5. ETKİNLİK

Ad: İnsan hakları, insan haklarının tarihsel gelişimi, ülkemiz ve dünyadaki ilerleyişi konularını anlatan renkli, dikkat çekici bilgi görseli hazırlama.

Süre: Bir hafta.

Yönerge: Çalışmanızı aşağıda yer alan bilgiler doğrultusunda gerçekleştiriniz.

Görevinize başlamadan önce şunlara dikkat etmelisiniz:

- Öğretmeninizin rehberliğinde çalışmayı yapacağınız beşer kişilik heterojen gruplar oluşturunuz. Grup sözcülerini belirleyiniz.
- Konuyla ilgili bilgi eksiklerinizi tamamlayınız.
- Grup çalışma planı hazırlayınız. Çalışmanın yapılış basamaklarını belirleyiniz.
- Benzer konularda yapılmış çalışmaları inceleyiniz.

Görevinizi yaparken şunlara dikkat etmelisiniz:

- İnsan hakları, insan haklarının tarihsel gelişimi, ülkemiz ve dünyadaki ilerleyişi konularına ilişkin kaynak taraması yapınız, istenen bilgiye ulaşmak için kullanacağınız araçları belirleyiniz.
- İnsan haklarının tarihsel gelişimi hakkında çeşitli kaynaklardan (çeşitli hukuk kitapları, mevzuat, genel ağ vb.) araştırma yapınız.
- Grup arkadaşlarınızın farklı bakış açılarının olabileceğini göz önünde bulundurarak bilgi görselini birlikte iş birliği içinde ve yardımlaşarak hazırlayınız.
- Çalışmanızda görsellerden yararlanınız (Resim, fotoğraf bulabilirsiniz veya kendiniz çizebilirsiniz.).

Görevinizin bitiminde şunlara dikkat etmelisiniz:

- Uygun görsel seçimine ve dil bilgisi kurallarına dikkat ediniz.
- Oluşturacağınız bilgi görselinin açık ve anlaşılır olmasına dikkat ediniz.

- Hazırladığınız bilgi görselini sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız. Çalışmanızda tüm grup üyelerinin aktif katılımını sağlayınız.
- Yaptığınız çalışmayı raporlandırınız.
- Yararlandığınız kaynakları raporunuzda belirtmeyi unutmayınız.
- Çalışmanızı zamanında teslim ediniz.

Süreç sonunda aşağıdaki sorular hakkında görüşlerinizi arkadaşlarınızla tartışınız.

1. Tarihî süreç dikkate alındığında insan haklarının gelişiminde etkili olan temel faktörler nelerdir?

2. Tarihte insan hakları üzerine yaşanan süreçte sizi en çok etkileyen gelişme hangisiydi, neden?

3. Türkiye insan hakları gelişim sürecinde yeterince yol katetmiş midir, neden?

Değerlendirme

Bu çalışmada ortaya koyduğunuz ürün bir önceki sayfada karekodu verilmiş Grup Değerlendirme Formu ve Kontrol Listesi ile değerlendirilecektir.

1.5.1.2. İnsan Haklarının Korunması

Çeşitli aşamalardan geçerek bugünkü şeklini alan insan hakları için en önemli konu; kâğıtlardan, yazılardan, sözleşmelerden hayata geçirilerek doğru bir şekilde uygulanabilmesi ve korunabilmesidir. Dünyada gerçekleşen savaşlar, ihtilaller, ekonomik bunalımlar insan haklarının ihlali bakımından ağır sonuçlar doğurmuştur. Bu acı gerçeklerden edinilen tecrübeler insan haklarının korunması için birtakım adımların atılmasını gerekli kılmıştır. Bu nedenle ülkeler ulusal ve uluslararası düzeyde koruma yöntemleri geliştirmiştir.

Hem ulusal hem de uluslararası hukuk alanında insan haklarının korunması için birtakım sözleşmeler ve anayasal ilkeler düzenlenmiştir. Böylece haklar korunmaya çalışılırken ortak bir yol izlenip etkili koruma sağlanmaya çalışılmıştır. Hakların ulusal düzeyde korunmasında devlet etkili olurken uluslararası korumada devletler tarafından oluşturulan uluslararası örgütler etkili olmaktadır.

ARAŞTIRALIM

İnsan hakları sadece hukuk kuralları ile mi korunur? Toplum bilinci mi yoksa hukuk kurallarının bağlayıcılığı mı hakların korunmasında daha önemlidir? Araştırma yapıp sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

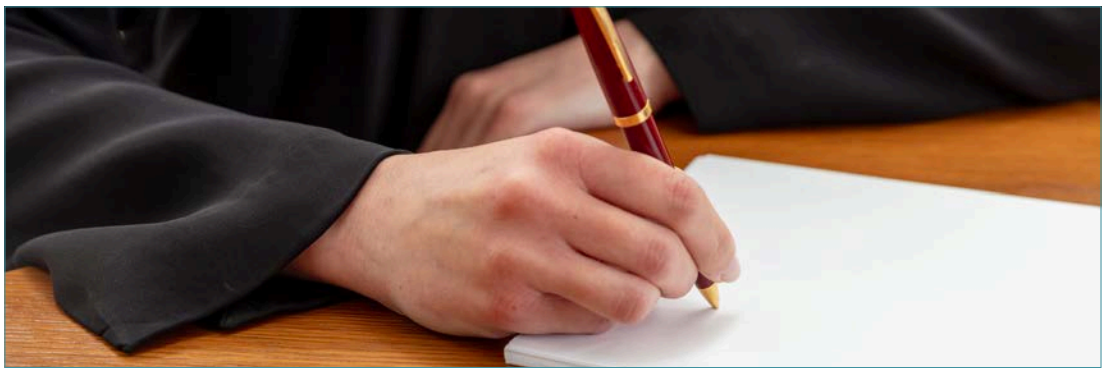
a) Türkiye'de İnsan Haklarının Korunması: İnsan haklarının korunmasında esas olan, öncelikle devlet içinde hakların korunması ve ihlal edilen hakların aranmasıdır. Ülke düzeyinde insan haklarının korunup güvence altına alınabilmesi için ülkenin siyasi, kültürel ve ekonomik yapısı, gelişmişlik düzeyi oldukça önemlidir. Türkiye'de insan hakları ve buna dair uygulamalar, koruma yolları anayasa ile devlet tarafından düzenlenmektedir. 1982 Anayasası'nın ikinci kısmını oluşturan "Temel Haklar ve Ödevler" başlığının altında (40. madde) anayasal hakları ihlal edilen herkesin yetkili makama geciktirilmeden başvurma hakkına sahip olduğu söylenmektedir. Burada yetkili makamlardan kasıt öncelikli olarak mahkemelerdir. Aynı zamanda idari ve siyasi mercilere de başvuruda bulunulabilir (Tablo 1.8).

Tablo 1.8: Türkiye'de İnsan Haklarını Koruma Yolları ve Kurumları

Türkiye'de İnsan Haklarını Koruma ve Hak Arama Rehberi	
Temel Hak Arama Yolları	**Koruyucu Kurumlar ve Denetim**
• Yargısal Başvuru	• Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
• AYM'ye Bireysel Başvuru Hakkı	• Kamu Denetçiliği Kurumu
• Dilekçe ve İdari Başvuru Hakkı	• TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu

Yargısal başvuru yolu, hak ihlaline uğrayan kişilerin haklarını yargı yolu (mahkemeler) ile arama şeklidir. Yargı yolu, hak arama yolları içerisinde en etkili olanıdır. Çünkü mahkemeler hak aramak için kendilerine yapılan başvuruları anayasa ve kanunlar çerçevesinde görüşüp karara bağlar. Anayasa'nın 36. maddesinde "Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma

hakkına sahiptir. Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz." ifadesi yer almaktadır. 1982 Anayasası (74. madde) insan haklarının korunması yönünde Türk vatandaşlarına ve Türkiye'de ikamet eden yabancılara **dilekçe hakkı** ile Türkiye Büyük Millet Meclisi ve idari makamlara başvurma olanağı tanımaktadır (Görsel 1.8).

Görsel 1.8: Dilekçe hakkı

1982 Anayasası'na (148. madde) göre temel hak ve hürriyetleri ihlal edilmiş olan bireyler Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilirler. Ancak başvuruda bulunabilmeleri için iç hukukta izlemeleri gereken olağan tüm yolların tüketilmiş olması gerekmektedir. Anayasa'ya göre kişilerin bu şekilde hak arama yöntemlerine **bireysel başvuru yolu** da denilebilmektedir (Görsel 1.9). Her hak ihlalinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulamaz. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulabilecek haklar belirlenirken temel ölçüt, o hakkın Anayasa'da ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alıp ihlale uğramış olmasıdır.

Görsel 1.9: Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu

İnsan haklarının Türkiye'de hem merkez hem de taşra teşkilatı düzeyinde korunması için çeşitli kurum ve kuruluşlar oluşturulmuştur. Bu kurum ve kuruluşlar ihlal edilen temel hak ve özgürlükler üzerine **idari başvuru yolu** ile talep ve şikâyetleri alıp araştırma yapmak için kurulmuşlardır. Bu kuruluşlar: 1990 tarihinde TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, 1998 tarihinde İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi, 2000 tarihinde İnsan Hakları Başkanlığı, 2001 tarihinde İnsan Hakları Üst Kurulu, 2003 tarihinde İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları ve İnsan Hakları Danışma Kurulu ve 2012 tarihinde Türkiye İnsan Hakları Kurumudur.

İnsan haklarını milli düzeyde koruyan kuruluşlardan, resmî devlet kurumları yanında İnsan Hakları Komisyonları ve Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsman) gibi özel statüdeki yarı resmî sayılabilecek kuruluşlarla birlikte sivil toplum örgütleri de önemli görevler üstlenmişlerdir.

2012 tarihinde kanun ile oluşturulan Türkiye İnsan Hakları Kurumu bugün Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu olarak varlığını devam ettirmektedir. Bu kurumun amacı; genel olarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, kişilere hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanma konusunda yaşanan ayrımcılığın önlenmesi amacıyla ulusal düzeyde faaliyet göstermektir.

Tarihte oldukça eski olsa da Türkiye'de 2012 tarihinde kanunla düzenlenen Kamu Denetçiliği Kurumu birtakım istisnalar olmak kaydıyla "Şikâyet doğrultusunda idarenin her türlü işlemlerini ve eylemlerini insan hakları temelinde adalet ve hakkaniyet çerçevesinde incelemek, araştırmak ve tavsiyelerde bulunmak yetkisiyle donatılmıştır." (Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu 5. madde). Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu temelde idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler.

ARAŞTIRALIM

Kamu denetçisinin araştırma ve inceleme yapamayacağı, tavsiyede bulunamayacağı konular nelerdir? Araştırma yapıp sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruya konu olabilecek temel haklarınızla ilgili bildiklerinizi kısa kısa not alınız. Temel hak ve özgürlüklerinizle ilgili arkadaşlarınızla tartışınız. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruya konu olabilecek temel haklarınızı internet ortamında araştırınız. Ulaştığınız bilgilerden hareketle Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruya konu olabilecek temel haklarınıza dair birtakım örnekler içeren aşağıdaki tabloyu tamamlayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

		Kölelik ve Zorla Çalıştırma Yasağı
Suç ve Cezaların Kanuniliği		
	Adil Yargılanma Hakkı	
İşkence, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muameleye Tabi Tutulmama Hakkı		**Ayrımcılık Yasağı**

Yaptığınız bu çalışma sonrası Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruya konu olabilecek temel haklardan sizin için en önemli olduğunu düşündüğünüz haklar ve sizin için önemli olma nedenleri ile ilgili kısa bir yazı yazıp sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

b) Uluslararası Düzeyde İnsan Haklarının Korunması: 20. yüzyılda gerçekleştirilen I. ve II. Dünya Savaşları pek çok insanın hayatını kaybetmesine sebep olurken bir kısmının da temel haklarını derinden zedelemiştir. Birçok şehir yok edilmiş, tarihî eserlere zarar verilmiş, insanlar yerlerinden yurtlarından zorla göç ettirilmiştir. Bu dönemler devletlerin birbirilerine verdiği zararların yanında kendi vatandaşlarına uyguladığı haksız davranışlara ve ihlallere de tanıklık etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın son bulması ile yıpranan dünyada barış, güvenlik ve özgürlük kavramlarının ne kadar önemli olduğu tekrar anlaşılmıştır. Barış ve güvenliğin sağlanması için de 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler kurulmuştur (Görsel 1.10). Birleşmiş Milletler Antlaşması ise bu alanda hazırlanan ilk uluslararası metindir. Birleşmiş Milletlerin insan hakları ihlallerini dile getirmek amacıyla 1946 tarihinde oluşturduğu İnsan Hakları Komisyonu, 1948 tarihinde İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni ilan etmiştir. Bu bildiri insan haklarını konu alan önemli belgelerden biri hâline gelmiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, ilanından kısa bir süre sonra 1949 tarihinde Türkiye tarafından da kabul edilmiş ve Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

Görsel 1.10: Birleşmiş Milletler amblemi

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin taraf ülkelere kendiliğinden bağlayıcı bir niteliğinin bulunmaması ve herhangi bir güvence mekanizmasını düzenlememesi nedeniyle bildiriden sonraki gelişmeler bu kusurları gidermeye yönelik olmuştur.

Böylece evrensel ve bölgesel düzeyde yeni düzenlemeler yapılmıştır. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla evrensel düzeyde 1966 tarihinde iki anlaşma kabul edilmiştir. Bunlar, Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'dir. Türkiye bu anlaşmalara 1976 yılında imza atarak taraf olmuştur. Bölgesel düzeyde ise Avrupa kıtasında (Avrupa Konseyi Örgütü), Amerika kıtasında (Amerikan Devletleri Örgütü) ve Afrika kıtasında (Afrika Birliği) olmak üzere üç bölgesel örgüt kurulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa Devletleri bir araya gelmiştir. Ortak değerleri koruyup geliştirmek, halkların sosyoekonomik gelişimlerini kolaylaştırmak ve Avrupa ülkeleri arasında daha güçlü iş birliği sağlamak amacıyla 1949 tarihinde Avrupa Konseyi'ni oluşturmuşlardır.

Merkezi Strasbourg'da (Strazburg) olan bu konseye Türkiye de üyedir. Avrupa Konseyi kuruluş amaçları doğrultusunda çeşitli şartlar ve sözleşmeler yapmaktadır. Bunlardan önemli iki tanesi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Sosyal Şartı'dır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile korunan insan hakları ihlallerinin şikâyetlerini almak üzere 1959 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulmuştur (Tablo 1.9). Uluslararası nitelik taşıyan bu yargı organı, hakları ihlale uğrayan devletlerin ve bireylerin şikâyetleri ile ilgilenmektedir.

AİHM'e (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi) bireyler ve sözleşmeye taraf olan devletler başvuruda bulunabilirler. Ancak bunun için doğrudan hak ihlaline uğramış olmaları gerekir. Bireysel başvurularda ise kişilerin hak arama mücadelelerinde iç hukukta tüm yolları denemiş ve sonuç alamamış olmaları gerekir.

Tablo 1.9: Uluslararası Düzeyde İnsan Haklarının Korunması Süreci

Küresel ve Bölgesel Düzeyde İnsan Haklarının Korunması Süreci		
Küresel Süreçler	**Bölgesel Süreçler**	**Türkiye'nin Süreçteki Yeri**
• 1945 Birleşmiş Milletler Antlaşması • 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirisi • 1966 Uluslararası Sözleşmeler	• 1949 Avrupa Konseyi • Amerikan Devletleri Örgütü • Afrika Birliği • 1959 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kuruluşu	• 1949 insan hakları evrensel bildirisinin kabulü, Resmi Gazete'de yayımlanması. • Türkiye, 1976 yılında Birleşmiş Milletler uluslararası sözleşmesini imzalayarak taraf olma iradesini pekiştirdi. • Türkiye merkezi Strazburg'da bulunan Avrupa Konseyi'nin üyesidir ve bu kapsamdaki sözleşmelere taraftır. • İkinci Dünya Savaşı sonrası barış ve özgürlük arayışı, insan haklarını uluslararası ve bölgesel düzeyde koruyan kurumsal adımları tetikledi. Türkiye bu süreçlere erken dahil oldu ve standartları iç hukukuna entegre etti.

1.5.2. Demokrasi

Eski Yunanca halk anlamına gelen demos ve yönetmek anlamına gelen kratein sözcüklerinin birleşmesiyle oluşan demokrasinin sözlük anlamı **halk yönetimi**dir. İlk defa 1921 Anayasası'nda yer bulan "Egemenlik kayıtsız, şartsız milletindir." ifadesi 1924, 1961, 1982 Anayasalarında da aynen yerini almıştır.

Egemenliğin millette olduğu bir devlette, halkın yönetime katılması, kendini yönetecek olan kişileri seçmesi kaçınılmazdır. Çünkü demokrasi, halkın kendi kendini yönetmesi biçimi; belli bir yerde (kurumda), orayı oluşturanların görüşlerinin alındığı ve onlara saygı duyulduğu, karşılıklı hak ve özgürlüklerin esas olduğu anlayıştır.

Demokrasi esasına dayanan hükûmetlerde hâkimiyet, halka, halkın tamamına aittir. Demokrasi, hâkimiyetin millette olduğunu, başka yerde olamayacağını belirtir. Demokrasinin tam ve en bariz hükûmet şekli ise cumhuriyettir.

MERAKLISINA

Cumhuriyet: Egemenliğin bir kişiye veya zümreye değil, toplumun tümüne ait olduğu bir devleti ifade eder. Devlet başkanı ve devletin temel organları seçimle iş başına gelir.

Egemenlik: Hükmetmek, hâkimiyet ve egemen olmak anlamlarına gelir. Egemenlik kayıtsız şartsız Türk milletinindir. Millet, egemenliğini anayasanın koyduğu esaslara göre kullanır. Egemenliğin kullanılması hiçbir suretle belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz.

Bir yönetim biçimi olan demokrasinin varlığından söz edebilmek için birtakım şartların gerçekleşmesi gerekir. Demokrasinin sağlanabilmesi için gerekli şartlar şunlardır:

- Etkin siyasal makamlar seçimle iş başına gelmeli
- Seçimler düzenli aralıklarla tekrarlanmalı
- Seçimler serbest olmalı
- Birden çok siyasal parti var olmalı
- Muhalefetin iktidar olma şansı mevcut olmalı
- Temel kamu hakları tanınmış ve güvence altına alınmış olmalı

DÜŞÜN VE CEVAPLA

BRÜTÜS'ÜN (BÜRÜTÜS) HANÇERİ

Görsel 1.11: Roma imparatoru Sezar (Temsili)

"Roma denince akla ilk gelen kavram kudret (güç-iktidar) ve ihtişamdır. Güç gösterisine öyle düşkündür ki Roma hükümdarları, Mısır'dan o koca ehramları (dikilitaş) getirmekten bile çekinmezler. Bu güçle sarhoş olmuş Kaligula'nın (Kaligula) etrafında kelleler uçuşur. Aklını güce kurban etmiş Neron (Neron), ihtiras ateşine kurban ettiği Roma'nın yanışını, lir çalıp dondurma yiyerek seyretmiştir.

Roma kudretinin çağları aşan sembolü ise Sezar'dır (Görsel 1.11). Zafer zafer büyüyen Sezar ve o büyüdükçe idealleri küçülen Roma... Sezar imparatorluk tacını giyerken cumhuriyet ve demokrasi hülyası Roma'nın ufuklarını yüzyıllar sonra gelmek üzere terk etmiştir bile.

Avrupa, İngiltere, Anadolu, Mısır onun kahredici pençesine boyun eğmekte; o ise bu zaferlerini üç kelime ile ifade etmektedir: "Veni, vidi, vici!" (Geldim, gördüm, yendim!)

Her diktatör gibi Sezar da gurur dağlarının zirvelerinde yalnızlaşa dursun birer kâtip seviyesine indirdiği senatörler arasında kazan kaynamakta, uygun bir fırsat bekleyen hançerler öfke, kin ve kıskançlıkla bilenmektedir. Bir senato toplantısında (MÖ 44) üşüşürler gaflet uykusundaki Sezar'ın üstüne. Hançerlerin biri iner biri kalkarken son hançeri evlatlığı Brütüs vurur Sezar'a. İhtimal ki aldığı onca bıçak darbesi, bu ihanet kadar acıtmamıştır canını. Sezar'ın son sözleri:

— Sen de mi Brütüs, olur. Brütüs ise adını tarihe ihanetin ve nankörlüğün sembolü olarak yazdırır."

(Özdemir, 2018)

Verilen parçaya göre aşağıdaki soruları cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Hikâyedeki çatışmanın temel nedeni nedir? Cumhuriyet ve demokrasi ile ilişkisi var mıdır? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

2. Siz, hikâyedekine benzer bir durum yaşasaydınız nasıl davranırdınız? Bu durumu demokrasi kavramı ile ilişkilendirerek açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

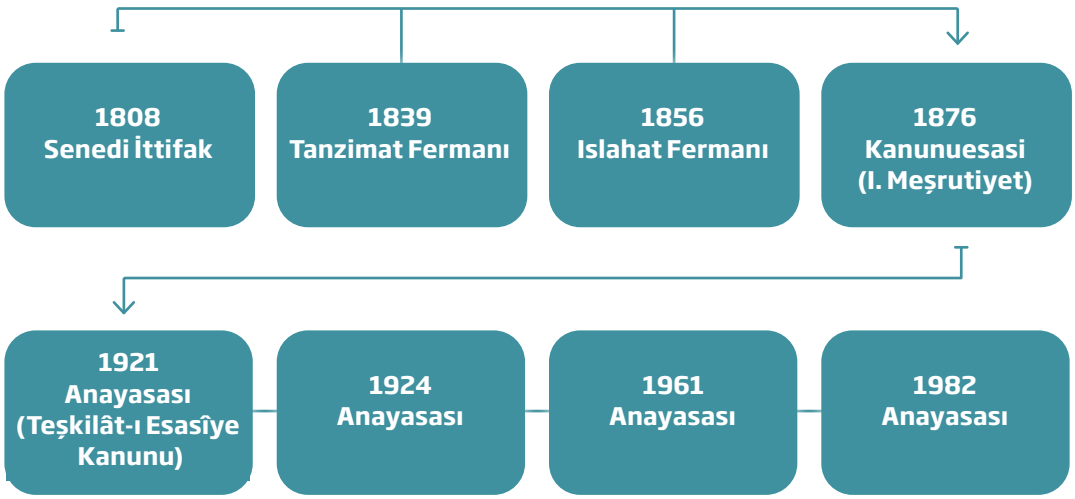
1.5.2.1. Anayasa Kavramı

Devletin kuruluşunu, yapısını, hükûmet şeklini, organlarını (yasama, yürütme, yargı) ve bu organlar arasındaki ilişkileri, kişilerin temel hak ve hürriyetlerini düzenleyen kurallar bütününe anayasa denir. "Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır. Kanunlar, Anayasa'ya aykırı olamaz." (Anayasa 11. madde). Anayasa'nın bu maddesinden anlaşılacağı üzere Anayasa'ya aykırı düzenlemeler yapılamaz. Buna anayasanın bağlayıcılığı ve üstünlüğü ilkesi denir. Hukuk sisteminde, normlar hiyerarşisinin en üstünde Anayasa'nın, onun altında sırasıyla diğer kaynakların yer almasının sebebi de budur.

Türk tarihinde, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nden başlayarak çeşitli anayasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerin ilki 1808 tarihinde gerçekleştirilen, sözleşme niteliği taşıyan, Senedi İttifak'tır. Senedi İttifak, Osmanlı Dönemi'nde ilk anayasal gelişmedir. Ancak bir anayasa değildir. Padişahla Ayanlar arasında imzalanmıştır. Bu sözleşme ile padişah kendi dışında bir gücün varlığını ilk kez kabul etmiştir. Ardından padişah tarafından tek taraflı olarak 1839 tarihinde Tanzimat Fermanı, 1856 tarihinde Islahat Fermanı olmak üzere iki ferman ilan edilmiştir. Tanzimat Fermanı ile Osmanlı Devleti'nde ilk kez hukukun üstünlüğü ilkesi benimsenmiştir. Bu ferman, bütün Osmanlı toplumuna temel hak ve özgürlükler getirmiştir. Islahat Fermanı ise Avrupa devletlerinin etkisiyle hazırlanmıştır. Gayrimüslim azınlıklar lehine yapılan düzenlemeleri (vergi, askerlik, yargılama, eğitim, devlet memurluğu vb.) içermektedir.

1876 tarihinde II. Abdulhamid'in Meşrutiyet'i ilanının ardından yürürlüğe giren Kanunuesasi Osmanlı Devleti'nin ilk ve tek anayasası olma özelliğine sahiptir. Kanunuesasi ile padişahın yetkileri daraltılmış, parlamentonun yetkileri artırılmıştır. Osmanlı halkı demokratik anlamda ilk kez seçme seçilme hakkını elde etmiştir.

Ulusal Kurtuluş Savaşı ile kurulması için üstün fedakârlık, çaba gösterilen yeni Türk Devleti kurulmadan hemen önce 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı. Kurtuluş Savaşı'nı da yürütmekte olan bu Meclis 1921 tarihinde Teşkilât-ı Esasîye (1921 Anayasası) adında yeni bir anayasa kabul etti. Bu Anayasa yeni Türk Devleti'nin ilk anayasasıdır. Bu Anayasa ile **millî egemenlik ilkesi** ilk kez kabul edilmiştir. Cumhuriyet bu Anayasa döneminde ilan edilmiştir (29 Ekim 1923). 1921 Anayasası'nda devletin kuruluşu, hak ve hürriyetlerle ilgili düzenlemelerin yetersiz oluşu sebebiyle yeni bir anayasa yapıldı (Şema 1.8).

Şema 1.8: Türk Anayasası tarihi gelişim süreci

1924 Anayasası, Cumhuriyet'in ilanından sonra yapılmış halka geniş bir din ve vicdan özgürlüğü tanımıştır. Anayasanın üstünlüğü ilkesi benimsenmiştir. Bu Anayasa ile Türk kadınına siyasal alanda pek çok hak tanınmıştır. Türk kadınına siyasi alanda belediye başkanı (1930), muhtar (1933), milletvekili (1934) seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. 1937 yılında yapılan değişiklikle birlikte laiklik ilkesi dâhil Atatürk ilkeleri Anayasa'ya girmiştir. 27 Mayıs 1960 Askerî İhtilali sonucunda Kurucu Meclis tarafından 1961 Anayasası hazırlanmış, halkoyuna (referandum) sunularak kabul edilmiştir. Askerî İhtilal sonucu hazırlanan ve halk oylaması sonucu yürürlüğe giren ilk anayasadır. İnsan haklarına dayalı devlet ilkesi benimsenmiştir. Temel hak ve özgürlüklerin en ayrıntılı biçimde düzenlenen anayasa 1961 Anayasa'sıdır. Kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemek için Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. Yüksek Askerî Şura, Millî Güvenlik Kurulu, Yüksek Seçim Kurulu, Hâkimler Yüksek Kurulu

ve Diyanet İşleri Başkanlığı bu dönemde kurulmuştur. 12 Eylül 1980 Askerî İhtilali sonucu Millî Güvenlik Konseyi tarafından Danışma Meclisine yeni bir anayasa hazırlattırılmış ve halk oylamasına sunularak kabul edilmiştir. Bu anayasa bugün hâlâ bazı değişikliklerle kullanılan 1982 Anayasası'dır. İnsan haklarına saygılı devlet ilkesi benimsenmiştir. Özgürlükleri kısıtlayıcı hükümler getirilmiştir. İlk defa bu Anayasa ile "Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet ilkesi" getirilmiştir. Devlet Denetleme Kurulu, Yüksek Öğretim Kurulu, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği bu dönemde kurulmuştur. Ölüm (idam) cezası anayasadan çıkarılmıştır (2004). Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkı tanınmıştır (2010).

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Türk Anayasaları tarih boyunca bir takım gelişim ve değişim süreci yaşamıştır. Günümüzde birtakım değişikliklerle kullanılan 1982 Anayasası ile 1961 Anayasasını tabloda verilen başlıklar üzerinden karşılaştırınız. Konuyla ilgili fark ve benzerlikleri hazırlanan tabloda ilgili bölümlere yazınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1961 ANAYASASI	1982 ANAYASASI
Hazırlanış Şekli	**Hazırlanış Şekli**
Hazırlayan Organ	**Hazırlayan Organ:**
Benimsediği İlke	**Benimsediği İlke**
Döneminde Kurulan Kurum ve Kuruluşlar	**Döneminde Kurulan Kurum ve Kuruluşlar**
İnsan Haklarına Katkısı	**İnsan Haklarına Katkısı**

1.5.2.2. Anayasal Ödevler

1982 Anayasası, hakları ve ödevleri birlikte düzenlemiştir. Anayasanın temel hak ve hürriyetlerin düzenlendiği ikinci kısmının başlığı "Temel Haklar ve Ödevler"dir. Bu kısımda "Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder." (Anayasa 12/2. madde) hükmü yer almaktadır. Bu hükümden de anlaşılacağı üzere devlet, kişilere birtakım haklar tanırken onlara bu konularda çeşitli ödevler de yüklemektedir.

Yapılması, yerine getirilmesi, insanlık duygusu, töre ve yasa bakımından gerekli olan iş veya davranışa ödev denir. 1982 Anayasası vatandaşlara eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi (42. madde), çalışma hakkı ve ödevi (49. madde), mal bildirimi (71. madde), vatan hizmeti (72. madde), vergi ödevi (73. madde), oy kullanma (67. madde) gibi çeşitli hak ve ödevler yüklemektedir.

a) Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi: "Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz. İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır." (42. madde). Devlet, vatandaşlarını eğitim öğretim konusunda destekler, onların vatana ve millete faydalı birer fert hâline gelmesi için emek harcar (Görsel 1.12).

Görsel 1.12: Eğitim, öğrenim hakkı ve ödevi

b) Çalışma Hakkı ve Ödevi: "Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir." (Anayasa 49. madde). Bireyler, devletin çalışma hayatını geliştirmek, işsizleri korumak ve çalışmayı, üretmeyi desteklemek için aldığı tedbirlerde ve yaptığı girişimlerde iş gücü açısından katkı sağlamak yükümlülüğüne sahiptir.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

"Herhangi bir kişinin yaşadıkça kıvançlı ve mutlu olması için gerekli olan şey, kendisi için değil, kendisinden sonra gelecekler için çalışmaktır.

Akla uygun davranan bir adam ancak bu biçimde hareket edebilir. Yaşamda tam tat ve mutluluk ancak gelecek kuşakların onuru, varlığı, mutluluğu için çalışmakta bulunur."

(Atatürk, akt. Genel Kurmay Başkanlığı, 1988)

Verilen parçaya göre aşağıdaki soruları cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Parçada yer alan "Herhangi bir kişinin yaşadıkça kıvançlı ve mutlu olması için gerekli olan şey, kendisi için değil, kendisinden sonra gelecekler için çalışmaktır." cümlesi doğrultusunda çalışma hakkının toplum açısından önemini kendi cümlelerinizle açıklayınız.

2. Mustafa Kemal Atatürk'ün yukarıda yer alan sözlerini dikkate aldığımızda kişilerin çalışma konusunda nasıl bir tutum sergilemeleri gerekir, neden?

3. Sizce bir kişinin çalışırken gelecek kuşakları düşünmesi neden önemlidir?

c) Oy Kullanma: Anayasa'nın vatandaşlarına tanıdığı hem hak hem de ödevlerdendir. Vatandaşlar bu haklarını ve ödevlerini, seçme ve seçilme faaliyetlerine katılarak yerine getirirler. Bu faaliyetlerin detayları Anayasa'da belirlenmiştir. "Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve halk oylamasına katılma hakkına sahiptir. On sekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halk oylamasına katılma haklarına sahiptir. Bu hakların kullanılması kanunla düzenlenir. Silah altında bulunan er ve erbaşlar ile askeri öğrenciler,

taksirli suçlardan hüküm giyenler hariç ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler oy kullanamazlar." (Anayasa 67. madde). Seçimler ile ilgili tedbirler Yüksek Seçim Kurulu tarafından alınır. Gerekli ve yeterli şartları sağlamasına rağmen oy kullanmayanlar için kanun, ceza (para cezası) öngörmüştür.

ç) Mal Bildirimi Ödevi: Devletin vatandaşlarına tanıdığı kamu hizmetine girme hakkından doğmaktadır. "Kamu hizmetine girenlerin mal bildiriminde bulunmaları ve bu bildirimlerin tekrarlanma süreleri kanunla düzenlenir." (Anayasa 71. madde). Mal bildiriminde bulunma hem vergi ödevinin sağlıklı takip edilmesi hem de rüşvet ve yolsuzlukla mücadele konularında devlete kolaylık sağlaması amacıyla kamu çalışanlarına yüklenen bir ödevdir.

d) Vatan Hizmeti: "Vatan hizmeti, her Türk'ün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin Silahlı Kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir." (Anayasa 72. madde). Bu maddeden anlaşılacağı üzere vatan hizmeti, yalnızca ödev değil aynı zamanda bir haktır. Anayasamız askerlik görevini vatan hizmeti olarak adlandırmaktadır. Tarihe bakıldığında ise Türk milleti bu konuda oldukça cesur ve fedakâr davranmıştır (Görsel 1.13).

DÜŞÜN VE CEVAPLA

BİR TÜRK DÜNYAYA BEDELDİR

Görsel 1.13: Türk askerinin cesareti

"Atatürk, Türk askerinin ölçülmez kıymeti hakkındaki fikrini tarihi bir cümlesiyle ifade etmişlerdi. 1925 yılı Ağustosunda, Kastamonu'da asker koğuşlarını teftişten çıkarken: "Bir Türk on düşmana bedeldir" yazılı bir levha gördü. Zabite levhayı göstererek sordu:

Öyle midir?

Evet Paşam.

Atatürk elini yükselterek:

Hayır çocuğum, bence öyle değildir. Bir Türk dünyaya bedeldir"

(Atatürk, akt.Yücebaş,1963)

Verilen parçaya göre aşağıdaki soruları cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. "Bir Türk dünyaya bedeldir!" sözünden hareketle Türk askerinin cesareti, fedakârlığı ve vatan sevgisiyle ilgili düşüncelerinizi birkaç cümle ile yazınız. Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

2. Bir ülkede insanlar sadece haklardan yararlanmak isterler ancak ülkenin güvenliği ve gelişimi için yeri geldiğinde sorumluluk almak istemezlerse bu durum vatan hizmeti anlayışını ve toplumsal düzeni nasıl etkiler? Açıklayınız.

Vergi Ödevi: Anayasada (Anayasa 73. madde) "Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür." şeklinde açıklanmaktadır. Vergi, resim, harç gibi mali yükümlülükler kanunla konulur ve değiştirilir. Devlet tarafından konulan, hukuk tarafından takibi yapılan bu mali yükümlülüklerin yerine getirilmesi vatandaşların ödevidir. Vatandaşlar vergi ödevlerini birtakım ilkelere göre yerine getirirler.

Vergide Genellik İlkesi: Her vatandaşın, sosyal sınıf farkı gözetilmeksizin vergi vermesi gerektiğini anlatan ilkedir.

Vergide Adalet İlkesi: Her vatandaşın geliri oranınca vergi vermesi gerektiğini anlatan ilkedir. Yani çok geliri olan kişilerin çok, az geliri olan kişilerin az vergi vermesidir.

Vergide Kanunilik İlkesi: Vergi ile ilgili yükümlülüklerin ve detayların net bir şekilde kanunda yer alması gerektiğini anlatan ilkedir.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Aşağıda "Anayasa" kavramına ilişkin istenen ifadelere göre diyagramı doldurunuz.

1.5.2.3. 1982 Anayasası'nın Temel İlkeleri

Anayasa'nın 1. maddesine göre "Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.". Anayasa'nın 2. maddesine göre "Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk Milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir.". Anayasanın 3. Maddesine göre "Türkiye Devleti ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür.". Bu maddelerden yola çıkarak 1982 Anayasası'nın temel ilkeleri aşağıda yer alan bilgi görselinde sıralanmıştır (Tablo 1.10).

Tablo 1.10: 1982 Anayasası'nın Temel İlkeleri

Cumhuriyetçilik İlkesi	"Türkiye Devleti bir Cumhuriyet'tir.". Cumhuriyet, yöneticilerin seçimle iş başına geldiği bir devlet şeklidir.
Üniter Devlet İlkesi	"Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür.". Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olması üniter devlet olması demektir.

İnsan Haklarına Saygılı Devlet İlkesi	"Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına saygılı bir devlettir.". Yani değeri, üstünlüğü, kutsallığı dolayısıyla insan haklarına karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranan bir devlettir.
Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı Devlet İlkesi	"Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk milliyetçiliğine bağlı bir devlettir. Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür."
Demokratik Devlet İlkesi	"Türkiye Cumhuriyeti, demokratik bir devlettir.". Kısaca, yönetim organları halk tarafından seçimle iş başına getirilir.
Laik Devlet İlkesi	"Türkiye Cumhuriyeti, laik bir devlettir.". Laiklik ilk kez 1924 Anayasası'nda 1937 yılında yapılan değişiklikle yer almıştır.
Sosyal Devlet İlkesi	"Türkiye Cumhuriyeti, sosyal bir devlettir.". Sosyal devlet, herkese insan onuruna yaraşır, asgari bir hayat seviyesi sunmayı amaçlayan devlettir.
Hukuk Devleti İlkesi	"Türkiye Cumhuriyeti, bir hukuk devletidir.". Hukuk devleti, faaliyetlerinde hukuk kurallarına bağlı olan, vatandaşlarına hukuki güvenlik sağlayan devlettir.
Eşitlik İlkesi	"Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep vb. sebeplerle ayrım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir."
Başlangıçta Belirtilen İlkeler	1982 Anayasası'nın başlangıç kısmı oldukça uzun bir metindir. Bu kısımda, "Atatürk İlke ve İnkılaplarına Bağlılık, Atatürk Milliyetçiliği, Kuvvetler Ayrılığı..." gibi ilkeler yer almaktadır.

MERAKLISINA

Laiklik: Laikliğin din hürriyeti ile din ve devlet işlerinin ayrılığı olmak üzere iki boyutu vardır.

Din hürriyeti, inanç ve ibadet hürriyetini anlatmaktadır. İnanç hürriyeti kişinin istediği dini seçebileceğini, ibadet hürriyeti ise kişinin inandığı dinin gereklerini, ayin ve törenlerini serbestçe yerine getirebileceğini anlatır.

Din ve devlet işlerinin ayrılığı, din kurumlarının devlet kurumlarının işini yapamayacağını, devlet kurumlarının da dinî işleri yerine getiremeyeceğini anlatır. Laik devletlerde

devletin resmî bir dini yoktur. Din ve devlet kurumları da birbirinden ayrıdır.

Atatürk Milliyetçiliği: Atatürk millet kavramını "Zengin bir hatıra mirasına sahip bulunan, beraber yaşamak hususunda ortak arzu ve kabulde samimi olan ve sahip olunan mirasın korunması hususunda iradeleri ortak olan insanların birleşmesinden meydana gelen topluluk." şeklinde açıklar. Atatürk milliyetçiliği ise ırkçılıktan uzak ve birleştirici olarak Türk Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesi Türk kabul eder.

Kuvvetler Ayrılığı: Devlet yönetiminde yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç kuvvet bulunmaktadır. Kuvvetler ayrılığı ilkesi ise bu kuvvetlerin birbirinden ayrılmasıdır. Bu kuvvetler birbirinden üstün ve ayrıcalıklı değildir. İş bölümü ile iş birliği hâlinde ama birbirinden bağımsız olarak çalışmaktadır.

1.5.3. Temel Hak ve Özgürlükler

Temel hak ve hürriyetler, Anayasa tarafından tanınan ve korunan hak ve hürriyetlerdir. Anayasa, hakları ve ödevleri birlikte düzenlemiştir. Temel hak ve hürriyetlerin düzenlendiği ikinci kısmın başlığı "Temel Haklar ve Ödevler"dir. Anayasa'da (12/2. madde) "Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder." hükmü konulmuştur. Böylece temel hak ve hürriyetlerin kişinin başkalarına karşı olan sorumluluklarını ve ödevlerini ortadan kaldırmadığı anlaşılmaktadır. Evinde müzik dinleme hakkına sahip olan bir bireyin bu hakkını, komşusunun dinlenme hakkını ihlal etmediği sürece özgürce kullanabilmesi bu duruma örnek olarak verilebilir. Yani bir kişinin haklarının başladığı yerde diğer bir kişinin hakları son bulur.

1.5.3.1. Anayasal Haklar

İnsan hakları; ırk, din, dil, cinsiyet, ekonomik ve sosyal durum gibi hiçbir ayrım gözetmeksizin tüm insanların yararlanabileceği haklardır. İnsanlar bu haklara yalnızca insan olmaları sebebiyle sahiplerdir. Bu haklar kişilere devlet tarafından bağışlanmış değildir. Devletin görevi bu hakları korumak ve güvence altına almaktır (Görsel 1.14).

Görsel 1.14: İnsan hakları evrenseldir.

İnsan haklarına dayanan taleplerin muhatabı devlettir Devlet, bu hakları Anayasa ile güvence altına almıştır. 1982 Anayasası'na göre "Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder." (Anayasa 12. madde). 1982 Anayasası'nın birinci bölümünde "Genel Hükümler" başlıklı temel hak ve hürriyetlerin özelliği, sınırlanması, kötüye kullanılmaması, durdurulması ve yabancıların durumundan bahsedilmiştir (Anayasa 12-16. maddeler). Anayasa'nın ikinci bölümünde ise temel hak ve özgürlükler düzenlenmiştir. Anayasa, temel hak ve özgürlükleri; kişinin hakları ve ödevleri, sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler, siyasi haklar ve ödevler olmak üzere üç bölümde ele almıştır (Tablo 1.11).

Tablo 1.11: 1982 Anayasası Temel Hak ve Özgürlükler

1982 Anayasası Temel Hak ve Özgürlükler

Kişinin Hakları ve Ödevleri Negatif Statü Hakları

- Kişinin dokunulmazlığı maddi ve manevi varlığı
- Özel hayatın gizliliği ve konut dokunulmazlığı
- Yerleşme ve seyahat hürriyeti
- Din ve vicdan hürriyeti
- Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti
- Mülkiyet hakkı ve hak arama hürriyeti
- Basın ve dernek kurma hürriyeti
- Bilim ve sanat hürriyeti

Bu haklar kişiyi devlete ve topluma karşı koruyan haklardır. Kişinin devlet tarafından aşılamayacak ve dokunulmayacak özel alanının sınırlarını çizer. Kişilik hakları, başkalarına devri veya miras yoluyla geçme olanağı olmayan haklardır.

Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler Pozitif Statü Hakları

- Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler Pozitif Statü Hakları
- Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi
- Çalışma hakkı ve ödevi
- Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması
- Sosyal güvenlik hakkı
- Sendika kurma toplu iş sözleşmesi ve grev hakkı
- Ailenin korunması ve çocuk hakları
- Konut hakkı ve sporun geliştirilmesi

Bu haklar, kişilerin toplumdan ve devletten isteyebilecekleri haklardır. Kişiler bu haklarla birlikte devlete hizmet etme, katkı sağlama, yardımda bulunma yükümlülüğünü de edinirler. Bu haklar sosyal devlet anlayışının gelişimi sonucu ortaya çıkmıştır.

Siyasi Haklar ve Ödevler Aktif Statü Hakları Katılma Hakları

- Türk vatandaşlığı
- Seçme ve seçilme siyasi faaliyette bulunma
- Siyasi parti kurma ve partilere girme
- Kamu hizmetine girme hakkı
- Vatan hizmeti ve vergi ödevi
- Dilekçe bilgi edinme ve kamu denetçisi ine başvurma

Kişinin devlet yönetimine katılma ve siyasal faaliyette bulunma haklarıdır. Bu haklar ve hürriyetler ancak Türk vatandaşları tarafından kullanılabilir. O nedenle bunlara vatandaşlık hakları da denebilir.

Kişinin Hakları ve Ödevleri: Bu haklar kişiyi devlete ve topluma karşı koruyan haklardır. Kişinin devlet tarafından aşılamayacak ve dokunulamayacak özel alanının sınırlarını çizer. Kişilik hakları, başkalarına devri veya miras yoluyla geçmesi olanağı olamayan haklardır.

Sosyal, Ekonomik Haklar ve Ödevler: Bu haklar, kişilerin toplumdan ve devletten isteyebilecekleri haklardır. Kişiler bu haklarla birlikte devlete hizmet etme, katkı sağlama, yardımda bulunma yükümlülüğü de edinirler. Bu haklar sosyal devlet anlayışının gelişimi sonucu ortaya çıkmıştır.

Siyasi Haklar ve Ödevler: Kişinin devlet yönetimine katılma ve siyasi faaliyette bulunma haklarıdır. Bu haklar ve hürriyetler ancak Türk vatandaşları tarafından kullanılabilir. O nedenle bunlara **vatandaşlık hakları** da denebilir.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

F, derslerinde başarılı ve okuyup meslek sahibi olmak isteyen bir kız çocuğudur. Ancak ailesi kız çocuklarının lise ve daha yukarı seviyede eğitim almasına gerek olmadığını düşünmektedir. Bu düşünce ile F'nin okula devam etmesini engeller.

1-3. soruları yukarıdaki örnek olaya göre cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Yukarıdaki olayda F'nin hangi anayasal hakkı engellenmektedir?

2. Siz F'nin yerinde olsaydınız, hakkınızı korumak için neler yapardınız?

3. Bu örnek olaydan hareketle "Hiç kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz" ifadesini yorumlayınız.

M, bir alışveriş sitesine üye olmuş ve alışverişini tamamlamıştır. Ancak bir süre sonra farklı alışveriş şirketlerinden reklam mesajları ve e-postaları almaya başlamıştır. Üye olmadığı ve kendisi bilgilerini paylaşmadığı hâlde bu durumla karşılaşmak M'yi kızdırmıştır.

4-6. soruları yukarıdaki örnek olaya göre cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

4. M'nin hangi hakkı ihlal edilmiş olabilir?

5. Kişisel verilerin korunması ve gizliliği neden önemlidir?

6. Hak ihlaline uğradığını düşünen M, hangi yollara başvurabilir?

1.5.3.2. Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması

Hiçbir hak ve özgürlük sınırsız değildir. Bütün hak ve özgürlükler belli sınırlar içerisinde kullanılabilir. Her hak ve özgürlüğün, kendi niteliğinden kaynaklanan doğal sınırları vardır. Örneğin düşünceyi ifade özgürlüğü şiddet içeremez ya da şiddeti teşvik edemez. Aynı biçimde, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı silahsız ve saldırısız kullanılmalıdır. Basın hürriyeti kullanılırken kişilere iftira ve hakaret edilmesi ya da başka şekillerde kişilerin şeref ve haysiyetine saldırılması mümkün değildir. Yine ifade hürriyeti insanları suç işlemeye teşvik etmek ya da iftira, hakaret etmek biçiminde kullanılamaz. Benzer şekilde dilekçe hakkı, hakaret ve tehdit içeremez.

Bir hak ya da özgürlüğün sınırlanması, o hakkın kullanım alanının ve olanağının dışarıdan yapılacak bir müdahale ile daraltılması anlamına gelir. Sınırlama doğrudan anayasayla yapılabilir ya da anayasa bunu yasama organına (Türkiye Büyük Millet Meclisi) bırakmış olabilir. 1982 Anayasası'na göre "Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz." (Anayasa 13. madde).

Demokratik toplumlarda temel hak ve hürriyetler sınırlandırılsa bile bu sınırlandırma sınırsız, keyfî bir şekilde olmamalı ve temel hak ve hürriyetler bütünüyle yok edilmemelidir. Yani sınırlandırmalar ölçülü ve birtakım şartlara bağlı olmalıdır. Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması yasama organı tarafından kanunla yapılmalıdır. Sınırlama, Anayasa'da belirtilen belli sebeplere dayanmalıdır ve ölçülülük ilkesine uygun olmalıdır. Ayrıca Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olmalıdır, temel hak ve hürriyetlerin özlerine dokunmamalıdır (Tablo 1.12).

Tablo 1.12: Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması

Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması	
Temel Hakların Sınırlandırılma Şartları • Kanunla sınırlama ve anayasal dayanak • Ölçülülük ve demokratik düzen • Hakkın özüne dokunma yasağı	**Olağanüstü Hâllerde Bile Dokunulamayacak Haklar** • Yaşama hakkı ve maddi/manevi bütünlük • Din, vicdan ve düşünce kanaatleri • Masumiyet karinesi ve suçun yasallığı

Olağanüstü dönemlerde (savaş, seferberlik, ayaklanma, deprem, salgın hastalıklar vb.) temel hak ve hürriyetlerin kullanımı sınırlandırılıp durdurulabilir. Ancak öyle haklar vardır ki olağanüstü dönemlerde bile dokunulamaz. Bu hakların birincisi, yaşama hakkıdır. Çünkü diğer bütün haklar ve bu haklara dair vazifeler, hep yaşama hakkına dayanır. Ayrıca kişinin maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz. Kimse din, vicdan ve düşünce kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz. Suç ve cezalar geçmişe yürütülemez. Suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz (masumiyet karinesi).

1.6. ETKİNLİK

Ad: Dijitalleşen dünyanın toplumsal yaşam, insan haklarına etkileri ve demokrasideki temel ilkeleri içeren sanal pano veya bülten panosu hazırlama.

Süre: Bir hafta

Yönerge: Uygulama adımlarını takip ederek dijitalleşen dünyanın toplumsal yaşam, insan haklarına etkileri ve demokrasideki temel ilkeleri içeren sanal pano veya bülten panosu hazırlayınız. Çalışmanıza başlamadan önce konu ile ilgili altta yer alan kısa metni okuyunuz.

21. yüzyılda tüm dünyada dijital bir değişim ve gelişim yaşanmaktadır. İnternetin her geçen gün yaşamımıza daha çok dâhil olması, sosyal iletişim araçlarının çeşitlenmesi,

yapay zekâ vb. alanlardaki teknolojik gelişmeler bunlardan sadece birkaçıdır. Bu gelişmeler insan hayatını hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilemektedir. İnsan hakları, bu hakların korunması ve kullanılması, toplumsal yaşam, demokratik süreçler dijital gelişmelerin etkilediği alanlardan bazılarıdır.

Görevinize başlamadan önce şunlara dikkat etmelisiniz:

- Öğretmeninizin rehberliğinde çalışmanız için dörder kişilik gruplar oluşturunuz.
- Grup içerisinde iş bölümü yapınız, grup çalışma planı hazırlayınız.
- Dijital okuryazarlık becerilerinizi kullanarak internet ortamında "sanal pano" veya "bülten panosu" hazırlama uygulamalarını araştırınız.
- Çalışma konunuzda daha önce hazırlanmış görseller varsa onları inceleyip, anlamaya çalışarak çalışmanıza katkı sağlayınız. Gerekli yerlerde grup üyelerinizle görseller hakkında eleştirilerde bulununuz.
- Araştırma ve inceleme süreçlerinde güvenilir genel ağ sitelerini, kütüphane veri tabanlarını ve akademik platformları kullanınız.

Görevinizi yaparken şunlara dikkat etmelisiniz:

- Sunumunuzu, grubunuzla hazırlayınız.
- Üstlendiğiniz görevleri yerine getirirken titiz davranınız.
- Sunumunuzu hazırlarken yazım kurallarına dikkat ediniz. Basit ve anlaşılır bir dil kullanınız.
- Sunumunuzda dijitalleşmenin toplumsal yaşama ve insan haklarına etkilerinden bahsediniz.
- Sunumunuzda dijitalleşmenin demokrasiye etkilerinden bahsediniz.
- Çalışmanızda konu ile ilgili kendi hazırladığınız görsellerden de faydalanabilirsiniz.

Görevinizin bitiminde şunlara dikkat etmelisiniz:

- Faydalandığınız kaynakları kaynakçada belirtiniz.
- Çalışmanızı öğretmeninizin belirlediği sürede tam ve zamanında teslim ediniz, sunumunuzu yapınız.
- Sunumuzu 10 dakika ile sınırlayınız.

Değerlendirme

Sanal pano veya bülten panosu hazırlama sürecinde yaptığınız çalışmalarla ilgili olarak yanda karekodu verilmiş Grup Değerlendirme Formu'nu doldurunuz. Hazırlayacağınız sanal pano veya bülten panosunun Kontrol Listesi ile değerlendirileceğini unutmayınız.

1.6. YAPTIRIM TÜRLERİ

KONUYA BAŞLARKEN

1. Çok sevdiğiniz bir kutu oyununu oynamak için arkadaşlarınızla toplandınız. Ancak herkes, oyunun kurallarının o an için geçerli olmadığını ve kimsenin kural ihlali yüzünden oyundan atılmayacağını ilan etti. İlk 5 dakikada ne olur? 1 saat sonra oyun ne hâldedir? Arkadaşlık ilişkileriniz bu durumdan nasıl etkilenir? Sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.

2. Suç işlemek serbest olsaydı dünya nasıl bir yer olurdu? Sınıf arkadaşlarınızla tartışınız.

Toplum, birbiri ile ilişki içerisindeki fertlerden oluşur. Bu fertler çeşitli şekillerde birbirlerini etkiler ve birbirlerinin davranışlarından etkilenirler. İnsanların birlikte yaşamalarından kaynaklanan bu etkileşmelerin toplumun düzenini bozmaması ve ahengin devam etmesi için bir disiplin tarafından kontrol edilmesi, düzenlenmesi gerekir. Hukuka dayalı yapılanan toplumlarda bu disiplin devlettir. Devlet bu düzenlemeleri yaptırım (müeyyide) denilen uygulamalarla yerine getirir.

1.6.1. Suç, Ceza ve Yaptırımlar

İnsan unsurunun olduğu her yerde olumlu ve olumsuz davranışların olması kaçınılmazdır. Toplumda meydana gelen bu tür olumlu olumsuz olayların hukuk literatüründeki karşılığını suç ve ceza kavramlarıyla açıklamak mümkündür. Kişilerin olumsuz davranışlarına karşılık devlet tarafından konulan cezai yaptırımlar kanunlarla düzenlenir. Ceza kanunlarının amacı "Kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir." (Türk Ceza Kanunu 1. madde). Bu nedenle suçlar ve cezalar kanunlarla düzenlenmiştir.

1.6.1.1. Suç ve Ceza Kavramları

Suç ve ceza, tarih boyunca birlikte anılan ve toplumsal düzeni sağlamada adlarından sıkça bahsedilen iki kavramdır. Toplumsal işleyişe dâhil olabilmek ve bu konuda devletin düzenlemelerini anlayabilmek için bu iki kavramı iyi bilmek gerekir

Suç, kanun tarafından düzenlenen menfaatlere aykırı davranışlardır. Başka bir ifadeyle suç "Yasaya, töreye aykırı davranış biçimidir." tanımdan da anlaşılacağı üzere bir fiilin suç olup olmadığı, suç ise sınırları ve özellikleri kanun ile belirlenmektedir. "Suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz." (Anayasa 15. madde). Buna **masumiyet karinesi** denir.

Bir olayda suçun varlığından bahsedebilmek için birtakım unsurların var olması gerekir. Buna **suçun unsurları** denir. Suçun unsurları; yasallık unsuru, maddi unsur, hukuka aykırılık unsuru ve kusurluluk unsuru olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Suçun tanımından ve unsurlarından anlaşıldığı üzere bir fiili yapmak ya da yapmamak ancak o fiil ceza gerektirdiği sürece suç sayılır. Yani kişilerin yaptıkları ya da yapmadıkları her fiil suç sayılmaz. Kanunlara göre bir fiilin suç sayılabilmesi için kanunda yer alması gerekmektedir. Buna **suçta ve cezada kanunilik ilkesi** denilmektedir. Ayrıca "Kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz. Kanunda yazılı cezalardan ve güvenlik tedbirlerinden başka bir ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunamaz." (Türk Ceza Kanunu 2. madde). Bu ilke, bireylerin hangi davranışlarının suç oluşturduğunu ve bunların karşılığında hangi cezaların öngörüldüğünü bilmelerine olanak sağlar. Kanunların uygulayıcıları olan hâkimlerin, bireyleri keyfî olarak cezalandırmalarını önler. Yasaları koyanların, insan haklarına ve demokratik anayasal haklara uygun yasalar yapmalarını sağlar.

MERAKLISINA

Kast: Kişinin, suçun kanuni tanımındaki unsurların gerçekleşebileceğini öngörmesine rağmen fiili işlemesi hâlidir (Türk Ceza Kanunu 21. madde). Kastta bilmek, farkında olmak ve istemek durumları söz konusudur.

Taksir: Kişinin dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılığı dolayısıyla bir davranışın, suçun kanuni tanımında belirtilen neticesi öngörülmeyerek gerçekleştirilmesidir (Türk Ceza Kanunu 22. madde). Taksirde bilmeden, farkında olmadan ve istemeden sebep olmak durumu vardır.

Şema 1.9: Kast ve taksir

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Trafikte kendisine kırmızı ışık yandığını gören sürücü etrafta kimsenin olmadığını düşünerek hareket eder. Tam o sırada yaya geçidinden bir kişi karşıya geçmek üzere hızla yola girer ve kaza olur, yaya hayatını kaybeder. Burada sürücü hatalıdır. İstemeden de olsa bir başkasının zarar görmesine sebep olmuştur.

1-3. soruları yukarıdaki örnek olaya göre cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Bu olayda sürücünün gerçekleştirdiği fiil, hangi hukuki davranış türüne girer? Açıklayınız.

2. Sürücünün etrafta kimse yok düşüncesi, hukuki sorumluluğunu ortadan kaldırır mı? Neden?

3. Eğer sürücü kırmızı ışıkta durup sonra hareket etseydi ve yine kaza olsaydı sorumluluk değişir miydi? Açıklayınız.

Ceza, kişilerin suç sayılan eylemleri karşılığında devlet tarafından uygulanan yaptırımdır. Devlet ceza denen yaptırımlara toplumun düzenini korumak, suç işlenmesini önlemek amacıyla başvurmaktadır.

Eylem ve işlemleri hukuk kurallarına dayanan, vatandaşların güvenliklerinin hukuk düzeni ile sağlandığı devletlerde, suçlar ve onlara uygulanacak olan yaptırımlar kanunlar ile düzenlenir. 1982 Anayasası'nda suç ve cezalara ilişkin bazı önemli unsurlar yer almaktadır.

Anayasa'da "Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılamaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez." hükmü yer almaktadır (Anayasa 38. madde).
Adalet ve kanun önünde eşitlik ilkesi gereğince cezaların uygulanmasında kişiler arasında ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet gibi ayrımlar yapılamaz. Kimseye ayrıcalık tanınamaz (Türk Ceza Kanunu 3. madde).

Anayasa (38. madde) ve Türk Ceza Kanunu'na (20. madde) göre ceza sorumluluğu şahsidir. Yani kimse bir baş kasının işlediği fiilden dolayı sorumlu tutulamaz ve cezalandırılamaz. Buna **ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesi** denir.

Hukukun suç saydığı eylemlere karşı uygulanan cezaların sahip olması gereken bazı özellikler vardır. Kişi suç işlemiş bile olsa insan onuruna yakışır şekilde cezalandırılmalıdır. Anayasa'da "Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz." ifadesi yer almaktadır (Anayasa 17. madde).

DÜŞÜN VE CEVAPLA

ALNI AÇIK OLMAK

"Eski devirlerde suç işleyenlerin alınlarına, cezalarına göre kızgın demirlerle damga vurulurmuş. Bugünkü gibi nüfus kayıtları ve adli kayıtlar tutulmadığından suçlular bu yolla tanınırmış. Alnında damgası bulunan sabıkalılar (eski suçlular), damgalarını göstermeyecek şekilde başları eğik dolaşır, çoğu zamanda külahları veya takkeleriyle alınlarını örtmeye çalışırlarmış. Hiçbir cezası bulunmayanlar ise başları dik, alınları açık sokağa çıkarlarmış. Bundan dolayı, alnı açık olmak dürüstlüğün, suçu olmamanın bir delili sayılmış, zamanla deyim hâline gelmiştir."

(Tan, 1981)

Verilen parçaya göre aşağıdaki soruları cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Toplumda suç işleyen bireylerin herkes tarafından kolayca tanınmasını sağlayan yöntemlerin uygulanması suçun önlenmesi açısından etkili midir, yoksa kişisel hakları zedeleyeceğinden dolayı sakıncalı mıdır? Tartışınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. Günümüzde kullanılan adli sicil kayıtlarını eski devirlerde suçluların fiziki olarak işaretlenmesi yöntemiyle karşılaştırınız. Geçmişten bugüne bu değişimin hukuk devleti anlayışıyla ilişkisini açıklayınız.

3. Eski devirlerde kullanılan damgalama yöntemi, hangi temel hak ve özgürlükleri ihlal etmektedir? Yazınız.

1.6.1.2. Yaptırımlar

Bir düzen tarafından konulmuş kurallara aykırı davranışta bulunanlara verilecek yanıta, gösterilecek tepkiye **yaptırım** denir. Yaptırımlar, kuralı koyan otorite ve uygulanış biçimleri açısından farklılık göstermektedir. Toplumu meydana getiren bireyler tarafından zamanla oluşturulan ve uyulmadığı takdirde dışlanma, ayıplanma, hor görülme gibi tepkilerle karşılaşılan yaptırımlara **manevi yaptırımlar** denir. Bu yaptırımlarının kökenini din, ahlak ve görgü kuralları oluşturur.

Devlet tarafından konulan ve takip edilen, yasalar ile düzenlenen kurallara hukuk kuralları; bu kurallara uyulmadığı zaman karşılaşılacak tepkilere de **maddi yaptırımlar** denir. Devlet tarafından uygulanan yaptırımların önleyici işlev ve düzeltici işlev olmak üzere iki temel işlevi bulunmaktadır.

Önleyici İşlev: Yaptırım, hukuk kuralına uyulmasını sağlayan bir caydırma aracıdır. Yaptırım yoluyla hukuk kuralının ihlal edilmesi önceden önlenmeye çalışılır. Kişiler davranışlarının neye mal olacağını önceden bilirse suç teşkil edecek davranışlara girme ihtimali de o denli azalır. Örneğin kapalı alanlarda sigara içmenin yasak olduğu ve bu yasağa uyulmazsa ne gibi yaptırımlar uygulanacağı Kanun'la belirlenmiştir (5727 sayılı Kanun). Bu belirlilik kişileri cezadan kaçma yönünde doğru davranışa teşvik edecektir. Böylece henüz suç işlenmeden önlenmiş olacaktır.

Düzeltici İşlev: Yaptırım, hukuk kurallarının ihlallerinin sonuçlarını gidermeye çalışır. Yani ihlal edilen hukuk kurallarının sebep olduğu sonuçları onarmak üzere uygulanır. Örneğin evinin yanında yeni bir bina inşa edilen kişinin evinin temelleri, tedbirsiz yapılan bu çalışmadan zarar görmüşse zararının tazminini talep etme hakkına sahip olur. Bu talebi kimi zaman mal varlığının eski hâline getirilmesi şeklinde sağlanırken kimi zaman da zararın miktarınca tazminat yaptırımı ile yerine getirilir. Böylece yaptırımların düzeltici işlevi sayesinde onarım sağlanmış olur.

Devlet kanunlara uymayanlara bazen kendiliğinden bazen de zarar görenlerin şikâyetleri üzerine birtakım yaptırımlar uygular. Bu yaptırım türleri; ceza, cebrî icra, tazminat, hükümsüzlük ve iptaldir.

a) Ceza: Devlet tarafından hukuk kuralları aracılığı ile belirlenen ve uyulmadığı takdir de suç teşkil eden davranışlara uygulanan yaptırımdır. Hapis cezaları, müebbet hapis cezaları, süreli hapis cezaları, adli para cezaları, trafik cezaları, vergi cezaları gibi yaptırımlar cezalara örnektir. Bu cezaların dışında bir de kişilere bir kurum ya da kuruluşta disiplin kurallarını bozucu hareket ya da davranış sergilediği zaman uygulanan yaptırımlar vardır. Bunlara **disiplin cezaları** denir. Bu cezalar okulda ve üniversitede bulunan öğrencilere, kurum ve kuruluşlarda çalışan kişilere gerektiğinde uygulanan yaptırımlardır. Uyarma, kınama, uzaklaştırma gibi cezalar bunlara örnek verilebilir.

b) Cebrî İcra: Uymak zorunda olduğu hukuk kurallarına uymayan kişileri bu kurala uymak üzere zorlama biçiminde gerçekleşen yaptırımlardır. Örneğin arkadaşından aldığı 1000 TL borcu belirledikleri gün ve şekilde ödemeyen kişi, alacaklı tarafından icraya verilebilir. Cebrî icrayı (zorla yerine getirme) uygulama yetkisi yalnızca devlettedir. Kişiler hiçbir surette başka kişilere zorlama yapamazlar.

c) Tazminat: Hukuka aykırı davranışta bulunan, başkasına maddi ve manevi zarar veren kişilerin bu zararı ödemeye mahkûm edilmeleri yönünde uygulanan yaptırımdır. Tazminat, maddi tazminat olabileceği gibi manevi tazminat da olabilir. Burada zarara uğrayan kişinin zararının niteliği belirleyici olur. Örneğin cerrahi bir müdahale ile burnunu yaptıran bir kişinin operasyon sırasında çekilen fotoğraflarının doktoru tarafından sosyal ağlarda izinsiz bir şekilde paylaşılması suçtur. Hasta, özel hayatın gizliliğine saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir (Anayasa 20. madde). Hukuka aykırı gerçekleştirilen eylem karşısında kişinin tazminat hakkı doğmaktadır. Bu tazminat kimi zaman maddi zararın giderilmesi şeklinde olabilirken kimi zaman da özür dileme, hatalı davranışın telafisi, düzeltme yazısı yayımlama gibi manevi yollarla da olabilir. Tazminat yaptırımının sınırları kanunla düzenlenmiştir.

ç) Hükümsüzlük: Kanunun uygun bulduğu şekilde yapılmayan ya da kanuna aykırı bir şekilde yapılan hukuki işlemlerin geçersiz olması durumudur. Örneğin fiil ehliyetini henüz kazanmamış olan bir küçüğün (15 yaşını doldurmamış) bisikletini mahallenin bakkalına, bakkaldan yapacağı küçük bütçeli bir alışveriş karşılığında satması kanunen hükümsüzdür. Yani bu alışveriş henüz fiil ehliyetini kazanmamış olan küçüğü bağlamaz, yapılan işlem hukuken geçersiz sayılır. Başka bir örnek ise devlet tarafından görevlendirilmiş resmî nikâh memuru tarafından kıyılmayan bir nikâh gerçekleşmemiş sayılır. Yani evlenme ve evlenmeden doğan haklar (soyadı alma hakkı, evlilik bağıyla doğan miras, tazminat hakkı vb.) yok hükmündedir.

d) İptal: Hukuka aykırı biçimde gerçekleştirilen idari işlemlere uygulanan yaptırımdır. Bazen idari makamlar hukuk kurallarına ters düşecek biçimde işlem gerçekleştirebilir. Bu durumda menfaati zarar gören kişi ilgili yargı organına dilekçe yoluyla dava açarak işlemin iptalini talep edebilir. Örneğin çalıştığı kurumda girdiği görevde yükselme sınavında yeterli puanı aldığı, gerekli şartları taşıdığı hâlde emsalleri gibi görevde yükselmesi yapılmayan kişi idarenin bu eylemlerindeki hatanın düzeltilmesi için yargıya başvuruda bulunabilir. İdare, eşit konumda olan her kişiye eşit davranmalıdır. Anayasa ile koruma altına alınan eşitlik ilkesinin ihlali durumunda yargı, idari işlemin iptaline karar verebilir. Başka bir örnekte elektrik borcunu ödediği hâlde elektrikleri kesilen kişi bu durumdaki uygulamanın yanlışlığını belirterek yapılan bu idari işlemin iptalini varsa zararının tazminini talep edebilir. Yargı tarafından iptallerine karar verilene kadar idari işlemler geçerliliklerini korur.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Z, alışveriş merkezinin otoparkında durmakta olan bir aracın camını kırarak içeride bulunan çantayı çalmıştır. Güvenlik kameralarından olayı araştıran ekipler Z'yi tespit etmiş ve yakalamıştır.

1-3. soruları yukarıdaki örnek olaya göre cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Z'nin yaptığı fiil sadece mağdura karşı işlenmiş bir suç mudur? Toplum bundan nasıl etkilenir? Açıklayınız.

2. Bu olayda devletin devreye girmesi neden zorunludur?

3. Araç sahibi bu durumda Z'den şikâyetçi olmasa bile ceza verilmesi mümkün müdür? Açıklayınız?

H, arkadaşı A'dan geri ödemek üzere 100.000 TL borç almıştır. Ancak taahhüt zamanı geçmesine rağmen H, borcunu ödememekte ısrar etmektedir. Bunun üzerine A, parasını almak için icra dairesine başvurur ve H'nin maaşına haciz konulur.

4-6. soruları yukarıdaki örnek olaya göre cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

4. H'nin borcunu ödememesi suç mudur yoksa arkadaşlar arası bir anlaşmazlık mıdır? açıklayınız.

5. H, borcunu ödemediğinde devlet bu duruma neden müdahale eder? Bu duruma hukukta ne denilir? Anlatınız.

6. Sizce cebrî icra uygulaması olmasaydı, toplumsal düzen bundan nasıl etkilenirdi? Anlatınız.

Sağlıklı yaşamak düşüncesi ile bu konuda hizmet veren bir şirketle anlaşan D' ye gönderilen tavuklu salata bozuk çıkar. Yemeği yedikten kısa bir süre sonra rahatsızlanan D, hastaneye kaldırılır ve yemekten zehirlendiği anlaşılır. Tedavi sürecinde birkaç gün hem işe gidemez hem de hastane tedavisinden doğan sağlık masrafları sebebi ile zarara uğrar.

7-8. soruları yukarıdaki örnek olaya göre cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

7. Bu olayda yemek şirketinin hukuki bir sorumluluğu var mıdır? Açıklayınız.

8. D'nin uğradığı zararlar hangi tür tazminat (maddi/manevi) kapsamında değerlendirilir? Sebepleri ile açıklayınız.

16 yaşındaki E, kendisine ailesi tarafından hediye alınan pırlanta bilekliği satmak için kuyumcuya gider ve aralarında bir sözleşme yaparlar.

9-10. soruları yukarıdaki örnek olaya göre cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

9. Kuyumcu ile E arasında yapılan bu sözleşmenin geçersiz sayılmasının hukuki açıklaması nedir? Açıklayınız.

10. Bu işlem E'nin ailesinin haberi olmadan gerçekleşmiş olsaydı ve aile bu satışa itiraz etseydi sonuç ne olurdu?

Bir süredir araba almak isteyen F, ikinci el araç sitelerinden birinde isteğine göre bir ilana denk gelir. İlan sahibiyle iletişime geçerek ilanda yer alan bilgileri teyit eder, aracı satın alır. Ancak F, aracı satın aldıktan sonra yaptırdığı ekspertiz incelemesinde aracın kilometresinin değiştirildiğini ve kazasız diye aldığı aracın daha önce iki büyük kazaya karıştığını öğrenir. Bunun üzerine F, araç sahibinden satışı karşılıklı iptal etmelerini ister. Buna aracın eski sahibi yanaşmayınca sözleşmenin iptali için dava açmak ister.

11-12. soruları yukarıdaki örnek olaya göre cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

11. Bu olayda satış sözleşmesi başta geçerli olmasına rağmen hangi sebeple iptal edilebilir? Açıklayınız.

12. İlan sahibinin sitede verdiği yanlış bilgi, F'nin iradesini nasıl etkilemiştir? Değerlendiriniz.

1.6.2. Ceza ve Güvenlik Tedbirleri

Ceza hukuku, toplumda huzur ve güvenliğin sağlanması amacıyla hangi fiillerin suç olacağını ve bu suçlara hangi yaptırımların uygulanacağını düzenlemiştir. Yaptırımlar bir taraftan suçun ortaya çıkardığı zararı ödettirmek amacına hizmet ederken diğer taraftan suç işleyen kişileri tekrar topluma kazandırmayı amaçlamaktadır. Uygulanan yaptırımların derecesi işlenen suçun ağırlığına göre değişmektedir. Suç karşılığında yaptırım olarak uygulanan cezalar hapis ve adli para cezası olarak ikiye ayrılmıştır.

1.6.2.1. Hapis Cezaları

Türk Ceza Kanunu "Cezalar" başlığında hapis cezalarını şu şekilde düzenlemektedir (46/1. madde):

Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis: Hükümlünün hayatı boyunca devam eder. Sıkı güvenlik rejimine göre çektirilen hapis cezasıdır.

Müebbet Hapis: Hükümlünün hayatı boyunca devam eden hapis cezasıdır.

Süreli Hapis: Kanunda aksi belirtilmedikçe bir aydan az, yirmi yıldan fazla olmayan hapis cezalarıdır. Hükmedilen bir yıl ya da daha az hapis cezalarına kısa süreli hapis cezası denir. Hapis cezalarının uygulanması, ertelenmesi gibi detaylar Türk Ceza Kanunu'nda açıklamaları ile yer almaktadır (Görsel 1.15).

Görsel 1.15: Hapis cezası

1.6.2.2. Adli Para Cezası

Adli para cezası, beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hâllerde yedi yüz otuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının bir gün karşılığı olarak belirlenen miktar ile çarpılarak hesaplanan miktarın hükümlü tarafından devlet hazinesine ödenmesidir. Kişinin ekonomik ve diğer şahsi hâlleri göz önünde bulundurularak bir gün karşılığı adli para cezasının miktarı en az yirmi en fazla yüz Türk lirası olarak takdir edilir. Hâkim, kişinin ekonomik ve şahsi durumunu göz önünde bulundurarak hükmün kesinleşmesinden sonra

en fazla bir yıl mühlet verebileceği gibi cezanın belirli taksitlerle ödenmesine de karar verebilir. Adli para cezası ödenmezse hapis cezasına çevrilebilir (Görsel 1.16).

Görsel 1.16: Adli para cezası

1.6.2.3. Güvenlik Tedbirleri

Güvenlik tedbirleri Türk Ceza Kanunu'nun yaptırımlar kısmında düzenlenmiştir. Güvenlik tedbirleri de kanunda yer alan suç fiilleri karşılığında uygulanır. Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre fail "Yüklenen suçu işlediğinin sabit olması hâlinde, belli bir cezaya mahkûmiyet yerine veya mahkûmiyetin yanı sıra güvenlik tedbirine hükmolunur." (Ceza Muhakemesi Kanunu 223/6. madde).

Ceza gibi güvenlik tedbirlerine de hâkim hükmeder. Ancak cezanın ödetici de olma niteliğine karşılık; güvenlik tedbirleri sadece kişinin iyileştirilmesine ve toplumun korunmasına, dolayısıyla önleme amacına hizmet ederler. Türk Ceza Kanunu'nda (53 madde) düzenlenmiş olan güvenlik tedbirleri şunlardır:

- Belli hakları kullanmaktan yoksun bırakma
- Eşya müsaderesi
- Kazanç müsaderesi
- Çocuklara özgü güvenlik tedbirleri
- Akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri
- Suçta tekerrür ve özel tehlikeli suçlara ilişkin güvenlik tedbirleri
- Sınır dışı edilme
- Tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirleri

1.6.3. İdari Yaptırımlar

İdari yaptırımlar, kabahatler karşılığında uygulanacak olan yaptırımlardır. İdari yaptırımlar, idari para cezası ve idari tedbirlerdir. İdari yaptırım kararı vermeye, kanunda açıkça gösterilen idari kurul, makam ve kamu görevlileri yetkilidir. Kanunda açıkça hüküm bulunan hâllerde Cumhuriyet savcısı da idari yaptırım kararı vermeye yetkilidir. Kovuşturma konusu fiilin kabahat oluşturduğunun anlaşılması hâlinde mahkeme idari yaptırım kararı verir.

İdari yaptırım gerektiren hâllere; trafik cezaları, kapalı alanda tütün mamulleri tüketmek, başkalarının huzurunu bozacak şekilde gürültüye neden olmak, sarhoş olarak başkalarının huzurunu bozacak davranışlarda bulunmak, çevreyi kirletmek gibi olumsuz davranışlar örnek olarak verilebilir. İdari yaptırım kararına karşı kararın tebliğ ve tefhimi tarihinden itibaren en geç on beş gün içinde sulh ceza hâkimliğine başvurulabilir.

1.6.3.1. İdari Para Cezası

Kabahat niteliğindeki davranışlara karşı devletin idari kurumları tarafından verilen cezalar idari para cezası olarak adlandırılır. İdari para cezası, maktu ya da nispi olabilir. Para cezaları kanunda alt ve üst sınırı belirtilmek suretiyle belirlenir. Bu durumda para cezasının miktarı belirlenirken kabahatin haksızlık içeriği, failin kusuru ve ekonomik durumu birlikte göz önünde bulundurulur.

İdari para cezaları devlet kasasına ödenir. Kişinin ekonomik durumunun müsait olmaması durumunda ilk taksitin peşin ödenmesi şartıyla bir yıl içinde ve dört eşit taksitle ödenmesine karar verilebilir. Taksitlerin zamanında ve tam olarak ödenmemesi hâlinde para cezasının kalan kısmının tamamı tahsil edilir. İdari para cezaları süresinde ödenmediği takdirde İcra ve İflas Kanunu'na göre takip edilir (Tablo 1.13).

Tablo 1.13: Adli ve İdari Para Cezası Farkları

Adi ve İdari Para Cezası	
Adli Para Cezası	**İdari Para Cezası**
• Yalnızca mahkemeler tarafından hükmedilir. • Ödenmezse hapis cezasına çevrilebilir.	• Devletin idari kurumları tarafından verilir. • Ödenmezse icrai işlem yapılır.

ARAŞTIRALIM

Adli para cezası ve idari para cezası konularını araştırınız. Araştırma sonuçlarını günlük hayattan örneklerle destekleyerek sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1.6.3.2. İdari Tedbirler

Toplum huzuru, genel ahlak, kamu düzeni ve kamu sağlığı için idari tedbirler önemlidir. İdari tedbirler, "Kabahat niteliğindeki davranışlar sonucunda ortaya çıkan zararın giderilmesi ve bu davranışların tekrar edilmesini önlemek amaçlı bir uyarıdır." denebilir. Kabahat türünden haksızlıklara karşı uygulanan idari tedbirler, mülkiyetin kamuya geçmesi ve kanunda yer alan diğer tedbirlerdir.

Mülkiyetin Kamuya Geçmesi: Kabahatin konusunu oluşturan veya kabahatin işlenmesi yoluyla elde edilen eşyanın, kanunda açık hüküm varsa mülkiyetinin kamuya geçmesi anlamına gelen yaptırımdır. Kabahatler Kanunu'nda mülkiyetin kamuya geçirilmesine karar verilecek iki kabahat sayılmıştır. Bu kabahatlerden biri dilencilikten elde edilen gelire el konularak mülkiyetin kamuya geçmesine karar verilmesidir. Bu kabahat dolayısıyla mülkiyetin kamuya geçirilmesine mülki amir veya belediye encümeni karar verir. Kanun'a göre mülkiyetin kamuya geçirilmesine karar verilecek diğer kabahat ise kumardan elde edilen gelire el konularak bu mülkiyetin kamuya geçirilmesine karar verilmesidir. Bu kabahat dolayısıyla mülkiyetin kamuya geçirilmesine mülki amir karar verir. Mülkiyetin kamuya geçmesi bazı şartların oluşması durumunda belli bir süre geciktirilebilir. Mülkiyetin kamuya geçmesini geciktiren şartlar şunlardır:

- Eşyanın kullanılamaz hâle gelmesi
- Eşyanın niteliğinin değişmesi
- Eşyanın ancak belli bir surette kullanılması

Mülkiyetin kamuya geçmesi kararı kesinleşene kadar ilgili kamu kurum ve kuruluş eşyaya el koyabileceği gibi kişilerin muhafazasına (korumasına) da bırakılabilir. Eşyanın mülkiyeti, Kanun'da açık hüküm varsa ilgili kamu kurum ya da kuruluşa aksi takdirde devlete geçer. Mülkiyetin kamuya geçirilmesi kararı verilebilmesi için fail hakkında idari para cezası ya da başka bir idari yaptırım kararı verilmiş olması şart değildir. Eşyanın kaim değerinin mülkiyetinin kamuya geçirilmesine de karar verilebilir. Mülkiyeti kamuya geçirilen eşyanın başka surette değerlendirilmesi mümkün değilse eşya imha edilir.

Kanunda Yer Alan Diğer Tedbirler: Kabahatler Kanunu'na göre kanunlarda kabahat karşılığında öngörülen diğer yaptırımlar; bir meslek ve sanatın yerine getirilmemesi, iş yerinin kapatılması, ruhsat veya ehliyetin geri alınması, kara, deniz veya hava nakil aracının trafikten veya seyrüseferden alıkonulması şeklinde sıralanabilir.

1.6.4. Şikâyet ve Kamu Davası

Bir suça ya da haksızlığa maruz kalan kişi, şikâyet hakkını kullanarak durumunu yetkili birime haber verebilir ve hakkının aranmasını isteyebilir. Toplumda ortaya çıkan haksız eylem ve suçlar sadece kişilere zarar vermez aynı zamanda toplum huzurunu da bozar. Böyle bir durumda kamunun menfaati için yani devletin güvenliği ve huzuru için bazı suçların araştırılıp soruşturulmasında şikâyet şartı aranmaz. Devlet adına savcılık tarafından soruşturma başlatılıp kamu davası açılabilir.

Şikâyet ve kamu davası konularının daha iyi anlaşılabilmesi için bazı hukuk kavramlarının bilinmesi gerekir. Bu kavramlardan bazıları aşağıda verilmiştir.

MERAKLISINA

Hâkim: Uyuşmazlıkların çözümü için görevlendirilmiş kişi.

Cumhuriyet Savcısı (Müddeiumumi): Toplum adına mahkemelerde dava açıp iddiada bulunan kişidir. Savcıların görevi asıl olarak ceza yargılamasındadır.

Mağdur: Suçtan veya haksız eylemden zarar gören kimsedir.

Kamu Davası: Suç işlediği sanılan kişinin yargı makamları önünde kovuşturulmasını sağlamak üzere kamu adına savcının açtığı davadır.

İhbar: Haber verme, bildirme, yasa dışı bir olayı ilgili yere bildirmedir.

1.6.4.1. Şikâyet

Suçtan zarar gören veya mağdurun ilgili makamlardan suçun soruşturulması ve kovuşturulmasına yönelik yaptığı irade beyanına **şikâyet** denir. Şikâyet kişiye sıkı sıkıya bağlı bir haktır ve sadece suçun muhatabı şikâyette bulunabilir (Tablo 1.14). Şikâyet yazılı ya da tutanağa geçirilmek üzere sözlü olarak yapılabilir. Suçun soruşturulması için şikâyet Cumhuriyet Başsavcılığına, kolluk makamlarına, valilik ya da kaymakamlığa veya mahkemelere yapılır. Suça ilişkin şikâyetler ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir. Şikâyet hakkı olan kişi altı ay içinde şikâyette bulunmazsa soruşturma ve kovuşturma yapılmaz. Altı aylık bu süre, şikâyet hakkı olan kişinin fiili ve failin kim olduğunu öğrendiğinde başlar. Şikâyet hakkı olan kişilerden birisi bu süreyi geçirse de diğerlerinin şikâyet hakkı devam eder. Suçtan zarar görenin şikâyetten vazgeçmesi davayı düşürür ve hükmün kesinleşmesinden sonraki vazgeçme hükmün infazına engel olmaz. İştirak hâlinde suç işlemiş sanıklardan birinin hakkında şikâyetten vazgeçilirse bu vazgeçme diğer sanıkları da kapsar.

Tablo 1.14: Şikâyetçinin Hakları

ŞİKAYETÇİNİN HAKLARI	
Şikâyetçinin soruşturma evresindeki hakları şunlardır: • Delillerin toplanmasını isteme • Soruşturmanın gizlilik ve amacını bozmamak koşuluyla Cumhuriyet savcısından belge örneği isteme • Baro tarafından kendisine avukat gönderilmesini isteme • Avukatı aracılığı ile soruşturma belgelerini ve el konulan ve muhafazaya alınan eşyayı inceleme • Cumhuriyet savcısının kovuşturmaya yer olmadığı kararına itiraz etme hakkı	**Şikâyetçinin kovuşturma evresindeki hakları şunlardır:** • Duruşmadan haberdar edilme • Kamu davasına katılma • Tutanak ve belgelerden örnek isteme • Tanıkların davetini isteme • Baro tarafından kendisine avukat görevlendirilmesini isteme • Davaya katılmış olması koşuluyla karara karşı kanun yoluna başvurma

1.6.4.2. Kamu Davası

Suç işlediği sanılan kişinin ceza yargılama makamları önünde kovuşturulmasını sağlamak üzere, kamu adına savcının açtığı davadır. Kamu davasının açılabilmesi için şikâyete bağlı olmayan suçlarda suçtan zarar görenin talebine gerek yoktur, savcı resen soruşturmayı başlatır ve yeterli delile ulaşırsa devlet adına kamu davasını açar. Şikâyete bağlı suçlarda mağdur ya da suçtan zarar görenin şikâyeti olmadan savcı soruşturma yapmaz, kamu davası açmaz. Ancak bu suçlarda suçtan zarar gören ya da mağdur şikâyetçi olursa savcı soruşturma yapar, kamu davasını açar.

Kendisine suç haberi gelen Cumhuriyet savcısı soruşturmayı başlatır. Soruşturma sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa Cumhuriyet savcısı görevli ve yetkili mahkemeye hitaben bir iddianame düzenler. İddianamenin kabulüyle kamu davası açılmış olur.

1.7. ETKİNLİK

Ad: Yaptırım türleri örnek olay senaryosu hazırlama ve sunma.

Süre: Bir hafta

Yönerge

Görevinize başlamadan önce şunlara dikkat etmelisiniz:

- Öğretmeninizin rehberliğinde çalışmayı yapacağınız dörder kişilik grup oluşturunuz.
- Konuyla ilgili bilgi eksiklerinizi tamamlayınız.
- Grup çalışma planı hazırlayınız.
- Ödevinizde özellikle ceza, cebrî icra, tazminat, hükümsüzlük, iptal yaptırımlarına yer veriniz.
- Benzer konularda yapılmış çalışmaları inceleyiniz.

Görevinizi yaparken şunlara dikkat etmelisiniz:

- Konuya ilişkin kaynak taraması yapınız, istenen bilgiye ulaşmak için kullanacağınız araçları belirleyiniz.
- Konu hakkında çeşitli kaynaklardan (çeşitli hukuk kitapları, mevzuat, genel ağ vb.) araştırma yapınız.
- Çalışmanızda güncel hayattaki örnek olaylardan (gazete, haber, internet, dava dosyaları vs.) faydalanabilirsiniz.
- Çalışmanızda görsellerden yararlanmalısınız (Resim, fotoğraf bulabilirsiniz veya kendiniz çizebilirsiniz.).

Görevinizin bitiminde şunlara dikkat etmelisiniz:

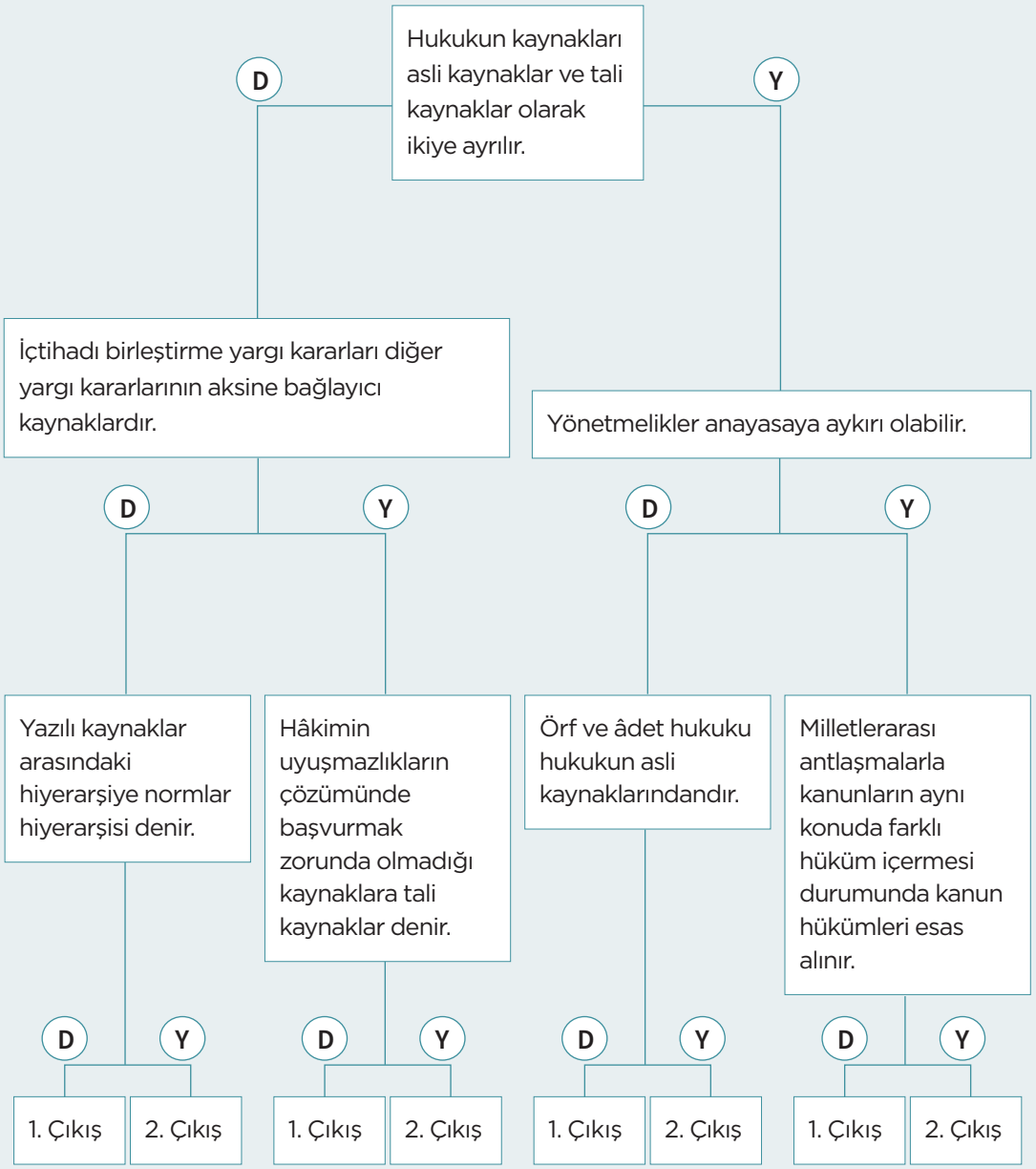
- Yararlandığınız kaynakları belirtmeyi unutmayınız.
- Uygun görsel seçimine ve dil bilgisi kurallarına dikkat ediniz.
- Oluşturacağınız sununun açık ve anlaşılır olmasına dikkat ediniz.

Değerlendirme

Bu çalışmada ortaya koyacağınız ürün yukarıda karekodu verilmiş Kontrol Listesi ve Grup Değerlendirme Formu ile değerlendirileceğini unutmayınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıda Doğru (D)/Yanlış (Y) önermeleri içeren tanılayıcı dallanmış ağaç verilmiştir. Verilen önermenin doğru olduğunu düşünüyorsanız (D), yanlış olduğunu düşünüyorsanız (Y) seçeneğini işaretlemeniz gerekmektedir. İlk önermeden başlayarak yapacağınız seçimlerle ve oklar yönünde ilerleyerek bir çıkış noktasını belirleyiniz.

B) Aşağıdaki tabloyu doldurunuz. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Toplumsal Düzen Kuralları	Kaynağı	Yazılı Olan/ Olmayan	Yaptırım Türü	Yaptırım Örneği
Hukuk Kuralları	....	....	....	....
Din Kuralları	....	....	....	....
Ahlak Kuralları	....	....	....	....
Görgü Kuralları	....	....	....	....

C) Aşağıdaki soruları 1. Olay ve 2. Olay'a göre cevaplayınız.

1. Olay

Çiçekleri çok seven A, penceresinin önünde çiçek yetiştirmektedir. Bahar mevsimi gelince çiçeklerinin havalanması için saksılarını penceresinin önüne dizmiştir. Bu sırada A'nın komşularından olan B, evine çıkmak için apartman girişinde anahtarını aramaktadır. Bu esnada rüzgârın da etkisi ile hareketlenen saksılardan biri apartman girişinde bulunan B'nin kafasına düşer. Olayın etkisi ile B bayılır. Bina ve mahalle sakinlerinden oluşan bir grup ve komşu A, hemen 112'yi arayarak acil yardım isterler. Ambulans gelir ve B hastaneye kaldırılır. Kafası kırılan ve kısa süreli baygınlık geçiren B, kendine geldiğinde polis tarafından olayla ilgili ifadesi alınır. B, olayı olduğu gibi anlatır ve komşusu olan

A'nın olayda bir art niyetinin olmadığını söyler, şikâyetçi olmaz. Kazaya bilmeden sebep olan A, komşusunu hastanede ziyaret eder ve olaydan duyduğu üzüntüyü kendisine bildirir. B, komşusuna "Bundan sonra kaza ihtimallerini göz önünde bulundurarak hareket etmen yeterli olacak." der ve olay tatlıya bağlanır.

2. Olay

C, uzun zamandır komşusu D ile anlaşmazlık yaşamaktadır. Komşusu D'nin market alışverişinden döndüğünü gören C, akşam karanlığında görülmeyeceğini düşünerek penceresinin önündeki saksılardan birini D'nin kafasına atar. Olayın etkisi ile D bayılır. Bina sakinlerinden olaya şahit olan bir kişi hemen 112'yi arayarak acil yardım ister. Ambulans gelir ve D hastaneye kaldırılır. Kafası yarılan ve kısa süreli baygınlık geçiren D kendine geldiğinde, polis tarafından olayla ilgili ifadesi alınır. D olayı olduğu gibi anlatır ve olayla ilgili uzun süredir anlaşmazlık yaşadığı komşusu C'den şüphelendiğini belirtir. Bunun bir kaza olmadığını, C'nin planlayarak isteyerek yaptığını düşündüğünü söyler. C'nin daha önce de kendisine zarar vermek için bu tür girişimlerde bulunduğunu ekler.

1. **1. Olay'da B'nin yaralanmasına sebep olan davranış bilinçli mi yoksa dikkatsizlik sonucu mu gerçekleşmiştir? Açıklayınız.**

2. **1. Olay, insanların günlük hayatta hangi davranışlarında daha dikkatli olması gerektiğini göstermektedir?**

3. **2. Olay'da C'nin davranışı kaza mı yoksa bilinçli bir hareket midir? Açıklayınız.**

4. **2. Olay'da saksının bilerek atılması ile 1. Olay 'da saksının rüzgar etkisi ile düşmesi arasında nasıl bir fark vardır?**

5. **1. Olay ve 2. Olay'ı kast ve taksir kavramları doğrultusunda değerlendiriniz.**

Ç) Aşağıdaki soruları metne göre cevaplayınız.

Akşam olmuş ve iş çıkışı vakti gelmişti. Genç adam kendini çok yorgun hissediyordu ve bir an evvel otobüse binip eve gitmek istiyordu. Durağa gidip otobüs beklemeye başladı. Arka arkaya gelen iki otobüste dolu olduğu için gelen otobüsler genç adamı almadı. Çok yorulan gencin sabrı iyice tükenmek üzereydi ki bir otobüs durdu ve genç, nihayet otobüse bindi. Hemen boş gördüğü koltuğa oturdu. Genç adam otobüste boş koltuk olduğu için ve eve gidene kadar biraz da olsa dinlenebileceği için çok mutluydu. İki durak geçtikten sonra otobüse yaşlı bir amca bindi.

Otobüse binen yaşlı amca kalp ve yüksek tansiyon hastasıydı. Yalnız yaşadığı için bütün işlerini kendisi yapmak zorundaydı. Bu da yaşlı amcayı bir hayli yormaktaydı. Otobüse bindiği gün yaşlı amca, akşama kadar işlerini halletmek için koşuşturmuş ve çok yorgun düşmüştü. Ayakta duracak hâli kalmamıştı ancak bindiği otobüste de boş koltuk yoktu. Otobüs yalpalayarak giderken yaşlı amca ayakta daha fazla yolculuk yapamayacağını anladı ve genç adamdan yer istemeye karar verdi.

1. **Okumuş olduğunuz metinde hangi toplumsal kuralların vurgulandığını açıklayınız.**

2. **Yukarıdaki metni okuyunuz ve olaya kendinize uygun bir sonuç bölümü yazınız.**

D) Temel hukuk kuralları öğrenme biriminde öğrendiklerinizi yansıtacak bir öğrenme günlüğü yazınız. Öğrenme yolculuğundaki deneyim ve öğrenmeleriniz ile bu süreçte yaşadığınız önemli anları bu alana not ediniz.

1. Bu öğrenme biriminde öğrendiğiniz en ilginç bilgi neydi?

2. Bu öğrenme biriminde öğrendiğiniz hangi bilgileri günlük hayatınızda kullanabilirsiniz?

3. Hangi konu hakkında daha çok bilgi edinmek isterdiniz?

4. Temel hukuk kuralları öğrenme birimine başlarken öğrenme biriminin adının sizde uyandırdığı duygu ve düşüncelerle öğrenme biriminin sonundaki duygu ve düşünceleriniz arasında ne gibi değişiklikler oldu?

DEVLETİN TEMEL ORGANLARI

2

2. ÖĞRENME BİRİMİ

KONULAR

2.1. YASAMA ORGANI VE GÖREVLERİ

2.2. YÜRÜTME ORGANI VE GÖREVLERİ

2.3. YARGI ORGANI VE GÖREVLERİ

BEKLENTİLER

Bu öğrenme biriminde sizden

- yasama organı ve görevlerini açıklamanız
- yürütme organı ve görevlerini açıklamanız
- yargı organı ve görevlerini açıklamanız

beklenmektedir.

ANAHTAR KAVRAMLAR

Cumhurbaşkanı, kuvvetler ayrılığı, milletvekili, seçim, Türkiye Büyük Millet Meclisi, yargı, yasama, yürütme

2.1. YASAMA ORGANI VE GÖREVLERİ

KONUYA BAŞLARKEN

Aşağıda verilen metni okuyunuz ve verilen soruları cevaplayınız.

Ülkemiz, demokratik bir cumhuriyet ile yönetilir. Halk, temsilcilerini seçerek yönetime katılır. Cumhurbaşkanı, yürütme görevini üstlenir ve devlet işlerini yönetir. Türkiye Büyük Millet Meclisi ise yasaları yapan ve hükümeti denetleyen kurumdur. Yargı organları bağımsızdır ve herkese adil şekilde hukuk uygular.

1. Ülkemizin demokratik gelişim süreci göz önüne alındığında "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir." ilkesinin ve kuvvetler ayrılığının benimsenmesinin yönetim anlayışına etkisi nedir? Açıklayınız.

2. Sizce bir ülkede yeni bir kanun yapma yetkisi neden tek bir kişiye değil de halkın seçtiği bir meclise verilmiştir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

3. Bir devletin tüm yetkilerinin (karar alma, uygulama ve cezalandırma) tek bir kişinin elinde toplanmasının ne gibi sakıncaları olabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Günümüz devletleri üç temel güç üzerine kurulmuştur. Devlet iradesi olarak da adlandırılan bu güçlere **yasama**, **yürütme**, **yargı** adı verilmektedir (Şema 2.1). İşte bu güçler arasında görev ayrımı yapılmasına; yasama, yürütme, yargı güçlerinin birbirinden bağımsızlaşmasına **kuvvetler ayrılığı** adı verilir. Kuvvetler ayrılığı, bu üç temel gücün birbirini sınırlaması ve dengelemesini savunur. Her temel gücün kendine özgü bir görev alanı vardır.

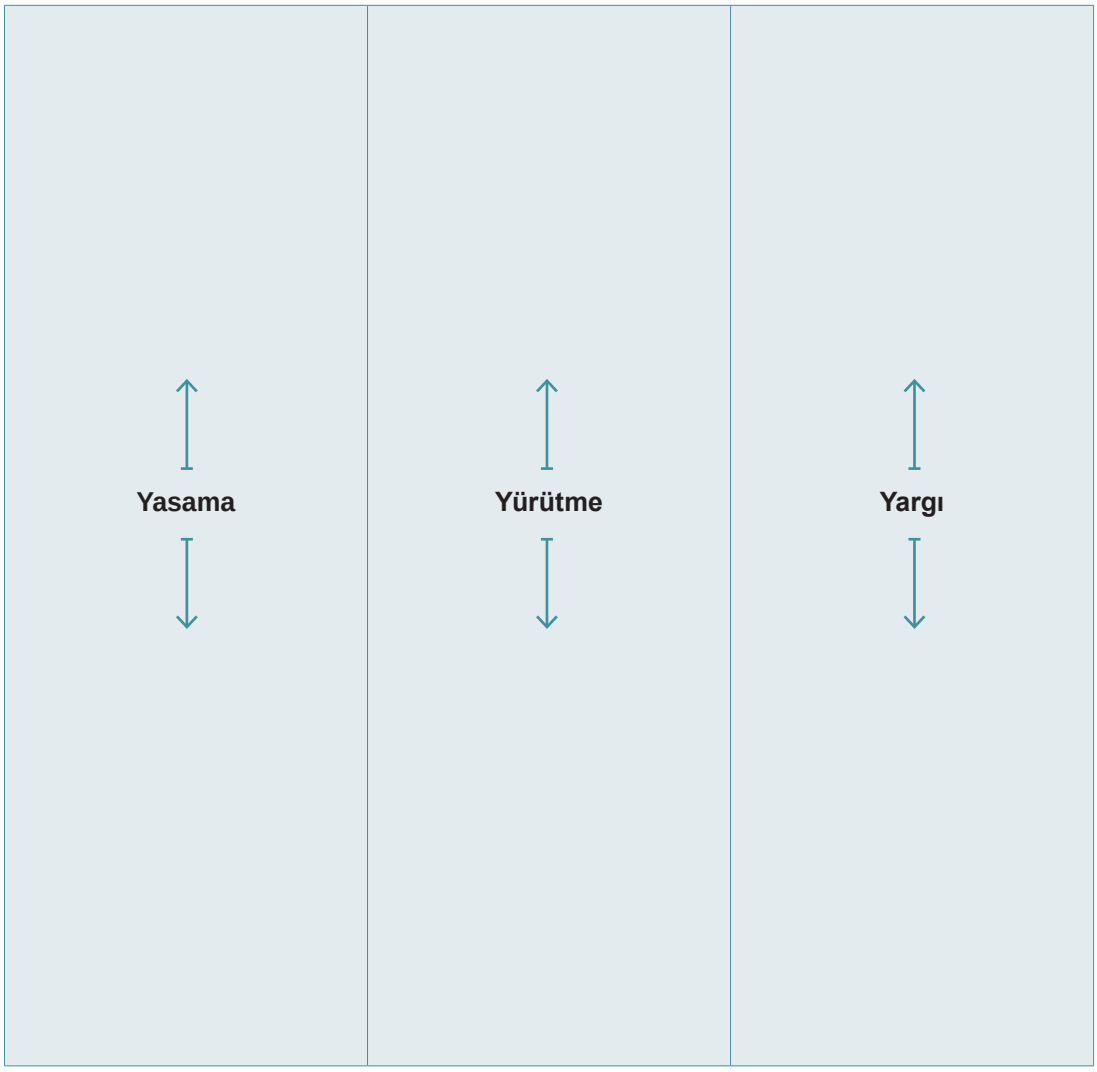

Şema 2.1: Devletin temel organları

Kuvvetler ayrılığında bu üç temel organa ait görevler ayrı ayrı kurumlar eliyle yürütülür. Kuvvetler ayrılığının özü temel hak ve hürriyetlerin korunması amacıyla devlet idaresinin sınırlandırılmasıdır. Bu düşünce ile devlet fonksiyonları (yasama, yürütme, yargı) farklı organlara dağıtılarak organların birbirlerine karşı bağımsızlığının sağlanması amaçlanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin temel organları 1982 Anayasası'nda **yasama, yürütme, yargı** olmak üzere üçe ayrılmıştır.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Yasama, Yürütme ve Yargı kavramlarına ilişkin aklınıza ilk gelen kelimeleri aşağıda verilen zihin haritasına ilgili kelimeden ok çıkartarak yazınız.

2.1.1. Yasama Organı: Türkiye Büyük Millet Meclisi

Yasama, Anayasa ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne tanınan kanun yapma, değiştirme ve yürürlükten kaldırma yetkilerini ifade eden temel devlet faaliyetlerinden biridir. Yasama yetkisi Millî Mücadele döneminde Kurucu Meclis olarak görev yapan Gazi Meclis tarafından ilk kez kullanılmıştır (Görsel 2.1).

Görsel 2.1: 2. TBMM binası

1982 Anayasası'nın 7. maddesinde de "Yasama yetkisi Türk Milleti adına Türkiye Büyük Millet Meclisinindir." ifadesi kullanılmıştır. TBMM'ye verilen bu yetkiler Anayasa'ya göre devredilemez ve yasama yetkisini Türk milleti adına milletvekilleri kullanır.

Yasama yetkisinin **genellik, aslilik ve devredilmezlik** şeklinde üç ana özelliği vardır.
Genellik: Kanunla düzenleme alanının konu itibarıyla sınırlandırılmamış olduğunu, yasama organının Anayasa'ya aykırı olmamak şartıyla her konuyu dilediği ölçüde ayrıntılı olarak kanunla düzenleyebileceğini ifade eden ilkedir.

Aslilik: Yasama organının bir konuyu ilk elden, özerk ve serbest olarak doğrudan doğruya yani araya başka bir işlem girmeden düzenleyebilmesidir.

Devredilmezlik: Başta kanun yapmak olmak üzere Anayasa'da sayılan yasamaya ilişkin yetkilerin Meclis tarafından başka bir organa verilememesi ve bizzat kendisi tarafından kullanılması zorunluluğudur. Bu genel kurala Anayasa'yla istisna getirilebilir.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Aşağıda verilen soruları cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Teknolojik gelişmelerin hız kazanması üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi, dijital platformların faaliyetlerine ilişkin kapsamlı bir yasal düzenleme yapma kararı almıştır. Bu kapsamda, sosyal medya şirketlerinin veri kullanımı, içerik denetimi ve reklam politikaları gibi birçok alanda ayrıntılı kurallar belirlenmiştir.

Bu örnekten hareketle yasama yetkisinin genelliği ilkesini açıklayınız. Yasama organının düzenleme alanının sınırları hakkında ne söylenebilir?

2. Bir ülkede tüm kararları tek bir kişi hem yapıyor, hem uyguluyor hem de bu kararların doğru olup olmadığına kendisi karar veriyorsa;

- Bu durum kuvvetler ayrılığı ilkesine uygun mudur? Açıklayınız.
- Kuvvetler ayrılığı neden gereklidir?

3. Demokratik bir sistemde yasama, yürütme ve yargı organlarının birbirini denetlemesi neden gereklidir? Eğer bir ülkede yargı organı, yürütme organının kararlarını denetleyemezse o ülkede "demokrasinin gelişimi" hakkında ne söylenebilir? Verdiğiniz cevapları arkadaşlarınızla paylaşınız.

2.1.2. TBMM Üyelerinin Seçilmesi

Görsel 2.2: TBMM

TBMM üyeleri 5 yılda bir yapılan seçimle seçilen 600 milletvekilinden oluşur (Görsel 2.2). TBMM üyeleri seçildikleri bölgeyi veya kendilerini seçeni değil bütün milleti temsil etmektedir. TBMM seçimleri ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri aynı gün yapılmaktadır. Meclisin görev süresinin dolmasından önceki ilk pazar günü seçim yapılır. Bu durum normal seçim döneminin sona ermesiyle gerçekleşir. Ancak Meclis 5 yıllık sürenin dolmasını beklemeden seçimlerin yenilenmesine karar verebilir. Bu kararı verebilmek için meclis üye tam sayısının beşte üç çoğunluğuna (360 milletvekili oyu) ihtiyaç vardır. Gerekli çoğunluğun sağlanması hâlinde Cumhurbaşkanlığı seçimi ile birlikte **erken seçim** yapılır. Ayrıca cumhurbaşkanının seçimlerin yenilenmesine karar vermesi hâlinde yine TBMM seçimleri ile birlikte Cumhurbaşkanlığı seçimi de yapılır.

Anayasa'ya göre savaş sebebiyle yeni seçimlerin yapılmasına imkân görülmezse TBMM, seçimlerin bir yıl geriye bırakılmasına karar verebilir. Geriye bırakma kararı (seçimlerin ertelenmesi) verildiği andan itibaren 1 yıllık süre dolduğunda geriye bırakma sebebi ortadan kalkmamışsa seçimler tekrar ertelenebilir. Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliklerinde boşalma olması hâlinde sadece boşalan üyelikler için ara seçime gidilir.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Aşağıda verilen soruları cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçimlerin yenilenmesine karar verebilmesi için gerekli olan çoğunluk nedir? Bu çoğunluk şartının demokratik temsil açısından önemi nedir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

2. Seçimlerin savaş sebebiyle ertelenmesi hangi anayasal ilkeye istisna oluşturmaktadır? Değerlendiriniz.

.....

.....

.....

.....

.....

ARAŞTIRALIM

Ülkemizde uygulanan seçim usulü ve seçim ilkeleri nelerdir? Bu ilkelerin olmaması nelere sebep olabilir? Araştırma yapıp sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

2.1.2.1. Milletvekilleri

Parlamentoda milleti temsil eden milletvekillerinin aday olabilmesi için Anayasa'da belirtilen şartları taşımaları gerekmektedir. Buna göre milletvekili adayı olabilmek için şu şartlar gerekmektedir:

- Türk vatandaşı olmak
- 18 yaşını doldurmuş olmak
- En az ilkokul mezunu olmak
- Kısıtlı olmamak
- Kamu hizmetinden yasaklı olmamak
- Askerlikle ilişiğinin olmaması
- Taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymiş olmamak
- Zimmet, ihtilas, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçları işlememiş olmak

- Kaçakçılık, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olmamak

Milletvekili adayı olmak isteyen kişi, yüz kızartıcı suçlardan biriyle ya da kaçakçılık, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle hüküm giymiş olup affa uğrasa da milletvekili seçilemez. Milletvekili olabilmek için gerekli şartları taşısalar dahi bazı meslek mensuplarının görevlerinden çekilmesi gerekmektedir. Bunlar:

- Yüksek yargı mensupları
- Hâkimler ve savcılar
- Yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları
- YÖK (Yükseköğretim Kurulu) üyeleri
- Kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri
- Yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri
- Silahlı kuvvetler mensupları

Bir kimsenin milletvekili seçilme yeterliliğine ilişkin şartları taşıyıp taşımadığına dair son kararı Yüksek Seçim Kurulu verir. YSK'ye bu yetki Anayasa'nın 79. maddesiyle verilmiştir. Maddeye göre "Seçimler yargı organlarının yönetim ve denetimi altında yapılmaktadır."Seçim bittikten sonra il seçim kurulu milletvekilli seçilenlere seçildiklerine dair bir **mazbata** verir. Bu mazbata ile milletvekilliği sıfatı kazanılmış olur. Ancak bu mazbata yasama faaliyetlerine katılmak için yeterli değildir. Milletvekilleri yasama faaliyetlerine katılabilmek için **ant içmek** zorundadır. Milletvekilleri mazbatalarını alıp ant içtikten sonra yasama muafiyetleri veya yasama bağışıklığı adı verilen koruyucu hak ve imtiyazlardan faydalanırlar. **Yasama bağışıklığı** (muafiyetleri) "Milletvekillerinin, görevlerini daha iyi bir şekilde serbestçe yerine getirebilmeleri için kendilerine tanınan koruyucu statüdür." şeklinde tanımlanmıştır.

Yasama Dokunulmazlığı: Seçimden önce veya sonra bir suç işlediği ileri sürülen bir milletvekili, Meclisin kararı olmadıkça tutulamaz, sorguya çekilemez, tutuklanamaz ve yargılanamaz. Nispi haktır, meclis kararıyla kaldırılabilir.

Yasama Sorumsuzluğu: Milletvekilleri, Meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, Mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden, o oturumdaki Başkanlık Divanı'nın teklifi üzerine Meclisçe başka bir karar alınmadıkça bunları Meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulamazlar. Bu güvence, milletvekilliği sona erse dahi devam eder ve kural olarak kaldırılamaz.

Milletvekilliğinin düşme hâlleri Anayasa'da düzenlenmiştir. Buna göre cumhurbaşkanı seçilme, bakan veya cumhurbaşkanı yardımcısı olarak atanma hâlinde Meclis üyeliği kendiliğinden düşer. İstifa, devamsızlık (1 ay içinde 5 birleşime katılmama), milletvekilliği ile bağdaşmayan iş yapmakta ısrar etme hâlinde TBMM Genel Kurulunca Meclis üyeliğinin düşürülmesi kararı verilir. Kesin hüküm giyme ve kısıtlanma hâlinde, verilen kararın TBMM Genel Kuruluna gelmesiyle Meclis üyeliği son bulur.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Aşağıda verilen soruları cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Anayasa'ya göre bazı suçlar (zimmet, rüşvet, terör eylemleri vb.) affa uğrasa bile milletvekili seçilmeye engel teşkil etmektedir. Sizce kanun koyucu, bu suçlar için neden "af" seçeneğini seçilme yeterliliği açısından geçersiz kılmış olabilir? Bu durumun parlamentonun saygınlığı ile ilişkisini açıklayınız.

2. Hâkimler, savcılar ve TSK mensupları gibi kamu görevlilerinin aday olabilmek için görevlerinden istifa etmeleri ve seçilememeleri durumunda görevlerine geri dönememeleri kuralı getirilmiştir. Bu kuralın temel amacı ne olabilir? Yargı ve ordu bağımsızlığı açısından değerlendiriniz.

2.1. ETKİNLİK

Ad: Seçim Simülasyonu

Süre: 1 hafta

Yönerge

Görevinize başlamadan önce şunlara dikkat etmelisiniz:

- Sınıf arkadaşlarınızla 4-5 kişilik gruplara ayrılınız. Çalışmada aktif rol almaya ve kendinize uygun bir görevi yapmaya istekli olunuz. Her grubun bir siyasi parti kurmasını sağlayınız.
- Grup olarak parti adı, parti lideri, parti logosu, 5 maddelik seçim bildirgesi, hedef seçmen kitlesini içeren bir hazırlık yapınız.
- Grup (Parti) olarak öncelikli politika alanlarını (eğitim, ekonomi, güvenlik, çevre, teknoloji) içeren kısa bir parti programı hazırlayınız.

Görevinizi yaparken şunlara dikkat etmelisiniz:

- Partinizin 3 dakikalık propaganda konuşmasını yapınız.
- Afiş veya slogan üretiniz.
- Seçmenlere vaatlerinizi açıklayınız.
- Bu süreçte diğer öğrenciler "kararsız seçmen" rolünde olmasını sağlayınız.
- Seçimlerde Türkiye'de uygulanan Nispi Temsil Sistemi, %7 Seçim Barajı kurallarını esas alınız.
- Oy verme işlemini gizli oy-açık tasnif şeklinde gerçekleştiriniz (Bunu gerçekleştirmek için oy verme öncesinde oy pusulası ve örnek sonuç cetveli hazırlayınız.).
- Oy oranlarına göre milletvekili dağılımını yapınız.
- Dağılım yöntemi olarak D'Hondt Sistemi uygulayınız (Basit tablo üzerinden veya güvenilir yapay zekâ uygulamaları üzerinden öğretmen rehberliğinde hesaplayınız.).
- Grup çalışmasında kendinize uygun görevleri seçiniz.
- Size verilen görevi doğru ve zamanında yerine getiriniz.

Görevinizin bitiminde şunlara dikkat etmelisiniz:

- Ders sonunda aşağıdaki sorular üzerinden tartışma yapınız.
- Seçim barajı, temsil adaletini nasıl etkiledi?
- Küçük partiler neden Meclis'e giremedi?
- Çoğunluk her zaman meşruiyet anlamına gelir mi?

Değerlendirme

Seçim simülasyonu çalışmasının yukarıda karekodu verilmiş Analitik Dereceli Puanlama Anahtarı ile öğretmeniniz tarafından değerlendirileceğini unutmayınız.

2.1.3. TBMM'nin İç Yapısı ve Çalışma Düzeni

Meclis, iki milletvekili genel seçimi arasındaki sürede çalışır ve bu süreye **yasama dönemi** adı verilir. Bu süre seçimler uzatılmadığı veya yenilenmediği sürece beş yıldır. Bu beş yıllık süre içerisinde Meclis, istisnalar dışında her ekim ayının birinci günü çağrısız toplanarak yasama yılını başlatır. Yasama yılı 1 Ekim'de başlayıp 30 Eylül'de sona erer. Meclis, üye tam sayısının üçte biri (200 milletvekili) ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir. Ancak karar yeter sayısı hiçbir şartta üye tam sayısının dörtte birinin bir fazlasından (151 milletvekili) az olamaz. Meclisin belirli bir günde toplanmasına **birleşim** ve bu birleşime verilen aralarla bölünen kısımlarına **oturum** adı verilir.

TBMM'nin iç yapısı ve çalışma düzeni, kısmen Anayasa'da büyük ölçüde iç tüzükle düzenlenmiştir. Buna göre TBMM; Başkanlık Divanı, komisyonlar, danışma kurulu, siyasi parti guruplarından oluşur. Bunlardan Başkanlık Divanı, Meclisin çalışmasında önemli bir yer tutar. TBMM Başkanlık Divanı; milletvekilleri arasından seçilen bir Meclis başkanı, dört başkan vekili, yedi kâtip üye, üç idari amirden oluşur. Meclis başkanı TBMM üyeleri arasından en fazla dört turlu gizli oylama ile seçilir. Meclis başkanı TBMM'yi temsil eder ve genel kurul görüşmelerini yönetir.

Meclis başkanının görevleri şunlardır:

- TBMM'yi temsil etmek
- Genel Kurul görüşmelerini yönetmek
- Başkanlık Divanı'na başkanlık etmek
- Meclisin idari, mali, kolluk işlemlerini yürütmek denetlemek
- Meclisi olağanüstü durumlarda doğrudan toplantıya çağırmak
- Anayasa, kanun, iç tüzük ile kendisine verilen diğer görevleri yapmak

MERAKLISINA

Meclis Başkanı Seçimi

1. Tur: İlk tur oylamada üye tam sayısının üçte ikisinin (400 milletvekili) oyunu alan başkan seçilir. Yoksa ikinci tura geçilir.

2. Tur: Üye tam sayısının üçte ikisinin (400 milletvekili) oyunu alan başkan seçilir. Yoksa üçüncü tura geçilir.

3. Tur: Üye tam sayısının salt çoğunluğunun (301 milletvekili) oyunu alan başkan seçilir. Çoğunluk sağlanamazsa bu oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır.

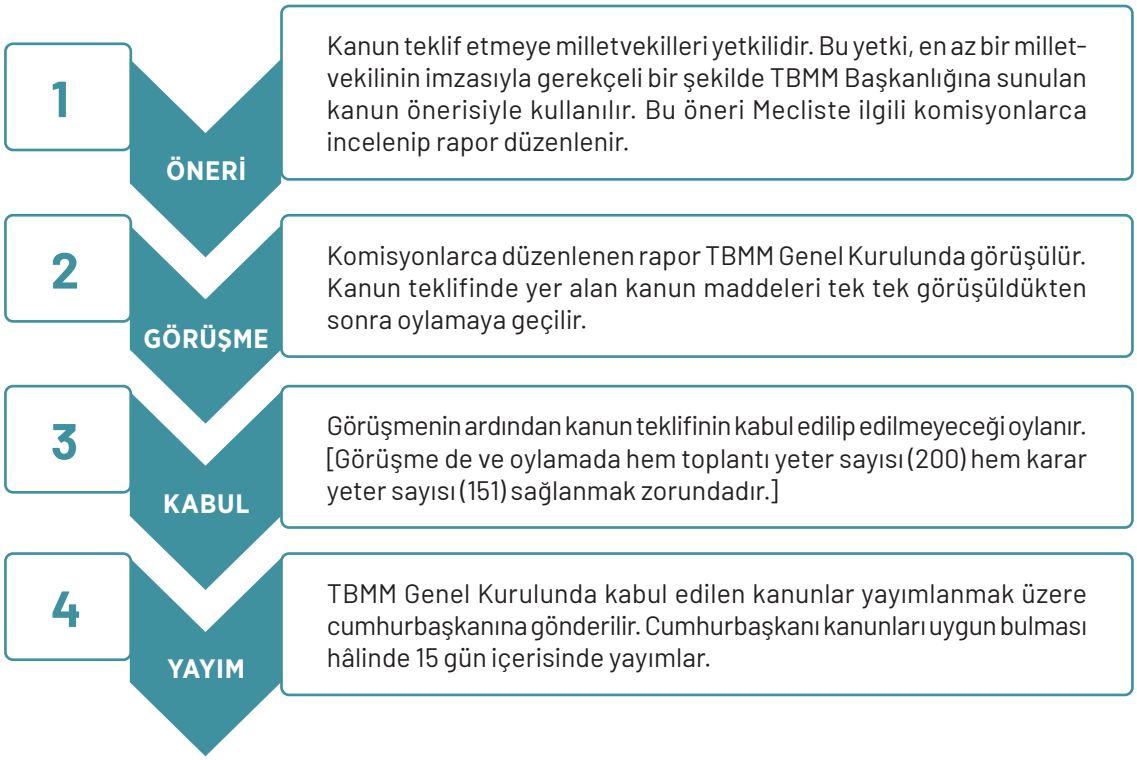
4. Tur: Dördüncü oylamada en fazla oy alan üye, başkan seçilmiş olur.

2.1.4. TBMM'nin Görev ve Yetkileri

Anayasa'nın 87. maddesinde TBMM'nin görev ve yetkileri düzenlenmiştir. Bu düzenlemede görev ve yetkiler; "Kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; bütçe ve kesin hesap kanun tekliflerini görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilânına karar vermek; milletlerarası antlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, genel ve özel af ilânına karar vermek ve Anayasa'nın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmektir." şeklinde sıralanmıştır. Bunların dışında Anayasa'da; TBMM'nin Sayıştay başkan ve üyelerini seçmesi, Anayasa Mahkemesine üye seçmesi, HSK'ye üye seçmesi ve anayasayı değiştirmesi gibi görev ve yetkileri de vardır.

2.1.4.1. Kanun

Kanun "Toplum için uyulması gereken nesnel, soyut, genel ve sürekli nitelikteki hukuk kurallarını içeren, etkileri yönünden objektif hukuk alanında yeni bir durum yaratan ya da var olan bir durumu düzenleyen veya ortadan kaldıran kural, işlemlerdir." şeklinde tanımlanmıştır. Kısaca yetkili makamlarca meydana getirilen hukuk kurallarıdır. Anayasa'ya göre kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak TBMM'nin görev ve yetkileri içerisindedir. Kanunlar, TBMM tarafından çıkarılırken bazı aşamalardan geçer. Bu aşamalar **öneri** (kanun teklifi), **görüşme**, **kabul**, **yayım** şeklinde sıralanabilir (Şema 2.2).

Şema 2.2: Kanunların düzenlenme aşamaları

Kanunlar TBMM Genel Kurulunca kabul edildikten sonra yayımlanmak üzere cumhurbaşkanına gönderilir. Cumhurbaşkanı kanunları uygun bulması hâlinde 15 gün içerisinde Resmî Gazete'de yayımlar. Ancak cumhurbaşkanı uygun bulmadığı kanunları, bir daha görüşülmek üzere bu hususta gösterdiği gerekçe ile birlikte aynı süre içinde, Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, geri gönderilen kanunu üye tam sayısının salt çoğunluğuyla aynen kabul ederse kanun cumhurbaşkanınca yayımlanır; Meclis, geri gönderilen kanunda yeni bir değişiklik yaparsa cumhurbaşkanı değiştirilen kanunu tekrar Meclis'e geri gönderebilir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin yetkileri arasında anayasanın değiştirilmesi de vardır. Anayasanın değiştirilmesi için Meclis üye tam sayısının en az üçte birinin yazılı teklifi gereklidir. Anayasanın değiştirilmesi teklifi, kanunların teklifi hükümlerine göre süreç işletilir. Anayasa değişikliği teklifi Anayasa Komisyonu tarafından incelenir ve rapor düzenlenir. Düzenlenen rapor TBMM Genel Kurulunda iki defa görüşülür ve değiştirme teklifinin kabulü TBMM'nin üye tam sayısının beşte üç çoğunluğunun (360) gizli oyuyla mümkündür. Cumhurbaşkanı, anayasa değişikliklerini bir daha görüşülmek üzere Meclise gönderebilir. Meclis geri gönderilen kanunu (anayasa değişikliği), üye tam sayısının üçte iki çoğunluğuyla aynen kabul ederse cumhurbaşkanı bu kanunu (anayasa değişikliği) halkoyuna sunabilir.

ARAŞTIRALIM

Kanunlar ne zaman yürürlüğe girer? Araştırıp sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

2.1.5. Türkiye Büyük Millet Meclisi Bilgi Edinme ve Denetim Yolları

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anayasa'nın 98. maddesinde yer alan **meclis araştırması**, **genel görüşme**, **meclis soruşturması**, **yazılı soru** yollarıyla bilgi edinme ve denetleme yetkisini kullanır (Şema 2.3).

1 **Meclis Araştırması** — Belli bir konuda bilgi edinmek için yapılan incelemeden ibarettir.

2 **Genel Görüşme** — Toplumu ve devlet faaliyetlerini ilgilendiren belli bir konunun TBMM Genel Kurulunda görüşülmesidir.

3 **Meclis Soruşturması** TBMM üye tam sayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar hakkında görevleriyle ilgili suç işledikleri iddiasının soruşturulmasıdır.

4 **Yazılı Soru** Yazılı olarak en geç on beş gün içinde cevaplanmak üzere milletvekillerinin cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlara yazılı olarak soru sormalarıdır.

Şema 2.3: TBMM bilgi edinme ve denetleme yolları

2.2. ETKİNLİK

Ad: TBMM'nin görevlerinin tanıtılması ve görevlerine ilişkin afiş

Süre: 1 hafta

Yönerge

Görevinize başlamadan önce şunlara dikkat etmelisiniz:

- Sınıfta beşer kişilik gruplar oluşturunuz.
- Grup olarak aşağıda verilen etkinlik adımlarını takip ederek grup çalışmasını tamamlayınız.

Görevinizi yaparken şunlara dikkat etmelisiniz:

- Çalışmaya TBMM'nin görevlerini araştırma ile başlayınız.
- TBMM'nin görevlerini de yürütme organının yapmasının ne gibi sakıncalarının olacağını araştırıp değerlendiriniz.
- Araştırmadan elde ettiğiniz verileri dijital ortamda raporlaştırınız.
- Araştırma raporundan faydalanarak dijital ortamda veya 30x50 cm ebatlarında
- özgün bir afiş tasarlayınız.
- Tasarladığınız afişte yazı, resim, tablo, grafik, şekil, fotoğraf vb. farklı materyaller
- kullanınız.

Görevinizin bitiminde şunlara dikkat etmelisiniz:

- Hazırladığınız dijital afişi EBA platformu üzerinden arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Hazırladığınız afişi ve raporu öğretmeninize teslim ediniz.

Değerlendirme

Hazırlayacağınız afişin yukarıda karekodu verilmiş Dereceli Puanlama Anahtarı ile öğretmeniniz tarafından değerlendirileceğini unutmayınız.

2.2. YÜRÜTME ORGANI VE GÖREVLERİ

KONUYA BAŞLARKEN

1. Bir okulda müdürün, bir futbol takımında teknik direktörün görevi nedir? Bu kişilerin görevlerini "devlet yönetimi" ile kıyasladığınızda nasıl bir benzerlik kurarsınız?

2. Bir gemi düşünün. Meclis (yasama), bu geminin hangi rotaya gideceğine dair haritaları hazırlar ve kuralları koyar. Peki, o geminin motorlarını kim çalıştırır, dümeni kim tutar ve beklenmedik bir fırtınada anlık kararları kim verir? Devlet yönetiminde bu "dümen" görevini üstlenen yapı neden gereklidir?

Anayasa'nın 8. maddesinde yürütme yetkisi ve görevi düzenlenmiştir. Bu maddeye göre yürütme yetkisi ve görevi cumhurbaşkanına verilmiştir. Cumhurbaşkanı bu yetki ve görevi Anayasa'ya ve kanunlara uygun olarak kullanır ve yerine getirir. Yürütme yetkisi cumhurbaşkanına ait olduğu için bu sisteme **Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi** denilmektedir.

2.2.1. Yürütme Organı: Cumhurbaşkanı

Anayasa'nın 8. maddesine göre yürütme görevi verilen cumhurbaşkanı devletin başıdır. Cumhurbaşkanı, devlet başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Türk milletinin birliğini temsil eder; anayasanın uygulanmasını, devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını temin eder (Görsel 2.3). Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışması aslında devlet idaresi ile ilgilidir. İdare hukukuna göre devlet idaresi yani merkezî idare, yürütme organının içinde bulunduğu üst düzey yöneticilerin aldıkları karar, yaptıkları işlemlerin, bağlı bulunan tüm birim ve görevlilerce uyulmasıdır.

Görsel 2.3: Cumhurbaşkanlığı Külliyesi

OKUMA PARÇASI

Türk bayrağı üzerine "Cumhurbaşkanlığı Arması" işlenmiştir. Ay yıldız olmaksızın ya da Türk bayrağı üzerine işlenmeksizin yalnızca güneş ve çevresindeki 16 yıldızdan oluşan bölüme **Cumhurbaşkanlığı Arması** denilmektedir. Armanın ortasında güneş, bunun çevresinde ise 16 yıldız bulunmaktadır. Güneş sonsuzluğu ve dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'ni, 16 yıldız ise tarihteki bağımsız 16 büyük Türk devletini simgelemektedir. Bu Türk devletleri; Büyük Hun İmparatorluğu, Batı Hun İmparatorluğu, Avrupa Hun İmparatorluğu, Ak Hun İmparatorluğu, Göktürk İmparatorluğu, Avar İmparatorluğu, Hazar İmparatorluğu, Uygur Devleti, Karahanlılar, Gazneliler, Büyük Selçuklu İmparatorluğu, Harzemşahlar, Altınordu Devleti, Büyük Timur İmparatorluğu, Babür İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan oluşmaktadır.

Görsel 2.4: Fors

(Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2026) Düzenlenmiştir.

2.2.1.1. Cumhurbaşkanlığı Seçimi

Yürütme yetkisi cumhurbaşkanına aittir ve kırk yaşını doldurmuş, yükseköğrenim yapmış, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip Türk vatandaşları arasından, doğrudan halk tarafından seçilir. Buna **cumhurbaşkanının seçilme yeterlilikleri** de denir. Yürütme görev ve yetkisi verilen cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından seçildiği için yasama organına karşı değil, halka karşı sorumludur.

Cumhurbaşkanının görev süresi TBMM'nin görev süresi gibi beş yıldır. Cumhurbaşkanı seçilebilmek için milletvekili olma zorunluluğu yoktur. Bu yüzden Meclis dışından da cumhurbaşkanı adayı gösterilebilir. Cumhurbaşkanlığına aday gösterme Anayasa'nın 101. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre "Siyasi parti grupları, en son yapılan genel seçimlerde toplam geçerli oyların tek başına veya birlikte en az yüzde beşini almış olan siyasi partiler ile en az yüz bin seçmen aday gösterebilir."

Genel oyla yapılacak seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu (yarıdan bir fazlasını) alan aday, cumhurbaşkanı seçilir. İlk oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa bu oylamayı izleyen ikinci pazar günü ikinci oylama yapılır. Bu oylamaya, ilk oylamada en çok oy almış iki aday katılır ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday, cumhurbaşkanı seçilir. İkinci oylamaya katılmaya hak kazanan adaylardan birinin herhangi bir nedenle seçime katılmaması hâlinde; ikinci oylama, boşalan adaylığın birinci oylamadaki sıraya göre ikame edilmesi suretiyle yapılır. İkinci oylamaya tek adayın kalması hâlinde, bu oylama referandum şeklinde yapılır. Aday, geçerli oyların salt çoğunluğunu aldığı takdirde cumhurbaşkanı seçilir. Oylamada, adayın geçerli oyların çoğunluğunu alamaması hâlinde sadece cumhurbaşkanı seçimi yenilenir. Seçimlerin tamamlanamaması hâlinde, yenisi göreve başlayıncaya kadar mevcut cumhurbaşkanının görevi devam eder.

Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir nedenle boşalması hâlinde, kırk beş gün içinde cumhurbaşkanı seçimi yapılır. Yenisi seçilene kadar cumhurbaşkanı yardımcısı Cumhurbaşkanlığı'na vekâlet eder ve cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır. Genel seçime bir yıl veya daha az kalmışsa Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimi de cumhurbaşkanı seçimi ile birlikte yenilenir. Cumhurbaşkanının hastalık veya yurt dışına çıkması gibi durumlarda cumhurbaşkanı yardımcısı cumhurbaşkanına vekâlet eder.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Aşağıda verilen soruları cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Cumhurbaşkanlığı seçiminde adaylardan biri %41, diğeri %39, üçüncüsü ise %20 oy almıştır. Seçimlerden hemen sonra halk arasında "En çok oyu alan kişi başkan olmalıdır." tartışması başlamıştır.

   Metinde belirtilen "geçerli oyların salt çoğunluğu" kuralına göre bu tartışmayı değerlendiriniz. İkinci tur oylama neden yapılır ve bu durumun yönetimin demokratik meşruiyeti açısından önemi nedir?

   .....

   .....

   .....

   .....

   .....

2. Cumhurbaşkanı, resmî bir ziyaret için 10 günlüğüne yurt dışına çıkmıştır. Bu sırada ülkede acil bir karar alınması gerekmektedir.

   Bu durumda Cumhurbaşkanlığı makamına kim vekâlet eder? Vekilin sahip olduğu yetkiler nelerdir? Bu durumun "yürütmede süreklilik" ilkesi açısından önemini açıklayınız.

3. Cumhurbaşkanının sağlık sorunları nedeniyle kısa süreliğine görevini yerine getiremediği bir durumda devlet işlerinin aksamaması için bazı yetkilerin kullanılması gerekmektedir.

   Bu durumda yürütme yetkisi kim tarafından kullanılır? Bu uygulamanın devlet yönetimi açısından önemini açıklayınız.

2.2.1.2. Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri

Anayasa'da cumhurbaşkanının sahip olduğu görev ve yetkiler düzenlenmiştir. Bu görev ve yetkilerden bazıları aşağıda sıralanmıştır.

- Kanunları yayımlar.
- Kanunları tekrar görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisine geri gönderir.
- Üst kademe kamu yöneticilerini atar, görevlerine son verir ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenler.
- Yabancı devletlere Türkiye Cumhuriyeti'nin temsilcilerini gönderir; Türkiye Cumhuriyeti'ne gönderilecek yabancı devlet temsilcilerini kabul eder.
- Milletlerarası antlaşmaları onaylar ve yayımlar.
- Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunları gerekli gördüğü takdirde halkoyuna sunar.
- Milli güvenlik politikalarını belirler ve gerekli tedbirleri alır.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Türk Silahlı Kuvvetlerinin Başkomutanlığını temsil eder.
- Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verir.
- Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebiyle kişilerin cezalarını hafifletir veya kaldırır.
- Anayasa Mahkemesine, HSK'ye, Danıştay'a üye seçer.
- Cumhurbaşkanı ayrıca Anayasa'da ve kanunlarda verilen seçme ve atama görevleri ile diğer görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır.

ARAŞTIRALIM

Cumhurbaşkanı, seçimlerin yenilenmesine karar verirse hangi hâllerde tekrar aday olamaz? Araştırıp sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

2.2.1.3. Cumhurbaşkanının Cezai Sorumlulukları

Görevde bulunan veya görevden ayrılmış cumhurbaşkanı hakkında, bir suç işlediği iddiasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının salt çoğunluğunun vereceği önergeyle soruşturma açılması istenebilir. Meclis, önergeyi en geç bir ay içinde görüşür ve üye tam sayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verebilir. Soruşturma açılmasına karar verilmesi hâlinde, Meclis'teki siyasi partilerin güçleri oranında on beş kişilik bir komisyon tarafından soruşturma yapılır.

Komisyon, soruşturma sonucunu belirten raporunu iki ay içinde Meclis Başkanlığına sunar. Rapor, Genel Kurulda görüşülür. Türkiye Büyük Millet Meclisi, üye tam sayısının üçte ikisinin gizli oyuyla Yüce Divan'a sevk kararı alabilir. Yüce Divan yargılaması üç ay içinde tamamlanır. Yüce Divan'da seçilmeye engel bir suçtan mahkûm edilen cumhurbaşkanının görevi sona erer. Cumhurbaşkanının görevde bulunduğu sürede işlediği iddia edilen suçlar için görevi bittikten sonra da bu madde hükümleri uygulanır.

2.2.2. Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanlar

1982 Anayasası'nda 2017 yılında yapılan değişiklikle birlikte, Türkiye'nin yönetim sisteminde önemli bir yeniliğe gidilerek "Cumhurbaşkanı Yardımcılığı" makamı oluşturulmuştur. Anayasa'nın 106. maddesine göre, Cumhurbaşkanı yardımcıları ile bakanlar doğrudan cumhurbaşkanı tarafından atanır ve gerekli görüldüğünde yine onun tarafından görevden alınabilir. Bu makamlara getirilecek kişilerin mutlaka milletvekili olması gerekmez; ancak en az bir milletvekili seçilme şartlarını (yaş, eğitim vb.) taşımaları zorunludur. Bu düzenleme sayesinde yürütme organı daha merkezî bir yapıya kavuşmuş ve karar alma sürecinin hızlandırılması amaçlanmıştır.

Bakan, 1 No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'ne göre bakanlık kuruluşunun en üst amiri olup bakanlık icraatından ve emri altındakilerin faaliyet ve işlemlerinden sorumlu görevli ve yetkili kişidir. Cumhurbaşkanı yardımcısı ise cumhurbaşkanının hastalık ve yurt dışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hâllerinde cumhurbaşkanına vekâlet eder ve cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır. Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar, cumhurbaşkanına karşı sorumludur ve atandıktan sonra Anayasa'nın 81. maddesinde yazılı şekilde Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde ant içerler.

Şema 2.4: Bakanlıklar

Bakanlıkların kurulması ve iç teşkilatlanması Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile düzenlenmektedir. Bakanlıklar; merkez teşkilatı ile ihtiyaca göre kurulan, Cumhurbaşkanlığına hiyerarşik olarak bağlı olan, merkezî idarenin üstlendiği kamu hizmetlerinin örgütlenme biçimidir. Bakanlıklar, devletin üstlendiği kamu hizmetlerinin konularına göre uzmanlaşmış ve örgütlenmiş bölümleridir (Şema 2.4). Her bakanlığın başında bir bakan bulunur.

Bakanlar; kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli kullanımı amacıyla bakanlık hizmetlerini mevzuata, cumhurbaşkanının genel siyasetine, cumhurbaşkanı karar ve talimatlarına, kalkınma planlarına ve yıllık programlara uygun olarak yürütür. Bakanlığın faaliyet alanına giren konularda diğer bakanlıklarla iş birliği ve koordinasyonu sağlar.
Bakan yardımcıları; bakanın emrinde olup bakanlık hizmetlerini bakan adına, bakanın direktif ve emirleri yönünde, bakanlığın amaç ve politikalarına, stratejik plan ve performans hedefleri ile mevzuat hükümlerine uygun olarak düzenler. Bakan yardımcıları belirtilen hizmetlerin yürütülmesinde bakana karşı sorumludur.

MERAKLISINA

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakan olarak atanırlarsa üyelikleri sona erer.

ARAŞTIRALIM

Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanların cezai sorumluluğu hakkında araştırma yapıp sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

2.2.3. Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları ve Ofisler

Cumhurbaşkanlığı hükûmet sisteminde cumhurbaşkanına bağlı yönetime yardımcı birimler yer almaktadır. Bunlardan bazıları politika kurulları ve ofislerdir (Şema 2.5). 1 No.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile bazı kurullar kurulmuştur. Cumhurbaşkanı, en az 3 üyeden oluşan kurulların başkanıdır. Kurul üyeleri cumhurbaşkanınca atanır. Kurulların görevleri şunlardır:

- Cumhurbaşkanınca alınacak kararlar ve oluşturulacak politikalarla ilgili öneriler geliştirmek
- Geliştirilen politika ve strateji önerilerinden cumhurbaşkanınca uygun görülenler hakkında gerekli çalışmaları yapmak
- Küresel rekabetin getirdiği ani değişimlere karşı strateji ve politika önerileri geliştirmek
- Görev alanlarına giren konularda bakanlıklar, kurum ve kuruluşlar, sivil toplum ve sektör temsilcileri, alanında uzman kişiler ve diğer ilgililerin görüşünü alarak uygulanan politikaları ve gelişmeleri izlemek, yapılan çalışmalarla ilgili cumhurbaşkanına rapor sunmak
- Cumhurbaşkanının programına uygunluk

Şema 2.5: Cumhurbaşkanlığı politika kurulları

açısından, bakanlıklar ile kurum ve kuruluşların uygulamalarını izlemek ve cumhurbaşkanına rapor sunmak
- Görev alanlarına giren konularda talep, ihtiyaç ve etki analizi yapmak ve yaptırtmak

2.2.4. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri

TBMM'nin kanun yapma ve değiştirme süreci meşakkatli ve uzun olabilmektedir. Hızlı bir şekilde düzenlenmesi gereken konular için ek bir düzenleyici işleme ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaca yönelik yürütme organı, problemlere hızlı bir müdahale için belirli kuralları çıkarma gücüyle donatılabilmektedir. Yürütme organının güçlendirilmesi için yapılan Anayasa değişikliği ile yürütme organına Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarma yetkisi tanınmıştır.

Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile merkezî idare yapılanması ve işleyişi, görev ve yetkileri, üst kademe kamu personelinin atanmalarına ilişkin usul ve esaslar düzenlenebileceği gibi sosyal ve ekonomik haklara ilişkin belirli düzenlemeler yapılmak suretiyle politikaların belirlenmesi söz konusu olabilmektedir. Cumhurbaşkanlığı hükûmet sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile politikalar hayata geçirilmektedir. Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri, olağan dönem Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ve olağanüstü hâl Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri şeklinde iki gruba ayrılmaktadır.

Cumhurbaşkanına verilen kararname çıkarma yetkisi bazı sınırlamalara tabidir. Olağan dönemde çıkartılan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Anayasa'da yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri, siyasi haklar ve ödevler düzenlenemez. Ayrıca Anayasa'da münhasıran kanunla düzenlenmesi öngörülen konularda ve kanunda açıkça düzenlenen konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Olağanüstü hâllerde Cumhurbaşkanı, olağanüstü hâlin gerekli kıldığı konularda, bu sınırlamalara tabi olmaksızın Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarabilir. Kanun hükmündeki bu kararnameler Resmî Gazete'de yayımlanır, aynı gün Meclis onayına sunulur.

Cumhurbaşkanı olağan dönem Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile üst kademe kamu yöneticilerini atar, görevlerine son verir ve bunların atanmalarına ilişkin usul ve esasları düzenler. Bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri ve yetkileri, teşkilat yapısı ile merkez ve taşra teşkilatlarının kurulmasını düzenler.

Cumhurbaşkanının çıkarmış olduğu bu kararnameler Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenir. Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri'nin Anayasa'ya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler ve bireysel başvuruları karara bağlar. Ancak,

olağanüstü hâllerde ve savaş hâllerinde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri'nin şekil ve esas bakımından Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'nde dava açılamaz. Cumhurbaşkanı, bakanlıklar ve kamu tüzelkişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri'nin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla yönetmelikler çıkarabilirler.

MERAKLISINA

Cumhurbaşkanı, bakanlıklar ve kamu tüzel kişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri'nin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla yönetmelikler çıkarabilirler.

2.2.5. Milli Güvenlik Kurulu ve Olağanüstü Hâl Yönetimi

Her devlet milli varlığına, bekasına ve güvenliğine yönelik tehditlere karşı tedbirler almak durumundadır. Bu gereklilik doğrultusunda bölgesel ve küresel ortamın izlenerek tehdit ve fırsatların tespit edilmesi, bu hususlara uygun siyasetin belirlenmesini ve en uygun politikaların uygulanmasını sağlayacak Milli Güvenlik Kurulu oluşturulmuştur. MGK (Milli Güvenlik Kurulu); devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alınan tavsiye kararları ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini cumhurbaşkanına bildiren ve milli güvenliğe ilişkin sorunların en üst seviyede görüşüldüğü ve tartışıldığı bir kuruludur (Görsel 2.5).

Milli Güvenlik Kurulu, iki ayda bir cumhurbaşkanı başkanlığında aşağıdakilerin katılımlarıyla toplanır.

- Cumhurbaşkanı yardımcıları
- Adalet Bakanı
- Millî Savunma Bakanı
- İçişleri Bakanı
- Dışişleri Bakanı
- Genelkurmay Başkanı
- Kara Kuvvetleri Komutanı
- Deniz Kuvvetleri Komutanı
- Hava Kuvvetleri Komutanı

Görsel 2.5: MGK sekreterliği logosu

Cumhurbaşkanı bazı durumlarda yurdun tamamında veya bir bölgesinde, süresi altı ayı geçmemek üzere olağanüstü hâl ilan edebilir. Olağanüstü hâl ilan edilmesini gerekli kılan durumlar şunlardır:

- Savaş, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, seferberlik, ayaklanma, vatan veya cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma
- Ülkenin ve milletin bölünmezliğini içten veya dıştan tehlikeye düşüren şiddet hareketlerinin yaygınlaşması
- Anayasal düzeni veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerinin ortaya çıkması, şiddet olayları nedeniyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması
- Tabii afet
- Tehlikeli salgın hastalık
- Ağır ekonomik bunalımın ortaya çıkması

Olağanüstü hâl ilanı kararı verildiği gün Resmî Gazete'de yayımlanır ve aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına sunulur. Meclis gerekli gördüğü takdirde olağanüstü hâlin süresini kısaltabilir, uzatabilir veya olağanüstü hâli kaldırabilir. Cumhurbaşkanının talebiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi her defasında dört ayı geçmemek üzere süreyi uzatabilir.

Olağanüstü dönemlerde cumhurbaşkanı; olağanüstü dönemin gerektirdiği konularda, olağan dönem Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri için konulmuş sınırlamalara bağlı olmadan kararname çıkarabilir. Kanun hükmündeki bu kararnameler Resmî Gazete'de yayımlanır, aynı gün Meclis onayına sunulur.

ARAŞTIRALIM

Anayasa'ya göre OHAL dönemlerinde dahi dokunulamayacak olan "dokunulmaz haklar" nelerdir? Güvenlik ve özgürlük dengesi bu dönemlerde nasıl korunur? Araştırma yapıp sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Aşağıda verilen soruları cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Olağan dönem Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile temel hak ve özgürlükler düzenlenemezken OHAL kararnamelerinde bu sınırlama neden kaldırılmıştır? Bu durumun getirdiği büyük yetkinin meclis denetimine tabi olması (aynı gün meclis onayına sunulması) neden hayati bir önem taşır?

2. Dünya genelinde ortaya çıkan ve hızla yayılan tehlikeli bir salgın hastalık nedeniyle ülkede kamu düzeni ve halk sağlığı ciddi tehdit altına girmiştir.

   Cumhurbaşkanı bu durumda hangi yetkisini kullanarak ülke genelinde özel bir yönetim rejimi ilan edebilir? Bu ilanın geçerli kalabilmesi için Meclis'in (TBMM) bu süreçteki rolü nedir?

2.2.6. Devlet Denetleme Kurulu

Devlet Denetleme Kurulu, Cumhurbaşkanlığı'na bağlı üst denetleme organıdır. Devlet Denetleme Kurulu; idarenin hukuka uygunluğunun, düzenli ve verimli şekilde yürütülmesinin ve geliştirilmesinin sağlanması amacıyla Cumhurbaşkanlığı'na bağlı olarak kurulmuştur. Kurul; cumhurbaşkanının isteği üzerine, yargı organları haricindeki tüm kamu kurum ve kuruluşlarında ve sermayesinin yarısından fazlasına bu kurum ve kuruluşların katıldığı her türlü kuruluşta, kamu kurumu niteliğinde olan meslek kuruluşlarında, her düzeydeki işçi ve işveren meslek kuruluşlarında, kamuya yararlı dernekle kamu kurum ve kuruluşlarının teftiş ve denetim birimleri arasında koordinasyon ve uyumlaştırma faaliyetlerini yürütür. Kurul; başkan ve sekiz üyeden oluşur. Devlet Denetleme Kurulunun başkan ve üyeleri, cumhurbaşkanı tarafından atanır. Kurul başkanı ve üyeleri cumhurbaşkanına karşı sorumludur.

Devlet Denetleme Kurulu çalışmaları sonucunda denetim raporu, inceleme raporu, araştırma raporu, ön inceleme raporu, soruşturma raporu, disiplin soruşturması raporu ve ivedi durum raporu hazırlar. Kurul, raporlar doğrultusunda genel hükümlere göre ilgililer hakkında suç duyurusunda bulunabilir.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Aşağıda verilen soruları cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Devlet Denetleme Kurulu'nun görev alanına bakıldığında, yargı organları hariç neredeyse tüm kurumları (sendikalar, vakıflar, kamu kurumları vb.) denetleyebildiği görülmektedir. DDK'nin "yargı organlarını" denetleyememesinin anayasal sebebi ne olabilir?

.....

.....

.....

.....

.....

2.3. ETKİNLİK

Ad: Yürütme organının görevlerini ve yetkilerini açıklayıcı broşür hazırlama.

Süre: 1 hafta

Yönerge

Görevinize başlamadan önce şunlara dikkat etmelisiniz:

- Yürütme organı ile ilgili araştırma yapınız.
- Yapmış olduğunuz araştırmadan elde ettiğiniz verileri raporlaştırınız.

Görevinizi yaparken şunlara dikkat etmelisiniz:

- Raporlarınızdan yola çıkarak yürütme organını tanıtıcı A4 ebatlarında kâğıdın her iki yüzünü kullanarak broşür hazırlayınız.
- Broşürde yürütme organına, bu organın yetkilerine ve bakanlıklarla ilgili bilgilere yer veriniz.
- Broşürde yazı, resim, tablo, grafik, şekil, fotoğraf vb. en az dört farklı materyal kullanınız.

Görevinizin bitiminde şunlara dikkat etmelisiniz:

- Hazırladığınız broşürü ve raporu öğretmeninize teslim ediniz.

Değerlendirme

Hazırlayacağınız broşür ve raporun yukarıda karekodu verilmiş Kontrol Listesi ile değerlendirileceğini unutmayınız.

2.3. YARGI ORGANI VE GÖREVLERİ

KONUYA BAŞLARKEN

1. Bir anlaşmazlık yaşadığınızda (örneğin bir arkadaşınızla veya bir alışverişte) tarafsız bir hakeme neden ihtiyaç duyarsınız? Bu hakemin kararına güvenmeniz için hangi özelliklere sahip olması gerekir?

2. Sizce bir ülkedeki mahkemelerin varlığı, sadece suçluları cezalandırmak için mi yoksa dürüst insanların kendilerini güvende hissetmeleri için mi daha önemlidir?

3. Günümüzde sosyal medyada bir olay yaşandığında insanlar hemen taraf tutup birilerini suçlu ilan edebiliyor. Sizce "sosyal medya adaleti" ile "hukuki yargılama" arasındaki en büyük fark nedir? Kanıta dayalı olmayan yargılamalar, bireylerin haklarını nasıl ihlal eder?

1982 Anayasası'nın 9. maddesi ile yargı yetkisi Türk milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelere verilmiştir. Yargı organı, hukuk kurallarının uygulanmasını sağlayan, hak ve özgürlükleri koruyan, uyuşmazlıkları çözüme kavuşturan ve adaletin gerçekleşmesine katkı sunan temel devlet organlarından biridir. Bu yönüyle yargı, hukuk devletinin ve toplumsal düzenin güvencelerinden biridir.

2.3.1. Yargı Organı: Tarafsız ve Bağımsız Mahkemeler

Demokratik hukuk devletlerinin korumaya çalıştığı en büyük değer, insan hak ve özgürlükleridir. Toplum yaşantısının her anında bireylerin hak ve özgürlükleri, çeşitli tehditlere maruz kalmıştır. Çağdaş toplumlarda bu tehditleri önlemeye yönelik en büyük araç da hukuk devletinin olmazsa olmazı yargı bağımsızlığıdır. **Yargı bağımsızlığı** hiçbir devlet organının, makamın, kişinin ya da kurumun, yargı yetkisinin kullanılması nedeniyle mahkemelere ve orada görevli hâkimlere etki edememesi, müdahalede bulunamaması anlamına gelmektedir. Güçlü bir devlet huzurlu bir toplum için sağlam bir yargı mekanizmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Tarafsızlık, hâkimin yargılama yaparken yan tutmamasını, taraflara karşı objektif olmasını ve kişiliğinden sıyrılabilmesini ifade eder.

Kanuni Hâkim Güvencesi: Hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

1-4. soruları aşağıdaki metne ve görsele göre cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Görsel 2.6: Themis heykeli

Themis heykeli, adalet kavramını semboller aracılığıyla ifade eder. Heykeldeki terazi, adaletin dengeli ve tarafsız bir şekilde sağlanmasını; göz bandı, karar verilirken kişisel farklılıkların dikkate alınmamasını; kılıç ise adaletin gerektiğinde yaptırım gücünü temsil eder. Bu semboller birlikte, adaletin hem tarafsız hem de güçlü bir şekilde uygulanması gerektiğini vurgular (Görsel 2.6).

1. Themis heykelinin gözlerinin bağlı olması "tarafsızlık" ilkesini simgeler. Günümüz toplumunda bir hakimin tamamen tarafsız kalabilmesi için kişisel ön yargılarından arınması neden hayati bir önem taşır? Bu ilkenin ihlal edildiği bir toplumda ne tür sosyal sorunlar ortaya çıkabilir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

2. Sosyal medyada bir olay hakkında hızlı yargılara varılması, metindeki hangi sembolle çelişmektedir? Gerekçesiyle açıklayınız.

3. Günümüzde dijital dünyayı da kapsayan bir adalet anlayışı için Themis heykeline yeni bir sembol eklenmesi düşünülüyor. Bu sembol ne olurdu? Açıklayınız.

4. Kılıç sembolü, hukukun yaptırım gücünü ifade eder. "Kılıcı olmayan bir terazi, adaletin acizliğini; terazisi olmayan bir kılıç ise zorbalığı temsil eder." sözünü Themis'in simgeleri üzerinden yorumlayarak hukukun neden hem güce hem de ölçüye ihtiyaç duyduğunu gerekçelendirerek açıklayınız.

2.3.2. Mahkemelerin Bağımsızlığı

Yargı teşkilatının en önemli unsurlarından biri olan mahkemelerin Anayasa'ya göre kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir. Mahkemelerin bağımsızlığı Anayasa'nın 138. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre "Hâkimler, görevlerinde bağımsızdırlar; Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdanı kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz". Ayrıca mahkemelerin bağımsızlığının sağlanması ve baskı altına alınmasının engellenmesi için Anayasa'da bazı düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre "Yasama Meclisinde görülmekte olan bir dava hakkında yargı yetkisinin kullanılması ile ilgili soru sorulamaz, görüşme yapılamaz veya herhangi bir beyanda bulunulamaz. Yasama ve yürütme organları ile idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.". Anayasa'da yer alan bu düzenlemeler mahkemelerin bağımsızlığının göstergesi olmakla birlikte kuvvetler ayrılığının da bir göstergesidir.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Aşağıda verilen metni okuyup soruyu cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kamuoyunda çok ses getiren bir davada, sanığın suçsuz olduğunu düşünen binlerce kişi sosyal medyada "Sanık Derhal Serbest Bırakılmalı" etiketiyle bir kampanya başlatmış, bazı ünlüler ve siyasetçiler de hâkime hitaben "Vicdanının sesini dinle ve bu kişiyi bırak." şeklinde paylaşımlar yapmıştır.

1. Anayasa'nın 138. maddesinde yer alan "Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; tavsiye ve telkinde bulunamaz." hükmü çerçevesinde, bu durumu yargı bağımsızlığı açısından yazarak değerlendiriniz.

.....

.....

.....

.....

.....

2.3.3. Hâkimlik ve Savcılık Teminatı

Hâkimler ve savcılar, adli ve idari yargı hâkim ve savcıları olarak görev yaparlar. Bu görevler meslekten hâkim ve savcılar eliyle yürütülür. Hâkimler, mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre görev ifa ederler. Anayasa'nın 139. maddesine göre hâkimlik ve savcılık teminatı aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.

- Hâkimler ve savcılar azlolunamaz.
- Kendileri istemedikçe Anayasa'da gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz.
- Bir mahkemenin veya kadronun kaldırılması sebebiyle de olsa aylık, ödenek ve diğer özlük haklarından yoksun kılınamaz.
- Hâkimlik savcılık mesleği teminatına ilişkin bazı istisnalar vardır. Buna göre meslekten çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymiş olanlar, görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceği kesin olarak anlaşılanlar veya meslekte kalmalarının uygun olmadığına karar verilenler bu teminatın dışında tutulmuştur.
- Hâkim ve savcıların nitelikleri, atanmaları, hakları ve ödevleri, aylık ve ödenekleri, meslekte ilerlemeleri, görevlerinin ve görev yerlerinin geçici veya sürekli olarak değiştirilmesi, haklarında disiplin kovuşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi, görevleriyle ilgili veya görevleri sırasında işledikleri suçlarından dolayı soruşturma yapılması ve yargılanmalarına karar verilmesi, meslekten çıkarmayı gerektiren suçluluk veya yetersizlik hâlleri ve meslek içi eğitimleri ile diğer özlük işleri mahkemelerin bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı esaslarına göre kanunla düzenlenir.

2.3.4. Duruşmaların Açık ve Gerekçeli Olması

Mahkemelerde duruşmalar herkese açıktır. Ancak duruşmaların bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına genel ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hâllerde karar verilebilir. Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır. Davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması, yargının görevidir.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Aşağıda verilen soruları cevaplayınız. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. "Bütün mahkemelerin her türlü kararları gerekçeli olarak yazılır." denilmektedir. Sizce bir hâkimin sadece "Suçludur" veya "Haklıdır" demek yerine, neden bu karara hangi kanun ve delillerle ulaştığını uzun uzun yazması istenir? Bu durumun "denetlenebilirlik" ile ilişkisini kurunuz.

2. Mahkemelerde duruşmaların (bazı istisnalar hariç) herkese açık yapılmasının, halkın yargıya olan güveni üzerindeki etkisini tartışınız. Hangi durumlarda duruşmaların kapalı yapılmasına karar verilebilir?

2.4. ETKİNLİK

Ad: Yasama, yürütme ve yargı organlarının sınıflandırılması görev ve yetkilerinin karşılaştırılması.

Süre: 40 dakika

Yönerge

Görevinize başlamadan önce şunlara dikkat etmelisiniz:

- Öğretmeninizin rehberliğinde belirlenen sayıda kişiden oluşan gruplara ayrılınız.
- Grup arkadaşlarınızla aranızda; Araştırmacı (Veri Toplama), Teknoloji Sorumlusu (Tasarım/AI), Editör (Dil ve Yazım) ve Sunucu şeklinde görev dağılımı yapınız.

Görevinizi yaparken şunlara dikkat etmelisiniz:

- Yasama, yürütme ve yargı organlarının güncel yetkilerini araştırırken "gov.tr" uzantılı resmî sitelerden (TBMM, Cumhurbaşkanlığı, Yüksek Yargı Organları), kütüphane veri tabanlarından, anayasa metninden kısacası güvenilir kaynaklardan yararlanınız.
- Genel ağ kaynaklarından topladığınız bilgileri kullanırken dijital kimliğin veya kaynak uzantısının güvenilirliğini mutlaka kontrol ediniz.
- Güvenilir ve lisanslı yapay zekâ uygulamalarından birini kullanarak bu üç erkin birbirini dengeleme ve denetleme mekanizmalarına dair (fren ve denge sistemi) özet bilgiler veya taslak şablonlar oluşturunuz.
- Önemli: Veri güvenliğiniz için yapay zekâ uygulamalarını kullanırken kendinize ait özel bilgileri paylaşmayınız. Uygulamalara girilen komutların veri olarak depolandığını unutmayınız.
- Topladığınız karşılaştırmalı verileri; resim, tablo, şema veya grafikler kullanarak özgün ve ilgi çekici bir bilgi görseline dönüştürünüz.
- Görselinizde yasama, yürütme ve yargı organlarını belirgin renkler veya simgelerle birbirinden ayırınız.
- Bilgi görselinizde yazım kurallarına ve noktalama işaretlerine uyunuz; yalın, anlaşılır ve bilimsel bir dil kullanınız.

Görevinizin bitiminde şunlara dikkat etmelisiniz:

- Grup arkadaşlarınızla birlikte, kendi araştırmalarınızdan elde ettiğiniz veriler ile yapay zekâ kullanarak ulaştığınız sonuçları kıyaslayınız.
- Etkinlik süresince arkadaşlarınızın fikirlerine saygı duymaya ve kendi fikirlerinizin eleştirilmesine açık olunuz.
- Dijital ortamda ya da basılı olarak hazırladığınız bilgi görselini ve raporunuzu sınıf arkadaşlarınıza sununuz.
- Etkinlik sonunda elde edilen sonuçların benzerlik veya farklılıklarının nedenleri üzerine sınıf içi tartışma yapınız.

Değerlendirme

Çalışmanızın öğretmeniz tarafından yukarıda karekodu verilmiş Analitik Dereceli Puanlama Anahtarı ile değerlendirileceğini unutmayınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyarak doğru cevabı işaretleyiniz.

1-6. soruları aşağıdaki bilgilere göre cevaplayınız.

Bir ülkede kamu kaynaklarının etkili kullanılmadığına dair tartışmalar artmıştır. Cumhurbaşkanı, ilgili bakanlıkların faaliyetlerini gözden geçirmek amacıyla bir denetim süreci başlatmıştır. Aynı dönemde, ülke güvenliğini ilgilendiren gelişmeler nedeniyle güvenlik politikalarının yeniden değerlendirilmesi de gündeme gelmiştir.

Bu süreçte cumhurbaşkanı, bazı düzenlemeleri hızlı bir şekilde yürürlüğe koymak için yetkilerini kullanmıştır. Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar üzerinde çeşitli idari tasarruflarda bulunmuştur. Öte yandan, Türkiye Büyük Millet Meclisinde görev yapan bazı milletvekilleri hakkında yürütülen hukuki süreçler kamuoyunda tartışma konusu olmuş, bu durum yasama organının sahip olduğu ayrıcalıkların yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur.

1. **Metinde bahsedilen, kamu kaynaklarının kullanımını incelemek amacıyla başlatılan denetim sürecini yürüten kurum aşağıdakilerden hangisidir?**
   A) Milli Güvenlik Kurulu
   B) TBMM
   C) Devlet Denetleme Kurulu
   D) Bakanlar
   E) Anayasa Mahkemesi

2. **Metinde geçen "düzenlemelerin hızlı bir şekilde yürürlüğe konulması" durumu, aşağıdaki yetkilerden hangisi ile ilişkilidir?**
   A) Kanun çıkarma
   B) Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi çıkarma
   C) Yargı kararı verme
   D) Seçim yenileme
   E) Anayasa değiştirme

3. Metinde güvenlik politikalarının yeniden değerlendirilmesinden söz edilmektedir Bu süreçte görev alan yapı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Devlet Denetleme Kurulu

B) Sayıştay

C) TBMM

D) Cumhurbaşkanı yardımcıları

E) Milli Güvenlik Kurulu

4. Milletvekilleri hakkında yürütülen hukuki süreçlerin tartışma konusu olması, aşağıdaki kavramlardan hangisi ile doğrudan ilişkilidir?

A) Yasama bağışıklığı

B) Kanun

C) Yasama yetkisi

D) Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

E) Yargı bağımsızlığı

5. Metne göre cumhurbaşkanının, cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar üzerinde tasarrufta bulunabilmesi aşağıdakilerden hangisi ile açıklanır?

A) Yasama yetkisi

B) Denetim yetkisi

C) Yargı yetkisi

D) Atama ve görevden alma yetkisi

E) Temsil yetkisi

6. Metinde anlatılan süreçler birlikte değerlendirildiğinde aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

A) Yasama organı yürütmeye bağlıdır.

B) Yürütme organı farklı alanlarda çeşitli yetkiler kullanmaktadır.

C) Yargı organı tüm süreçleri denetlemektedir.

D) TBMM tüm kararları doğrudan almaktadır.

E) Denetim yetkisi yalnızca yargı organına aittir.

7. **1982 Anayasası'na göre yürütme organı hangi kişi veya kurumlardan oluşur?**

A) Başbakan ve Bakanlar Kurulu

B) Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu

C) Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanlığı Hükûmeti

D) Cumhurbaşkanı

E) TBMM

8. **Kanun teklifi vermeye kimler yetkilidir?**

A) Bakanlar

B) Başbakan

C) Cumhurbaşkanı

D) Cumhurbaşkanı yardımcıları

E) Milletvekilleri

9. **1982 Anayasası'na göre yargı yetkisi hangi organa verilmiştir?**

A) Anayasa Mahkemesine

B) Adalet Bakanına

C) Bağımsız ve tarafsız mahkemelere

D) Cumhurbaşkanına

E) TBMM'ye

10. **Cumhurbaşkanının hastalık veya yurt dışına çıkması gibi durumlarda cumhurbaşkanına kim vekâlet eder?**

A) Adalet bakanı

B) Cumhurbaşkanı yardımcısı

C) İçişleri bakanı

D) Meclis başkanı

E) Milletvekili

11. **I.** Hâkimler ve savcılar azlolunamaz.

III. Kendileri istemedikçe Anayasa'da gösterilen yaştan önce emekliye ayrılamaz.

IV. Tutuklanamazlar.

Yukardakilerden hangileri hâkimlik ve savcılık teminatlarındandır?

A) Yalnız I B) I ve II C) I ve III

D) II ve III E) I, II, III

12. Olağanüstü hâl Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi normlar hiyerarşisinde hangisinin bir altında konumlandırılmıştır?

A) Anayasa B) Genelge C) Kanun D) Tüzük E) Yönetmelik

B) Aşağıdaki soruları metne göre cevaplayınız.

Günümüzde ülkeler yasama, yürütme, yargı adı verilen üç temel güç tarafından yönetilmektedir. A ülkesi de bu üç güç ile yönetilmektedir. A ülkesinde belli bir anayasa çerçevesinde seçimle işbaşına gelen meclis ve yine seçimle işbaşına gelen devlet başkanı bulunmaktadır. A ülkesinin anayasasında yargı organı çalışanları tarafsız bir şekilde göreve başlatılmaktadır.

13. A ülkesinde yönetim babadan oğula geçse bu durum ülkenin yönetim yapısını nasıl etkiler? Nedenleriyle birlikte açıklayınız.

14. A ülkesinde yargı organı çalışanları (hâkim ve savcılar) devlet başkanı tarafından atansa bu ülkede adalet nasıl işler? Nedenleri ile birlikte açıklayınız.

15. A ülkesinde yargı organının bağımsız ve tarafsızlığının sağlanması için ne gibi düzenlemeler yapılabilir? Nedenleriyle açıklayınız.

YARGI TEŞKİLATININ İŞLEYİŞİ

3

3. ÖĞRENME BİRİMİ

KONULAR

3.1. YARGI TEŞKİLATI

3.2. YARGI BİLİŞİM SİSTEMLERİ

BEKLENTİLER

Bu öğrenme biriminde sizden

- yargı teşkilatını sınıflandırmanız
- yargı bilişim sistemlerini kullanmanız

beklenmektedir.

ANAHTAR KAVRAMLAR

Adli yargı, idari yargı, ilk derece mahkemeleri, istinaf mahkemeleri, UYAP, yüksek mahkemeler

3.1. YARGI TEŞKİLATI

KONUYA BAŞLARKEN

1. Mahkemelerde kuralların yargılamadan önce belirlenmesi neden önemlidir?
2. Mahkemede hâkim dışında başka bir kamu görevlisi görevlendirilirse bağımsız ve tarafsız bir karar verebilir mi? Neden?
3. Mahkemenin verdiği kararın keyfi, hatalı veya tartışmalı olması durumunda denetlenmesi için neler yapılabilir?

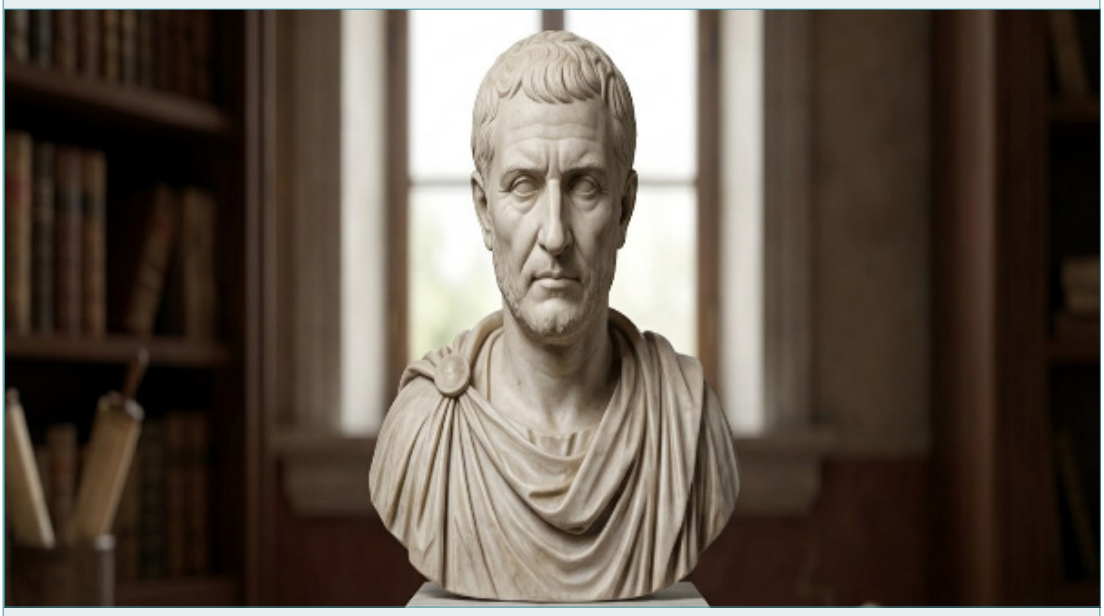
Günlük hayatta birçok şey uyuşmazlık konusu olabilir. Örneğin komşular arasında yüksek sesle dinlenen müzikten kaynaklanan tartışma, okul bahçesinde öğrenciler arasında yanlış anlaşılmadan kaynaklanan bir sorun, arazi sahipleri arasındaki sınır uyuşmazlıkları gibi. Yargılama, toplumsal yaşamda insanlar arasında çıkan uyuşmazlıkların çözülmesinde toplumsal barışın korunmasında vazgeçilmez bir unsurdur. Bu faaliyetler kuvvetler ayrımının sağladığı güvence ile toplumsal düzenin ve kişiler arasındaki ilişkilerin hukuka uygun şekilde sürmesini sağlar. Genel olarak yargılama faaliyetlerini yerine getiren kuruluşların hepsine **yargı teşkilatı** denir. Yargı fonksiyonu, her türlü hukuki uyuşmazlığın Türk milleti adına, bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kesin olarak çözülmesi faaliyetidir.

Dünyada yargı sisteminin örgütlenmesi ile ilgili iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan biri bütün uyuşmazlıkların bir yargı düzeni içinde çözümlendiği yargı birliği, diğeri de özel hukuk ile kamu hukuku uyuşmazlıklarının farklı yargı kolları tarafından sonuçlandırıldığı yargı ayrılığıdır.

OKUMA PARÇASI

Kamu hukuku ve özel hukuk ayrımı, tarihsel olarak oldukça eski zamanlara dayanmaktadır. Kavram hukuksal ilişkileri sınıflandırmada açıklayıcı olduğu için geniş bir kullanım alanına sahiptir. Literatürde birçok farklı ölçüt kullanılmaktadır. Bunlardan menfaat ölçütüne göre toplumu ilgilendiren kurallar kamu hukuku alanına, kişilerin özel menfaatlerini ilgilendiren kurallar ise özel hukuk alanına aittir. Diğer ölçüt ise egemenlik ölçütüdür. Buna göre taraflar hukuki ilişkilerde birbirlerine karşı eşit durumda ve aynı haklara sahip olmaları hâlinde özel hukuktan; buna karşılık hukuki ilişkilerde taraflardan biri olan devlet, üstün taraf ise bu durumda kamu hukukundan söz edilir. Tarihte ilk kez

Romalı hukukçu Ulpianus (Ulpiyanus) (Görsel 3.1) Roma Devleti'nin kurumlarını ilgilendiren hukuku kamu hukuku, kişisel çıkar ve menfaatleri ilgilendiren hukuku ise özel hukuk olarak ayırmıştır.

Görsel 3.1: Ulpianus (doğum ?-ölüm 228), Romalı ünlü hukukçu

3.1.1. Türk Yargı Sistemi

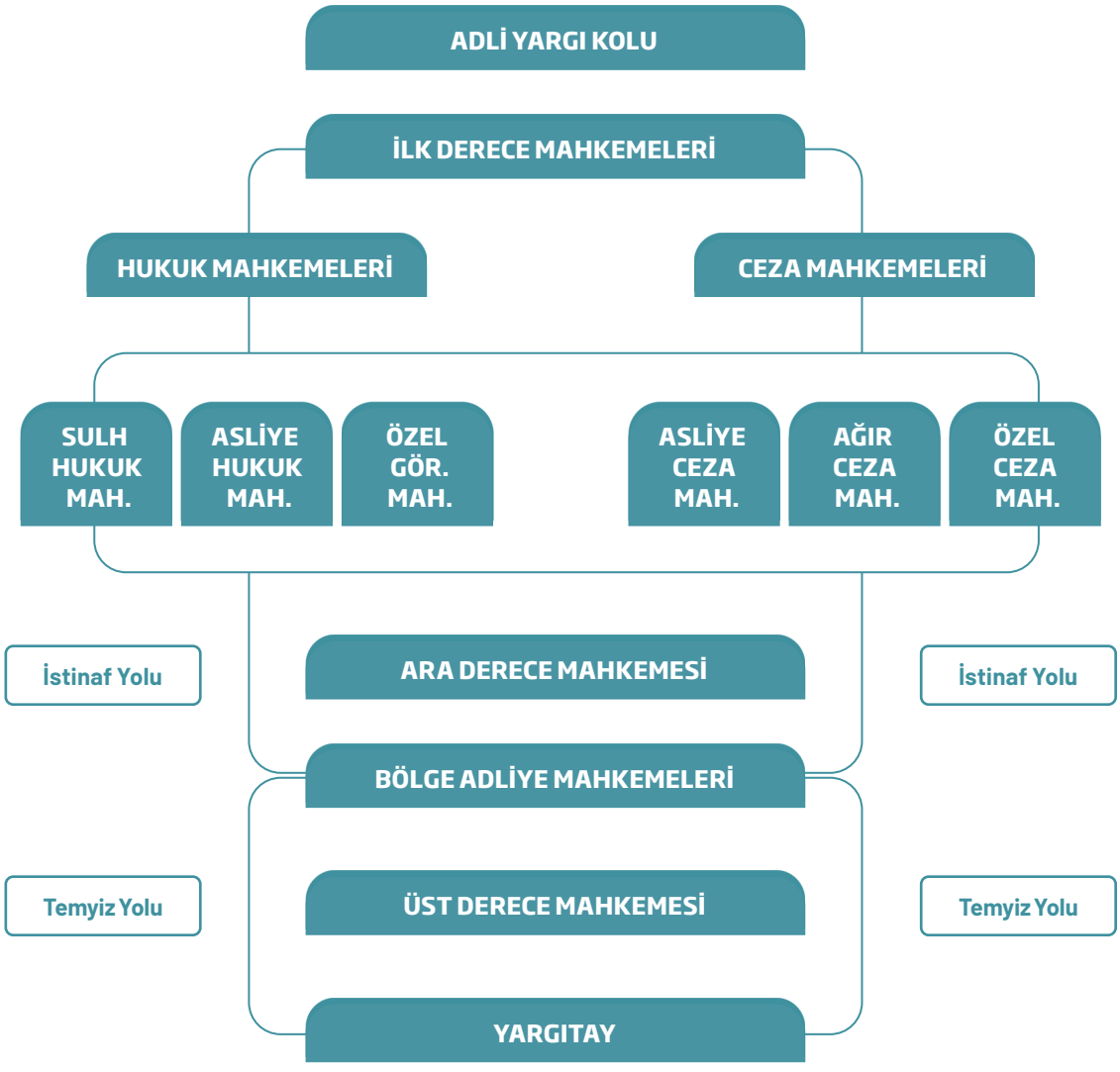
Türkiye'de Fransa'dan örnek alınan ve Almanya, İtalya gibi Kıta Avrupası ülkelerinde uzun yıllar uygulanan yargı ayrılığı ilkesine göre düzenlenen bir yargı teşkilatı bulunmaktadır. Türkiye'de, yargı sisteminde mahkemeler dereceli ve derecesiz yargı kuruluşları olarak düzenlenmiştir. Dereceli yargı temel olarak iki temel omurga üzerine kurulmuştur. Bunlardan ilki adli yargı kolu, diğeri ise idari yargı koludur. Her iki yargı kolunda da ilk, ara ve yüksek dereceli yargılama geçerlidir. Bu derecelendirmedeki amaç alt derecedeki mahkeme kararlarının üst derece mahkemesince denetlenmesinin sağlanmasıdır. Böylelikle önceki derecelerde yer alan mahkemelerin ortaya çıkabilecek hatalı kararlarının ortadan kaldırılması ve önüne geçilmesi amaçlanmaktadır.

MERAKLISINA

Yargı Kolu: Kararları aynı yüksek mahkemede denetlenen (temyiz edilen) mahkemelerin oluşturduğu yargılama düzenidir. Örneğin adli yargı kolu içinde kalan mahkemelerin kararları yine adli yargıda bulunan bölge adliye mahkemeleri ve Yargıtay tarafından incelenir. Yargı kolunun bu şekilde hiyerarşiye sahip olması, dereceli yargı düzeni olarak kavramsallaştırılmıştır. Anayasa yargısı gibi sadece tek bir yüksek mahkemenin karar vermesi ve kararının kesin olması ise derecesiz yargı düzeni olarak ifade edilir.

3.1.1.1. Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri

Adli yargı kolu en kapsamlı ve geniş yargı düzenidir. Diğer yargı kollarının (anayasa yargısı ve idari yargı) görev alanına girmeyen davalara adli yargıda bakılır. Dereceli yargı düzeni içinde olduğu için ilk derece mahkemeleri, ara derece mahkemeleri ve üst derece mahkemeleri şeklinde üç dereceli olarak düzenlenmiştir. Adli yargı ilk derece mahkemeleri, yurttaşların ve özel hukuk tüzel kişilerinin ortaya çıkan hukuki uyuşmazlıklarını çözümlemek için başvuracakları ilk mahkemelerdir. Aynı zamanda suç işleyen kişilerin yargılamalarının yapıldığı mahkemeler de ilk derece mahkemeleridir. Bu mahkemeler arasında iş bölümüne dayanan bir yapılanma söz konusudur (Şema 3.1).

Şema 3.1: Türkiye'de adli yargı düzeninde yer alan mahkemeler

İlk derece mahkemeleri; hukuk mahkemeleri ve ceza mahkemeleri olmak üzere iki temel başlık altında toplanmıştır.

a) Hukuk Mahkemeleri

Kişiler, günlük hayatta birçok hukuki işlem yapar. Bu işlemler çoğunlukla her iki tarafa da borç yükler. Taraflardan birinin (alacaklı veya borçlu) sözleşmede yer alan yükümlülükleri yerine getirmemesi hâlinde ortaya birçok hukuki sorun çıkar. Örneğin bir işçinin iş sözleşmesine aykırı bir şekilde işten çıkarılması, eşlerden birinin çeşitli nedenlerden dolayı evliliği bitirme isteği, ortaklar arasında çıkan iş anlaşmazlıkları gibi kişilerin kendi aralarında çözemediği birçok hukuki sorun ancak bu konuda belirlenmiş özel hukuk kurallarına göre hukuk mahkemeleri aracılığıyla çözülür. Hukuk mahkemelerinde özel hukuk kapsamına giren hukuk dalları ile ilgili (medeni hukuk, borçlar hukuku, ticaret hukuku, iş hukuku vb.) uyuşmazlıklar karara bağlanır. Hukuk mahkemeleri kendi içinde genel mahkemeler ve özel mahkemeler olarak ikiye ayrılır. Sulh hukuk ve asliye hukuk mahkemeleri genel, uzmanlaşmaya dayalı olan diğer hukuk mahkemeleri ise özel görevli mahkemeler olarak düzenlenmiştir. Hukuk mahkemelerinde kural olarak davayı davacı açar. Cumhuriyet savcıları hukuk mahkemelerinde görev yapmazlar. Hukuk mahkemeleri, her il merkezi ile bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen ilçelerde Hâkimler ve Savcılar Kurulunun olumlu görüşü alınarak Adalet Bakanlığınca kurulur. İş durumunun gerekli kıldığı yerlerde hukuk mahkemelerinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Bu daireler numaralandırılır. Hukuk mahkemeleri bulundukları il ve ilçenin adı ile anılır. Örneğin Giresun Asliye Hukuk Mahkemesi, Anamur Sulh Hukuk Mahkemesi gibi.

Sulh Hukuk Mahkemeleri: Sulh kelimesi barış anlamı taşımaktadır. Bu kelimenin mahkemelerin isimlendirilişinde kullanılmasının tarihsel bir geçmişi vardır. Yani sulh kelimesinin kullanılması tesadüfi değil, belirli bir amacı gerçekleştirmek içindir. Bu mahkemelerin asli işlevleri, tarafları uzlaştırarak aralarındaki uyuşmazlığı çözüme kavuşturmaktır. Daha sonraları ise belirli nitelikteki davaları gören mahkemeler olarak görev yapmışlardır. Bu mahkemeler tek hâkimli olarak görev yaparlar. Sulh hukuk mahkemeleri, dava konusunun değer ve miktarına bakılmaksızın şu davalara bakar (Hukuk Muhakemeleri Kanunu 4/1. madde):

- Kiralanan taşınmazların, kira ilişkisinden doğan alacak davaları da dâhil olmak üzere tüm uyuşmazlıkları konu alan davalar ve bu davalara karşı açılan davalara
- Taşınır ve taşınmaz mal veya hakkın paylaştırılmasına (mirasçılık belgesi ile ilgili) ve ortaklığın giderilmesine ilişkin davalar
- Taşınır ve taşınmaz mallarda, sadece zilyetliğin korunmasına ilişkin davalara
- Bu Kanun ile diğer kanunların, sulh hukuk mahkemesini veya sulh hukuk hâkimini görevlendirdiği davalar

Sulh hukuk mahkemelerinin görev alanını belirleyen temel konulardan biri çekişmeli yargı, diğeri ise çekişmesiz yargıdır. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu "Aksine bir hüküm bulunmadıkça çekişmesiz yargı işlerinde görevli mahkeme sulh hukuk mahkemesidir." ifadesi ile sulh hukuk mahkemelerinin görev kapsamını belirtmiştir.

Çekişmesiz Yargı: Çekişmesiz yargı, dava türlerinin sınıflandırmasında kullanılan ölçütlerden biridir. Günlük hayatta herhangi bir uyuşmazlık olmamasına rağmen kişiler bazen belirli talepler için mahkemeye başvurmak zorunda kalabilirler. Bu davalarda bir davalı olmadığı gibi bir uyuşmazlık da bulunmaz. Davacı, mahkemeden kanunda öngörülen durumlarla ilgili hukuki korunma ister.

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda çekişmesiz yargı kapsamında hangi konuların olduğu ayrıntılı bir biçimde sayılmıştır. Bunlardan bazıları; ergin kılınma (kanunen bazı hallerde 18 yaşından daha küçük bir kişiye hukuki işlem yapma yetkisi verilmesi), ad ve soyadın değiştirilmesi, vasiyetname düzenlenmesi, mirasçılık belgesinin verilmesi, kıymetli evrakın (senedin) iptalidir. Çekişmesiz yargı davalarında, davanın konusuna uygun düştüğü müddetçe basit yargılama usulü uygulanır. Genel olarak basit yargılama, duruşma yapılmasına gerek kalmaksızın dava dosyası üzerinden hâkimin karar vermesi anlamını taşımaktadır. Diğer bütün mahkeme kararlarında olduğu gibi çekişmesiz yargı kapsamına giren davalar ile ilgili belirtilen sınırlar içinde mahkemenin verdiği kararı uygun görmeyen davacı, istinaf yoluna gidebilir.

Çekişmeli Yargı: Çekişmeli davalarda, davacının karşısında bir davalı vardır. Taraflar arasında bir anlaşmazlık meydana gelir ve tarafların talepleri birbirlerinin karşıtıdır. Örneğin bir alacak davasında davacı, ödünç verdiği paranın davalı tarafından aralarında anlaştıkları müddet içinde kendisine verilmediğini iddia eder. Buna karşılık davalı ise davacının iddiasının geçersiz olduğunu, aslında borcunu kendisine farklı bir şekilde ödediğini beyan eder. Davacı, davalının borcu ödemediğini kendi ispat araçları ile ortaya koymaya çalışır. Davalı ise tam aksine yapılan takas sözleşmesini ya da borcu ödediğine ilişkin makbuz, banka dekontu gibi belgeleri mahkeme hâkimine sunarak iddiasını ispatlamaya çalışır. Mahkemeler ise öne sürülen belgeler, tanıklar ve tarafların ifadelerine göre gerçek durumu ortaya koyarak uyuşmazlığı hukuka uygun bir biçimde çözümler.

Asliye Hukuk Mahkemeleri: Türkiye'de adli yargının hukuk kısmının asıl mahkemesidir. Bu mahkemeler, sulh hukuk mahkemesinin veya diğer bir özel kanunla kurulmuş mahkemenin görevli olmadığı bütün özel hukuk davalarına bakar. 12 Ocak 2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 2. maddesinde "Dava konusunun değer ve miktarına

bakılmaksızın malvarlığı haklarına ilişkin davalarla şahıs varlığına ilişkin davalarda görevli mahkeme, aksine bir hüküm bulunmadıkça asliye hukuk mahkemesidir." ifadesi yer alır. Asliye hukuk mahkemeleri, sulh hukuk mahkemeleri gibi tek hâkimlidir.

MERAKLISINA

Yukarıdaki metinde geçen Hukuk Muhakemeleri Kanunu, hukuk mahkemelerinde yargılamaların nasıl yapılacağının usul ve esaslarını, hangi mahkemenin hangi davalara bakacağını belirleyen çok önemli bir kanundur. Benzer biçimde ceza yargılamasının nasıl, ne şekilde yapılacağını ayrıntılı olarak belirleyen Ceza Muhakemesi Kanunu da bulunmaktadır.

Özel (İhtisas, Uzmanlık) Görevli Mahkemeler: Özel mahkemeler belirli kişiler arasında çıkan veya belirli çeşitteki uyuşmazlıklara bakmak için özel kanunlarla kurulmuş mahkemelerdir. Kanun koyucu (yasama) çağın gerektirdiği ihtiyaçlar doğrultusunda hukuktaki uzmanlaşmaya uygun olarak mahkemeleri düzenlemiş ve yargı teşkilatı da bu uzmanlaşmaya uygun bir biçimde yapılandırılmıştır. Ülkemizde bu kapsamda ticaret mahkemeleri, aile mahkemeleri, tüketici mahkemeleri, kadastro mahkemeleri, iş mahkemeleri, fikri ve sınai haklar hukuk mahkemeleri gibi özel kanunlarla kurulmuş mahkemeler vardır. Özel görevli mahkemeler iş yoğunluğuna göre belirli merkezlerde ve genellikle büyük şehirlerde kurulur. İş veya hâkimlerin azlığı nedeniyle yetki alanında kurulmuş bir özel mahkemenin bulunmaması hâlinde özel mahkemelerin işlerine genel mahkemeler olan sulh hukuk ve asliye hukuk mahkemeleri bakar. Özel mahkemeler içinde sadece asliye ticaret mahkemeleri bir başkan ve yeteri kadar üyeden (en az 2 üye) oluşur. Diğer ihtisas mahkemeleri tek hâkimlidir.

b) Ceza Mahkemeleri

Ceza hukukundan kaynaklanan davalara bakan mahkemelerdir. Toplumsal yaşamda bireyler arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkları çözmek için yapılması gereken, yukarıda sözü edilen hukuk mahkemelerine başvurarak kişinin kendisine karşı yapılan haksızlığın ortadan kaldırılmasını istemesidir. Hatta maddi ya da manevi bir zarara uğrayan taraf bu zararın tazminat yolu ile karşılanmasını hukuk mahkemelerinden isteyebilir. Kişiler, yasal yollara başvurmak yerine kendisine haksızlık ettiğini düşündüğü kişi ya da kişilerle çatışma yolunu seçebilir. Bu çatışma sonucunda bilerek ve isteyerek başka insanlara zarar vermesi hâlinde (örneğin bir kişinin eşyalarına zarar vermek, kişinin yaşam hakkını elinden almak gibi), sınırları ceza hukuku tarafından belirlenen yaptırımlar uygulanır. Bunun yanında istemeden de olsa kişiler, gündelik yaşantılarında dikkatli ve tedbirli olmadıkları zaman başkalarının yaralanmasına hatta başkalarının hayatlarını kaybetmesine yol açabilirler. Örneğin bir kişi trafik kurallarına uymadığı için kazaya neden olup başka insanlara istemeden de olsa zarar verebilir. Böyle durumlarda hukuk düzeni, ceza kanunları aracılığı ile suç işleyen kişiyi kamu

düzenini bozduğu için cezalandırır. İşte ceza kanunlarında açıkça tanımlanan suçlardan dolayı kişilerin yargılanmaları ve cezaya çarptırılmaları ceza mahkemeleri tarafından yerine getirilir.

MERAKLISINA

Kamu düzeni kavramı, hukuk toplumunun temelidir. Kişilerin emniyetini, toplu yaşamanın güvenliğini, sosyal ayrıcalıkların dağıtımı ve sınırlarını, hukukun genel ilkelerini ve usul kurallarının uygulanmasına saygıyı teminat altına alır.

Ceza mahkemelerini hukuk mahkemelerinden ayıran bazı temel özellikler bulunmaktadır. Hukuk mahkemelerinde, haksızlığa uğrayan ya da uğradığını düşünen taraf olan davacı, bir dava dilekçesi ile mahkemeleri harekete geçirir. Hâkim hem davalıyı hem davacıyı dinler; delilleri, tanıkları değerlendirir ve bir karara varır. Oysa ceza mahkemelerinde suç olarak tanımlanan eylemi (takibi şikâyete bağlı suçlar hariç) yaptığı düşünülen kişi, zarar gören kişinin (mağdurun) şikâyetçi olup olmamasına bakılmaksızın güvenlik güçleri aracılığı ile yakalanır. Suçu işleyip işlemediği soruşturulur. Gerekli bilgi, belge ve tanık beyanları toplanır. Bütün delilleri değerlendirip suçu işlediğine ilişkin yeterli şüpheye ulaşan Cumhuriyet savcısı iddianame adı verilen bir belge aracılığı ile suç işleyen kişiyi mahkemeye sevk eder. Hukuk mahkemelerinde yer almayan önemli bir süje (özne) olan Cumhuriyet savcıları burada kamu adına görev yapar. 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun'un 9. maddesine göre her il merkezinde asliye ceza mahkemesi ve ağır ceza mahkemesi kurulur. Bu mahkemelerin ilçe merkezlerinde kurulması için bölgelerin coğrafi durumu ve iş yoğunluğu dikkate alınır. Bu mahkemeler belirlenen ilçelerde Hâkimler ve Savcılar Kurulunun olumlu görüşüyle Adalet Bakanlığınca kurulur.

Adli yargının ceza bölümünde üç tür ceza mahkemesi vardır. Bunlar; asliye ceza mahkemeleri, ağır ceza mahkemeleri ve özel ceza mahkemeleridir. Bu mahkemelerin görev ayrımının sınırları Türk Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu adı verilen kanunlarla düzenlenmiştir.

Asliye Ceza Mahkemeleri: Asliye ceza mahkemeleri ceza yargılamasının asıl mahkemesidir. Bu mahkemelerin görevleri, tek tek sayılmamıştır. Bunun yerine hukukta sıkça rastlanan bir belirleme ile görev tanımı yapılır. Buna göre sulh ceza hâkimlikleri ile ağır ceza mahkemeleri ve uzmanlık mahkemelerinin görev alanına girmeyen diğer bütün davalara asliye ceza mahkemeleri bakar. Genel olarak 10 yıl ve daha az hapis cezası gerektiren suçlara asliye ceza mahkemeleri bakmakla görevlidir. Asliye ceza mahkemelerinde tek hâkim görev yapar.

Ağır Ceza Mahkemeleri: Türk Ceza Kanunu'nda yer alan yağma, irtikâp, resmî belgede sahtecilik, nitelikli dolandırıcılık, hileli iflas suçları ile ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis veya on yıldan fazla cezaları gerektiren suçlarla ilgili dava ve işlere bakmakla ağır ceza mahkemeleri görevlidir. Ağır ceza mahkemelerinde bir başkan ve en az iki üye olmak üzere üç hâkim görev yapar.

Özel (İhtisas) Görevli Mahkemeler: Ceza yargılamasında, hukuk mahkemelerinde olduğu gibi sadece belirli tip davalara bakmakla görevli, özel görevli mahkemeler bulunmaktadır. Bu mahkemeler, iş yoğunluğu dikkate alınarak belirli merkezlerde kurulmuştur. Özel görevli mahkemelere; çocuk ceza mahkemeleri, basın ceza mahkemeleri, trafik ceza mahkemeleri, fikri ve sınai haklar ceza mahkemeleri örnek olarak verilebilir. Özel görevli mahkemeler, asliye ceza mahkemeleri gibi tek hâkimli olarak görev yapar.

MERAKLISINA

2014 yılından önce ceza mahkemeleri içinde sulh ceza mahkemeleri bulunmaktaydı. 18 Haziran 2014 tarihli ve 6545 sayılı kanunla sulh ceza mahkemelerinin yerine sulh ceza hâkimlikleri kurulmuştur. Sulh ceza hâkimliklerinin görevi yargılama yapmak değil, yürütülen soruşturmalarda hâkim tarafından verilmesi gereken gözaltına alma, arama, yakalama, tutuklama gibi kararları almak ve bunlara karşı yapılan itirazları incelemektir.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

1. Görevini yerine getirirken gerçeğe aykırı belge düzenleyen A'nın "evrakta sahtecilik" suçu işlediği anlaşılmıştır.

2. Bir suçla ile ilgili soruşturma kapsamında B'ye "tutuklama" kararının verilmesi gerekmektedir.

3. Bir trafik kazasında sürücü olan C'nin hız ihlali nedeniyle çarptığı kişinin taksirle yaralanmasına ve kamu düzenini bozulmasına neden olduğu tespit edilmiştir.

Yukarıdaki senaryoları dikkatlice okuyunuz. Bu senaryolarda başvurulması gereken mahkeme türünü ve sebeplerini ayrıntılı olarak açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.1.1.2. Adli Yargı Ara Derece Mahkemesi

Bölge adliye mahkemeleri, Türkiye'de adli yargı sisteminde ara derece mahkemesi ya da sık kullanılan diğer ismi ile istinaf mahkemesi olarak görev yapar (Görsel 3.2).

Görsel 3.2: Ankara Bölge Adliye Mahkemesi

Bölge Adliye (İstinaf) Mahkemeleri

Adli yargıda, ilk derece mahkemesi olarak görev yapan hukuk mahkemeleri ve ceza mahkemelerinde görülen davalar sonucunda verilen kararlar, davanın taraflarından biri tarafından doğru ya da yeterli görülmeyebilir. İlk derece mahkemesinde aleyhine karar verildiğini, yanlış karar verildiğini düşünen tarafın (davalı veya bazen davacı da olabilir) veya ceza yargılaması sonucunda Türk Ceza Kanunu'nda belirtilen üst sınırlardan daha fazla ceza aldığını ya da ceza almaması gerektiğini düşünen hükümlünün kanunun izin verdiği sınırlar içinde mahkemenin vermiş olduğu kararın yeniden incelenmesini isteme hakkı bulunmaktadır. Ancak bu inceleme ve başvuru hakkı sınırlıdır. Kanun hangi hâllerde ve nasıl bir yol izlenerek bölge adliye mahkemelerine başvurulacağını açıklamıştır.

İlk derece mahkemesinin kesin olmayan hüküm ve kararlarına karşı yapılacak başvuruları inceleyip karara bağlamak bölge adliye mahkemelerinin temel görevidir. Yeniden inceleme isteğine **istinaf başvurusu** denir. Bölge adliye mahkemeleri, Hâkimler ve Savcılar Kurulunun olumlu görüşü ile Adalet Bakanlığı tarafından kurulur. Buna karşılık bölge adliye mahkemelerinin yargı çevrelerinin belirlenmesine, değiştirilmesine ve kurulmuş bölge adliye mahkemelerinin kaldırılmasına Hâkimler ve Savcılar Kurulu karar verir.

MERAKLISINA

Görev Kavramı: Hukuk sistemi içinde görev konusuna oldukça önem verilir. Hangi mahkemenin hangi türde davaları çözümleyeceği önceden belirlenmiştir. Görev, hukuk sisteminde kamu düzenine ilişkindir.

Yetki Kavramı: Davanın, yer bakımından nerede görüleceğine ilişkin belirlemedir. Örneğin davanın Ankara mahkemelerinde mi yoksa Zonguldak mahkemelerinde mi çözümleneceğine ilişkin belirlemedir. Bölge adliye mahkemeleri, ara derece mahkemesi olması nedeniyle ve adından da anlaşılacağı gibi belirli bölgelerde kurulmuştur.

Görsel 3.3'te görüldüğü gibi bölge adliye mahkemelerinin olduğu iller beyaz renkle yazılmış büyükşehirlerdir.

Görsel 3.3: Türkiye'de bölge adliye mahkemelerinin yargı çevreleri

Örneğin İzmir Bölge Adliye Mahkemesi; İzmir, Manisa, Uşak, Aydın, Muğla'da görev yapan adli yargı ilk derece mahkemelerinin vermiş olduğu kesin olmayan hüküm ve kararları inceler. Bu illere İzmir Bölge Adliye Mahkemesinin **yargı çevresi** adı verilir.

Bölge adliye mahkemelerinin örgütlenme yapısı adli yargı ilk derece mahkemelerinin kuruluşu dikkate alınarak düzenlenmiştir. Temel olarak hukuk daireleri ve ceza daireleri bulunan bölge adliye mahkemeleri ilk derece hukuk mahkemelerinden gelen istinaf başvurularını hukuk dairelerinde, ceza mahkemelerinden gelen istinaf başvurularını da ceza dairelerinde

yeniden inceler. İlk derece hukuk mahkemelerinin belirli bir maddi değeri geçmeyen mal varlığına ilişkin kararları kesindir. Tekrar incelenmesi istenemez. Buradaki temel yaklaşım, miktar itibarıyla nispeten düşük sayılan davalar nedeniyle bölge adliye mahkemelerinin iş yükünün artışını önlemektir. 2026 yılı itibarıyla hukuk davalarında Bölge Adliye Mahkemesine başvurma sınırı elli bin Türk Lirası olarak belirlenmiştir. Bu miktar her yıl Adalet Bakanlığı tarafından güncellenir.

İlk derece ceza mahkemelerinin kesin olmayan kararlarına karşı belirlenen sınırlar içinde istinaf başvurusu yapılabilir. Buradaki sınırlar da yine kanunla belirlenmiştir. Buna göre 2026 yılı itibarıyla ceza davalarında on beş bin lira dâhil adli para cezasına mahkûmiyet hükümlerine ve üst sınırı beş yüz günü geçmeyen adli para cezasını gerektiren suçlardan beraat hükümlerine ilişkin olarak istinaf yoluna başvurulamaz.

İlk derece hukuk mahkemelerinin nihai kararını vermesinden sonra iki hafta içinde mahkemenin verdiği karardan memnun olmayan taraf, aynı ilk derece mahkemesine istinaf başvurusu yapabilir. Ceza mahkemelerinin vermiş olduğu kararlara karşı istinaf istemi, hükmün açıklanmasından itibaren yedi gün içinde hükmü veren mahkemeye bir dilekçe verilerek yapılır.

İstinaf incelemesi sonucunda bölge adliye mahkemelerinin vereceği belli başlı bazı kararlar aşağıda verilmiştir.

- Bölge adliye mahkemesi, ilk derece mahkemesinin kararında kanunda belirtilen bazı nedenlerden dolayı hukuka aykırılık görmesi hâlinde ilk derece mahkemesinin kararının kaldırılmasına ve dava dosyasının ilk derece mahkemesine veya görevli ve yetkili mahkemeye gönderilmesine karar verir.
- Bölge adliye mahkemesi, ilk derece mahkemesinin kararını yerinde ve hukuka uygun bulursa istinaf başvurusunun reddine karar verir.
- Yargılamada eksiklik bulunmamasına rağmen kanunun uygulanmasında hata edilmiş ve yeniden yargılamaya da ihtiyaç yoksa kararı düzelterek yeniden bir karar verir.
- Diğer hâllerde ise duruşma yaparak kendisi karar verir.

OKUMA PARÇASI

Kadıların Yargı Bölgesi

Kadının kendi yargı bölgesi dâhilinde çıkan olaylarda ve mahkemeye vaki (olan) müracaatlarda kanuni bir sebeplerden biri mevcut olmadıkça davaya bakmaktan veya olayın aydınlanması için gerekli teftişten kaçınması yasaktır. Bu gibi hâllerde eyalet beylerbeyi veya merkezi devlet yetkilileri kendisine vazifesini hatırlatıp uyarırlardı...

Kadıların yargı bölgeleri içindeki mükellefiyetlerini yerine getirme dışında, kendi yargı bölgeleri dışındaki işlere karışmamaları prensibi de önemlidir. Herkes ait olduğu bölge mahkemesinde yargılanır. Kadılar da kendi bölgesi dışındakilerin davasına bakamaz. Tersine hareket edilirse kadılar arasında çatışmalara hatta bölgesine müdahale edilen kadının merkeze şikayeti görülmüştür.

Kuşkusuz kadı kendi arzusu üzerine mahkeme merkezini değiştiremezdi. Yer seçimi ve tahvili merkezi hükümetin kararına bağlı idi. Bu gibi istekleri, kadı yazdığı arzla salatanat makamına arz ederdi.

(Ortaylı, 2016)

3.1.1.3. Adli Yargı Üst Derece Mahkemesi

Yargıtay, adli yargı kolunun üçüncü derece mahkemesi ve adli yargı düzeni içinde son incelemenin yapıldığı yüksek mahkemedir (Görsel 3.4).

Yargıtay

Yargıtay, adli yargı kolunun en yüksek mahkemesidir. Adli yargının üçüncü derecesinde yer alır. Adalet mahkemelerinin vermiş olduğu kararları inceler. Yargıtayın yapmış olduğu bu incelemeye temyiz adı verilir. Bu yüzden Yargıtay'a temyiz merci de denir.

a) Kuruluşu ve Üye Seçimi: Yargıtay üyeleri birinci sınıfa ayrılmış adli yargı hâkim ve Cumhuriyet savcıları arasından Hâkimler ve Savcılar Kurulu tarafından seçilir. Yargıtayın kuruluşu ve çalışma usulleri 2797 sayılı Yargıtay Kanunu ile düzenlenmiştir.

Görsel 3.4: Yargıtaydan bir görünüm

Yargıtayın teşkilat yapısı, bölge adliye mahkemesine benzer bir biçimde Hukuk Daireleri ve Ceza Daireleri olarak düzenlenmiştir. Bu dairelerin yanında Hukuk Genel Kurulu, Ceza Genel Kurulu adı verilen iki daire ve bir de Büyük Genel Kurul bulunmaktadır. Büyük Genel Kurulun en önemli görevi içtihatları birleştirmeye ilişkin kararlar almaktır. 1982 Anayasası'nın 154. maddesinde Yargıtay üyelerinin nasıl seçileceği belirlenmiştir. Buna göre "Yargıtay Birinci Başkanı, birinci başkanvekilleri ve daire başkanları kendi üyeleri arasından Yargıtay Genel Kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla dört yıl için seçilirler; süresi bitenler yeniden seçilebilirler. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Cumhuriyet Başsavcıvekili, Yargıtay Genel Kurulunun kendi üyeleri arasından gizli oyla belirleyeceği beşer aday arasından Cumhurbaşkanı tarafından dört yıl için seçilirler. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler.".

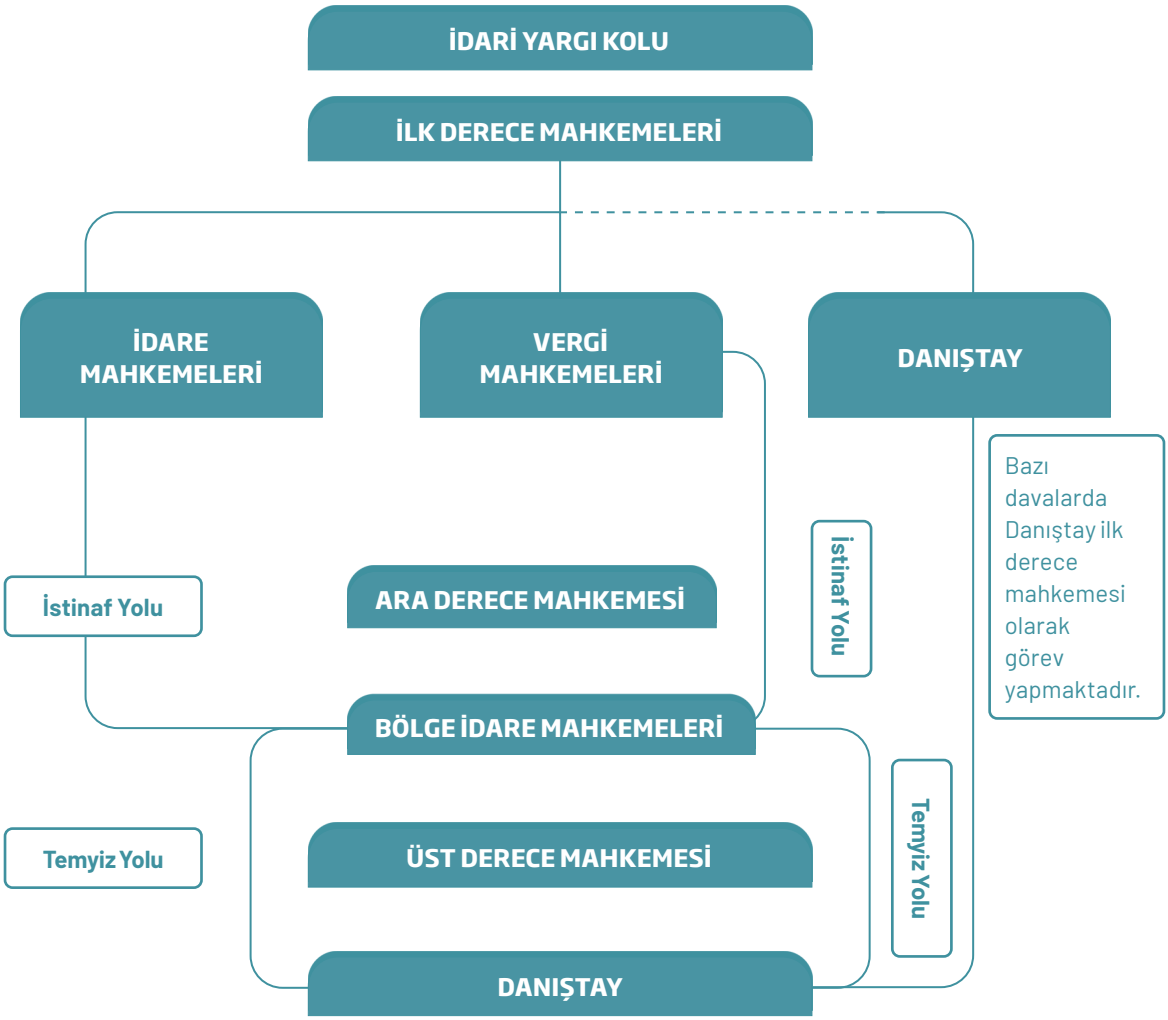
b) Görev ve Yetkileri: Bölge adliye mahkemelerinin yapmış olduğu istinaf incelemesi sonucunda verilen kararlar, davalı veya davacı tarafından yeterli görülmeyebilir. Ara derece mahkemesinin vermiş olduğu kararın hatalı, hukuka uygun olmadığı yönünde iddiası bulunan taraf son bir inceleme için hukuk düzeni içinde Yargıtaya başvurabilir. Temyiz yolu sadece bölge adliye mahkemeleri tarafından verilmiş kararlara karşı başvurulan bir yoldur. İlk derece mahkemelerinin kararlarına karşı doğrudan temyiz yoluna gidilemez. Bölge adliye mahkemelerinin vermiş olduğu bütün kararlar aleyhine Yargıtaya temyiz yoluna gidilemez. Kanun, temyiz başvurusunu sınırlandırmıştır. Bunun nedeni Yargıtayın iş yükünün azaltılması ve yüksek mahkeme yönünün daha da kuvvetlendirilmesidir. Yargıtay, yaptığı incelemeler sonucunda onama kararı ve bozma kararı olmak üzere iki farklı türde karar verebilir. Yargıtay, bölge adliye mahkemesinin kararının doğru ve hukuka uygun olduğuna karar verirse bu karara **onama kararı** denir. Böylece bölge adliye mahkemesinin kararı kesinleşmiş olur. Yargıtayın ilgili hukuk dairesi; bölge adliye mahkemesinin kararını hukuka uygun bulmaz, delillerin uygun ve yeterli olmadığına, yanlış değerlendirmeler olduğuna ya da yargılamaya ilişkin hatalar yapıldığına karar verirse kararı bozar. Adli yargıda yer alan mahkemeler bazen aynı konuda farklı kararlar verebilir. Bu yüzden ülkede yargıya olan güven azalabilir. Yargıtay, aynı konuda verilmiş farklı kararları inceler ve bunlara ilişkin birleştirme kararı alır. Bunlara **içtihadı birleştirme kararları** denir.

3.1.2. İdari Yargı Kolu

Türkiye'de kamu hizmetleri, yürütme kapsamında yer alan kamu idareleri tarafından yürütülür. Her kamu kurumu kendi alanına giren konularda birçok kamu hizmetini yerine getirir. Kamu kuruluşları niteliğinde olan yerel yönetim kuruluşları da (örneğin belediyeler) mahallî ihtiyaçları karşılar. İdare bu hizmetleri yerine getirebilmek için gerekli idari işlemlere karar verir veya fiilî olarak işler (eylemler) yapar. Yapılan bu idari işlemler ve eylemler başka kişilerin menfaatlerine zarar verebilir. İdarenin işlem veya eyleminden zarar görenler, yapılan

idari işlemin ya da eylemin durdurulmasını, ortadan kaldırılmasını talep edebilirler. Bunun yanında idarenin neden olduğu zararların tazmin edilmesini isteyebilirler. 1982 Anayasası'nın 125. maddesinde "İdarenin her türlü eylem ve işlemine karşı yargı yolu açıktır." ifadesi ile bu durum anayasal güvence altına alınmıştır.

Türkiye'de 18 Haziran 2014 tarihli ve 6545 sayılı kanunla idari yargı üç dereceli bir biçimde düzenlenmiştir. Adli yargıda olduğu gibi idari yargıda da ilk derece mahkemeleri, ara derece mahkemeleri ve üst derece mahkemesi bulunmaktadır (Şema 3.2).

Şema 3.2: Türkiye'de idari yargı düzeninde yer alan mahkemeler

3.1.2.1. İdari Yargı İlk Derece Mahkemeleri

İdarenin yapmış olduğu idari işlem veya eylemin hukuka uygun olmadığını düşünen kişilerin öncelikle başvurması gereken mahkemelerdir. Davacı burada idari işlemin hukuka aykırı olduğu iddiası ile idari işlemin iptalini veya durdurulmasını, idari eylemin hemen durdurulmasını ya da eylemden doğan zararın karşılanmasını ister. İdari yargıda görülen davaların, taraflardan biri olan kamu kurumlarına özel hukuku aşan bazı yetkiler verilmesi ve bu yetkilerin kullanılmasından kaynaklanması gerekir.

Davaların konusuna göre idari yargıda görev yapan ilk derece mahkemeleri, idare mahkemeleri ve vergi mahkemeleridir. Danıştayın son derece mahkemesi olmasının yanında ilk derece mahkemesi olarak da baktığı bazı davalar vardır. Cumhurbaşkanlığı (Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri hariç), bakanlıklar, ilgili kamu kuruluşları ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları tarafından ülke çapında uygulanacak olan düzenleyici işlemlere karşı davalar doğrudan Danıştay'a açılmaktadır.

İdare mahkemeleri ve vergi mahkemeleri, bölgelerin coğrafi durumu ve iş yoğunluğu dikkate alınarak Hâkimler ve Savcılar Kurulunun kararı ile Adalet Bakanlığı tarafından kurulur. Bu mahkemelerin kuruluşunda ve yargı çevrelerinin belirlenmesinde İçişleri Bakanlığı, Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Ticaret Bakanlığının görüşleri alınır.

MERAKLISINA

Taraflardan birinin devlet olması her zaman davanın idari yargıda görüleceği anlamına gelmez. İdarenin özel hukuka ilişkin gerçek kişi ya da özel hukuk tüzel kişileri ile yaptığı sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklar adli yargıda çözümlenir. Örneğin idarenin özel hukuk kişisinden kiralamış olduğu bir taşınmazla ilgili dava adli yargıda çözümlenir.

İdare Mahkemeleri: İdari yargı içerisinde idare mahkemeleri, genel görevli mahkemelerdir. İdari yargılama ile ilgili temel konular 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun'la düzenlenmiştir. Bu kanuna göre vergi mahkemelerinin ve Danıştay'ın ilk derece mahkemesi olarak görevli olduğu davalar dışında diğer bütün davalar idare mahkemelerinde çözülmek zorundadır. İdare mahkemelerinde çözümlenen davalar şunlardır:

- İptal davaları
- Tam yargı davaları
- İdari sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklar (bazı imtiyaz şartlaşma ve sözleşmeleri hariç)
- Diğer kanunlarla verilen işler

İdare mahkemeleri kurul olarak görev yapar, bir başkan ve yeteri kadar üyeden oluşur. Kurul başkanının yokluğunda kıdemli olan diğer bir üye kurula başkanlık eder. Kararlar oy çokluğu ile alınır. Dava konusu, belirli miktarı veya değeri aşmaması hâlinde (2026 yılı için belirlenen miktar dört yüz seksen beş bin Türk lirasıdır.) tek hâkim tarafından çözümlenir. Parasal tutarlar her yıl yeniden düzenlenir.

Vergi Mahkemeleri: İdari yargıda özel nitelikteki mahkemeler olarak ifade edilebilir. Çünkü hangi davalarda görevli olduğu maddeler hâlinde sayılmıştır. 2576 Sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun'a göre vergi mahkemeleri şu davaları çözümlemektedir:

- Genel bütçeye, il özel idareleri, belediye ve köylere ait vergi, resim ve harçlar ile benzeri mali yükümlülükler ve bunların zam ve cezaları ile tarifelere ilişkin davalar
- İlk maddede verilen konularda 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'un uygulanmasına ilişkin davalar
- Diğer kanunlarla verilen işler

Vergi mahkemeleri kurul olarak çalışır. Bir başkan ve yeteri kadar üye ile oy çokluğuyla karar alır. 2026 yılı itibarıyla dört yüz seksen beş bin Türk lirasını aşmayan davalar tek hâkimle çözümlenmektedir. Parasal miktar her yıl yeniden belirlenir.

ARAŞTIRALIM

İdare mahkemelerinin görev alanına giren "iptal davaları" ve "tam yargı davaları"nın ne anlama geldiğini ve tam yargı davasının adli yargıdaki karşılığının hangi dava olduğunu araştırınız. Araştırma sonuçlarını arkadaşlarınızla paylaşınız.

3.1.2.2. İdari Yargı Ara Derece Mahkemesi

İdari yargıda, adli yargıda olduğu gibi istinaf mahkemeleri görev yapar. Bu mahkemeler idare ve vergi mahkemelerinin vermiş olduğu kesin olmayan nihai kararları inceler. İdari yargıda istinaf mahkemesi, bölge idare mahkemeleridir. Bu mahkemelerin görevleri 18 Haziran 2014 tarihli ve 6545 sayılı kanunla yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemede amaç Danıştay'ın iş yükünün hafifletilmesi, bölge idare mahkemesinin itiraz merci olmaktan çıkarılıp istinaf merci hâline dönüştürülmesidir.

Bölge İdare Mahkemeleri

İdari Yargılama Usulü Kanunu'na göre idare ve vergi mahkemelerinin vermiş olduğu kararlara karşı istinaf başvurusu bölge idare mahkemelerine yapılır. İdare mahkemesinin ya da vergi mahkemesinin vermiş olduğu kararlar taraflarca yeterli görülmeyebilir. İlk derece

mahkemesi tarafından verilen kararın hukuka aykırılık iddiasını çözmediği ve yeniden görüşülmesi, incelenmesi gerektiğini düşünen davalı ya da davacı istinaf başvurusunda bulunabilir. İstinaf başvurusu ilk derece mahkemesinin kararının taraflara tebliğinden itibaren 30 gün içinde yapılabilir.

İdari Yargılama Usulü Kanunu'na göre miktar ve değer olarak belirli bir parasal değeri geçmeyen davalara (Bu miktar her yıl yeniden belirlenir.), idare ve vergi mahkemelerinin verdiği bazı kararlara karşı bölge idare mahkemelerine istinaf yoluna başvurulamaz; idare ve vergi mahkemelerinin kararları kesindir. 2026 yılı için parasal sınır elli beş bin Türk Lirasıdır. Bu miktar her yıl güncellenir. Bölge idare mahkemeleri, bölgelerin coğrafi durumunun ve iş yoğunluğunun gerektirdiği hâllerde, İçişleri Bakanlığı ile Hazine ve Maliye Bakanlığının görüşü alınarak Adalet Bakanlığı tarafından kurulur. Bu mahkemelerin kaldırılmasına ya da yargı çevresinin değiştirilmesine yine yukarıda sayılan bakanlıkların görüşü alınarak Hâkimler ve Savcılar Kurulu tarafından karar verilir.

Görsel 3.5'te bölge idare mahkemelerinin yargı çevresi görülmektedir. Bölge adliye mahkemelerine göre yargı çevrelerinde daha fazla ilin olduğu görülmektedir. Yargı çevreleri, bölgelerin durumu ve iş yoğunluğu dikkate alınarak düzenlenmektedir.

Görsel 3.5: Türkiye'de bölge idare mahkemeleri ve yargı çevreleri

Bölge idare mahkemeleri başkanlık, başkanlar kurulu, dava daireleri, bölge idare mahkemesi adalet komisyonu ve müdürlükler olarak teşkilatlanmıştır. İdare mahkemelerinin verdiği kararlar idari dava dairelerinde, vergi mahkemelerinin vermiş olduğu kararlar vergi dava dairelerinde yeniden incelenir. Dava dairelerinde bir başkan ile yeteri kadar üye görev

yapmaktadır. Bölge idare mahkemelerinin başlıca görevleri şunlardır:

- İlk derece mahkemeleri tarafından verilen nihai kararlara karşı yapılan istinaf başvurularını çözümlemek
- İlk derece mahkemelerinin vermiş olduğu yürütmeyi durdurma kararlarına yapılan itirazları incelemek ve karara bağlamak
- İdare ve vergi mahkemeleri arasında çıkan görev ve yetki uyuşmazlıklarını çözümlemek

Bölge idare mahkemesinin verdiği kararlar şu şekilde özetlenebilir:

- Bölge idare mahkemesi, ilk derece mahkemesinin vermiş olduğu kararı uygun bulursa istinaf başvurusunun reddine karar verir.
- İlk derece mahkemesinin verdiği kararın hukuka uygun olmadığına karar verirse istinaf başvurusunun kabulüne ve ilk derece mahkemesinin kararının kaldırılmasına karar verir ve bölge idare mahkemesi kendi karar verir.
- İstinaf başvurusu, görev ve yetki bakımından ya da davaya reddedilmiş veya yasaklanmış bir hâkim tarafından bakıldığına ilişkin olması hâlinde, bölge idare mahkemesi başvuruyu haklı görürse davayı yeniden görevli ya da yetkili mahkemeye gönderir.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Adli yargı ve idari yargı kolları arasındaki benzerlik ve farklılıkları aşağıdaki tabloya yazınız.

Adli Yargı Kolu	İdari Yargı Kolu

3.1.2.3. İdari Yargı Üst Derece Mahkemesi

1982 Anayasası'na göre Danıştay, idari yargının üst derece mahkemesidir. İdari yargıda ilk derece mahkemelerinin vermiş olduğu ve kesin olmayan nihai kararlar bölge idare mahkemelerince denetlenir. Bölge idare mahkemelerinin vermiş olduğu bazı kararlar son derece mahkemesi olarak Danıştay'da incelenir. Bu incelemeye **temyiz** adı verilir.

Danıştay

2575 sayılı Danıştay Kanunu'nun 1. maddesine göre Danıştay "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile görevlendirilmiş Yüksek İdare Mahkemesi, danışma ve inceleme merciidir." (Görsel 3.6).

Görsel 3.6: Danıştay

Danıştay, idari mahkemelerce verilen ve kanunun başka bir idari yargı mercine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme yeridir.

a) Kuruluşu ve Üye Seçimi: Danıştay, 1982 yılında yürürlüğe giren 2575 sayılı Danıştay Kanunu'na göre teşkilatlanmıştır. Danıştay'da; Danıştay başkanı, başkan vekilleri, başsavcı, daire başkanları ve üye hâkimler bulunmaktadır. Danıştay üyelerinin seçimi de yüksek mahkeme olması nedeniyle belirli kurallar çerçevesindedir. Bu kurallar 1982 Anayasası'nda belirtilmiştir.

Buna göre "Danıştay üyelerinin dörtte üçü, birinci sınıf idari yargı hâkim ve savcıları ile bu meslekten sayılanlar arasından Hâkimler ve Savcılar Kurulu; dörtte biri, nitelikleri kanunda belirtilen görevliler arasından Cumhurbaşkanı; tarafından seçilir."

1982 Anayasası'nda "Danıştay başkanı, başsavcı, başkanvekilleri ve daire başkanları kendi üyeleri arasından Danıştay Genel Kurulunca üye tamsayısının salt çoğunluğu ve gizli oyla dört yıl için seçilirler. Süresi bitenler yeniden seçilebilirler." ifadeleri yer almaktadır. İdari yargının genel işleyiş düzenine uygun olarak Danıştay'da İdari Dava Daireleri ve Vergi Dava Daireleri bulunmaktadır. Dava daireleri yanında İdari Dava Daireleri Kurulu, Vergi Dava Daireleri Kurulu, bölge idare mahkemelerinin vermiş olduğu direnme kararları ve Danıştay'ın ilk derece mahkemesi olarak verdiği kararların temyiz yeri olarak çalışmaktadır. Danıştayın diğer bir kurulu olan İçtihatları Birleştirme Kurulu, Türkiye'de görev yapan idare ve vergi mahkemelerinin kararları ile Danıştay İdari Dava Daireleri ve Vergi Dava Dairelerinin verdiği kararlar arasında çelişkiler olması durumunda bu gibi kararları inceleyerek farklılıkları giderir. Böylece vatandaşların idari yargıya olan güveninin tam olmasını sağlamaya çalışır.

b) Danıştay'ın Görevleri: Danıştay'ın görevleri şu üç başlık altında incelenebilir:

- Temyiz merci olarak idari mahkemelerin verdiği kararları incelemek
- İlk derece mahkemesi olarak kanunda öngörülen davaları çözümlemek
- Danışma merci olarak görev yapmak

Danıştay'ın temyiz merci ve ilk derece mahkemesi olarak görevleri yargısal niteliktedir. Temyiz yoluna başvurulabilmesi için öncelikle bölge idare mahkemesine istinaf başvurusu yapılmış olmalıdır. İstinaf başvurusunun reddedilmesi hâlinde temyize gidilebilmesi için kanunda belirtilen şartların oluşması gerekir. 2026 yılı itibarıyla dava konusu uyuşmazlığın parasal miktarının 1.660.000 TL' den fazla olması şarttır. Bu tutara kadar olan davalar için bölge idare mahkemelerinin kararı kesindir. Ayrıca temyiz başvurusunda bulunulamaz. Parasal sınırlar her yıl yeniden düzenlenmektedir.

Bölge idare mahkemesinin verdiği kesin olmayan kararlar, kararın davanın taraflarına tebliğinden itibaren 30 gün içinde temyiz edilebilir. Danıştay'ın danışma merci olarak bazı idari görevleri bulunmaktadır. Örneğin Danıştay kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerini inceler ve iki ay içinde düşüncesini bildirir.

3.1. ETKİNLİK

Ad: İdari yargı mahkemelerini tanıtan afiş

Süre: 40 dakika

Yönerge

Görevinize başlamadan önce şunlara dikkat etmelisiniz:

- İdari yargı mahkemelerini tanıtan bir afiş hazırlayınız. Afişte ilk derece mahkemelerini, ara derece mahkemesini ve üst derece mahkemesini gösteriniz.
- Aşağıda uygulama faaliyetini yapmanıza yardımcı olacak öneriler yer almaktadır.
- Sınıfta dörder kişilik gruplar oluşturunuz.
- Gruptaki her bir öğrenci bir idari yargı mahkemesini seçerek, seçtiği mahkemenin görevlerini afişe yazınız.
- Bütün mahkemeleri farklı tasarımlarla gösteren 30x50 cm ebatlarında özgün bir afiş tasarlayınız.

Görevinizi yaparken şunlara dikkat etmelisiniz:

- Konuya ilişkin kaynak taraması yapınız. İstenen bilgiye ulaşmak için kullanacağınız araçları belirleyiniz.
- Konu hakkında çeşitli kaynaklardan (çeşitli hukuk kitapları, mevzuat, genel ağ vb.) araştırma yapınız.
- Çalışmanızda görsellerden yararlanınız (Resim, fotoğraf bulabilirsiniz veya kendiniz çizebilirsiniz.).

Görevinizin bitiminde şunlara dikkat etmelisiniz:

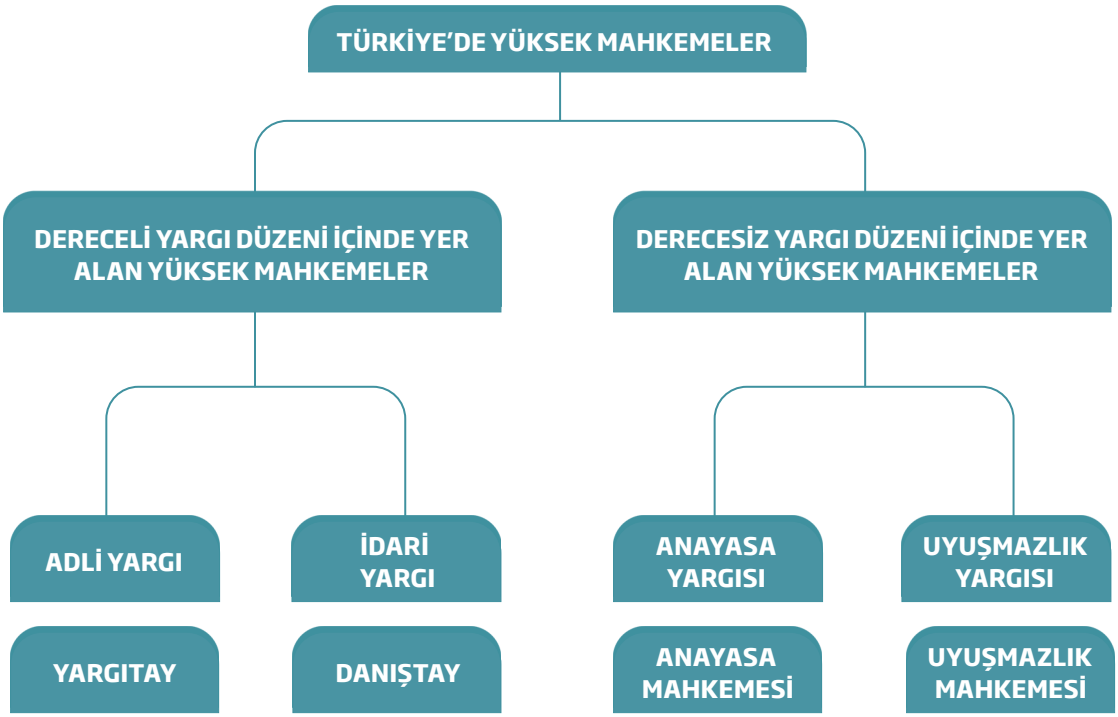
- Yararlandığınız kaynakları belirtmeyi unutmayınız.
- Uygun görsel seçimine ve dil bilgisi kurallarına dikkat ediniz.
- Oluşturacağınız sununun açık ve anlaşılır olmasına dikkat ediniz.

Değerlendirme

- Bu uygulama faaliyeti kapsamında yukarıda karekodu verilmiş Dereceli Puanlama Anahtarı'nda yer alan ölçütlere göre öğretmeniniz tarafından değerlendirme yapılacaktır.

3.1.3. Yüksek Mahkemeler

1982 Anayasası'nın 145. maddesinde "Yüksek Mahkemeler" başlığı altında, yüksek mahkemelerin hangileri olduğu belirtilmiştir. Anayasa'da 146. maddeden 153. maddeye kadar Anayasa Mahkemesi, 154. maddede Yargıtay, 155. maddede Danıştay, 158. maddede ise Uyuşmazlık Mahkemesi düzenlenmiştir. Dereceli yargı düzeni içinde yer alan, adli yargının üst derece mahkemesi olan Yargıtay ve idari yargının üst derece mahkemesi olan Danıştay hakkında önceki bölümlerde bilgi verilmiştir. Bu bölümde ise derecesiz yargı düzeni içinde yer alan Anayasa Mahkemesi ve Uyuşmazlık Mahkemesi hakkında bilgi verilmiştir. Türkiye'de yüksek mahkemeler Şema 3.3'te gösterilmiştir.

Şema 3.3.Türkiye'de yüksek mahkemeler

3.1.3.1. Anayasa Mahkemesi

Hukuk devleti olmanın en önemli şartlarından biri yasaların ya da yasa kuvvetinde olan kararnamelerin anayasaya uygunluğunun denetlenebilmesidir. Bu denetime hukukta **anayasal yargı** adı verilmektedir. Anayasalar, niteliği gereği bir ülkedeki hukuk düzeninin nasıl olacağını belirleyen temel kurallardır. Çıkarılacak bütün hukuk kurallarının anayasaya uygun olarak hazırlanması kişilerin hukuk güvenliği için vazgeçilmez bir önemdedir. Bu şarta uymayan kanun ve kanun niteliğindeki düzenlemelerin gerektiğinde ortadan kaldırı-

labilmesi, iptal edilebilmesi için anayasal güvence ile belirlenmiş yüksek mahkemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye'de bu görevi Anayasa Mahkemesi yerine getirmektedir (Görsel 3.7).

Görsel 3.7: Anayasa Mahkemesi

Bunun yanında son yıllarda yapılan yeni düzenlemelerle kişiler, bireysel başvuru yolu ile Anayasa Mahkemesine müracaat edebilmektedirler. Ayrıca Anayasa Mahkemesi, yüksek devlet görevlilerini belirli suçları işlemeleri hâlinde Yüce Divan sıfatı ile yargılayabilmektedir.

a) Kuruluşu ve Üye Seçimi: Yerine getirdiği çok önemli görevlerden dolayı yüksek mahkeme olan Anayasa Mahkemesinin kuruluşu, başkan ve üyelerinin seçimi, görev ve yetkileri, çalışma ve yargılama usulü Anayasa'nın 146. maddesinden başlayıp 153. maddesi de dâhil olmak üzere ayrıntılı bir biçimde belirlenmiştir. Anayasa Mahkemesi 15 üyeden oluşmaktadır (Görsel 3.8).

Görsel 3.8: Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu

Anayasa'nın 146. maddesine göre "Türkiye Büyük Millet Meclisi; iki üyeyi Sayıştay Genel Kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından, her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden, bir üyeyi ise baro başkanlarının serbest avukatlar arasından gösterecekleri üç aday içinden yapacağı gizli oylamayla seçer. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak bu seçimde, her boş üyelik için ilk oylamada üye tam sayısının üçte iki ve ikinci oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu aranır. İkinci oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa bu oylamada en çok oy alan iki aday için üçüncü oylama yapılır; üçüncü oylamada en fazla oy alan aday üye seçilmiş olur." ifadesiyle TBMM'nin üye seçim usulü belirlenmiştir.

Cumhurbaşkanı üç üyeyi Yargıtay, iki üyeyi Danıştay Genel Kurullarınca kendi başkan ve üyeleri arasından her boş yer için gösterecekleri üçer aday içinden; en az ikisi hukukçu olmak üzere üç üyeyi Yükseköğretim Kurulunun kendi üyesi olmayan yükseköğretim kurumlarının hukuk, iktisat ve siyasal bilimler dallarında görev yapan öğretim üyeleri arasından göstereceği üçer aday içinden; dört üyeyi üst kademe yöneticileri, serbest avukatlar, birinci sınıf hâkim ve savcılar ile en az beş yıl raportörlük yapmış Anayasa Mahkemesi raportörleri arasından seçer.

Anayasa'nın 146. maddesine göre "Anayasa Mahkemesine üye seçilebilmek için kırk beş yaşını doldurulmuş olması kaydıyla yükseköğretim kurumları öğretim üyelerinin profesör veya doçent ünvanını kazanmış, avukatların en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış, üst kademe yöneticilerinin yükseköğrenim görmüş ve en az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış, birinci sınıf hâkim ve savcıların adaylık dâhil en az yirmi yıl çalışmış olması şarttır.". Anayasa Mahkemesi başkanı ve iki başkan vekili, kendi üyeleri arasından gizli oyla ve üye tam sayısının salt çoğunluğu ile dört yıl için seçilmektedir. Süresi biten başkan ve başkan vekilleri yeniden seçilebilirler. Anayasa Mahkemesi üyeleri asli görevleri dışında resmî veya özel hiçbir görev alamazlar. Anayasa Mahkemesi üyeleri Anayasa'nın 147. maddesine göre 12 yıl için seçilirler. Başkan ve başkanvekillerinden farklı olarak üyeler sadece bir kez seçilebilirler.

b) Görev ve Yetkileri: Anayasa'nın 148. maddesinde Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkileri "Anayasa Mahkemesi, kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğünün Anayasa'ya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler ve bireysel başvuruları karara bağlar. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler. Ancak, olağanüstü hâllerde ve savaş hâllerinde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri'nin şekil ve esas bakımından Anayasa'ya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılamaz." ifadesiyle belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesi, kanunen iptal davası açma yetkisi bulunan kişi ya da kişiler tarafından gönderilen herhangi bir kanunun ya da kanun gücünde yasal düzenlemenin Anayasa'ya aykırılık iddialarını inceler ve karara bağlar. Bu inceleme sonucunda ilgili yasal düzenlemenin hepsini iptal edebileceği gibi sadece Anayasa'ya aykırı olan bölümleri de iptal edebilir. Anayasa Mahkemesi kararları kesindir. İptal edilen yasal düzenleme yerine kendisi yeni hüküm tesis edemez (1982 Anayasası 153. madde).

Anayasa Mahkemesinde esas yönünden iptal davası açma hakkı, iptali istenen kanunun Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi veya iç tüzüğün Resmî Gazete'de yayımlanmasından başlayarak 60 gün sonra sona ermektedir. Şekil yönünden iptal davası açma süresi ise 10 gündür. Anayasa Mahkemesinin diğer önemli görevlerinden bazıları şunlardır:

- Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcısı, bakanlar, yüksek mahkeme üyeleri gibi bazı kişileri Yüce Divan sıfatı ile yargılamak
- Bireysel başvuruları karara bağlamak
- Siyasi partilerin kapatılmasına karar vermek
- Siyasi partilerin mali denetimini yapmak
- Milletvekilliğinin düşmesi kararlarını denetlemek

3.1.3.2. Uyuşmazlık Mahkemesi

1982 Anayasası'nın 158. maddesinde "Uyuşmazlık Mahkemesi adli ve idari yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözümlemeye yetkilidir." denilerek görev ve yetkisi belirtilmiş ve Uyuşmazlık Mahkemesi anayasal güvence altına alınmıştır (Görsel 3.9).

Görsel 3.9: Uyuşmazlık Mahkemesi

a) Kuruluşu ve Üyelerinin Seçimi: Uyuşmazlık Mahkemesinin kuruluşu, çalışma usulleri ve görevleri 2247 sayılı Uyuşmazlık Mahkemesi Kanunu'nda belirtilmiştir. Diğer yüksek mahkemelerde olduğu gibi kuruluşu ve üyelerinin seçimi öngörülen usullerle belirlenmektedir. Buna göre Uyuşmazlık Mahkemesi, bir başkan ile altı asıl ve altı yedek üyeden kurulmaktadır. Uyuşmazlık Mahkemesi başkanı, Anayasa Mahkemesince kendi üyeleri arasından seçilmektedir. Uyuşmazlık Mahkemesi üyeleri ise Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ile Danıştay Genel Kurulunca kendi daire başkan ve üyeleri arasından üçer asıl, üçer yedek üye seçilir (Yeniden Düzenleme: 21/5/2025-7548/2 madde).

b) Görev ve Yetkileri: Yargı ayrılığının olduğu yargı sistemlerinde, iki ayrı yargı kolu olduğu için bazen bu yargı kolları arasında davayı hangi yargı kolunun çözümleyeceğine ilişkin uyuşmazlıklar ortaya çıkabilir. Bazı hâllerde aynı konuda ve tarafları aynı olan bir uyuşmazlık ile ilgili hem adli yargıda hem de idari yargıda dava açılmış olabilir (Sık rastlanan bir durum değildir.) ya da herhangi bir dava ile ilgili adli yargı mahkemeleri ve idari yargı mahkemeleri kendi görev alanlarına girmediğine (görevsizlik kararı) ilişkin olarak davayı kabul etmeyebilirler. Görüldüğü gibi uyuşmazlık iki ayrı yargı kolu arasında meydana gelir. Bu durumda da uyuşmazlığın çözülememesi sorunu ortaya çıkabilir. İşte bu durumlarda ortaya çıkan uyuşmazlığı kimin çözeceğine karar veren mahkeme Uyuşmazlık Mahkemesidir.

Uyuşmazlık Mahkemesi, görev uyuşmazlıklarının yanında hüküm uyuşmazlıklarını da çözümlemektedir. Hüküm uyuşmazlığı durumunda da yine iki ayrı yargı düzeni tarafından verilmiş ve kesinleşmiş hüküm bulunması gerekmektedir. İki ayrı yargı düzeni tarafından verilmiş kararların (esasa ilişkin kararlar) konusunun aynı ve bunun yanında taraflardan en az birinin de aynı olması gerekmektedir. İki ayrı yargı düzeni mahkemesinin verdiği kararlar arasında çelişki olmalı ve bu çelişkiden dolayı hakkın yerine getirilememesi sonucunun doğması gereklidir.

Hüküm uyuşmazlıklarında Uyuşmazlık Mahkemesi dava dosyasını inceler, gerekli olduğu hâllerde veya istek hâlinde tarafları dinler ve anlaşmazlığı kendisi karara bağlar. Uyuşmazlık Mahkemesinin kararları kesindir. Görev uyuşmazlıkları ile ilgili olarak Uyuşmazlık Mahkemesi görevli mahkemeyi belirler ve görevsizlik kararı veren mahkemenin bu kararını ortadan kaldırır.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Aşağıda verilen soruları edindiğiniz bilgilere göre doldurunuz. Verdiğiniz cevapları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Seçimi

Anayasa Mahkemesinin Görevleri

Uyuşmazlık Mahkemesi Üyelerinin Seçimi

Uyuşmazlık Mahkemesinin Görevleri

3.1.4. Hesap Yargısı

1982 Anayasası'nda "Yargı" başlığı altında düzenlenen ancak yüksek mahkeme olarak sayılmamış olan Sayıştay, hesap yargısı görevini yerine getirmektedir.

Sayıştay

1982 Anayasası'nın 160. maddesine göre Sayıştay; merkezî yönetim kapsamındaki kamu idareleri ile sosyal güvenlik kurumlarının bütün gelirlerini, giderlerini, sahip oldukları taşınır ve taşınmaz bütün malları TBMM adına incelemek, denetlemek, mali konularda kanuna uygun yapılmayan işlerin sorumluları hakkında gerekli işlemleri yapmakla görevlidir (Görsel 3.10).

Görsel 3.10: Sayıştay amblemi

Gelir toplama veya harcama yapma konusunda hukuka aykırılıklar olduğu sonucuna varırsa bu işlemleri yapan kişi veya kişileri bağımsız bir mahkeme olarak yargılama faaliyetlerini yerine getirir. Diğer yüksek mahkemeleri, genellikle hakkının yerine gelmediğini, hukuka aykırılığın giderilmediğini düşünen taraflar harekete geçirmektedir. Ancak Sayıştay kişilerin başvurusu ile değil resen (kendiliğinden) harekete geçmektedir (Görsel 3.11).

Görsel 3.11: Sayıştay hizmet binası

a) Kuruluşu ve Üyelerinin Seçimi: Sayıştay başkan ve üyelerinin nasıl seçileceği 6085 sayılı Sayıştay Kanunu'nda belirtilmiştir. Bu kanuna göre Sayıştay başkan ve üyeleri; üniversitelerin hukuk, siyasal bilgiler, iktisat, işletme, iktisadi ve idari bilimler fakülteleri ile Yükseköğretim Kurulu tarafından denkliği kabul edilmiş yurt içi ve yurt dışında yer alan dört yıllık fakültelerin ve yüksekokulların birinden mezun olduktan sonra kamu idarelerinde en az 16 yıl çalışan kamu görevlileri arasından seçilmektedir. Sayıştay başkanlığı için yasada ayrıca bazı başka şartların da yerine getirilmiş olması gerekmektedir. Sayıştay başkanı, Sayıştay Kanunu'nda belirlenmiş usullere göre seçilmiş iki aday arasından TBMM tarafından seçilmektedir. TBMM Genel Kurulunda yapılacak gizli oyla yapılan seçim sonucunda toplantıya katılan milletvekillerinin salt çoğunluğunun oyunu alan aday Sayıştay başkanı seçilir. TBMM Genel Kurulunda seçim işleminin yapılabilmesi için TBMM üye tam sayısının dörtte birinin bir fazlası kadar (2026 yılı itibarıyla 151 milletvekili) milletvekilinin toplantıya katılması şarttır. Sayıştay başkanının görev süresi beş yıldır. Bir kimse en fazla iki kez Sayıştay başkanı seçilebilir. Sayıştay başkanı, biri denetim diğeri yönetim ile ilgili işlerde kendisine yardımcı olmak üzere üyeler arasından iki başkan yardımcısı görevlendirir. Başkan yardımcıları daire başkanı statüsündedir. Sayıştay'da yargısal görevleri yerine getiren daireler bulunmaktadır. Bu daireler, bir daire başkanı ve altı üyeden oluşan hesap mahkemeleri olarak görev yapar. Daireler, bir başkan ve dört üye ile toplanır. Hüküm ve kararlar oy çokluğu ile verilir.

b) Sayıştayın Görevleri: Sayıştay Kanunu'nun 5. maddesinde yer alan Sayıştay'ın görevleri aşağıda sıralanmıştır.

- Kamu idarelerinin mali faaliyet, karar ve işlemlerini hesap verme sorumluluğu çerçevesinde denetler ve sonuçları hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisine doğru, yeterli, zamanlı bilgi ve raporlar sunar.
- Genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin; gelir, gider ve mallarına ilişkin hesap ve işlemlerinin kanunlara ve diğer hukuki düzenlemelere uygun olup olmadığını denetler, sorumluların hesap ve işlemlerinden kamu zararına yol açan hususları kesin hükme bağlar.
- Genel uygunluk bildirimini Türkiye Büyük Millet Meclisine sunar.
- Kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapar.

Sayıştay dairelerinin yaptıkları yargılama sonucunda iki temel karar verdiği görülmektedir.

- İlgililerin yaptığı hesap ve işlemlerin yasal düzenlemelere uygunluğuna karar verir.
- Yapılan işlemlerin devleti mali olarak zarar etmesine yol açtığına ilişkin karar verilmesi durumun da ise oluşan kamu zararının ilgililer tarafından ödenmesine hükmedilir.

Sayıştay tarafından verilen kararların temyiz edilebilmesi mümkündür. Sayıştay kararları, kendi bünyesinde oluşturulmuş olan Sayıştay Temyiz Kurulunda yeniden incelenerek

temyiz edilebilir. Bu kurulun verdiği kararlar kesindir. Başka bir yargı mercine başvuru yapılamaz. Temyiz dışında, Sayıştay'ın vermiş olduğu kararlara karşı yargılamanın iadesi, karar düzeltme gibi kanun yolları da bulunmaktadır. TBMM, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, vakıf yükseköğretim kuruluşları ve kanunda sayılan diğer kuruluşlar Sayıştay denetimine tabi değildir.

3.1.5. Diğer Yargı Kuruluşları

Hâkimler ve Savcılar Kurulu ile Adalet Bakanlığı, Türkiye'de yargı teşkilatı içinde yer alan ve yargılama görevi bulunmayan, yargılama faaliyetlerinin düzen içinde gerçekleştirilmesi için vazgeçilmez nitelikte olan yargı kuruluşlarıdır.

3.1.5.1. Hâkimler ve Savcılar Kurulu

Hukuk düzeni içinde büyük öneme sahip olan hâkim ve savcıların, mesleklerini güvenle yerine getirebilmeleri için mesleki yaşantılarıyla ilgili her türlü konu ve işlerin, yargı bağımsızlığına uygun bir biçimde örgütlenmiş olan bir kuruluş aracılığı ile gerçekleştirilmesi gerekir. Bu tür kuruluşlar çoğunlukla ülkenin anayasasında düzenlenerek anayasal güvence altına alınır. Türkiye'de bu görevi yerine getiren kuruluş Hâkimler ve Savcılar Kuruludur (Görsel 3.12).

Görsel 3.12: Hâkimler ve Savcılar Kurulu

Kurulun tarihsel geçmişi Cumhuriyet'in ilk dönemlerine kadar gitmektedir. Teşkilât-ı Esasîye'nin yürürlükte olduğu dönemde, 1926 yılında hâkimlerin statüsü düzenlenmiştir. 1934 yılında çıkarılan 2556 sayılı Hâkimler Kanunu ile hâkimlerin görevde yükselmelerini düzenleyen "Ayırma Meclisi" kurulmuştur. 1962 yılında bu Kurulun adı Yüksek Hâkimler ve Yüksek Savcılar Kurulu olarak değiştirilmiştir. 1982 Anayasası'nda Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu olarak düzenlenen kurul, 16 Nisan 2017 tarihli halk oylaması sonrasında Hâkimler ve Savcılar Kurulu olarak yeniden düzenlenmiştir. Bugüne kadar yapılan düzenlemelerden sonra kurulun üye sayısında, örgüt yapısında günün ihtiyaçlarına göre değişiklikler olduğu görülmektedir.

a) Üyelerinin Seçimi: Kurul on üç üyeden oluşur. Hâkimler ve Savcılar Kurulunun üç üyesi Anayasa'da belirtilen şartları taşıyan adli ve bir üyesi idari yargı hâkim ve savcıları arasından olmak üzere dört üyesi cumhurbaşkanınca, üç üyesi Yargıtay, bir üyesi Danıştay tarafından, üç üyesi yükseköğretimde hukuk dallarında görev yapan öğretim üyeleri ve avukatlar

arasından seçilmektedir. Adalet bakanı ve Adalet Bakanlığı bakan yardımcısı, kurulun doğal üyesidir. TBMM'nin belirleyeceği üyelerin nasıl seçileceğine ilişkin usul Anayasa'da ayrıntılı olarak verilmiştir.

b) Görev ve Yetkileri: 13 üye ve iki daire hâlinde çalışan HSK temel olarak adli ve idari yargı hâkim ve savcılarını mesleğe kabul etme, atama ve nakletme, geçici yetki verme, yükselme ve birinci sınıfa ayırma, kadro dağıtma, meslekte kalmaları uygun görülmeyenler hakkında karar verme, disiplin cezası verme, görevden uzaklaştırma ve işlemlerini yapmaktadır.
HSK'nin yerine getirdiği diğer önemli görevler şunlardır:

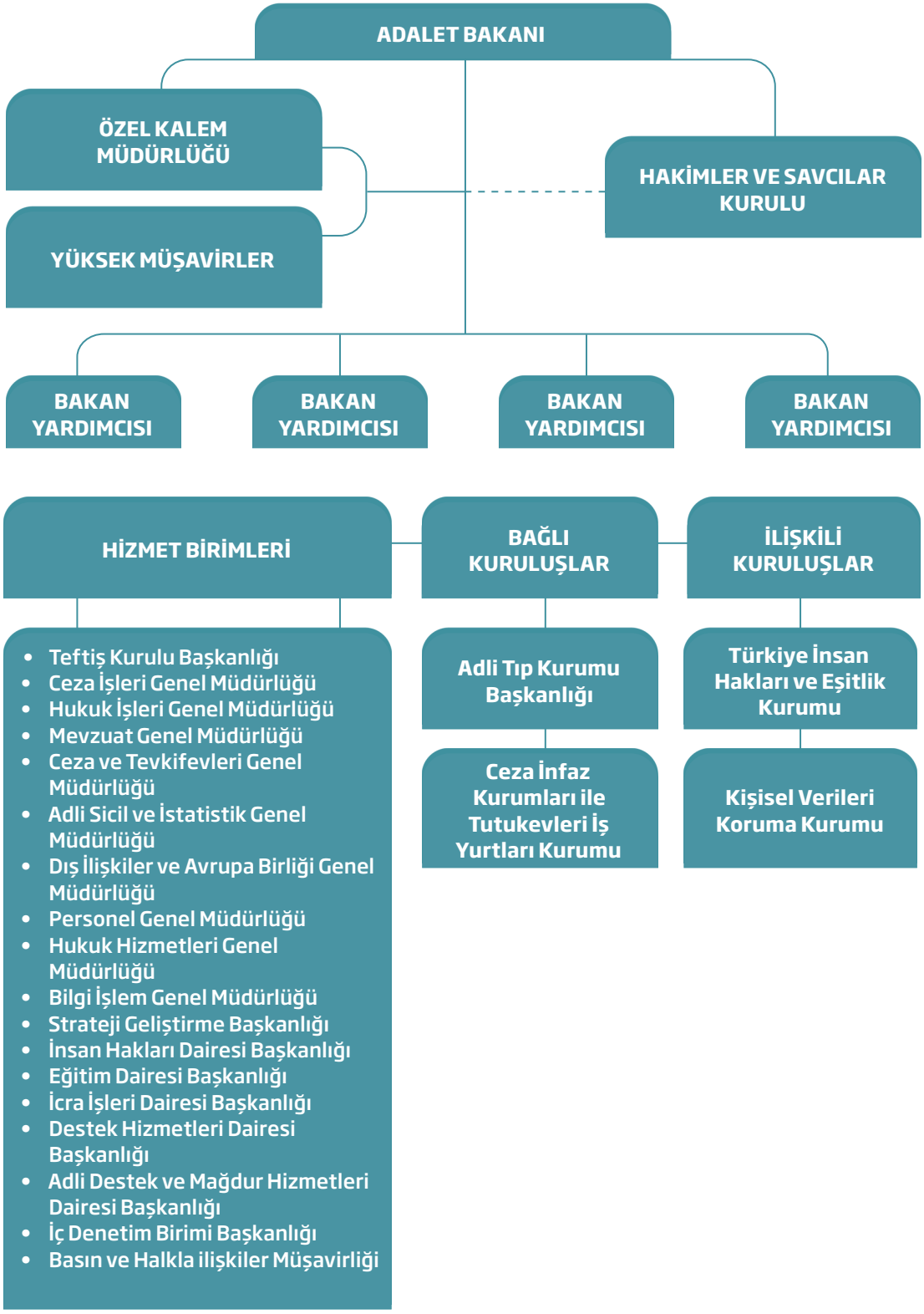
- Adalet Bakanlığının herhangi bir mahkemenin kaldırılması veya yargı çevresinin değiştirilmesi teklifini karar bağlamak
- Hâkim ve savcıların görevlerini kanunlara uygun bir biçimde yapıp yapmadıklarını denetlemek
- Yargıtay ve Danıştaya üye seçmek
- Anayasa ve yasalarla verilen diğer görevleri yapmak

3.1.5.2. Adalet Bakanlığı

Bakanlıklar temel hizmet birimleri olarak yürütme erkinin içinde yer alır. Adalet Bakanlığının yargılamaya ilişkin görevleri bulunmamaktadır. Zira bu görevi Türk milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemeler yerine getirir. Ancak bütün yargılama faaliyetlerinin nitelikli bir biçimde yerine getirilmesi için insan kaynakları, tesisler ve teknolojik altyapı gerekir. İnsan kaynaklarının görevlendirilmesi kapsamında hâkimler ve savcıların mesleğe kabulü ve atanma gibi işlemleri Hâkimler ve Savcılar Kurulu kararları ile olur. Bu kararlar Adalet Bakanlığı tarafından yerine getirilir. Merkez ve taşra teşkilatında görevlendirilecek diğer bütün personellerin atanması, özlük işlemleri Adalet Bakanlığı tarafından yerine getirilir. Adalet Bakanlığı, mahkemeler tarafından yargılanan ve hukuk düzeni tarafından cezaya çarptırılan kişilere öngörülen cezaların, insan haklarına ve hukuka uygun bir biçimde infazı için gerekli her türlü tesisin yapılmasını, bu kurumların personellerinin istihdam edilmesini, cezaevlerinin işletilmesini sağlar. Hukuk düzenimiz içinde ceza alan kişilerin cezalarının yerine getirilmesi ile ilgili işlemlerin hepsine **infaz işlemleri** denir. Adalet Bakanlığının teşkilatlanması, yönetim birimlerinin neler olduğu 10.07.2018 tarihli ve 304474 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde düzenlenmiştir.

a) Genel Yapısı ve Teşkilatlanma: Adalet Bakanlığı merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatı olarak örgütlenmiştir. Adalet Bakanlığını yöneten ve temsil eden kişi adalet bakanıdır. Hizmet birimlerinin her birinin görevleri 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde maddeler hâlinde sayılmıştır.

Şema 3.4'te görüldüğü gibi bu birimlerin bazı görevlerine aşağıda yer verilmiştir.

Şema 3.4: Adalet Bakanlığı teşkilat şeması

Özel Kalem Müdürlüğü: Adalet bakanının resmî ve özel bütün yazışmalarını, protokol ve tören işlerini düzenleyen; ziyaret, davet, karşılama ve uğurlama, milli ve dinî bayramlarla ilgili hizmetlerini yürüten bakanlık birimi olarak görev yapar. Bunun yanında adalet bakanına gerekli durumlarda danışmanlık yapan doğrudan bakana bağlı yüksek müşavirler bulunmaktadır. Adalet bakanı, Hâkimler ve Savcılar Kurulunun başkanı ve Genel Kurulun doğal üyesidir. Hâkimler ve Savcılar Kurulunun yargı bağımsızlığı ve hâkimlik teminatı ilkeleri doğrultusunda anayasal bir kurum olması dolayısıyla adalet bakanı ile olan ilişkisi kesik çizgilerle gösterilmiştir.

Teftiş Kurulu Başkanlığı: Adalet bakanının emri ve onayı ile adalet müfettişlerince denetimi öngörülen yerlerin denetimini yapmak, bu birimin ana görevidir.

Ceza İşleri Genel Müdürlüğü: Dava nakli, kamu davasının açılmasına ilişkin olarak Adalet Bakanlığına verilen yetkinin kullanılması, Adalet Bakanlığının iznine ya da talebine bağlı suçlarla ilgili soruşturma ve kovuşturma yapılması, uzlaştırmacılar ile ilgili iş ve işlemlerin yapılması gibi görevleri bulunmaktadır.

Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü: Avukatlık Kanunu ve Noterlik Kanunu'nda öngörülen görevleri yapmak, kanun yararına temyiz yoluna başvurulması işlemlerini yapmak, Arabuluculuk Kanunu'nda verilen görevleri yapmak, Bilirkişilik Kanunu'nda verilen görevleri yapmak gibi görevleri yerine getirmektedir.

Mevzuat Genel Müdürlüğü: Adli konulara ilişkin kanunlarla ilgili inceleme ve araştırma yapmak, Adalet Bakanlığına gönderilen kanun teklifleri hakkında görüş bildirmek, bakanlıklarca gönderilen mevzuat taslaklarının Türk hukuk sistemine uygunluğunu incelemek gibi görevleri bulunmaktadır.

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü: Ceza infaz kurumları ve tutukevlerini yönetmek, denetlemek, hesap işlerini izlemek; hükümlü ve tutuklularla ilgili barınma, giyinme, beslenme, eğitilmesi, çalıştırılması gibi işlemleri yapmak; 12-18 yaş grubunda bulunan kişilerin (küçüklerin) cezalarını çekmeleriyle ilgili her türlü tesis yapım, onarım gibi işleri yerine getirmek; hükümlülerin sevk ve nakil işlerini yerine getirmek gibi görevleri bulunmaktadır.

Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü: Adli sicilin tutulması, bakanlığın görev ve yetkisine giren işlerle ilgili gerekli istatistiki bilgilerin belirlenmesi ve toplanması gibi işleri yerine getirmektedir.

Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü: Bakanlığın görev alanına giren konularda uluslararası antlaşmalar ve belgelerle ilgili görüş bildirmek, yurt dışında işlenen ve Türk yargı yetkisine giren suçlar konusunda adli makamlara yardımcı olmak ve uluslararası adli yardımlaşma, tebligat, istinabe vb. işlemleri gibi görevleri bulunmaktadır.

Personel Genel Müdürlüğü: Hâkim ve savcıların atanma ve görevlendirme, eğitim, çalışma ziyareti gibi yurt içi ve yurt dışı görevlendirilmesine ilişkin görevleri yapmak; adli ve idari yargı hâkimlerinin sınav, mülakat gibi faaliyetlerini düzenlemek; adli ve idari yargı personellerinin atanması, görevde yükselmesi, başka kurumlara görevlendirilmesini yapmak; mahkemelerin kurulmasına, kaldırılmasına ve yargı çevrelerinin değiştirilmesine ilişkin işlemleri yürütmek; icra ve iflas sisteminin etkin ve verimli bir şekilde işlemesini sağlamak için gerekli işlemleri yürütmek gibi görevleri yerine getirmektedir.

Hukuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü: Hukuk birimlerine verilen görevleri yerine getirmektedir. Adalet Bakanlığının taraf olduğu adli ya da idari davalarda, her türlü hukuki uyuşmazlıklarda, bakanlığı vekil sıfatı ile takip etmek başlıca görev alanıdır.

Bilgi İşlem Genel Müdürlüğü: Bilişim teknolojilerine uygun olarak daha etkin ve verimli bilgi, belge ve iş akışı düzenini kurmak; bakanlık görev alanına giren konularda çevirim içi ve çevirim dışı veri akışını ve kontrolünü sağlamak; bilgi işlem sistemlerinin etkin ve verimli işlemesini sağlamak gibi görevleri yapar.

Strateji Geliştirme Başkanlığı: Kamu Mali Yönetimi Kanunu'na uygun olarak strateji geliştirme ve mali hizmetler birimlerine verilen görevleri yapmak görevlerinden bazılarıdır.

İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı: Dışişleri Bakanlığı ile iş birliği yapmak suretiyle Türkiye Cumhuriyeti aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvuruları takip etmek; bu başvurulara ilişkin ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşlarından her türlü bilgi, belge ve görüş istemek, savunmaları hazırlamak; gerektiğinde oturumlara temsilci göndermek; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince Türkiye Cumhuriyeti aleyhine hükmettiği tazminatlar ve masrafların ödemesini yapmak; insan hakları ihlalleri ile ilgili görev alanına giren konularda çalışmalar yapmak gibi görevleri bulunmaktadır.

Eğitim Dairesi Başkanlığı: Ceza infaz kurumları ve tutukevleri personeli eğitim merkezlerinde eğitim gören personel hariç olmak üzere, bakanlık merkez ve taşra teşkilatı personelinin eğitim planını hazırlamak, yayınlamak ve uygulanmasını takip etmek; bu personelin adaylık, hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim programlarını düzenlemek ve uygulamak; personel

eğitim merkezleriyle ilgili işleri yürütmek; bakanlığın görev alanına giren konularda her türlü yazılı, görsel ve işitsel dokümanın basım ve yayımını yapmak veya yaptırmak; bu alandaki çalışmaları teşvik etmek ve desteklemek; arşiv, dokümantasyon ve kütüphane hizmetlerini yürütmek gibi görevleri yerine getirmektedir.

İcra İşleri Dairesi Başkanlığı: İcra ve iflas sisteminin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak; icra ve iflas dairelerinin kurulması, kaldırılması, yetki alanının değiştirilmesine karar vermek; icra ve iflas sistemiyle ilgili tarifeleri çıkarmak görevlerinden bazılarıdır.

Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı: Bakanlık için gerekli araç gereç ve malzemenin temini, temizlik, aydınlatma, ısıtma ve taşıma hizmetleri, sosyal tesislerin kurulması ve yönetimi gibi işleri yerine getirir.

Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı: Kırılgan gruba yönelik hak ve hizmetlerin geliştirilmesi ve uygulanmasına ilişkin faaliyetleri yürütmek, adli desteğe ihtiyaç duyanlara uygun müdahale programları geliştirmek, tekrarlanan mağduriyetleri önleyici tedbirler almak ve psikososyal destek hizmetlerinin geliştirilmesine ve uygulanmasına yönelik faaliyetleri yürütmek görevlerinden bir kısmıdır.

İç Denetim Birimi Başkanlığı: İç denetim plan ve programlarını hazırlamak, geliştirmek ve üst yöneticinin onayına sunmak; bakanlığın faaliyet ve işlemlerinin ilgili mevzuata uygunluğunu denetlemek ve harcama sonrasında yasal uygunluk yapmak; harcamaların kalkınma planına, programlara, stratejik planlara uygunluğunu denetlemek görevlerinden bazılarıdır.

Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği: Bakanlıkta basın ve halkla ilgili faaliyetleri planlamak ve öngörülen usul ve esaslara göre yürütmek görevleri bulunmaktadır.

Adalet Bakanlığının teşkilat şemasında bağlı kuruluşlar ve ilişkili kuruluşlar olarak gösterilen, ayrı kanunlarla görev ve yetkileri belirlenmiş kuruluşlar bulunmaktadır. Bunlardan bağlı kuruluşlar Adli Tıp Kurulu Başkanlığı, Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumudur. İlişkili kuruluşlar ise Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ve Kişisel Verileri Koruma Kurumudur.

b) Görev ve Yetkileri: Adalet Bakanlığının genel olarak görevleri 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararname si'nde maddeler hâlinde sayılmıştır. Adalet Bakanlığının görevleri şunlardır:

- Kanunlarda kurulması öngörülen mahkemeleri açmak ve teşkilatlandırmak, ceza infaz kurumları, icra ve iflas daireleri gibi her derece ve türdeki adalet kurumlarını planlamak,

kurmak ve idari görevleri yönünden gözetim ve denetimini yapmak ve geliştirmek

- Bir mahkemenin kaldırılması veya yargı çevresinin değiştirilmesi konularında Hâkimler ve Savcılar Kuruluna teklifte bulunmak
- Kamu davasının açılması ile ilgili olarak mevzuatla Adalet Bakanına verilen yetkinin kullanılması ile ilgili çalışma ve işlemleri yapmak
- Adli sicilin tutulması ile ilgili hizmetleri yürütmek
- Adalet hizmetlerine ilişkin konularda, yabancı ülkelerle ilgili işlemleri yerine getirmek
- Adalet hizmetleriyle ilgili konularda, gerekli araştırmalar ve mevzuat hazırlıklarını yapmak ve görüş bildirmek
- Bakanlıklarca gönderilen mevzuat taslaklarının Türk hukuk sistemine ve mevzuat tekniğine uygunluğunu incelemek ve bu konularda görüş bildirmek
- İlgili mevzuat hükümleri uyarınca infaz işlerini düzenlemek
- İcra ve iflas daireleri vasıtasıyla, icra ve iflas iş ve işlemlerini yürütmek
- Görev alanıyla ilgili olarak uygulamayı takip etmek ve ortaya çıkan sorunların nedenlerini araştırarak çözüm önerileri geliştirmek

3.2. YARGI BİLİŞİM SİSTEMLERİ

KONUYA BAŞLARKEN

1. Herhangi bir uyuşmazlık ile ilgili olarak mahkemeye başvurmak istediğinizde dijital ortamda neler yapılabilir? Arkadaşlarınız ile birlikte tartışınız.
2. Avukatlar bir dava açmak istediklerinde ya da süren bir dava ile ilgili işlemleri ne tür yollardan gerçekleştirebilirler?
3. Hukuk hizmetini yerine getiren mahkemelerin dijital sistemleri kullanmaları hangi konularda israfı önleyerek, doğal kaynakların gereksiz yere harcanmasını ve çevre temizliğinin daha iyi düzeyde olmasını sağlayabilir?

21. yüzyıl, bilimsel gelişmelerle birlikte büyük bir teknolojik gelişimi de beraberinde getirmiştir. Baş döndürücü hızla gelişen teknoloji, devletlerin kamu hizmetlerini daha hızlı, ekonomik ve etkili bir biçimde yerine getirmesinde büyük fırsatlar sağlamaktadır. Teknolojik gelişmeleri takip etmek, bu alanda yaşanan gelişmelere göre kamu kurumlarını uyumlu hâle getirmek hayati niteliktedir. Türkiye'de bütün kamu kurumlarında kamu hizmetleri ile ilgili hemen her konuda teknolojik çözümlerin kullanıldığı söylenebilir. Daha önceleri büyük zaman alan, yüklü mali harcamalar ve birçok kırtasiye harcaması gerektiren, aynı zamanda doğal kaynaklarında önüne geçilemeyecek şekilde tüketimine yol açan iş ve işlemler artık dijital

ortamda saniyeler içinde yapılabilmektedir. Türkiye'de e-devlet uygulamaları kapsamında, Merkezî Nüfus İdaresi Sistemi Projesi (MERNİS), Kimlik Paylaşım Sistemi Projesi (KPS), Adres Kayıt Sistemi (AKS), Dijital Arşiv Projesi (DAP), Web Tabanlı Saymanlık Otomasyon Sistemi (Say2000i), Emniyet Bilgi Sistemi Projesi (POL-NET), Vergi Daireleri Otomasyon Projesi (VEDOP), Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi Projesi (TAKBİS) gibi birçok proje tabanlı bilişim sistemleri bulunmaktadır. UYAP, e-devlet kapsamında Türkiye'de adaletle ilgili işlemlerin dijital ortamda yapılmasını, bilgilerin depolanmasını sağlayan aynı zamanda diğer kamu kurumları ile dijital ortamda bilgi ve belge iletişimini sağlayan başarılı bir bilişim sistemidir (Görsel 3.13).

Görsel 3.13: UYAP bilişim sistemi

3.2.1. UYAP'ın Kuruluşu ve Faydaları

UYAP, Ulusal Yargı Ağı Projesi'nin kısaltılmış adıdır. Bütün kamu kurumlarında kamu hizmetlerinin etkili, verimli ve en ekonomik bir biçimde yerine getirilmesi amaçlanmaktadır. Adalet Bakanlığı ilk otomasyon çalışmalarına 1998 yılında başlamıştır. Bu faaliyetlerin sistemli ve planlı bir biçimde yürütülmesi için 1999 yılında Bilgi İşlem Dairesi kurulmuştur (uyap.gov.tr). UYAP Bilişim Sistemi 2000 yılında iki aşamalı olarak başlatılmış bir proje olup 2001 yılında Adalet Bakanlığı merkez birimlerinin otomasyonunu sağlayan UYAP I projesi tamamlanmış; 2005 yılında adli ve idari yargı birimleri, adli tıp kurumları ve ceza tevkifevlerinin otomasyonunu kapsayan UYAP II tamamlanarak faaliyete geçirilmiştir. Yargıtay da UYAP yazılımlarını kendisine uyarlayarak UYAP Bilişim Sistemi içerisinde yer almıştır (uyap.gov.tr).

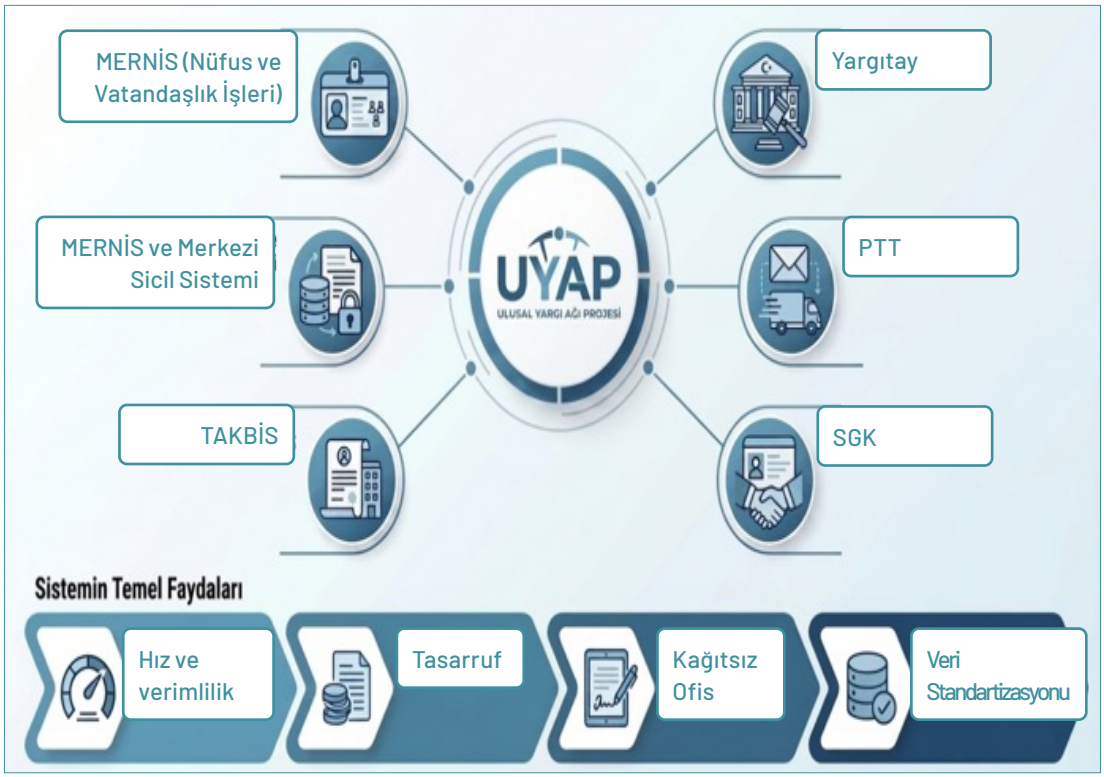
UYAP'ın kuruluşunun tamamlanması iki fazda düşünülmüştür. UYAP I ile merkez teşkilatında otomasyona geçilmesi; UYAP II ile Adalet Bakanlığı taşra teşkilatının, Cumhuriyet savcılıklarının, mahkemelerin otomasyona dâhil edilmesi sağlanmıştır. UYAP'ın sağladığı faydalardan bazıları aşağıda sıralanmıştır.

- UYAP, yargılama ile ilgili maliyetlerin düşürülmesinde oldukça büyük öneme sahiptir. Bunun yanında iş gücü açısından da tasarruf sağlamaktadır.
- UYAP, içerdiği teknolojik altyapı ile yargılama ile ilgili dijital ortamda yapılabilecek her türlü bilgi, belgenin oluşturulmasına, transfer ve depolama ihtiyaçlarına karşılık verebilmektedir.
- Sisteme kaydedilen hiçbir belgenin kaybolmaması vazgeçilmez öneme sahiptir.
- Sisteme erişimin sadece Adalet Bakanlığında görevli hâkim, savcı, yazı işleri müdürü, zabıt kâtibi gibi görevlilerce sağlanması güvenlik düzeyini artırmaktadır.
- UYAP, yargılama sürecine ilişkin işlemlerin yapılmasını sağladığı gibi yargılama sonrasında, mahkemenin verdiği kararın yerine getirilmesinde yani infaz işlemlerinde de kullanılmaktadır.
- Cezaevleri ve tutukevlerinde bulunanların sayısı, hükümlünün aldığı cezanın miktarı ve niteliği, bu kişilerin tahliye tarihi gibi bilgiler UYAP üzerinden izlenebildiğinden, ceza ve tutukevlerinin denetimi ve güvenliği de daha kolay sağlanabilmektedir.
- Hukuk alanı ile ilgili belirleyici olan temel konulardan biri, yapılacak bütün hukuki işlemlerin sürelere bağlı olmasıdır. Yapılacak bütün hukuki işlemler ancak süresi içinde yapılırsa hukuki geçerlilik kazanmaktadır. UYAP her bir görevlinin yapması gerekli işleri, süreleri dikkate alarak söylemekte ve görevlilerin bu sürelere uymasını beklemektedir. Böylece mahkeme kalemlerinde çalışan personelin zamanında işlem yapmamaları ile ilgili hataları en aza indirmektedir.
- UYAP yargılama sürecini hızlandırmakta, daha çabuk kararlar alınabilmesine olanak sağlamaktadır.
- UYAP sistemi ile davanın taraflarına davanın ne zaman bitebileceğine ilişkin bir zaman dilimi verebilmek mümkün hâle gelmiştir.

UYAP, 2004 yılından bu yana gerek yurt içinde gerek dünya çapında, ABD (Amerika Birleşik Devletleri) ve Avrupa Birliği merkezli ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlar tarafından birçok ödüle layık görülmüştür. UYAP, Avrupa Birliği Komisyonu ve Avrupa Konseyi tarafından düzenlenen Adaletin Kristal Terazisi [The Prize "Crystal Scales of Justice" (Dı Prayz "Krıstıl Skeylz of Castis")] yarışmasında birinciliğe seçilmiştir. Türkiye Bilişim Derneği yapısı altında gerçekleştirilen 2010 Bilişim Yıldızları e-Dönüşüm Yarışmasında UYAP projelerine 5 ödül birden verilmiştir. Birleşmiş Milletler en iyi kamu hizmeti ödüllerinden

ikisini UYAP'a vermiştir. 2023 yılında World Summit On The Information Society (Vörld Sammit on İnformeyşın Sosayity) tarafından UYAP, Bireyselleştirilmiş Personel Eğitimi Sistemi ile birincilik ödülüne layık görülmüştür.

UYAP, sağlanan entegrasyon ile hem Adalet Bakanlığının kendi iç bünyesine hem de dış entegrasyon ile diğer kurum ve kuruluşlara büyük yararlar sağlamaktadır. Sağlanan iç entegrasyonla Cumhuriyet Başsavcılıkları, adli yargı ve idari yargı mahkemeleri, bölge adliye mahkemeleri, bölge idare mahkemeleri, Yargıtay, Danıştay, Adalet komisyonları, icra daireleri, cezaevleri, Adli Tıp Kurumu ile bağlantı kurulabilmektedir. UYAP ile birlikte teftiş ve denetim süreçleri daha etkin bir biçimde yapılabilmektedir. Adalet Bakanlığı; Gümrük Müsteşarlığı birimleri ve SGK birimleri için de UYAP Kurum Portalı'nı sistem ile uyumlaştırmış, böylece veri alışverişinin elektronik ortamda yapılması mümkün hâle gelmiştir. PTT ile oluşturulan entegrasyonla tebligatların bütün aşamaları UYAP üzerinden takip edilebilmektedir. Kolluk kuvvetleri tarafından aranan (hakkında yakalama emri ya da tutuklama kararı bulunan) kişilerin sorgusunun doğrudan UYAP'tan yapılabilmesi için UYAP ile KİHBİ (Kaçakçılık, İstihbarat, Harekât ve Bilgi Toplama Dairesi Başkanlığı) entegrasyonu sağlanmıştır. 2026 yılı itibarı ile 61 kurum ve 202 entegrasyonu olan UYAP'ın entegre olduğu sistemlerden bazıları aşağıda verilmiştir (Şema 3.5).

Şema 3.5: UYAP adaletin dijital ağı ve entegrasyon gücü

3.2.2. UYAP Teknolojik Altyapısı

Bilişim sistemlerinin kurulabilmesi öncelikle teknik altyapı gerektirmektedir. Kesintisiz biçimde çalışacak internet ağları, sistemin kurulacağı her birime gerekli bilgisayar ve diğer donanımların sağlanması gereklidir (Görsel 3.14).

Görsel 3.14: UYAP, bütünleşik bilgisayar ağlarından oluşur.

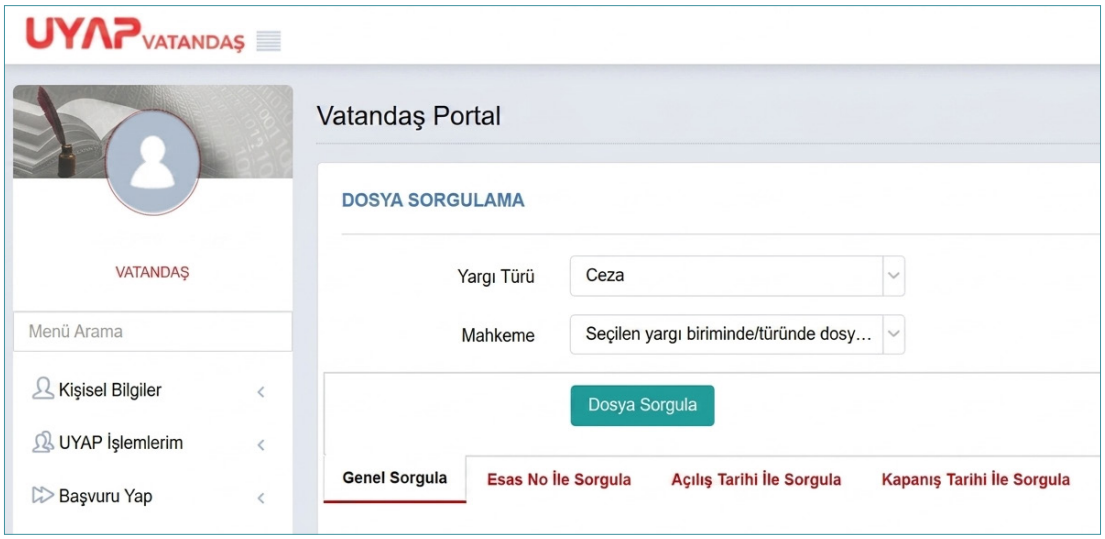
Bu kapsamda Adalet Bakanlığı verilerine göre UYAP yazılımının uygulanabilmesi için Ankara'da 70.000 kişiye hizmet verecek şekilde Merkezî Sistem Odası kurulduğu, bunun yanında sistemde olabilecek aksamaları önlemek amacıyla 10.000 kullanıcıya hizmet verebilecek nitelikte Acil Durum Merkezi oluşturulduğu belirtilmektedir. Merkezî Sistem UYAP uygulamalarının kesintisiz ve düzenli hizmet verebilmesi için teknik altyapının oluşturulduğu, Adalet Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatlarında kullanılmak üzere gerekli teknik araçların sağlandığı görülmektedir (uyap.gov.tr). UYAP'ın tüm yargı birimleri ile bakanlık teşkilatında yedekli ve kesintisiz bir şekilde kullanılmasının sağlanması ve e-devlet sistemi ile bütünleşmesi açısından telefon ve uydu altyapısı ile gerekli birimlere karasal bağlantı ve uydu bağlantıları yapılmıştır. Yapılan sözleşmeler ile gerekli uydu bağlantıları sağlanmaktadır. Sistem temel olarak WAN (Von) [Wide Area Network (Vayd Eriya Netvörk)] ve LAN (Lon) [Local Area Network (Lokıl Eriya Netvörk)] olmak üzere iki bağlantı teknolojisi kullanmaktadır. WAN (Geniş Ağ Bağlantısı) bağlantıları ile bakanlık merkez teşkilatı, adli ve idari yargı birimleri, ceza infaz kurumları, denetimli serbestlik şube müdürlükleri, Adli Tıp Kurumu, Cumhuriyet Başsavcılıkları, Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, adli sicil birimlerinin UYAP ile bağlantısı sağlanmaktadır.

LAN (Yerel Alan Ağı) bağlantıları ise yerel adli birimlerin günlük iş ve işlemlerini yapabilmeleri için ve geniş ağ bağlantısı ile iletişimini sağlamak için kurulan bütünleşik bilgisayar ağlarıdır.

UYAP, yapı olarak ayrı ayrı oluşturulan uygulamalar üzerinden hizmet vermektedir. Her bir uygulamaya portal adı verilmektedir. Mahkemelerde görev yapan hâkimler, Cumhuriyet savcıları, zabıt kâtipleri, infaz kurumu çalışanları sisteme kurum portalı üzerinden giriş yapmaktadır. Vatandaşlar, avukatlar, bilirkişiler, uzlaştırmacılar, ara bulucular için ayrı ayrı uygulama portalları bulunmaktadır.

3.2.3. UYAP Vatandaş Portalı

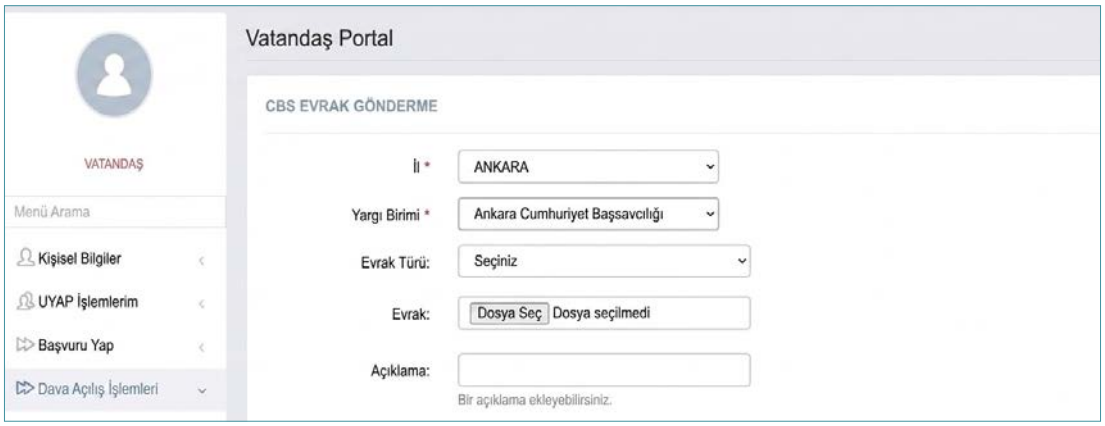
Türkiye genelinde, tüm adli ve idari mahkemeler ile icra dairelerinde yurttaşların elektronik ortamda davaları ile ilgili konuları takip etmek üzere Adalet Bakanlığı tarafından sunulan hizmettir. UYAP Vatandaş Portalı ile vatandaşlar, sisteme giriş yaparak adli yargı mahkemelerinde ve idari yargı mahkemelerinde yeni dava dosyası açabilir, tarafı olduğu tüm adli ve idari davalarını internet ortamında yurt içinde ve yurt dışında takip edebilir. Vatandaşlar e-devlet şifresi, e-imza (elektronik imza), mobil imza ve e-devlet üzerinden UYAP Vatandaş Portalı'na bağlanabilirler. UYAP Vatandaş Portalı üzerinde ayrıntılı işlemler yapmak için e-imza ya da mobil imza gereklidir. UYAP Vatandaş Portalı üzerinden dava dosyası sorgulama, duruşmanın günü ve saati sorgusu yapılabilir. Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvuruların durumu, Yargıtay ve Danıştay'a yapılan başvuruların hangi aşamada olduğu öğrenilebilir. Cumhuriyet Başsavcılığına yapılacak şikâyetler ve buna benzer birçok işlem yapılabilir. Görsel 3.15'te "Dosya Sorgulama" ekranında görüldüğü gibi yargı türüne hukuk mahkemesi, ceza mahkemesi ya da özel nitelikte olan mahkemeler seçilebilir.

Görsel 3.15: UYAP Vatandaş Portalı dosya sorgulama ekranı

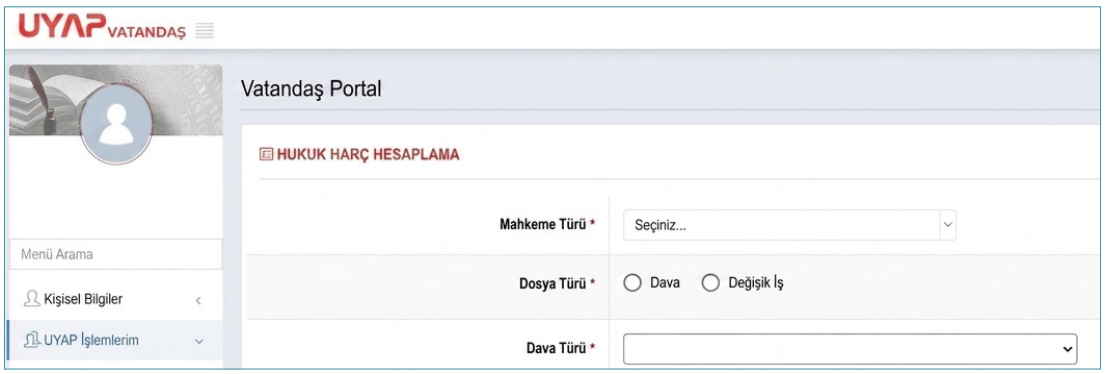
Yargı birimi bölümünden ilgili mahkeme seçilebilir ve bu sorguyla sistem ya "Seçilen yargı biriminde dosyanız bulunmamaktadır." şeklinde dönüt verir ya da dava veya davalar varsa

bunun bilgisini liste hâlinde verir. Bu listeden ise davanın detay bilgilerine ulaşılabilir. Açık dava dosyaları sorgulanabildiği gibi kapalı dosyalarda sorgulanabilir. Açık dosya henüz yargılama sürecinin devam ettiği dosya, kapalı dosya ise davanın düşmesi ya da davanın sonuçlandırılmış olduğu dosya anlamına gelir. Şikâyet dilekçesi, kovuşturmaya yer olmadığı kararına itiraz dilekçesi (KYOK), idari yaptırıma karşı itiraz dilekçesi, dava açılmasının ertelenmesi kararına karşı itiraz dilekçeleri sisteme yüklenerek ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir (Görsel 3.16).

Görsel 3.16: UYAP Vatandaş Portalı Cumhuriyet Başsavcılığı evrak gönderme ekranı

Cumhuriyet Başsavcılığı "Evrak Gönderme" menüsünden hangi ilin Başsavcılığı isteniyorsa o il seçilir. Bu seçimle birlikte o ile bağlı bütün Cumhuriyet Başsavcılıkları liste hâlinde görüntülenip ilgili Cumhuriyet Başsavcılığı seçilir. UYAP Vatandaş Portalı ile adli yargıda ya da idari yargıda dava açmak isteyen vatandaşlar ödemeleri gereken harç miktarını sistem üzerinden öğrenebilir (Görsel 3.17). Harç ödeme ancak vatandaşların elektronik imzaları olmaları durumunda yapılabilir.

Görsel 3.17: UYAP Vatandaş Portalı harç hesaplama ekranları

3.2. ETKİNLİK

Ad: UYAP Vatandaş Portalı Kullanım Kılavuzu Hazırlama

Süre: 40 dakika

Yönerge

Görevinize başlamadan önce şunlara dikkat etmelisiniz:

- Vatandaş portalında yapılabilecek işlemleri araştırınız.

Kılavuzunuzu hazırlarken aşağıdaki bilgileri kaynaklara uygun şekilde detaylandırınız:

1. **Sisteme Giriş:** Vatandaşlar sisteme e-Devlet şifresi, e-imza veya mobil imza ile girebilirler. Ancak portal üzerinde ayrıntılı işlemler yapmak için e-imza ya da mobil imza zorunludur.
2. **Dosya Sorgulama:** Sorgulama yaparken yargı türü (ceza, hukuk veya özel nitelikli mahkemeler) seçilmelidir. Dosyalar; esas numarası, açılış tarihi veya kapanış tarihi üzerinden sorgulanabilir.
3. **Evrak Gönderimi:** Cumhuriyet Başsavcılıklarına; şikâyet dilekçesi, KYOK (Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararı) itirazı veya idari yaptırım kararına itiraz dilekçeleri sistem üzerinden gönderilebilir.
4. **Harç İşlemleri:** Vatandaşlar dava açmak için ödemeleri gereken harç miktarını sistemden hesaplayabilirler. Ancak harç ödeme işlemi sadece elektronik imzası olan vatandaşlar tarafından yapılabilir.
5. **Üst Yargı Takibi:** Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruları ile Yargıtay ve Danıştay'daki dosyaların aşamaları da bu portal üzerinden izlenebilir.
6. **Görselleştirme:** Kaynaklardaki ekran görüntülerini (Örn: Görsel 3.15, 3.16 ve 3.17) inceleyerek benzer şemalar oluşturunuz.
7. **Yalın Dil:** Karmaşık hukuki terimleri, bir vatandaşın anlayabileceği şekilde açıklayınız.
8. **Teknik Uyarılar:** E-imzanın neden önemli olduğunu ve hangi işlemlerde şart olduğunu vurgulayınız.
9. **UYAP Vatandaş Portalı Kullanımının Faydaları:** Hazırladığınız kılavuzun, kağıt, kırtasiye gibi harcamaları engelleyerek israfı önlediğini, adliyeye gitmeden işlemlerin yapılmasının parasal kaynakların verimli kullanılmasını sağladığını, yakıt tasarrufu sağladığını ve çevre kirliliğinin önlenmesinde önemli olduğunu vurgulayınız.

Değerlendirme

- Görevinizin sonunda "Öz Değerlendirme Formu" nu doldurunuz. Öğretmeninizin değerlendirme yapacağı yukarıda karekodu verilmiş Analitik dereceli puanlama anahtarını inceleyiniz.
- Tam puan alamadığınız ölçütler için çalışmanızı gözden geçiriniz.

3.2.4. UYAP Avukat Portalı

Hukuk düzeninin vazgeçilmez öznesi olan avukatlar, vekâlet yetkisine sahip olduğu dosyalar ile ilgili bütün iş ve işlemleri bu sistem üzerinden yapabilirler. Bunun yanında vekâlet ilişkisinin olmadığı durumlarda da ilgili mahkeme hâkiminin izni ile dava dosyalarını inceleyebilirler. Avukatlar dava dilekçesinin sisteme yüklenmesinden başlayıp karar aşamasına kadar dava ile ilgili bilgilere ulaşabilirler. UYAP Avukat Portalı aracılığı ile avukatlar dava ve icra dosyalarından suret alabilirler. Elektronik imza ile sistemdeki dosyalara evrak (mazeret, cevap, vekâlet vs.) gönderebilir, dosyaların safahat (dava dosyasının geçtiği aşamalar) bilgilerini, dava dosyalarındaki duruşma günlerini sorgulayabilirler. Avukatlar dava dosyasına gerekli belgeleri ekleyebilirler. UYAP Avukat Portalı ile avukatlar; dava dosyalarındaki taraflarla ilgili nüfus kayıt bilgilerine, SGK kayıtlarına, araç tescil trafik kayıtlarına vb. bilgilere UYAP entegrasyonunun sağladığı hizmetleri kullanabilirler.

UYAP Avukat Portalı'nın sağladığı diğer önemli hizmet ise avukatların kendilerine ait bir banka hesaplarının ve yeterli bakiyelerinin olması hâlinde sistem üzerinden dava harç ve masraflarını ödeyebilmeleridir. UYAP Avukat Portalı'nın sağladığı bu kolaylıklar ile avukatlar, mahkemelerin yazı işleri kalemlerine (bürolarına) gitmeden öngörülen işlemleri yapabilirler. Böylece mahkeme kaleminde olacak yığılmalar engellenir, iş düzeninin ve iş akışının bozulmaması sağlanır. Vatandaşlar, avukatlar ve kalem çalışanlarının gereksiz çatışmalardan uzak tutulması oldukça önemlidir.

Dava açılış işlemleri kapsamında avukatlar öncelikle davanın açılacağı ili ve ilçeyi, sonra mahkeme ve dava türünü seçebilirler.

Taraf bilgilerinin girilmesi işlemleri için sistem üzerinde davalı ya da davacı sıfatı ile davanın niteliğine göre taraf bilgileri sisteme yüklenir. Bu ekranda MERNİS aracılığıyla tarafın T.C. kimlik numarası ile sorgulama yapılabilir. Sistemin verdiği bilgi mevcut tarafın adres bilgilerine uyuyor ise bu adres seçilerek kabul edilir.

Harç hesaplama seçeneği ile avukatlar davaları ile ilgili gerekli harç hesaplama ve ödeme işlemlerini gerçekleştirebilirler. Dava harçları; davalara, davanın mali değerine, taraf sayılarına göre değişiklik gösterir. Avukatlar bu bilgiler doğrultusunda harç işlemlerini yaparlar.
Evrak ekleme seçeneği ile avukatlar dava ile ilgili belgeleri sisteme yüklemektedirler. Ancak yüklenen her belgenin elektronik imza ile onaylanmış belge olması gerekmektedir. Dava ile ilgili gerekli belgelerin yüklenmesi ile birlikte gerekli harç ödendikten sonra dava açma süreci tamamlanır. Avukat bu aşamadan sonraki bütün işlemleri sistem üzerinden takip edebilir, gerekli iş ve işlemleri yerine getirebilir.

3.2.5. Elektronik İmza (E-imza)

İmza, hukuki anlamda kişilerin yapılan işlemi kabul ettiğini beyan eden fiziksel işaretlerdir. İmzanın hangi koşulları taşıması gerektiği Borçlar Kanunu'nda belirtilmiştir. Örneğin sözleşme tarafları; sözleşmede belirtilen konuları, malın ya da hizmetin fiyatını, teslim tarihini, özelliklerini ve öngörülen hususları onayladıklarını sözleşmenin altına attıkları imza ile beyan etmiş olurlar. İmza, tarafların bu hukuki işlemi kabul ettiğini gösteren hukuki bir ispat aracıdır.

İmza, hukuken sahibini bağlar. UYAP ile birlikte yargılamayla ilgili bütün işlemlerin dijital ortamda yapılmasından dolayı bu işlemlerin dijital ortamda belgeyi düzenleyen kişi tarafından imzalanarak onaylanması söz konusu olamaz. Dijital ortamda hazırlanan belgenin onaylanması ancak elektronik imza aracılığı ile söz konusu olabilir (Görsel 3.18).

Görsel 3.18: E-imza belgeleri dijital ortamda imzalama olanağı sağlar.

Elektronik imza sadece kamu kurum ve kuruluşlarında değil özel işletmelerde, bankalarda, ticaretle ile ilgili işlerde de sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Elektronik imzanın özellikleri şunlardır:

- Islak imza ile aynı sonuçları doğurur.
- Bilginin gönderim sırasında değişmediği güvence altına alınır.
- İmza sahibini kimliğini kuşkuya yer bırakmaksızın tespit eder.

Türkiye'de elektronik imza kullanımına ilişkin bütün kurallar 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu ile düzenlenmiştir. Elektronik imza kullanımının giderek yaygınlaştığı görülmektedir. Islak imza karşısında elektronik imzanın çok daha güvenli oluşu ilerleyen yıllarda çok daha fazla kullanım oranlarına ulaşacağını göstermektedir.

Elektronik imza kavramı çok genel bir tanımdır. Kişilerin elle atmış olduğu imzaların tarayıcıdan geçirilmiş hâli olan sayısallaştırılmış biçimi olarak ifade edilebilir. Bu işlem sonucunda kişiye sayısal bir şifre verilir. Bunun yanında imzaları sayısal olarak kodlayıp kişilerin göz retinası, parmak izi ya da ses gibi biyolojik özelliklerinin kaydedilerek kullanıldığı biyometrik

önlemleri içeren elektronik imzalar da düzenlenebilmektedir. Elektronik imza genellikle dijital anahtar biçiminde kullanılır. Kullanıcılar elektronik imza anahtarını belgeyi düzenledikleri kişisel bilgisayarlarına aktararak gerekli uygulama adımlarından sonra şifrelerini girerler.

3.2.6. Uzaktan Eğitim Portalı

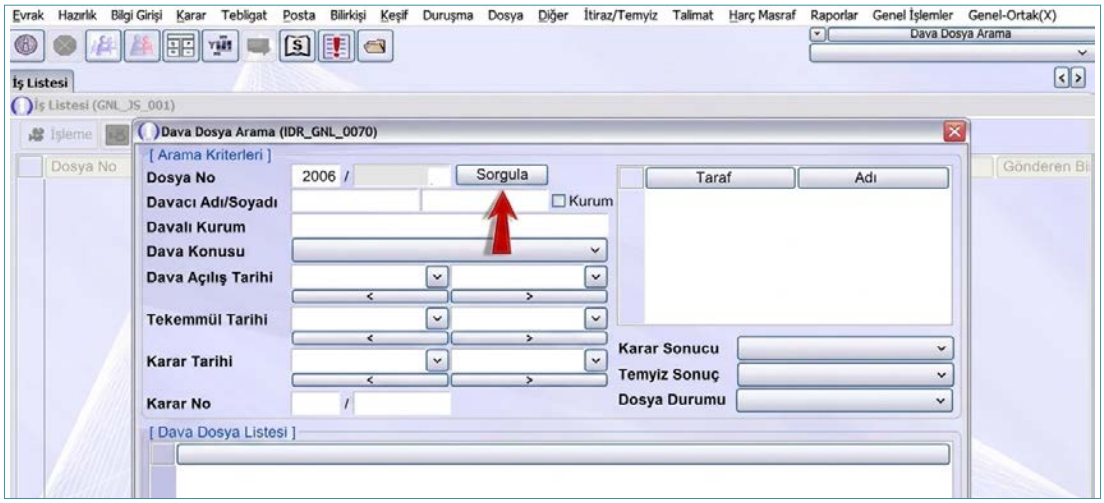
UYAP uzaktan eğitim portalı, sistemle ilgili eğitim faaliyetlerinin yerine getirilmesinde kullanılan temel kaynaklardan biridir. UYAP kullanıcıları için gerekli eğitim faaliyetlerinin yapılabilmesi amacıyla Adalet Bakanlığı tarafından geliştirilen bir uygulamadır. Bu alanda eğitim gören ve Adalet Bakanlığı tarafından erişime izin verilen başka eğitim kurumları da uygulamadan yararlanabilir. Uzaktan eğitim, UYAP Akademi Portalı aracılığı ile yürütülmektedir. UYAP Akademi Portalı'nda hukuk mahkemeleri, ceza mahkemeleri sanal eğitim sınıfları, bölge adliye mahkemeleri, Cumhuriyet Başsavcılığı eğitimleri, bölge adliye mahkemeleri eğitimi, Doküman Yönetim Sistemi sanal sınıf eğitimleri, hâkim, başsavcı rollerine özel eğitimler gibi UYAP ile ilgili birçok eğitim faaliyeti yapılabilir. Talep edilmesi hâlinde Adalet Bakanlığı tarafından eğitimi tamamlayan kişilere e-imzalı belge verilebilmektedir. Sistem, yetkilendirilen kişinin Adalet Bakanlığı teşkilatı dışında olan herhangi bir yerde de uygulamayı kullanmasına izin verir. Sanal sınıf deneyimleri ile belirli bir takvim doğrultusunda derslere katılmak mümkündür. UYAP, sistem üzerinde davanın bütün aşamaları için oluşturulmuş menüler aracılığı ile çalışır. Her bir menü içinde yapılabilecek işlemler, sekmeler hâlinde verilmiştir. Örnek olarak UYAP Akademi Portalı üzerinden taraf ve avukat bilgilerini sistemde güncellemek için gerekli işlem basamakları ile ilgili ekranlar aşağıda verilmiştir. Görsel 3.19'da taraf ve avukat bilgilerinin güncellenmesi için öncelikle "Bilgi Girişi" menüsü seçilerek açılan pencereden "Taraf ve Avukat Bilgileri" seçilir.

Görsel 3.19: UYAP taraf ve avukat bilgilerini güncelleme ekranı

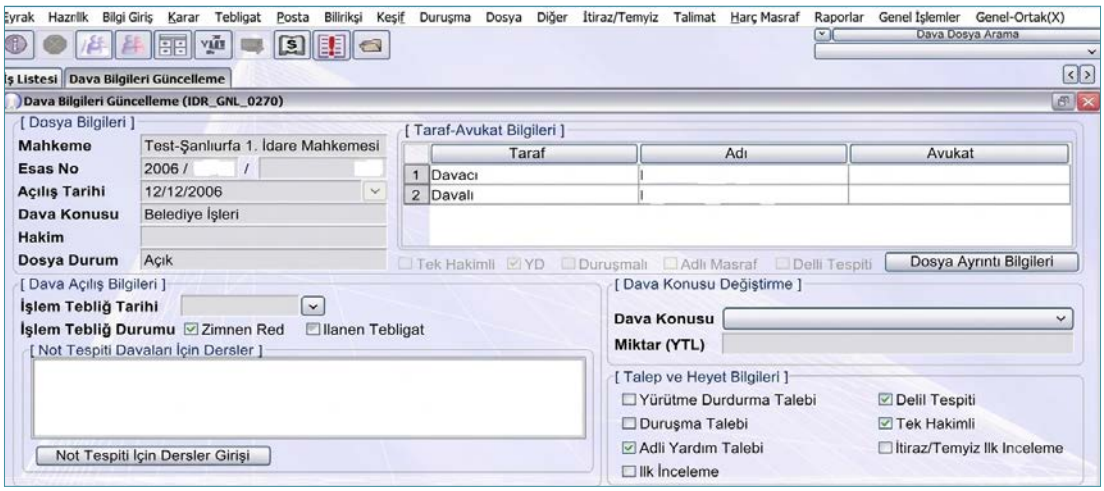
Taraf ve avukat bilgileri seçeneği seçildiğinde sistemin taraf ve avukat bilgisi güncellenecek olan dava dosyasını sistemden çağırabilmesi için "Dava Dosya Arama" arayüzü gelir. Dava dosya arama menüsü, UYAP üzerinde işlem yapılacak dava dosyasını bulmak için hemen bütün menülerde kullanılan bir ekrandır.

Dava dosya arama yüzüne davanın dosya numarası ya da sistemin öngördüğü bilgilerden gerekli olanlar seçilerek sorgulama yapılır (Görsel 3.20).

Görsel 3.20: UYAP dava dosyası sorgulama ekranı

Örnekte 2006/... esas numaralı dava dosyası sistemden çağırıldığında dava dosyası arama ekranı, açılan pencerede görüntülenir. Dosya sorgulama, davanın esas numarası ile sorgulanabildiği gibi davanın açılış tarihi ya da kapanış tarihi ile de sorgulanabilir. Görsel 3.21'de "Dava Bilgileri Güncelleme" ekranı görülmektedir. Bu ekran üzerinde birçok farklı işlem yapmak mümkündür.

Görsel 3.21: UYAP dava bilgileri güncelleme ekranı

Taraf ve avukat bilgileri listesinde taraf bilgilerinde değişiklik yapılmak isteniyorsa bu bölüm seçilerek ya da avukat sekmesi seçilerek gerekli değişiklikler yapılabilir.

3.3. ETKİNLİK

Ad: UYAP Akademi Portalı ile Dijital Adaletin İzinde

Süre: 1 Hafta

Sınıf içi performans: 80 dakika

Yönerge

Görevinize başlamadan önce şunlara dikkat etmelisiniz:

- Öğretmeninizin rehberliğinde 6-7 kişilik gruplar oluşturunuz.
- UYAP Akademi Portalı hakkında bilgi toplayınız.
- Bu portalda hangi eğitimlerin verildiğini araştırınız.
- Gruplarınızı belirleyerek grup çalışma planı hazırlayınız.

Görevinizi yerine getirirken aşağıda belirtilen durumlara dikkat ediniz.

- UYAP Akademi Portalı hakkında kaynak taraması yapınız.
- Konu hakkında çeşitli kaynaklardan (çeşitli hukuk kitapları, mevzuat, genel ağ vb.) araştırma yapınız.
- Hukuk mahkemeleri eğitiminde verilen eğitimleri inceleyiniz.
- Portalda yer alan eğitim başlıklarına göre, Dava Dosyası Sorulama İşlemleri Grubu, Dava Açılış İşlemleri Grubu, Tebligat İşlemleri Grubu, Duruşma İşlemleri Grubu, Kanun Yolu İşlemleri Grubu oluşturunuz.
- Portalda yer alan eğitimlerden birini ihtiyacınız doğrultusunda seçebilirsiniz.
- UYAP Akademi Portalından aldığınız eğitim doğrultusunda örnek bir çalışma yapınız.
- Her bir eğitimde verilen ilk eğitimleri tamamlayıp işlem sırasına göre ekran görüntülerini alınız.
- Çalışmanızı yazılı rapor haline getiriniz.
- Çalışmanızı sunum yaparak arkadaşlarınızla paylaşınız.

Değerlendirme

Bu çalışmada ortaya koyacağınız ürünün, yukarıda karekodu verilmiş kontrol listesi ve grup değerlendirme formu ile değerlendirileceğini unutmayınız.

3.2.7. UYAP Arabuluculuk Portalı

Arabuluculuk, özel hukuk uyuşmazlıklarında başvurulan bir yoldur. Özel hukuk uyuşmazlığının tarafı olan kişilerin tarafsız, özgür iradeleri ile seçecekleri bir üçüncü kişi (arabulucu) aracılığı ile dava açılmadan önce veya dava sırasında arabulucuya başvurma hakları bulunmaktadır. 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'na göre arabulucu olan kişilerin Türk vatandaşı, hukuk fakültesi mezunu olmaları, mesleklerinde en az beş yıl deneyimlerinin olması ve arabuluculuk için gereken uzmanlık eğitimini almış olmaları gerekmektedir.

Bu portal ile arabuluculuk görevini yerine getiren kişiler arabuluculuk bürolarından gelen kabul/ret işlemlerini, başvuru dosyalarının taraf ve dosya içeriğini görüntüleme işlemlerini, dosya sorgulama işlemlerini, süreci devam eden dosyalara evrak ekleme ya da gönderme, arabuluculuk için gerekli toplantılar ile ilgili bilgileri ekleme gibi işlemler yapabilmektedir.

3.2.8. Uzlaştırmacı Portalı

Uzlaştırmacılık, ceza hukukuna ilişkin davalarda başvurulan bir yoldur. Suç mağduru ve suçu işleyen failin yargılama faaliyetinden ayrı olarak suçtan dolayı maddi, manevi zarar gören mağdurun uzlaştırmacı aracılığı ile zararın giderilmesine ilişkin mağdurun ve failin anlaşmalarını sağlama ve böylece bozulan kamu düzeni dengesinin yeniden kurulmasını amaçlayan bir faaliyettir. Kural olarak takibi şikâyete bağlı olan bütün suçlar uzlaştırmacı kapsamındadır. Şikâyete bağlı olmayan suçlarda ise uzlaştırmacı yoluna gidilebilmesi için Ceza Muhakemeleri Kanunu'nda (CMK) açık hüküm bulunmalıdır. Mağdurun zararının giderilmesini kabul etmesi hâlinde soruşturma ya da kovuşturma yoluna gidilmemektedir. Ancak devlet aleyhine işlenen suçlarda uzlaştırmacıya başvurmak mümkün değildir.

Ceza Muhakemeleri Kanunu'na göre cinsel dokunulmazlığa ilişkin suçlar takibi şikâyete bağlı olsa bile uzlaştırma yoluna başvurulamaz. Uzlaştırmacı olmak için avukat ya da hukuk eğitimi almış olmak gereklidir. Uzlaştırmacıların başvuru dosya kabul/ret, dosya teslim gibi işlemleri bu portal aracılığı ile yapabilmektedir.

3.2.9. Bilirkişi Portalı

Mahkemelerde hâkimler, taraflar arasındaki uyuşmazlığı çözümlerken bazı uzmanlık ve teknik bilgi gerektiren durumlarda yardıma ihtiyaç duyarlar. Bu durumda "bilirkişi" olarak isimlendirilen kişiler görevlendirilir. Örneğin internetten aldığı bir ürünün sahte olduğunu iddia eden davacının açtığı davada, hâkim söz konusu ürünün sahte olup olmadığı konusunda doğru bir karar veremez. Böyle bir durumda bilirkişiyi görevlendirerek söz konusu ürünün sahte olup olmadığının tespit edilmesini ister.

Mahkeme tarafından görevlendirilen bilirkişiler, bu portal aracılığı ile mahkemeye gitmeden birçok işi UYAP Bilirkişi Portalı aracılığı ile yapabilir. Böylece zamandan ve kaynaktan önemli ölçüde tasarruf edilir. Bu portal aracılığı ile bilirkişiler ilgili dava dosyasını çevrim içi olarak teslim alabilirler. Raporlarını kısa zaman içinde ilgili mahkemeye gönderebilirler. Görevlendirildikleri dosyalar ile ilgili ücret bilgilerine ulaşabilirler. Davadan çekilmek istediklerinde bunu elektronik ortamda yapabilirler.

3.2.10. UYAP Kurum Portalı

UYAP Kurum Portalı, Türkiye'deki bütün adli ve idari mahkemeler ile icra dairelerinde, özel şirketlerin veya kamu kurumlarının tarafı oldukları dava dosyalarını internet üzerinden takip edebilmelerini sağlayan bir sistemdir. Bu portal özel hukuk (şirketler vb.) ve kamu hukuku tüzel kişilerinin (kamu kurumlarının) davaları hakkında bilgi almak istediklerinde adliyelere gitmeden gerekli dosyalara ulaşabilmelerini sağlayan bir portaldır. Bu portal ilgili kurumların; evrak gönderme ve takibini yapabilme, dosyanın yargılamaya ilişkin süreçlerini (safahat) izleyebilme, hazırlanmış raporları görebilme, icra, hukuk ve idari yargı dosyaları ile ilgili ödemeleri yapabilme gibi işlemlerin dijital ortamda yapılabilmesi sağlamaktadır.

3.2.11. UYAP Doküman Editörü

UYAP Doküman Editörü; UYAP üzerinde elektronik ortamda yapılması gerekli bütün belgelerin yazılmasını, e-imza ile onaylanmasını, UYAP Doküman Yönetim Sistemi ile Adalet Bakanlığı teşkilatı birimleri arasında gönderilmesini sağlayan sistemdir. UYAP Doküman Yönetim Sistemi'nin temel işlevleri şunlardır:

- Her türlü veri, bilgi ve belgenin otomatik yön tanımlama ile anında ilgili makamlara ulaşmasını sağlamak
- Yetki tanımları ve kanunlar çerçevesinde iş akış yönetimini sağlamak

UYAP Doküman Editörü, kelime işlemci gibi çalışmakla birlikte yetkili UYAP kullanıcıları mahkeme süreçlerinin yürütülmesi için gerekli şablonları sistemden sağlayabilir, kullanıcılar sistem üzerinde gerekli şablonu hazırlayabilir ve bu şablonu her seferinde yeniden oluşturmak zorunda kalmadan kullanabilirler. Editör, mahkemelerin davaların kabul edilmesinden başlayıp gerekçeli kararın verilmesini de kapsayan yargılama sürecinde gerekli olan belgelerin yazılmasını, onaylanmasını ve gerekli mercilere gönderilmesini sağlar.

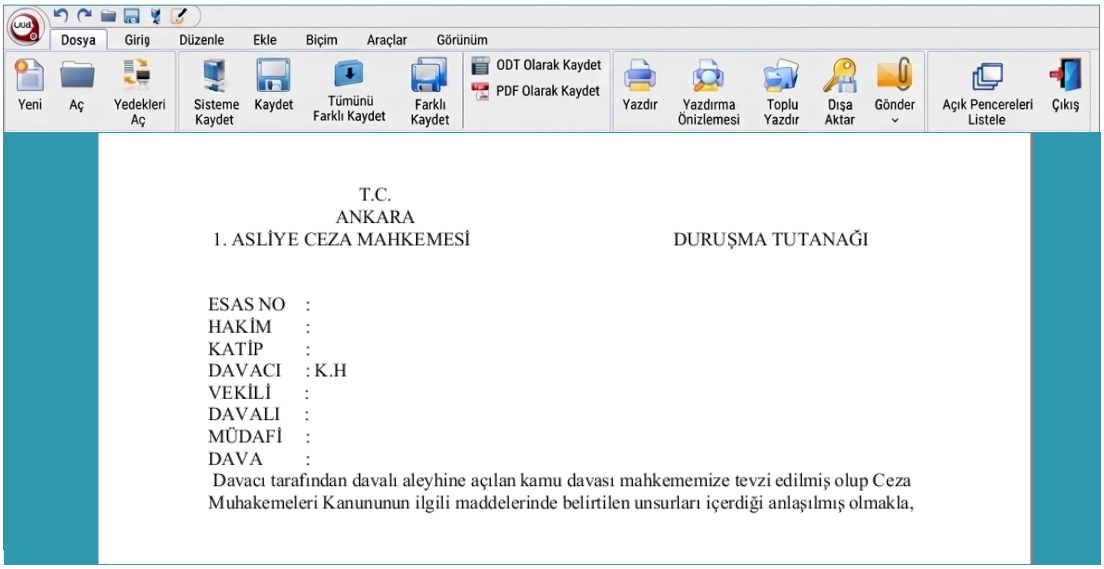
Mahkemelerin yargılama süreçlerinde kullandıkları şablonlar diğer kamu kurumlarının belge şablonlarından farklıdır. Belgelerin belirli bir iç düzeni vardır. Şablon bu iç düzene göre oluşturulur. Uyap.gov.tr. adresi üzerinden ilgili yönergeler takip edilerek UYAP Doküman

Editörü kurulabilir. UYAP Editör seçeneği aracılığı ile sistem kişisel bilgisayarlara yüklenebilir (Görsel 3.22).

Görsel 3.22: UYAP Yargı Ağı Bilişim Sistemi

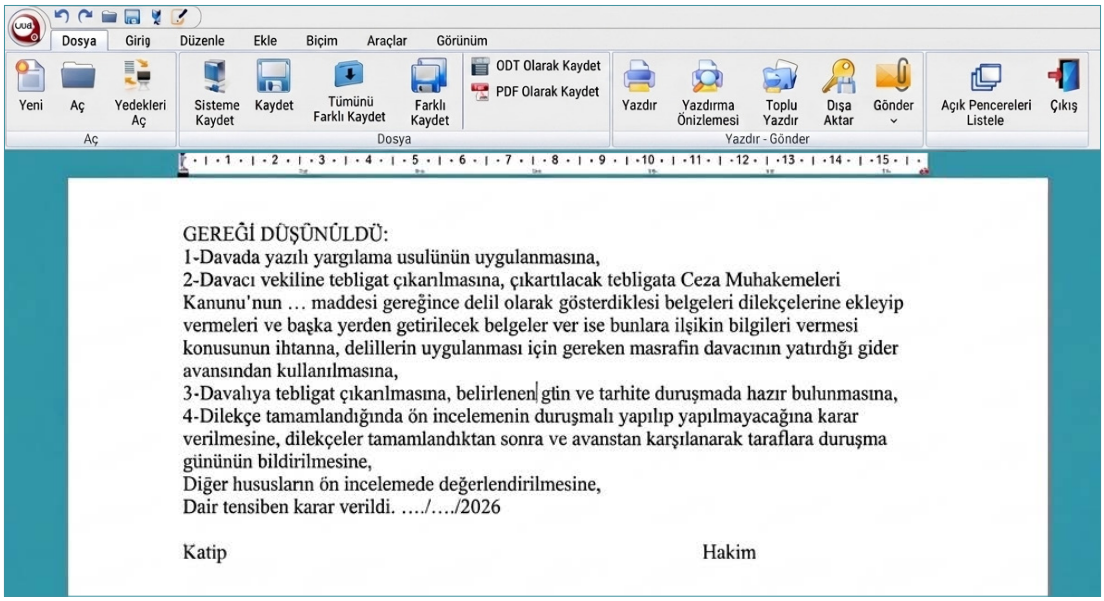
UYAP Döküman editörü kurulduktan sonra açıldığında kullanıcının karşısına boş bir sayfa gelir. Adalet Bakanlığı personelleri, sistemi UYAP üzerinden açarak gerekli hazır şablonlara ulaşır. Kullanıcı, yazmak istediği belgenin sistemde tanımlı adı ve numarası ile seçim yapabilir. UYAP Doküman Editörü'nün getirdiği önemli özelliklerden biri ülke çapında yazılan belgelerde şekil özellikleri konusunda standardizasyonu sağlaması, diğeri de hazırlanan belgelerde belirli asgari koşulların oluşmasına yardımcı olmasıdır. Görsel 3.23'te UYAP Doküman Editörü'nde hazırlanan bir duruşma tutanağı örneği gösterilmektedir. Görüldüğü gibi mahkemelerin düzenledikleri belgelerin kendine özgü biçimi vardır. Bu belgelerde dava ile ilgili temel bilgilerin gösterilmesi gerekir.

Görsel 3.23: UYAP Doküman Editörü'nde belge hazırlama

Belgelerde; davanın esas numarası, görevli hâkim, davacı, davalı, müdafi (sanık avukatı), davanın konusu hakkında temel bilgiler verilir. Bu zorunlu unsurlar yazıldıktan sonra gerek Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda gerekse diğer muhakeme kanunlarında öngörülen bazı hususların yazılması gerekir. Belgenin diğer bölümüne "GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ" yazılarak devam edilir. Bu ifadenin yazılması zorunludur.

Görsel 3.24'te belgenin ikinci bölümünde hâkim, duruşmanın bu safhasında yapılması gereken işlemleri belirler. Bu hususlar maddeler hâlinde yazılmaktadır. Bu süreç hâkimin ya da kurul hâlinde çalışan bir mahkeme ise hâkimlerin duruşmayı en sağlıklı biçimde yapması, gerekli bilgi ve belgelerin toplanması, tanıkların çağrılması, gerekli görülmesi hâlinde diğer kamu kurumları ile yazışmalar yoluyla bilgi istenmesi süreçlerini kapsamaktadır. Mahkemenin temel amacı, dava konusu maddi gerçekliğin tam olarak ortaya çıkarılmasını ve kararın bu maddi gerçeklik üzerine öngörülen yasal mevzuatın uygulanmasını sağlamaktır.

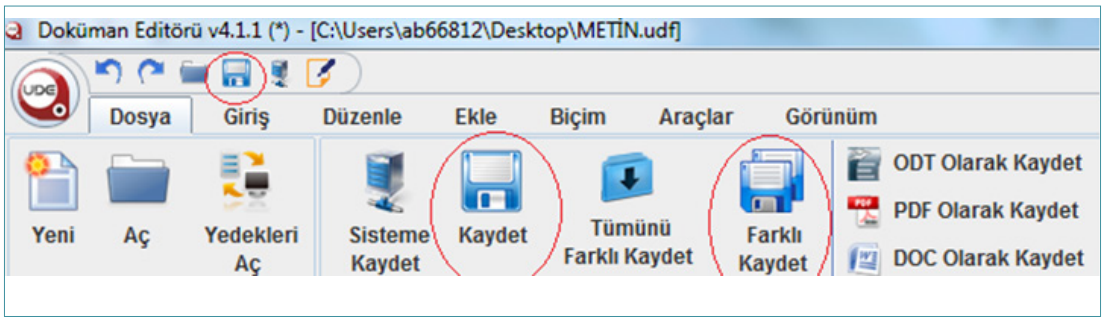

Görsel 3.24: UYAP Doküman Editörü'nde belge hazırlama

UYAP Doküman Editörü, kelime işlemcilerden farklı olarak kullanıcılara belgenin son hâlinin elektronik imza ile onaylanmasını sağlar. Burada en önemli unsurlardan biri duruşma ile ilgili hazırlanan belgelerde zabıt kâtibi ve hâkimin mutlaka sicil numaralarının olması ve e-imzalarının olmasıdır. Aksi takdirde belgenin resmî bir geçerliliği olmaz. Farklı bir mahkemeye gönderilmesi gereken resmî belgeler, bu editör yardımı ile gönderilebilir. Bütün bu işlemler UYAP aracılığı ile yapılabilir. UYAP Doküman Editörü'nde öngörülen işlemler ancak yasal olarak yetkilendirilmiş kişiler aracılığı ile yapılabilir. UYAP Doküman Editörü,

kullanıcılara belgeleri farklı formatlara dönüştürme olanağı tanır. Örneğin hazırlanan belge PDF (Pe-De-Fe) [Portable Document Format (Portibıl Dökümınt Format)] belgesi olarak dönüştürülüp saklanabilir ya da ilgili kurumlara PDF formatında gönderilebilir.

Hazırlanan belgenin kaydedilmesi için editör üzerinde yer alan "Kaydet" ya da "Farklı Kaydet" seçeneklerinden biri seçilir (Görsel 3.25).

Görsel 3.25: UYAP Doküman Editörü kaydet menüleri

Belge ilk kez kaydedilecekse "Farklı Kaydet" seçeneği seçilir, belgenin hangi klasöre kaydolması isteniyorsa seçim yapılır ve belge kaydedilir. Hazırlanan belgenin Doküman Editörü yardımı ile imzalanması için aşağıda verilen sıralama izlenir (uyap.gov.tr).

- Kişilere tanımlı elektronik imza bilgisayara takılır. Kartın üretici firmasıyla ilgili gerekli yüklemeler yapılır.
- Araçlar menüsündeki "İmza Kütüphanesinden" firmadan alınan kartın ilgili kütüphanesi seçilir.
- Elektronik imza ile ilgili listeden kişinin elektronik imza sağlayıcısı olan firma seçilir. Kart tipi seçilir.
- "İmzala" seçeneği işaretlendiğinde kişinin karşısına elektronik imza şifre sorgulama ekranı gelir. Elektronik imza şifresi ilgili alana yazılarak belge imzalanır.
- Evrakın imzalanması aşamasından sonra Doküman Editörü'nün sağ üst köşesinde kurdele görülür. Kurdele simgesi tıklanarak elektronik imza sertifika bilgileri görüntülenir. Daha önce elektronik imza ile imzalanmış belgede değişiklik yapıldığında, sistem daha önceki onayı otomatik olarak kaldırır. Yapılan değişikliğin kabul edildiğini onaylamak için kullanıcının karşısına onay ekranı gelir. Belgenin yeniden düzenlenerek tekrar elektronik imza ile imzalanması gerekir. Belgenin sistem üzerinden çıktısı alınabilir. UYAP sisteminde yer alan portallar üzerinden işlem yapmak isteyen kullanıcılar mutlaka editörün son güncel sürümünü bilgisayarlarına yüklemelidir.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Aşağıdaki kavrama ilişkin istenen ifadelere göre tabloyu doldurunuz.

UYAP

UYAP Tanımı ve Portallar

UYAP'ın Özellikleri

UYAP elektronik ortamda belgelerin oluşturulmasını ve düzenlenmesini sağlar. Örnekler verebilir misin?

UYAP elektronik ortamda düzenlenmeyen belgelere örnekler verebilir misin?

3.4.ETKİNLİK

Ad: Bu Editör Başka Editör

Süre: 80 dakika

HUKUKİ OLAY

Davalı C.D. telif hakları kendisine ait olan kitabı ..... yayınevi tarafından basılmıştır. Ancak kitap korsan olarak Z. E. tarafından başka bir matbaa tarafından 10.000 adet basılmıştır. Davalı C.D. Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na şikâyet dilekçesi ile başvurmuş ve savcılık suç ile ilgili 2026/138 nolu iddianameyi düzenlemiş ve Ankara ....Asliye Ceza Mahkemesi'ne göndermiştir. Mahkeme iddianameyi kabul ederek 2026/43 Esas numarası ile dava açılmıştır.

...../...../20..... tarihinde davacı ve davalının katılımı ile duruşma yapılmıştır.

Yönerge

Görevinizi yerine getirirken aşağıda belirtilen durumlara dikkat ediniz.

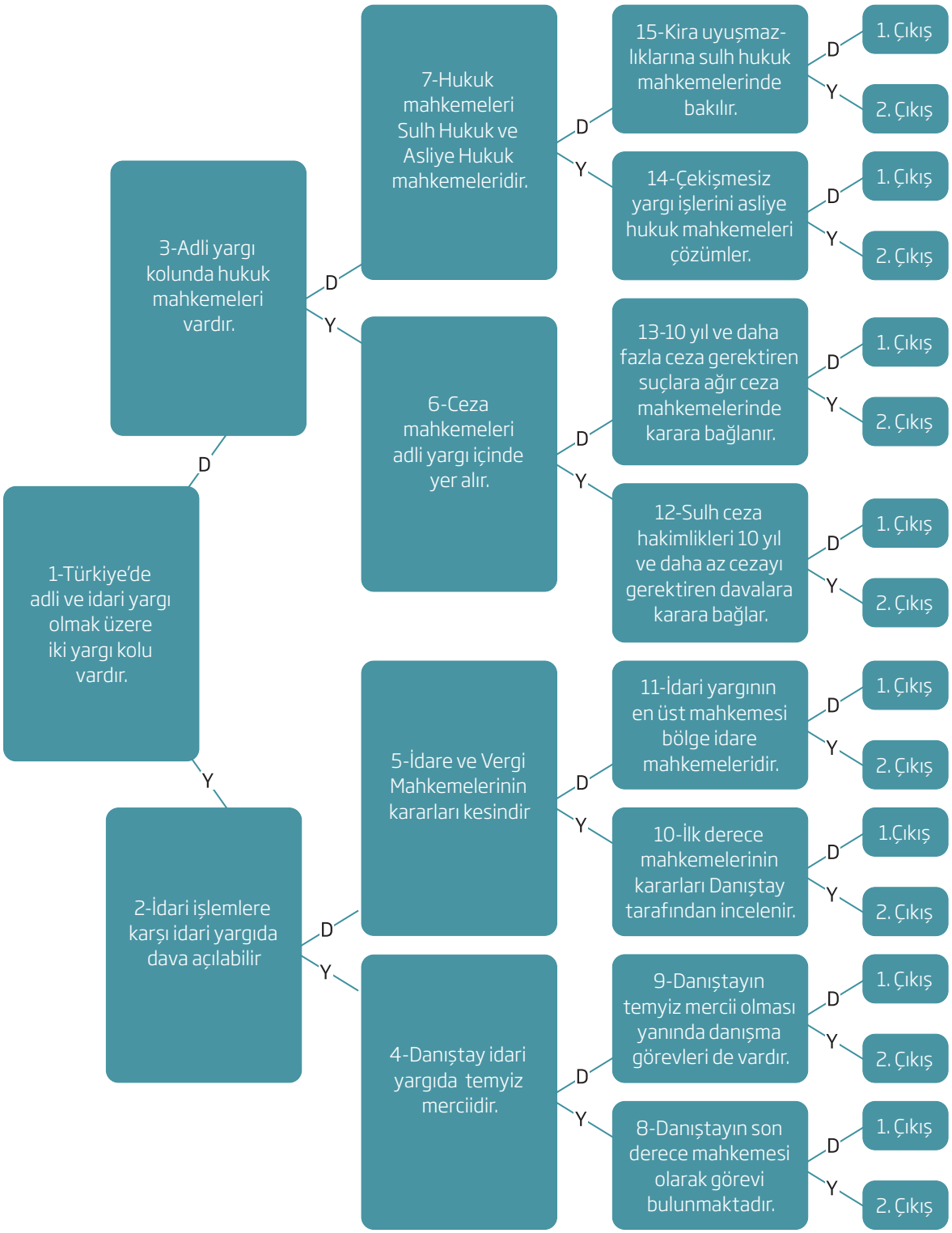
1. Yukarıdaki verilen senaryoya göre bir duruşma tutanağı oluşturunuz. Duruşma tutanağını UYAP Doküman Yönetim Sisteminde belirtilen şablonlara göre oluşturunuz.
2. Hazırladığınız tutanakta, tarafların özel hayatının gizliliğini ihlal edebilecek adres, telefon gibi detayları "....." şeklinde boş bırakınız veya " Çankaya/Ankara " gibi genel ifadeler kullanınız.
3. Duruşmada verilen kararı yazarken (Bu bir ara karar da olabilir.) ''GEREĞİ DÜŞÜNÜLDÜ'' İfadesini mutlaka ekleyiniz.
4. Duruşma tutanağında hâkim ve zabıt katibinin sicil numaralarını yazınız.
5. Belgenin e-imzalı olduğunu mutlaka belirtiniz.

Değerlendirme

- Bu çalışmada ortaya koyacağınız ürünün, yukarıda karekodu verilmiş kontrol listesi ve grup değerlendirme formu ile değerlendirileceğini unutmayınız.
- Tam puan alamadığınız ölçütler için çalışmanızı gözden geçiriniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıda Doğru (D)/Yanlış (Y) önermeleri içeren tanılayıcı dallanmış ağaç verilmiştir. Verilen önermenin doğru olduğunu düşünüyorsanız (D), yanlış olduğunu düşünüyorsanız (Y) seçeneğini işaretlemeniz gerekmektedir. İlk önermeden başlayarak yapacağınız seçimlerle ve oklar yönünde ilerleyerek bir çıkış noktasını belirleyiniz.

B) **Aşağıda Türkiye'de yargı sistemi ile ilgili çeşitli mahkeme, kurum ve kuruluşlar verilmiştir. Kutucuklardaki bilgilere göre verilen sorulara ilgili numaraları yazınız. Aynı kutucuk numarasını birden fazla yerde kullanabilirsiniz.**

İdare Mahkemesi (A)	Uyuşmazlık Mahkemesi (B)	Asliye Ticaret Mahkemesi (C)	Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü (Ç)	Bölge Adliye Mahkemesi (D)	Hâkimler ve Savcılar Kurulu (E)	Avukat Portalı (F)
Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü (G)	PTT (H)	POLNET (I)	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (İ)	MERNİS (J)	Danıştay (K)	Uzaktan Eğitim Portalı (L)
SGK (M)	Vatandaş Portalı (N)	Ceza İşleri Genel Müdürlüğü (O)	Vergi Mahkemesi (Ö)	Özel Kalem Müdürlüğü (P)	Anayasa Mahkemesi (R)	Adli Sicil Bilgi Sistemi (S)
Yargıtay (Ş)	Bölge İdare Mahkemesi (T)	SEÇSİS (U)	Doküman Editörü (Ü)	Sayıştay (V)	Sulh Hukuk Mahkemesi (Y)	İş Mahkemesi (Z)

1. **Adli yargı kolu içinde olan mahkemeler hangileridir?**

2. **İdari yargı kolu içinde olan mahkemeler hangileridir?**

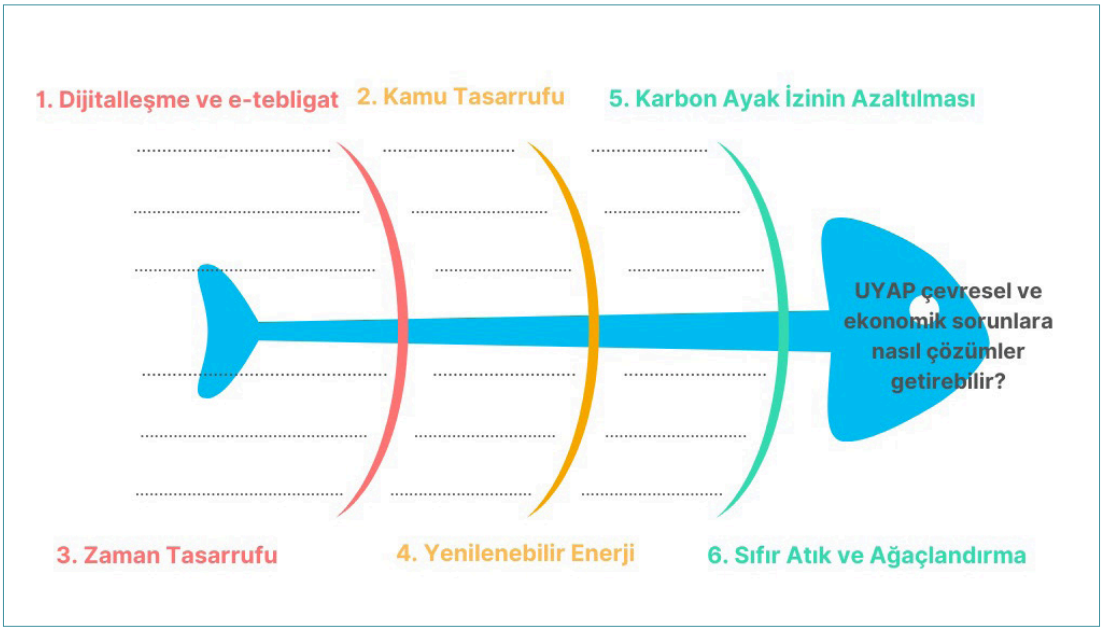
3. **Türkiye'de yer alan yüksek mahkemeler hangileridir?**

4. **Adalet Bakanlığı teşkilat şemasında yer alan birimler hangileridir?**

5. **UYAP'ın entegre olduğu sistemler hangileridir?**

6. **UYAP'ta yer alan portallar hangileridir?**

C) Öğrendiklerinizden yola çıkarak UYAP'ın çevresel ve ekonomik sorunlara nasıl çözümler getirebileceğine ilişkin balık kılçığı diyagramını doldurunuz.

Ç) Aşağıda verilen soruları cevaplayınız.

1. "Yargı fonksiyonu" kavramının en temel tanımı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Yeni kanunlar yapma ve bu kanunları uygulama sürecidir.

B) Sadece suç işleyen kişilerin cezalandırılmasıdır.

C) Devletin sadece kendi çıkarlarını koruma faaliyetidir.

D) Hukuki uyuşmazlıkların bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kesin olarak çözülmesidir.

E) Kanunların anayasaya uygunluğunun denetimidir.

2. Türkiye'de uygulanan "yargı ayrılığı" ilkesinin temel dayanağı nedir?

A) Yargı kararlarının sadece devlet tarafından denetlenmesi

B) Özel hukuk ve kamu hukuku uyuşmazlıklarının farklı yargı kollarında çözülmesi

C) Tüm davaların tek bir mahkeme tarafından görülmesi

D) Farklı türdeki davalarda uzmanlaşmanın sağlanması

E) Davalara bakan hâkimlerin farklı şehirlerde görev yapması

3. **Yargı sisteminde mahkemelerin derecelendirilmesinin (ilk, ara, yüksek derece) temel amacı nedir?**

A) Mahkeme sayısını artırarak istihdam sağlamak

B) Alt mahkeme kararlarının üst mahkemelerce denetlenmesini sağlayarak hataları önlemek

C) Yargı kolları arasında uyum ve iş birliğini artırmak

D) Yargılama sürecinde aleniyeti sağlamak

E) Dava süreçlerini olabildiğince kısaltmak

4. **Adli yargı düzeninde yer alan mahkemeler temel olarak hangi iki başlık altında toplanmıştır?**

A) Vergi Mahkemeleri-İdare Mahkemeleri

B) Anayasa Mahkemesi-Danıştay

C) Asliye Hukuk-Sulh Hukuk

D) Hukuk Mahkemeleri-Ceza Mahkemeleri

E) Asliye Ceza Mahkemeleri-Ağır Ceza Mahkemeleri

5. **Aşağıdakilerden hangisi adli yargı kolunun en üst derece (temyiz) mahkemesidir?**

A) Danıştay

B) Uyuşmazlık Mahkemesi

C) Bölge Adliye Mahkemesi

D) Anayasa Mahkemesi

E) Yargıtay

6. **Kira uyuşmazlığı yaşayan vatandaşın öncelikle hangi yargı koluna başvurması beklenir?**

A) İdari Yargı

B) Ceza Mahkemesi

C) Anayasa Yargısı

D) Adli Yargı (Hukuk Mahkemesi)

E) Sayıştay

NOTLAR

DİLEKÇE YAZIMINDA HUKUK DİLİ

4

4. ÖĞRENME BİRİMİ

KONULAR

4.1. HUKUK DİLİ VE HUKUK DİLİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

4.2. DİLEKÇE YAZIMI

BEKLENTİLER

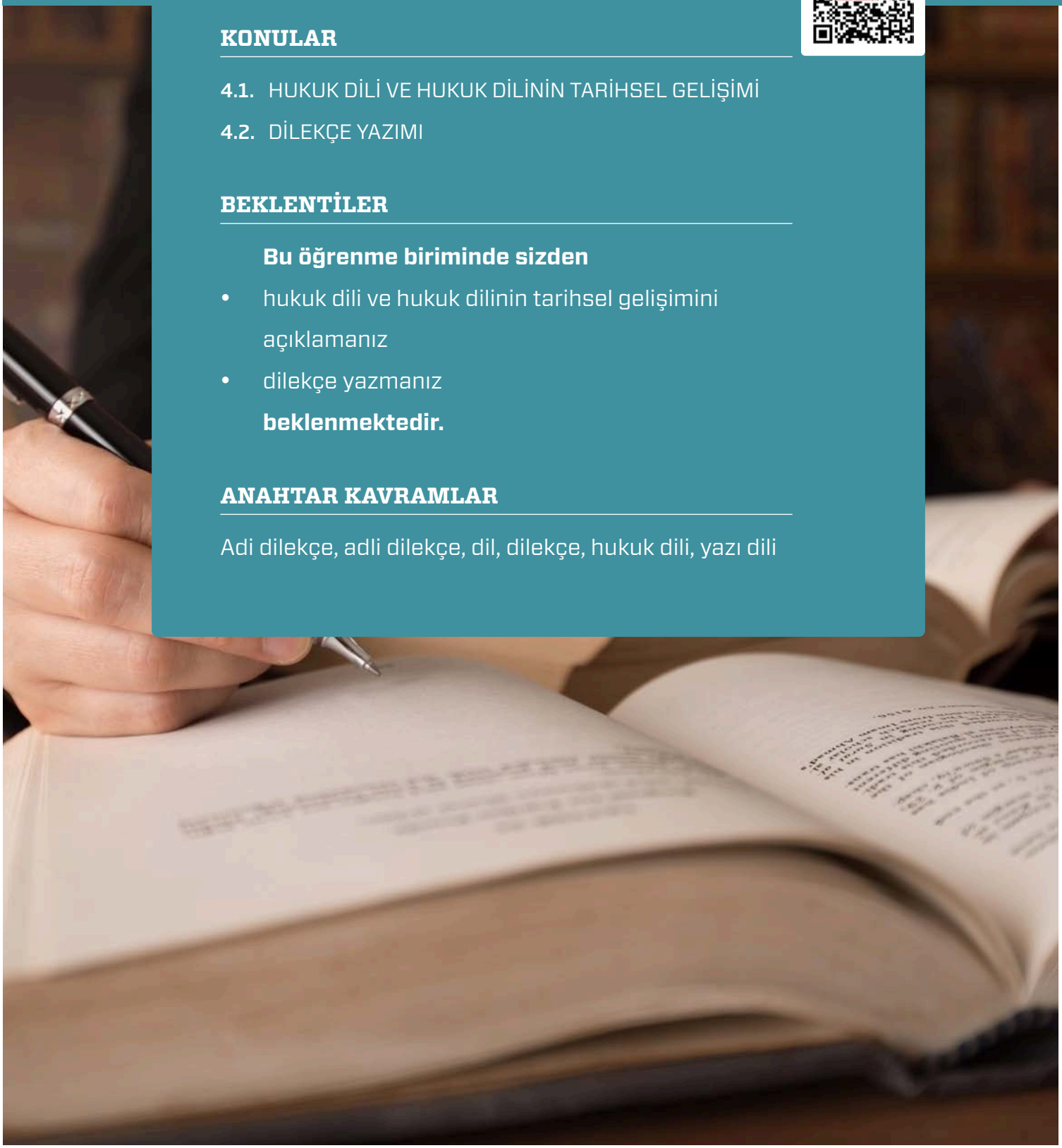
Bu öğrenme biriminde sizden

- hukuk dili ve hukuk dilinin tarihsel gelişimini açıklamanız
- dilekçe yazmanız

beklenmektedir.

ANAHTAR KAVRAMLAR

Adi dilekçe, adli dilekçe, dil, dilekçe, hukuk dili, yazı dili

4.1. HUKUK DİLİ VE HUKUK DİLİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

KONUYA BAŞLARKEN

1. Konuşarak anlatabileceğiniz bir konuyu yazıyla aktarmaya çalıştığınızda ne gibi durumlarla karşılaşırsınız?
2. Günlük dil, hukuki iş ve işlemlerin yerine getirilmesinde yeterli midir? Fikirlerinizi paylaşınız.
3. Gün içinde çevrenizde, izlediğiniz haber bültenlerinde, okuduğunuz gazetelerde kullanılan ifadelerden hangileri hukuk diliyle ilgili olabilir? Bu ifadeleri belirleyerek sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

İnsan, toplum içinde yaşayan sosyal bir varlıktır. İnsanın diğer insanlarla yaşama zorunluluğu iletişimi gerekli kılmış ve bu iletişim dil aracılığıyla sağlanmıştır. Dil, "İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban." olarak tanımlanmaktadır. İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir araç olarak tanımlanan dilin; konuşma dili, yazı dili, bilim dili, edebiyat dili, hukuk dili, resmî dil, ana dil vb. çeşitleri vardır.

Toplumsal düzen içinde insanlar, birbirleriyle anlaşmak ve uyum içinde yaşamak durumundadır. İnsanlar toplumsal düzeni korumak aynı zamanda bunun sürekliliğini sağlamak için birtakım kurallar oluşturmuşlardır. Kuralların dil aracığıyla ifade edilmesi zorunluluğu hukukla dil arasında bağlantıyı ortaya koymaktadır.

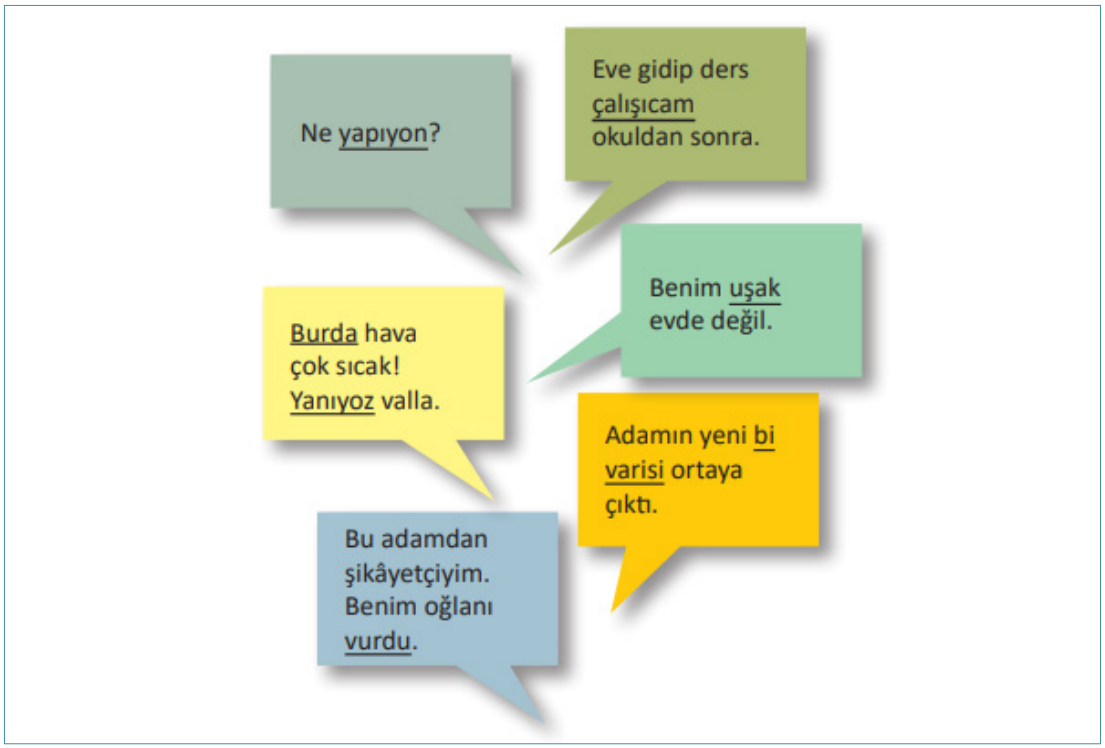
Hukuk, yazılı ya da sözlü kuralların bir araya gelmesi sonucu oluşur. Hukuk kurallarının oluşturulması, hukuki iş ve işlemlerin uygulanması, vatandaşlara aktarılması sürecinde hem konuşma dili hem de yazı dili kullanılmaktadır.

4.1.1. Konuşma Dili

Konuşmak, "Bir dilin kelimeleriyle düşüncesini sözlü olarak anlatmak.", "Belli bir konudan söz etmek.", "Bir konuda karşılıklı söz etmek, sohbet etmek." olarak tanımlanmaktadır. Günlük yaşantıda konuşma önemli bir yer tutar. Eğitim ve iş hayatında, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde konuşma eylemine gereksinim duyulur. Bu eylem gerçekleştirilirken de konuşmaya özgü bir dil kullanılır.

Konuşma dili, "Günlük yaşayışta kullanılan ve yazı dilinden az çok farklarla ayrılmış bulunan dil, günlük konuşma, günlük dil." olarak tanımlanmaktadır. Konuşma dili gün içerisinde arzu, istek ve ihtiyaçları belirtmek; sohbet etmek, alışveriş yapmak vb. amaçlarla kullanılmaktadır. İnsanlar sesli-sözlü olarak anlaşmak istediklerinde konuşma dilini kullanarak bulundukları durumu ifade etmektedirler.

Konuşma dili, bir ülke sınırları içinde bölgeden bölgeye farklılıklar gösterebilir. Diğer bir ifadeyle bir ülkede aynı dile ait farklı ağızlar kullanılabilmektedir. Bunun sonucunda aynı kelime bölgeden bölgeye farklı şekillerde telaffuz edilebildiği gibi bazı kavramlar da farklı kelimelerle ifade edilebilmektedir. Örnek olarak gün içinde çok sık kullanılan "Ne yapıyorsun?" cümlesi farklı bölgelerde "Ne yapıyon?", "Ne yapayisun?", "Nörün?", "Ne edisen?" gibi şekillerde kullanılmaktadır. Bu farklılık zaman zaman insanların birbirilerini doğru bir şekilde anlamalarına engel olabilmektedir (Görsel 4.1).

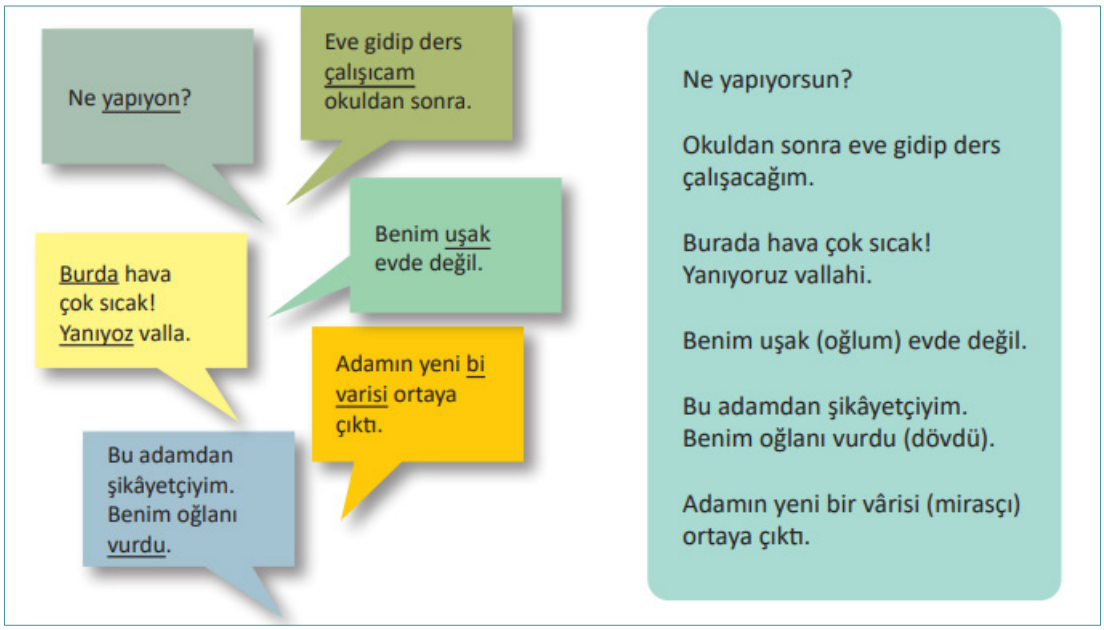

Görsel 4.1: Konuşma dili

İnsanlar günlük yaşamda birbirleriyle konuşurken genellikle dil bilgisi kurallarına uyma kaygısı gütmezler. Bu nedenle konuşma dilinde kurulan cümleler eksik, devrik cümleler olabildiği gibi daha samimi ifadeler içerebilmektedir. Tam anlamıyla yerini tutmasa da, kastedilenin karşı tarafa aktarılabileceği oranda kelimeler birbirlerinin yerine kullanılabilir.

Aynı meslekten olanların veya aynı iş alanında çalışanların kendi aralarında konuştukları dillerden biri olan hukuk dili, konuşulan dilden ayrı ve bağımsız bir dil değildir. Bu nedenle sadece hukuk dili terimlerinin kullanılmasıyla vatandaşların durumlarını anlatmaları mümkün değildir. Hukuk terimleri konuşma diliyle birlikte kullanıldığında anlamlı hâle gelir. Ayrıca hukuki iş ve işlemlerde ilgili taraflardan biri vatandaştır. Yeterli hukuki bilgiye sahip olmayan mağdur, sanık, tanık vb. konumda olan vatandaşlar bulundukları durumu ifade ederken konuşma dilini kullanırlar.

4.1.2. Yazı Dili

Bütün dillerde, ana dile bağlı olarak bir konuşma dili bir de yazı dili vardır. **Yazı** "Düşüncenin belli işaretlerle tespit edilmesi, yazma işi.", **yazı dili** ise "Dilin yazıda kullanılan biçimi." olarak tanımlanmaktadır. İnsanlar duygu, düşünce, istek veya şikâyetlerini yazı aracılığıyla anlatmak istediklerinde yazı dilini kullanır. Yazı dili; bilimsel eserlerde, kitaplarda, resmî iş ve işlemlerde kullanılır. Yazı dilinin temeli konuşma diline dayanmaktadır. Ancak bir ülkede, konuşulan dil içerisinde yer alan ağızlardan biri yazışmalarda esas olarak kabul edilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî yazı dili olarak İstanbul ağzı kabul edilmektedir. Her insan yaşadığı bölgenin konuşma dilini kullanır. Fakat konuşulanlar yazıya geçirilirken söylenildiği şekilde değil ortak dil niteliği taşıyan yazı diline göre yazılır. Daha önce verilen örnek üzerinden ifade edilecek olursa "Ne yapıyorsun?" cümlesi farklı bölgelerde "Ne yapıyon?", "Ne yapayisun?", "Nörün?", "Ne edisen?" gibi farklı şekillerde söylendiği hâlde "Ne yapıyorsun?" şeklinde yazılmaktadır (Görsel 4. 2).

Görsel 4.2: Konuşma ve yazı dili

Yazı dilinin sınırları konuşma dilinin sınırlarından daha geniştir. Konuşma diline oranla bağlayıcılığı daha fazladır. Yazıda kullanılan dil daha rasyonel ve daha az duygusal olduğundan yazı dili objektif bir niteliğe sahiptir. Bu açıdan yazı dili konuşma diline göre daha resmî ifadeler barındırır. Hukuk ve hukuk dili açısından yazı dili kanun metinlerini taşıyıcı ve koruyucu bir niteliğe sahiptir. Ayrıca şikâyet talepleri, şüpheli veya sanık ifadeleri, mahkeme kararları, icra takip talepleri vb. hukuki iş ve işlemler kayıt altına alınırken yazı dili kullanılmaktadır (Tablo 4.1).

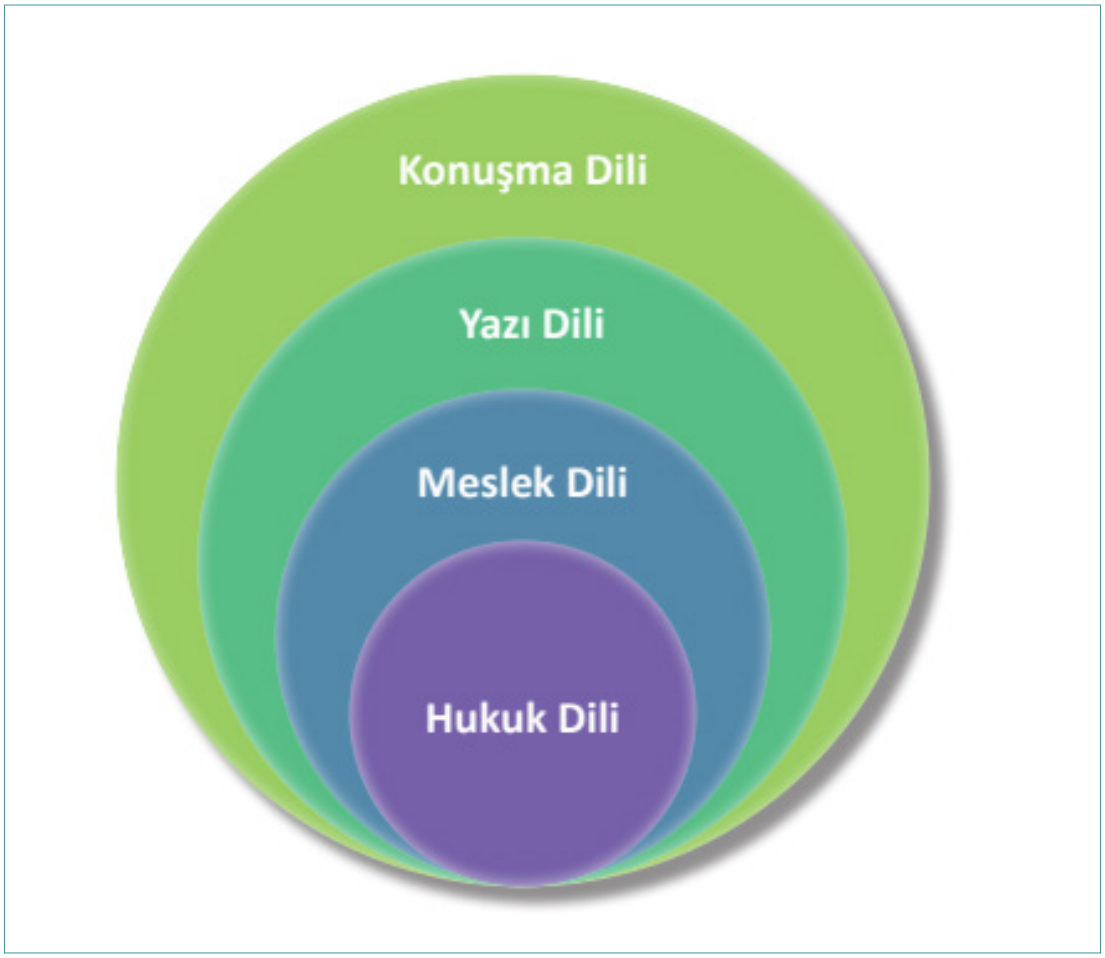
Tablo 4.1: Konuşma Dili ve Yazı Dili Karşılaştırması

KONUŞMA DİLİ	YAZI DİLİ
• **Doğallık:** Günlük yaşamda kendiliğinden gelişir, doğaldır. • **Değişkenlik:** Bölgeden bölgeye farklılık gösteren ağız ve şiveler içerir. • **Süreklilik:** Söz söylenir ve biter, kalıcı değildir. • **Yardımcı Unsurlar:** Anlamı güçlendirmek için jest, mimik ve tonlamalardan yararlanılır. • **Cümle Yapısı:** Devrik cümlelere, eksiltili ifadelere ve kelime tekrarlarına çok sık rastlanır. • **Sözcük Seçimi:** Kelime hazinesi daha dardır, günlük ve basit sözcükler tercih edilir.	• **Kurallılık:** Dil bilgisi kurallarına sıkı sıkıya bağlıdır, planlıdır. • **Standartlık:** Bir ülkenin ortak dilidir; bölgelere göre değişmez (İstanbul ağzı esastır). • **Kalıcılık:** Metne döküldüğü için zamanla kaybolmaz, geleceğe aktarılır. • **Noktalama:** Anlamı ifade etmek için yalnızca kelimeler ve noktalama işaretleri kullanılır. • **Cümle Yapısı:** Tam ve kurallı cümleler esastır; anlatım bozukluklarından kaçınılır. • **Sözcük Seçimi:** Kelime dünyası geniştir; terimlere ve edebi sanatlara yer verilebilir.

4.1.3. Hukuk Dili

Mesleki bir alana özgü ifade, terim ve deyimleri içinde barındıran dil, meslek dili olarak ifade edilebilir. Mesleki bir alan olarak hukuk da geçmişten bugüne uzanan süreçte hukuk uygulamalarına ilişkin kavram ve terimleri oluşturmuş ve hukuk dilini ortaya çıkarmıştır. İnsanlar toplum içinde düzenli ve güvenli bir şekilde yaşamak için hukuk kurallarına ihtiyaç duyarlar. Dil, hukuk kurallarının geleceğe taşınmasında, vatandaşlara aktarılmasında ve somut olaylara uygulanmasında kullanılan en önemli araçtır. Yazılı hukuka geçişle yani kuralların yazıyla ifade edilmeye başlanmasıyla hukuk ve dil arasındaki bağ daha da güçlenmiştir. Hukuk kurallarını oluşturan mevzuat hükümlerinde, haklarını arayan vatandaşların

dilekçelerinde, mahkeme kararlarının verilip bildirilmesi gibi bütün hukuki iş ve işlemlerde dil temel araçtır. Ancak hukukun uygulanması için de ayrı bir dilin varlığından, yani hukuk dilinden söz etmek gerekir. "Hukuk dili" yasa dilini de içeren fakat ondan farklı olarak hukuk uygulaması ve öğretisinde kullanılan dili de kapsayan geniş bir anlama sahiptir (Görsel 4.3).

Görsel 4.3: Dillerin birbiriyle ilişkisi

Hukuk dili, vatandaşlar tarafından kolaylıkla anlaşılabilir bir dil değildir. Bunun nedeni her bilim dalı ve mesleki alanda olduğu gibi hukukun da kendisine ait terminolojiye sahip olmasıdır. Bu terminoloji öncelikle mevzuatta kullanılan kavram, deyim ve terimlerden oluşmaktadır. Yargı organları, hukuk uygulayıcıları ve hukuk bilimcileri de hukuk dilinin oluşumunda etkilidirler. Hukuk dilinin kolay anlaşılamamasının bir başka nedeni olarak söz varlığı dikkate alındığında bugünkü hukuk dilinde, birçok Arapça ve Farsça kökenli kelimenin varlığını sürdürmesi gösterilebilir.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Aşağıdaki cümleleri anlam bakımından inceleyiniz. Aynı durumu ifade eden biri günlük konuşma, diğeri ise hukuki terimler içeren cümle çiftlerini belirleyerek tabloyu doldurunuz. Verdiğiniz cevapları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

- Birader, bu evi bana satmaya söz vermiştin, şimdi cayamazsın.
- Davalının kasten ika ettiği haksız fiil neticesinde oluşan maddi zararın tazmini talep edilmektedir.
- Dükkânı kiralarken konuştuk, her ayın başında parayı elden vereceğim.
- Hadi oradan! Sen benim malıma bilerek zarar verdin, parasını ödeyeceksin.
- Kira akdinin 4. maddesi gereğince aylık kira bedelinin her ayın ilk beş iş günü içerisinde nakden ifası kararlaştırılmıştır.
- Tanık beyanında, olay mahallinde mezkûr saatte herhangi bir şahsın bulunmadığına dair ifade verilmiştir.
- Taraflar arasında akdedilen taşınmaz satış vaadi sözleşmesi uyarınca borçlu edimini yerine getirmekle yükümlüdür.
- Ya valla ne yalan söyleyeyim, o gün orada kimseyi görmedim ben.

GÜNLÜK DİL	HUKUK DİLİ
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Hukuk dilindeki kavram ve ifadeler günlük dilde kullanılan kavram ve ifadelerden bazen daha dar bazen de daha geniş anlamlara sahiptir. Bu nedenle günlük dil, hukuki iş ve işlemlerin yerine getirilmesinde yeterli olmamaktadır. Örneğin günlük dilde kullanılan kişi kavramı sadece insanları ifade eder. Oysa hukuk dilinde kişi kavramı, gerçek kişi ve tüzel kişi olarak ikiye ayrılır ve sadece insanları değil hak ve borç altına girebilen kurum ve kuruluşları da kapsayacak şekilde daha geniş bir anlama sahiptir (Tablo 4.2).

Tablo 4.2: Bazı Kavramların Günlük Dilde ve Hukuk Dilinde Kullanımı

Kavram	Günlük Dilde Kullanım	Hukuk Dilinde Kullanım
Yokluk	Yok olma, bulunmama durumu.	Bir hukuki işlemin meydana gelebilmesi için gerekli kurucu unsurlardan bir veya birkaçının eksik olması.
Ayıp	Toplumun ahlak kurallarına aykırı olan, utanılacak durum veya davranış.	Sözleşme konusunun, satıcının veya kiralayanın bildirdiği nitelikleri taşımaması ya da bu şeyin değerini veya sözleşme gereği ondan beklenen yararları azaltan ya da ortadan kaldıran nitelikte olması.
Boşluk	Boş olan yer.	Bir hukuki sorun hakkında kanunda, örf ve âdet hukukunda ve diğer herhangi bir hukuk kaynağında kural yok ise bu durum "hukukta boşluk" anlamına gelir.
Kıyas	Bir tutma, denk sayma; karşılaştırma.	Belli bir hukuki ilişki veya durum için konulmuş olan kanun hükmünün, hakkında kural bulunmayan ancak benzer olan başka bir hukuki ilişki veya duruma uygulanması anlamına gelir.

Hukuki işlemlerin tam ve doğru yapılabilmesi için kullanılan kavramların karışıklığa sebebiyet vermeyecek şekilde net olması gerekir. Örneğin aralarında uyuşmazlık olan taraflar durumlarını izah ederken "Komşum A, bana defalarca hakaret etti! Komşumdan davacıyım.", "Bu hırsızdan şikâyetçiyim! Telefonumu çaldı." gibi gündelik ifadeler kullanırlar. Olaylarda şikâyet edilen kişilerin "komşu A" ya da "hırsız" olarak belirtilmesi ve hukuki kayıtlara bu şekilde geçmesi yargılamanın tarafsızlığını tehlikeye düşürebilir. Aynı olaylar hukuk dilinde ifade edilirken şikâyet eden kişi müşteki, şikâyet edilen kişi şüpheli sıfatıyla kayıtlara geçer. Böylece hem kişilerin bulundukları durum net bir şekilde ifade edilmiş hem de yargılamanın tarafsızlığı sağlanmış olur.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Hukuk dilimizin söz varlığı üzerine yazılan "Yargılamanın Dili" adlı makalede yazar bir anısını şu şekilde paylaşmaktadır:

"Ankara'da yargıç adayı bulunduğum sırada, konumuzla bağlantısı olduğunu umduğum için aktaracağım, şu olayı dinlemiştim: Cumhuriyet savcılığı başlangıç soruşturması sırasında polis karakoluna yazdığı bir yazı ile yakınıcının (şikâyetçi, müşteki) oturduğu yerden getirtilmesini ister. Yazıya yanıt şudur: Bütün araştırmalara rağmen mahallemizde "müşteki" isminde birisine tesadüf edilememiştir." (Akbaş, 1977, 24)

"Yargılamanın Dili" adlı makaleden hareketle aşağıda yer alan soruları yanıtlayınız. Verdiğiniz cevapları sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Metindeki olayda polisin "müşteki" isminde birini mahallede köşe bucak aramasına rağmen bulamamasının temel nedeni nedir? Sizce polis bu teknik terimi ne ile karıştırmıştır?

2. Hukuk dilinde "şikâyetçi komşu" veya "hırsız" gibi duygusal ve genel ifadeler yerine "müşteki" ve "şüpheli" gibi mesleki terimlerin kullanılmasının, yargılamanın tarafsızlığı açısından önemi nedir?

Hukuk Dilinde Kullanılan Bazı Kavramlar

Hukuk dili sadece kanunların yapılmasında veya bu kanunların uygulamasında kullanılmaz. Hukuk, insanın doğumundan ölümüne kadar hayatın her alanını düzenler. Bu açıdan her vatandaş hukuki kavram, terim ve belgeleri günlük hayatta farkında olmasa bile kullanır.

Hukukta ve hukuk dilinde yer alan bazı kavram ve belgeler aşağıda verilmiştir.

Şüpheli: Soruşturma evresinde, suç şüphesi altında bulunan kişidir.

Sanık: Kovuşturmanın başlamasından itibaren hükmün kesinleşmesine kadar suç şüphesi altında bulunan kişidir.

Müdafi: Şüpheli veya sanığın ceza muhakemesinde savunmasını yapan avukatı tanımlar.

Vekil: Katılan, suçtan zarar gören veya malen sorumlu kişiyi ceza muhakemesinde temsil eden avukata denir.

Soruşturma: Kanuna göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evredir.

Kovuşturma: İddianamenin kabulüyle başlayıp hükmün kesinleşmesine kadar geçen evredir.

İfade Alma: Şüphelinin kolluk görevlileri veya Cumhuriyet savcısı tarafından soruşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesidir.

Sorgu: Şüpheli veya sanığın hâkim veya mahkeme tarafından soruşturma veya kovuşturma konusu suçla ilgili olarak dinlenmesidir.

Bilirkişi: Çözümü uzmanlığı, özel, teknik bilgiyi gerektiren hâllerde oy ve görüşünü sözlü veya yazılı olarak vermesi için başvurulan gerçek ya da özel hukuk tüzel kişisini ifade eder.

Vekâletname: Vekillik belgesi, bir kimseye verilen temsil yetkisini ve bunun kapsamını belirten yazılı temsil belgesidir.

Tahkikat: Bir sorunu açıklığa kavuşturmak amacıyla bir idari veya adli makamın yönettiği, ilgililerden ve tanıklardan bilgi toplama, konuyu inceleme işi, soruşturmadır.

Şahit (Tanık): Yargılamada bir olay hakkında görgüsüne veya bilgisine başvurulan; bir olayın olduğunu gören; olay veya işlem sırasında hazır bulunan kişidir.

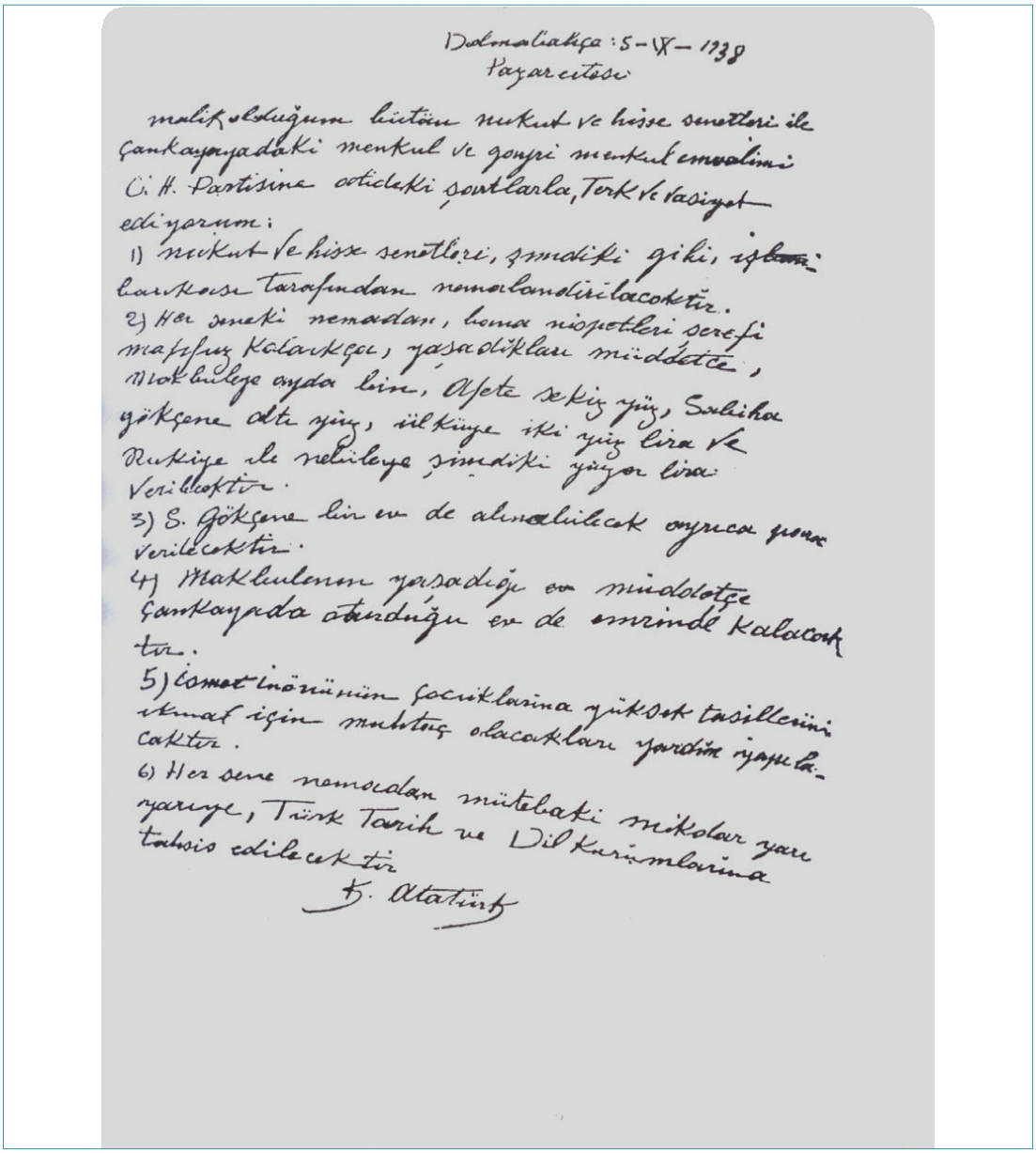
Taahhütname: Kendi nam ve hesabına, bir gerçek kişiye veya tüzel kişiye karşı, sözleşmeli ya da sözleşmesiz bir işin yapılmasına, bir şeyin teslimine ilişkin yüklenim belgesidir.

Beyanname: Bir makama (yere), kamuoyuna yapılan açıklama belgesi; bildiri; açıklayıcı belgedir.

İhbarname: Yazı ile yapılan ihbar (bildirme); ikmalen ve resen tarh edilen vergilerin ilgilisine bildirilmesini sağlayan ve üzerinde yasal olarak bazı bilgilerin yer aldığı belgedir.

İhtarname: Hatırlatma belgesi; bir kimseye bir hususu yerine getirmesi için veya getirmemesi için yapılan yazılı hatırlatmadır.

Vasiyetname: Vasiyet tasarruflarını içeren ve yasada gösterilen biçimlere uyularak vasiyet eden tarafından ölünceye kadar dönülebilen irade beyanıdır (Görsel 4. 4).

Dolmabahçe : 5 - IX - 1938
Vazarcüsü

malik olduğum bütün menkul ve hisse senetleri ile Çankayadaki menkul ve gayri menkul emvalimi C. H. Partisine aşağıdaki şartlarla, Terk ve vasiyet ediyorum:

1) menkul ve hisse senetleri, şimdiki gibi, işbaşı kurucusu tarafından nemalandırılacaktır.

2) Her senede nemadan, benim nüfuzları sayesinde mahfuz kalarak, yaşadıkları müddetçe, Makbule'ye aylığa bin, Afete sekiz yüz, Sabiha Gökçene altı yüz, ülkümüze iki yüz lira ve Rukiye ile nebilere şimdiki yüzer lira verilecektir.

3) S. Gökçene bir ev de alınabilecek ayrıca para verilecektir.

4) Makbulenin yaşadığı ev müddetçe Çankayada oturduğu ev de emrinde kalacaktır.

5) İsmet İnönünün çocuklarına yüksek tahsillerini ikmal için muhtaç olacakları yardım yapılacaktır.

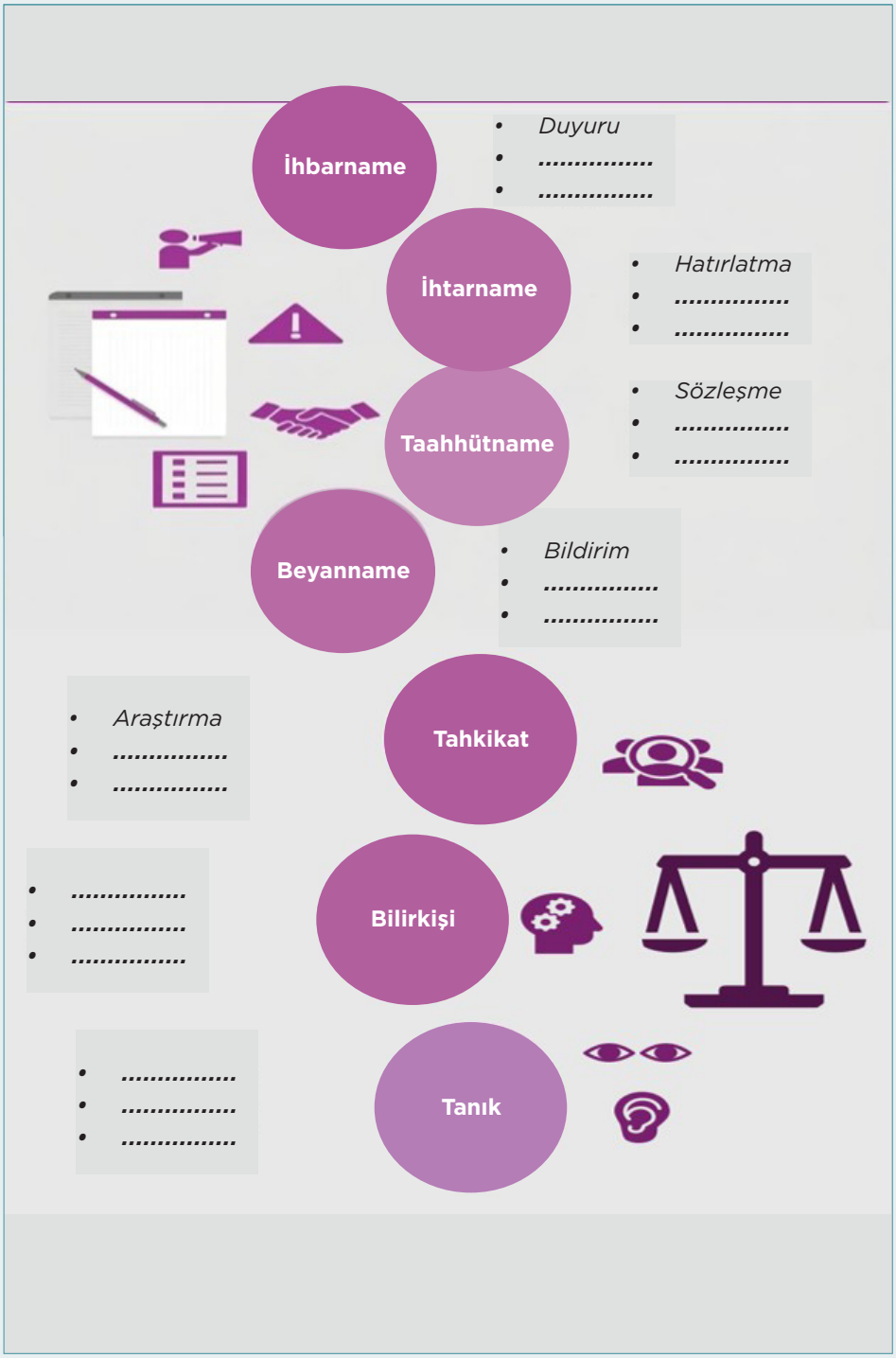
6) Her sene nemadan mütebaki miktarın yarısı Türk Tarih ve Dil Kurumlarına tahsis edilecektir.

K. Atatürk

Görsel 4.4: Atatürk'ün vasiyetnamesi

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Aşağıda yer alan dairelerin içinde günlük hayata ve hukukta karşılaşabileceğiniz bazı temel terimler verilmiştir. Bu kavramların sizde uyandırdığı farklı kelime ve çağrışımları, yanlarındaki görsel ipuçlarından (ikonlardan) da yararlanarak örneklerdeki gibi boş bırakılan yerlere yazınız.

4.1.2. Hukuk Dilinin Tarihsel Gelişimi

Türklerin Türkistan'da (Orta Asya) başlayan toplumsal hayatıyla birlikte bir hukuk düzeni de oluşmaya başlamıştır. Türkistan Türk devletlerinin hukuk düzeni, göçebe yaşamın etkisi sonucu yazılı olmayan ve töre olarak adlandırılan kurallardan oluşmaktaydı. Töre, Türklerde sadece sosyal hayatı düzenleyen bir kurallar bütünü değil aynı zamanda sözlü normlar bütünüdür. Töre, her şeyin üstünde olup Türklerin bütün fertleriyle uymak zorunda oldukları hukuk kurallarıdır. Törenin oluşumu üç şekilde gerçekleşmiştir. Bunlar; devletin başında olan kağanın koyduğu kurallar, kurultaylarda alınan kararlar ve Yosun hukuku da denilen yavaş yavaş ortaya çıkan gelenek görenek kurallarıdır. Yosun hukuku kağan tarafından kabul edilmek şartıyla ve kabul edildiği oranda Türk töresinin bir parçası hâline gelmiştir. Eski Türklerde şahıs, aile ve miras hukukunun oluşmasında törenin etkisi bulunmaktadır. Örnek olarak eski Türklerde söz kesiminin tamamlanmasından sonraki aşama nişan yapmadır ve nişan, evlenme için bir evlenme vaadi ve aynı zamanda ön sözleşme niteliğindedir. Bu gelenek bugüne kadar taşınmış ve Türk Medeni Kanunu'nun 118. maddesinde "Nişanlanma, evlenme vaadiyle olur." şeklinde ifade edilmiştir.

Eski Türklerin aile yapısında erkek ve kızların evlenirken baba malından kendilerine düşen payları almaları, mal paylaşımı gibi bir sorunun yaşanmadığını göstermektedir. Evin en küçük erkek kardeşe bırakılması da onun baba mirasından olan payıdır. Miras payına eski Türklerde "Ülüş" denirdi. Ülüş, bugünkü miras hukukunda yer alan tereke kavramına benzetilebilir. Hunlar ile tarihî dönemi başlayan, Göktürkler ve Uygurlarla devam eden eski Türk devletlerinin hukuk sisteminin birbirini izlediği ve benzer olduğu düşünülmektedir. Göktürklerde de Hunlarda olduğu gibi güçlü bir kağan etrafında teşkilatlanmış devletin gereği olarak hukukun var olduğu söylenebilir. Orhun Kitabeleri'nden anlaşıldığına göre gücünün kaynağını Tanrı'dan alan kağan, devlet içerisinde yasa koyucu durumundadır. Orhun Yazıtları Türklerin devlet teşkilatı ve hayatı hakkında bilgiler vermekte, bazı hukuki kavram ve terimleri de içermektedir.

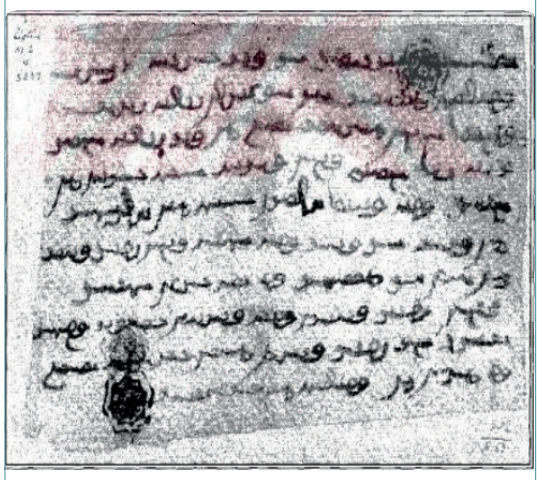
Okuma Parçası

Kültigin Anıtından:
Ey Türk, Oğuz Beyleri! İşitin!
Yukarıda mavi gök çökmezse,
Aşağıda yağız toprak delinmezse,
Senin dilini,
Senin töreni,
Kim bozabilir?

Orhun Kitabeleri

4.1.2.1. Uygur Hukuk Belgeleri

Uygurlar kendilerinden önceki Türk devletlerinden farklı olarak yerleşik bir hayat benimsemişlerdir. Yerleşik hayata geçişle birlikte yönetim, hukuk, ticaret, yazı, dil ve sanat gibi birçok alanda büyük değişimler geçirmişlerdir. Uygurlar 9-14. yüzyıllar arasında ciddi bir kültür üretmişler ve işlek bir hukuk dili geliştirmişlerdir. Uygurlar, Hun ve Göktürk hukuk sistemlerinden ayrı özel bir hukuk sistemi geliştirmiş ve hukuku yazılı hâle getirmişlerdir (Görsel 4.5).

TERCÜMESİ

1. Sığır yıl(ının) ikinci ay(ının) bir(inci) gününde bana
2. Büdüs Tutun'a Napçik'de keçe lazım
3. olup Arslan Sungur Oğul'dan bir keçe(yi) altı
4. beze aldım. Beraber varmış (olduğum) kervan(ın) dönüş(ün)de
5. altı bez verip göndereceğim. Kervandan gönderme-
6. sem birer ay birer faiz ile doğru veri-
7. rim. Kaç ay tutsa bu şekilde faizi
8. ile doğru veririm. Bez(i) verinceye kadar ölse(m)
9. evdekiler doğru versin. Tanık: Yigedmiş Ogul.
10. Bu damga ben Büdüs Tutun'undur.

Görsel 4.5: Uygur hukuk belgesi (satış sözleşmesi) ve tercümesi

Eski Türk hukuk düzeniyle ilgili bilgi edinebilen en önemli kaynaklardan biri Turfan Uygurlarına ait hukuk belgeleridir. Bu belgeler 13 ile 14. yüzyıllar arasını kapsayan bir döneme aittir. Uygur hukuk belgeleri kişilerin birbirleriyle ve devletle yaptıkları anlaşmalar niteliğindedir. Uygur hukuk belgeleri satış, değiştirme-mübadele, kiralama, ödünç alma, evlat edinme, rehin verme, azat etme, vasiyetler ve karışık belgeler olmak üzere çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır.

Uygur hukuk belgelerindeki ceza uygulamaları, devletin koyduğu yasalara ve töreye dayanmıştır. Cezalar kişisel menfaatlerin zarara uğraması durumunda, maddi zararın faiziyle tazmini ya da devlete ödenen özel tazminatlar şeklinde uygulanmıştır. Ölüm ve dayak gibi daha ağır cezalar, devlete karşı işlenen suçlarda uygulanmıştır (Görsel 4.6)

TERCÜMESİ

1. Tavuk yıl(ının) ikinci ay(ının) on sekizinde
2. bana İlçi'ye ekmeye arazi gerek
3. olduğu için Kayımtu'nun Yol Togan'daki yarım
4. ekin yerini kiraya tuttum. Bu yere
5. ne kadar tohum ekilirse ikimiz eşit olarak
6. hasat edeceğiz. Olmuş mahsulü eşit
7. olarak paylaşa
8. cağız. Bu yere vergi gelirse ikimiz
9. eşit olarak vereceğiz. Bu söze Tanık: Kaya
10. Bakşı. Tanık: Çisim. Bu nişan ben İlçi'-
11. nindir. Ben Mısır Şila söyleyip yazdım.

Görsel 4.6: Uygur hukuk belgesi (kira sözleşmesi) ve tercümesi

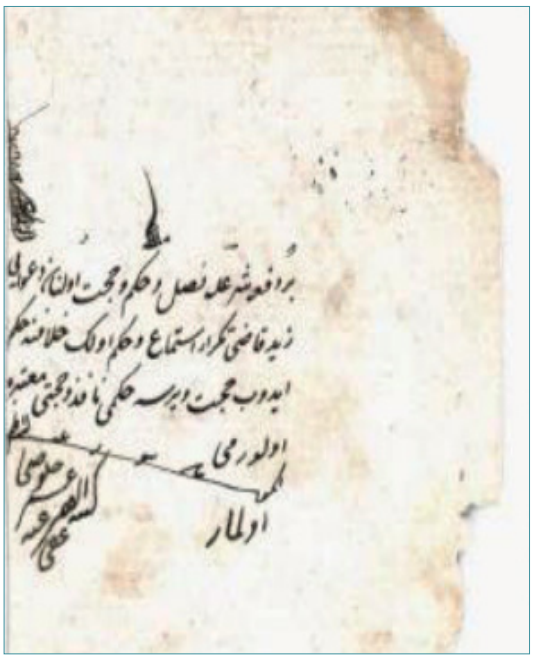
Uygur döneminde belgelerde kullanılan hukuk terimlerinden bazıları şunlardır: "Yang" (örf), "tutuq (tutuk)" (rehin), "tüş" (faiz), "qıyın, qın (kıyın, kın)" (ceza), "tanuq (tanuk)" (şahit), "bitig" (vesika, vasiyetname), "yarqan (yargan)" (zabıta), "yargu" (hüküm), "yosun, yosın" (kaide, usul-i nizam), "ed" (mal, mülk), "yarlıq (yarlık)" (emir), "tar" (ücret), "çam çarım" (dava, itiraz), "ülüş" (hisse), "alış" (alış vergisi), "yullug birim" (mahsul vergisi), "qalan (kalan)" (arazi vergisi) ve "qobçır (kobçır)" (hayvan vergisi).

4.1.2.2. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Hukuk Dili ve Belgeleri

İslamiyet'in kabulünden sonra Türk devletlerinin yönetim anlayışı ve kültürel yapısı İslam'a göre şekillenmiştir. Selçuklu ve Osmanlı Devletleri'nde medreselerde eğitim alan kişiler devletin yüksek ve orta kademelerinde önemli görevlere getirilmiş ve bu durum hukuk dilini biçimlendirmede etkili olmuştur. Medreselerde eğitim dilinin Arapça olması, fıkıh kitaplarının Arapça yazılıp öğretilmesi bunların ancak medrese eğitimi gören kimseler tarafından anlaşılıp ve anlatılmasına neden olmuştur. Bunun doğal sonucu olarak Cumhuriyet öncesi dönemde hukuk dili, söz varlığı anlamında çok büyük oranda Arapça ve Farsça unsur içermiştir.

Osmanlı Devleti'nde hukuk, şeri hukuk ve örfi hukuktan oluşmaktaydı. Klasik fıkıh kitapları içinde yer alan ve geçmiş dönemde devlet müdahalesinden bağımsız olarak oluşan hukuka **şeri hukuk**; padişahların emir ve fermanlarıyla oluşan hukuka da **örfi hukuk** adı verilmiştir. Tanzimat öncesi dönemde şeri hukuk alanında resmî olmasa da fiilen hukuki mevzuat, fıkıh kitapları ile fetva mecmualarıdır. Osmanlı'da kadılar yargılamada yöneticilerin emir ve fermanlarından oluşan kanunnameleri, fetva mecmuları ve fıkıh kitaplarını kaynak olarak esas almışlar ve hükümlerini bunlara dayandırmışlardır. Osmanlı hukukuna kaynaklık eden bu hukuki belgeleri kısaca açıklamak yerinde olacaktır.

Fetva: İslam hukuku ile ilgili bir sorunun dinî hukuk kurallarına göre çözümünü açıklayan, şeyhülislam veya müftü tarafından verilebilen belgelerdir. Fetvaların çeşitli amaçlar için bir araya toplanmasıyla meydana gelen eserlere ise fetva mecmuaları denir. Fetvalar çoğu zaman Türkçe yazılmıştır ancak kaynakları gösterildiği zaman Arapça kullanılmıştır (Görsel 4.7).

Görsel 4.7: Fetva örneği

Fıkıh: İslam hukukunda din ve dünya işleri ile ilgili ana kaynaklardan yararlanarak konulmuş olan kuralların bütünüdür. Türkçe hukuk dilinin oluşmasında Arapçadan çevrilen fıkıh eserlerinin de önemli bir rolü vardır. Halk için yazılan az sayıda bazı fıkıh kitapları yine Türkçedir.

Ferman: Osmanlı Devleti'nde padişahın verdiği, uyulması gerekli hükümleri taşıyan yazılı buyruklardır. Padişah fermanları ve devlet adamlarının buyrukları da hukuk dilini geliştiren unsurlar arasındadır. Osmanlı Devleti döneminde tecrübe edilen kanunname geleneği de dilin hukuki kavramları ifade etmede imkânlarını genişleten bir kurum olmuştur (Görsel 4.8).

Doğu dillerinin etkisinde kalan hukuk dilinde Tanzimat ile birlikte Batı dillerinin etkisi kendini göstermeye başlamıştır. Batı'dan gelen milliyet, milliyetçilik, kamuoyu (effiâr-ı umumiye), hürriyet, kanuni, eşitlik (musavat) gibi yeni kavramlar hukuk diline girmiştir.

Batılı anlamda Türk toplumunun çıkardığı ilk anayasa 1876 tarihli Kanunuesasi, dil bakımından Arapça ve Farsçanın baskısı ve etkisi altındadır. Bu dönemde Batı'nın etkisiyle yerli kanunların yanında yabancı hukuk çevrelerinden alınan kanunlar (resepsiyon) Osmanlı hukukunda yer edinmiştir. Batı'dan alınan kanunlar, Arapça kökenli ortak hukuk dilinin terimleriyle Türkçeye tercüme edilmiştir. En geniş kapsamlı kanunlaştırma olan Mecelle, Arapça kökenli terimler kullanılarak Türkçe yazılmıştır. Mecelle'de kullanılan ve bugün de varlığını sürdüren bazı hukuki terimler şunlardır: akit, beyan, ehliyet, feragat, gaip, gasp, hapis, ıslah, ihbar, ihtar, ipotek, kayyum, miras, menfaat, nafaka, rehin, ret, tahsil, takip, tasarruf, tasfiye, tazminat, tebliğ, tereke, tescil, vakıf, vasi, vasiyet, vasiyetname, velayet, veli ve zilyetlik.

Görsel 4.8:
Fatih Sultan
Mehmet'in fermanı

4.1.4.3. Cumhuriyet Dönemi Hukuk Dili ve Belgeleri

Cumhuriyet Dönemi'ndeki dil devrimi kapsamında yürütülen Türkçeleştirme çabaları diğer bilim dallarında olduğu gibi Türkçenin hukuk dili olarak yerleşmesinde, gelişmesinde, büyük rol oynamıştır. Bu dönemde devlet Türk Dil Kurumu ile birlikte, hukuk dilindeki özleşmenin doğrudan yürütücüsü olmuştur. TBMM öncülüğünde hukuk terimi üretme faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Kanunların vatandaşlarca anlaşılması ihtiyacı ve zorunluluğu dili millîleştirme çabasının önemli hedeflerinden biridir. Fakat Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu hedefe bir türlü ulaşılamamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluş yıllarında, Osmanlı'nın dil mirasını doğal olarak benimsemek durumunda kalmış bu nedenle hukuk devrimini gerçekleştiren yasalar, çoğu Osmanlıca sözcük ve terimlerle yazılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında çıkarılan yasalar o dönemde kullanılan dile göre yazıldığı için günümüz Türkçesinden farklıdır. Bunun nedeni o dönemde kanunları hazırlayıp kabul eden komisyon ve meclis üyelerinin Arapça ve Farsça dillerine hâkim kişiler olmalarıdır. Cumhuriyet'in ilanından sonra Atatürk ilke ve inkılaplarıyla hızlı bir modernleşme çağına giren Türk toplumu hukuk alanında da Tanzimat döneminde yaşanan "resepsiyon" sürecini bir kez daha yaşamıştır. 1926'da İsviçre'den alınan Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu, 1927 tarihli Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve 1956 tarihli Ticaret Kanunu da yine Mecelle'nin kavram ve terimleriyle yazılmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yabancı kelimelere karşılık bulma çabaları hukuk alanında kendini göstermiştir. Bunlara örnek olarak müddeiumumi karşılığı savcı; talimatname karşılığı yönetmelik; intihap karşılığı seçim; vekâlet karşılığı bakanlık, Şurayı Devlet karşılığı Danıştay; mahkemei temyiz karşılığı Yargıtay; divanı muhasebat karşılığı Sayıştay; Reisicumhur karşılığı Cumhurbaşkanı gibi kavramlar sayılabilir.

Türkçenin sadeleştirilmesi çabaları hukuk alanında ilk meyvesini 1945 yılında vermiş ve 1924 tarihli anayasa Teşkilât-ı Esasîye Kanunu sadeleştirilmiştir. 1950'li yıllar boyunca Arapça ve Farsça ağırlıklı çıkarılan yasalar 1960'ların ilk yarısında Anayasa ile birlikte birçok yasal düzenleme öz Türkçe söz varlığına yönelen sade bir dil anlayışı temelinde kabul edilmiştir. Yine 1982 Anayasası'nın dili de "yaşayan dil" tezi çerçevesinde biçimlenmiş ve bugünkü hukuk dilini oluşturmuştur.

2000'li yıllara gelindiğinde; Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu, Türk Borçlar Kanunu, Türk Ticaret Kanunu, Hukuk Muhakemeleri Kanunu gibi temel kanunların bütünüyle değişerek günümüz anlaşılır Türkçesine uygun şekilde yeniden kaleme alınıp bu şekilde kanunlaşmasıyla birlikte kanunların dili daha anlaşılır hâle getirilmiştir.

Okuma Parçası

"Türk milletinin dili Türkçedir.

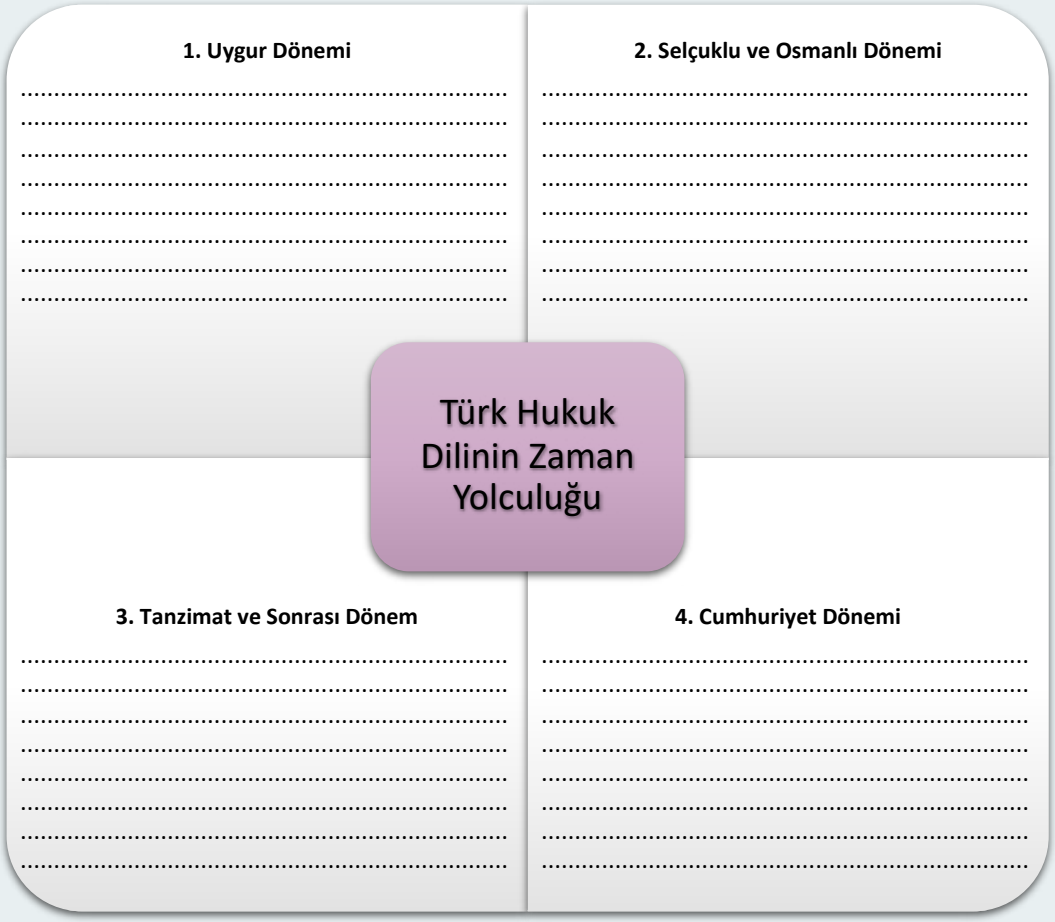
Türk Dili dünyada en güzel, en zengin ve kolay olabilecek bir dildir. Onun için her Türk, dilini çok sevip onu yükseltmek için çalışır. Bir de Türk Dili, Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği sonsuz felaketler içinde ahlakını, göreneklerini, anılarını, çıkarlarını kısacası bugün kendini millet yapan her niteliğinin, dili sayesinde korunduğunu görüyor. Türk Dili Türk ulusunun yüreğidir, beynidir."

Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK

DÜŞÜN VE CEVAPLA

Aşağıdaki adımları takip ederek etkinliği tamamlayınız.

- Hukuk dilinin tarihsel gelişimine ilişkin edindiğiniz bilgileri dikkate alarak Türk hukuk dilinin tarih boyunca geçirdiği değişimleri inceleyiniz.
- Türklerin yaşam tarzındaki (yerleşik hayata geçiş), dinî inancındaki (İslamiyet) ve yönetimindeki (Cumhuriyet) büyük değişimlerin hukuk dilini nasıl etkilediği üzerine düşününüz.
- Aşağıda verilen 4 ana dönemin altına; o döneme ait hukuki özellikleri, yaşanan dil değişimlerini ve bu değişimlerin arkasındaki sosyo-kültürel nedenleri özetleyen kısa notlar yazınız.

4.2. DİLEKÇE YAZIMI

KONUYA BAŞLARKEN

1. Kendi okulunuzda geri dönüştürülebilir atıklarla ilgili bir talepte veya şikâyette bulunmak istediğinizde bunu hangi yollarla yapabilirsiniz? Fikirlerinizi belirtiniz.

2. Resmî makamlara bir durumu sözlü olarak anlatmak ile yazılı bir belge (dilekçe) ile başvurmak arasında, talebin ciddiyeti ve takibi açısından ne gibi farklar olabilir?

İnsanların kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında ilgili makamlara başvuru yapabilmeleri eşit, tarafsız ve demokratik bir hukuk devletinin olmazsa olmazıdır. İnsanlar, haklarını aramak için ilgili makamlardan bir şey talep ettiklerinde dilekçeleri kullanırlar.

Dilekçe; bir dileği bildirmek için resmî makamlara sunulan, imzalı ve adresli, pullu veya pulsuz yazılara denir. Dilekçeler kural olarak kişinin kendisi tarafından yazılabileceği gibi dilekçenin yazılmasında veya düzenlenmesinde başkalarından yardım alınabilir. Dilekçeler elle, daktilo veya bilgisayar gibi araçlarla yazılabilir veya basılı (matbu) dilekçelerin doldurulması suretiyle oluşturulabilir. Dilekçeler elle yazılacaksa birtakım şeklî hususlara uyularak yazılır. Bu hususlar aşağıda sıralanmıştır.

- Dilekçeler düz beyaz çizgisiz kâğıda yazılmalıdır.
- Dilekçe yazılırken mavi renkli kalem kullanılmalıdır, kurşun kalem kullanılmamalıdır.
- Dilekçelerde İmla Kılavuzu'nda yer alan kısaltmalar dışında kısaltma kullanılması zorunlu ise kısaltmanın geçtiği ilk bölümde parantez içerisinde kısaltmanın uzun okunuşu yazılmalıdır.
- Dilekçeler belli bir plana göre yazılmalıdır.
- Dilekçede özlü ve resmî bir üslup kullanılmalıdır.

Yazışmalardaki genel kurallar Resmî Yazışmalarda Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'e göre şekillenmiştir. Bu Yönetmelik'e göre elektronik ortamda hazırlanan belgelerde aşağıda verilen unsurlara dikkat edilmelidir.

- Times New Roman veya Arial (Eriyıl) yazı tipi normal yazı stilinde kullanılır.
- Harf büyüklüğü Times New Roman için 12 punto, Arial için 11 punto olmalıdır. Ancak gerekli hâllerde metinde harf büyüklüğü 9 puntoya, iletişim bilgilerinin yazımında ise 8 puntoya kadar düşürülebilir.
- Belgenin yazı alanı sayfanın üst, alt, sol ve sağ kenarından 2,5 cm boşluk bırakılarak düzenlenir.
- Yazı alanı dışına sayfa numarası ve varsa ek numarası hariç hiçbir ifade veya ibare yazılmaz.

4.2.1. Dilekçe Hakkı

Dilekçe hakkı; sorulara cevap almak suretiyle bilgi edinmeyi sağlayan, şikâyette bulunmak suretiyle ilgili kurum ve kuruluşu denetleme niteliğine sahip, dilek ve öneride bulunmak suretiyle de demokratik katılımı sağlayan bir haktır.

Dilekçe hakkı Anayasa'da bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı ile birlikte düzenlenmiştir. Bu haklar Anayasanın 74. maddesinde "Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye'de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir. Kendileriyle ilgili başvurmaların sonucu gecikmeksizin, dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir. Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir." şeklinde ifade edilmiştir. Vatandaşlar birbiriyle ilişkili olan bu anayasal haklarını dilekçeler aracılığıyla kullanırlar. Dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkının nasıl kullanılacağına ilişkin ayrı ayrı kanuni düzenlemeler mevcuttur.

4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'na göre herkes bilgi edinme hakkına sahiptir. Bu haktan sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları değil Türkiye'de ikamet eden yabancılar ile Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı tüzel kişiler, isteyecekleri bilgi kendileriyle veya faaliyet alanlarıyla ilgili olmak kaydıyla ve karşılıklılık ilkesi çerçevesinde faydalanabilirler. Bilgi edinme başvuruları; başvuru sahibinin adı ve soyadı, imzası, oturma yeri veya iş adresini; başvuru sahibi tüzel kişi ise tüzel kişinin unvanı ve adresi ile yetkili kişinin imzasını ve yetki belgesini içeren dilekçelerle yapılır. Bilgi edinme başvurularına ilişkin dilekçelerde, istenen bilgi veya belgelerin ne olduğu açıkça belirtilmelidir. Bilgi edinme başvuruları kişilerin kimlik, imza, yazılarının ya da kim tarafından oluşturulduğuna dair kaynakların tespitine yarayacak başka bilgilerin yasal olarak belirlenebilir olması kaydıyla elektronik ortamda veya diğer iletişim araçlarıyla da yapılabilir.

TBMM Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler. 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu'na göre başvuru; başvuru sahibinin adı ve soyadı, imzası, yerleşim yeri veya iş adresini ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için vatandaşlık kimlik numarasını, yabancılar için pasaport numarasını, başvuru sahibi tüzel kişi ise tüzel kişinin ünvanı ve yerleşim yeri ile yetkili kişinin imzasını, varsa merkezî tüzel kişilik numarasını ve yetki belgesini içeren Türkçe dilekçe ile yapılır. Bu başvuru, yönetmelikte belirlenen şartlara uyulmak kaydıyla elektronik ortamda veya diğer iletişim araçlarıyla da yapılabilir.

Dilekçe hakkının nasıl kullanılacağı 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun'da aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.

- Türk vatandaşları kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve yetkili makamlara yazı ile başvurma hakkına sahiptir.
- Dilekçe hakkını kullanacak Türkiye'de ikamet eden yabancılar karşılıklılık esası gözetilmek ve dilekçelerinin Türkçe yazılması kaydıyla bu haktan yararlanabilirler.
- Dilekçede bulunması zorunlu şartlar; dilekçe sahibinin adı, soyadı, imzası ile iş veya ikametgâh adresi olarak sayılmıştır.
- Dilekçe, konusuyla ilgili olmayan bir idari makama verilmesi durumunda, bu makam tarafından yetkili idari makama gönderilir ve ayrıca dilekçe sahibine de bilgi verilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisine veya yetkili makamlara verilen veya gönderilen dilekçelerden aşağıdaki özellikleri olan dilekçelerin incelenmeyeceği belirtilmiştir.

- Belli bir konuyu ihtiva etmeyen dilekçeler
- Yargı mercilerinin görevine giren konularla ilgili olan dilekçeler
- Dilekçede bulunması zorunlu şartlardan herhangi birini taşımayan dilekçeler
- Kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri konusunda yetkili makamlara yaptıkları başvuruların sonucu veya yapılmakta olan işlemin safahatı hakkında dilekçe sahiplerine en geç otuz gün içinde gerekçeli olarak cevap verileceği belirtilmiştir.

Anayasal bir hak olan dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi yaptırıma bağlanmış ve Türk Ceza Kanunu'nun 121. maddesinde "Kişinin belli bir hakkı kullanmak için yetkili kamu makamlarına verdiği dilekçenin hukuki bir neden olmaksızın kabul edilmemesi hâlinde, fail hakkında altı aya kadar hapis cezasına hükmolunur." şeklinde ifade edilmiştir.

DÜŞÜN VE CEVAPLA

- Arkadaşınız sizden izinsiz komik bulduğu bir fotoğrafınızı herkese açık sosyal medya platformunda paylaştı.
- Beğenmediğiniz bir fotoğraf sizin eğitim gördüğünüz kurumun sosyal medyasında paylaşıldı.
- Size ait bir fotoğraf hiç tanımadığınız biri tarafından kendisine ait profil fotoğrafı gibi paylaşıldı.

Bu paylaşımlardan rahatsız olduğunuzu nasıl dile getirirsiniz?

Arkadaşınıza

Eğitim Kurumuna

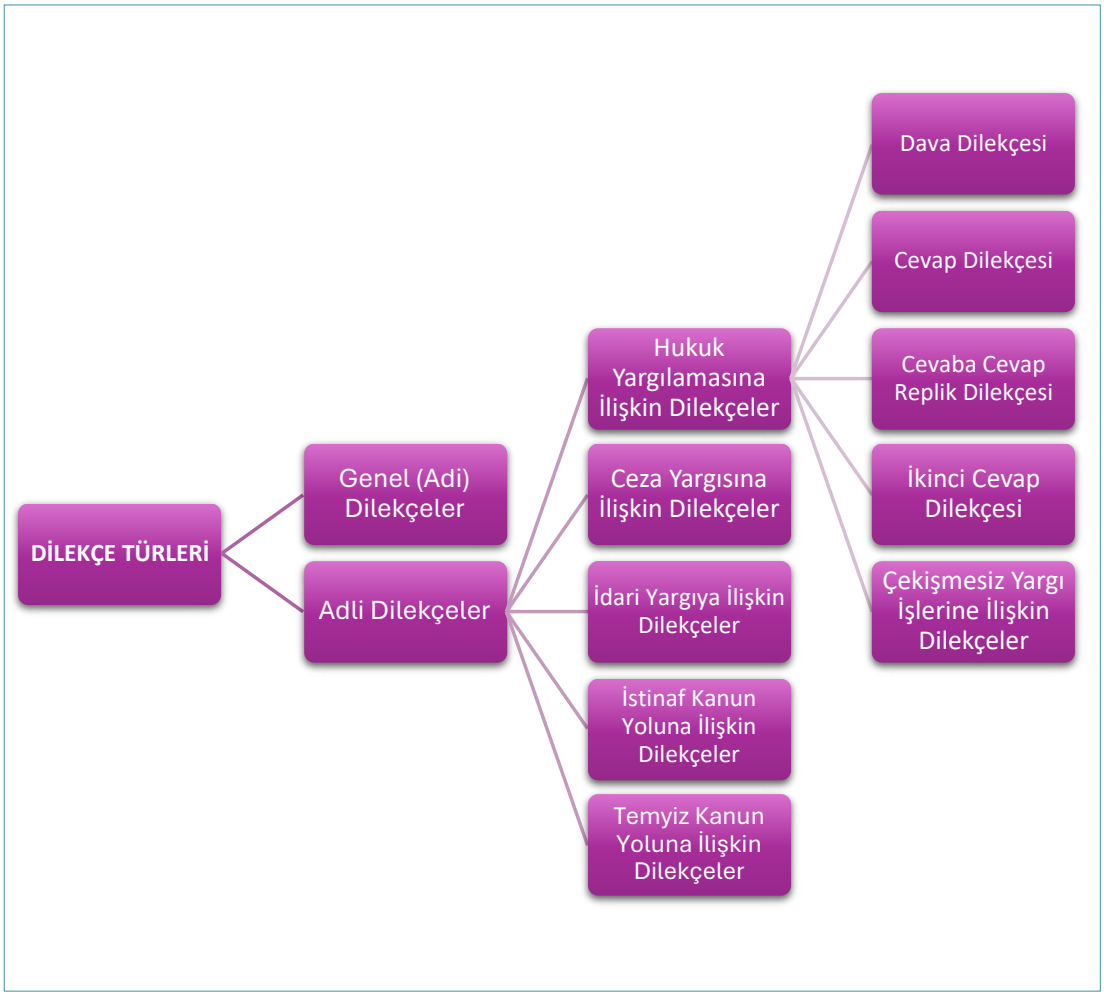
Hiç Tanınmayan Kişiye

ARAŞTIRALIM

Dijital dünyada haklarımızı koruyan Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'nu (KVKK) araştırınız. Bu kanunun bizi internetteki hangi tehlikelerden koruduğuna dair bulduğunuz dikkat çekici bir örneği sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

4.2.2. Dilekçe Türleri

Dilekçe türleri Şema 4.1'de gösterildiği üzere genel (adi) dilekçeler ve adli dilekçeler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Şema 4.1: Dilekçe türleri

Genel (Adi) Dilekçeler

Genel (adi) dilekçeler, adli makamlar dışında kalan herhangi bir makama müracaat edilmesi hâlinde verilen ve kural olarak belli bir içeriği olmayan dilekçelerdir. Genel dilekçeler şikâyet, müracaat, bilgi edinme, talep ya da öneride bulunmak gibi çeşitli sebeplerle yazılır. Genel dilekçelerin oluşturulmasında katı kurallar bulunmasa da bu dilekçelerin belli unsurları taşıması gerekmektedir. Genel dilekçelerin unsurları şu şekilde sıralanabilir: başvurulan makamın adı (hitap), dilekçenin metni, tarih, dilekçe sahibinin adı soyadı ve imzası, adres ve varsa diğer hususlardır.

Başvurulan Makamın Adı (Hitap): Dilekçenin başına başvurunun yapıldığı makamın adı büyük harflerle yazılır. Dilekçelerin zamanında ve tam olarak incelenebilmesi için makamın adının doğru yazılması gerekmektedir. Gerekli görülmesi hâlinde başvurulan makamın adresi de yazılır. Adres yazılırken kelimelerin ilk harfleri büyük, diğer harfler küçük yazılır. Adres yazılmayacaksa başvurulan makamın adından sonra bir "virgül" (,) konulabilir.

Örnek

ADALET BAKANLIĞINA,
ANKARA İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE,
KADIKÖY KAYMAKAMLIĞINA
ANADOLU LİSESİ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dilekçenin Metni: Metin kısmı dilekçe sahibinin durumunu anlattığı, talep ya da şikâyetini bildirdiği kısımdır. Genel (adi) dilekçelerde metin kısmı kişinin önce durumunu anlatması sonra dileğini belirtmesiyle şekillenir. Bu nedenle bazı dilekçeler kısa bir metinden oluşurken bazıları birden fazla sayfadan oluşabilmektedir. Dilekçe metinleri "arz ederim", "talep ederim", "sunarım" gibi ifadelerle sonlandırılır.

Örnek

Ulu önderimiz Atatürk'ün öncülüğünde, kahraman milletimizin verdiği bağımsızlık mücadelesi içinde, ulusal egemenliğimizin simgesi Türkiye Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920'de açılmıştır. Ulu önder Atatürk, bugünü çocuklarımıza armağan etmiş ve bu kapsamda 23 Nisan her yıl törenlerle Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olarak kutlanmıştır. Bilindiği üzere içinde bulunduğumuz 2020 yılında TBMM'nin 100 yaşına girdiği bu kutlu gününde yapılacak olan kutlamalar Covid-19 sebebiyle alınan tedbirler neticesinde sekteye uğramıştır. Bu kutlu günün coşkusunu yaşamak ve yaşatmak için mahallemizde Covid-19 tedbirleri alınarak yapılacak olan etkinlik ve faaliyetlere yönelik hizmet ve mali destek vermek istiyorum.

Kutlamalar kapsamında yapılacak olan faaliyetlere katılımımın sağlanmasını saygılarımla talep ederim.

Örnek

Okulunuz ..... sınıf ..... numaralı .....'nın velisiyim. Velisi olduğum öğrenci 11-15 Mayıs 2026 tarihleri arasında hastalığı nedeniyle okula gelememiş ve sınavlara katılamamıştır. Hastalığı nedeniyle hastaneden aldığı rapor ekte sunulmuştur.

Öğrencimin hasta olduğu bu günlerin özürlü devamsızlıktan sayılmasını ve katılamadığı sınavlara girmesi için gereğinin yapılmasını talep ederim.

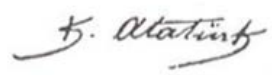
Tarih: Dilekçelerde mutlaka tarih belirtilmelidir. Dilekçelere yazılan tarih, ilgili makama verildiği tarih olmalıdır. Dilekçelerde tarih; dilekçenin sağ üst köşesi, metnin bitiminden hemen sonra son satırda ya da ad soyadın üstünde bulunabilir. Tarih gün, ay, yıl olarak yazılır. Yaygın kullanıma göre tarih, metnin bitiminden sonra bir aralık boşluk bırakılarak aynı satıra yazılır.

Örnek

18/05/2026, 18 Mayıs 2026, 18.05.2026

Ad, Soyadı ve İmza: Dilekçenin yazılmasından sonra metin bitiminin sağ alt köşesinde dilekçe sahibinin adı, soyadı ve imzası yer alır. Dilekçe vekil aracılığıyla yazılmışsa vekil sıfatı belirtilerek vekilin adı, soyadı ve imzası bulunur. Dilekçe sahibinin imza atması mümkün değilse onaylanmış mühür ya da parmak izi kullanması mümkündür. Ad veya ünvan yazılırken ilk harf büyük, diğer harfler küçük yazılır. Soyadın tamamı büyük harflerle yazılır. İmza ismin üstündeki boşluğa atılır.

Örnek

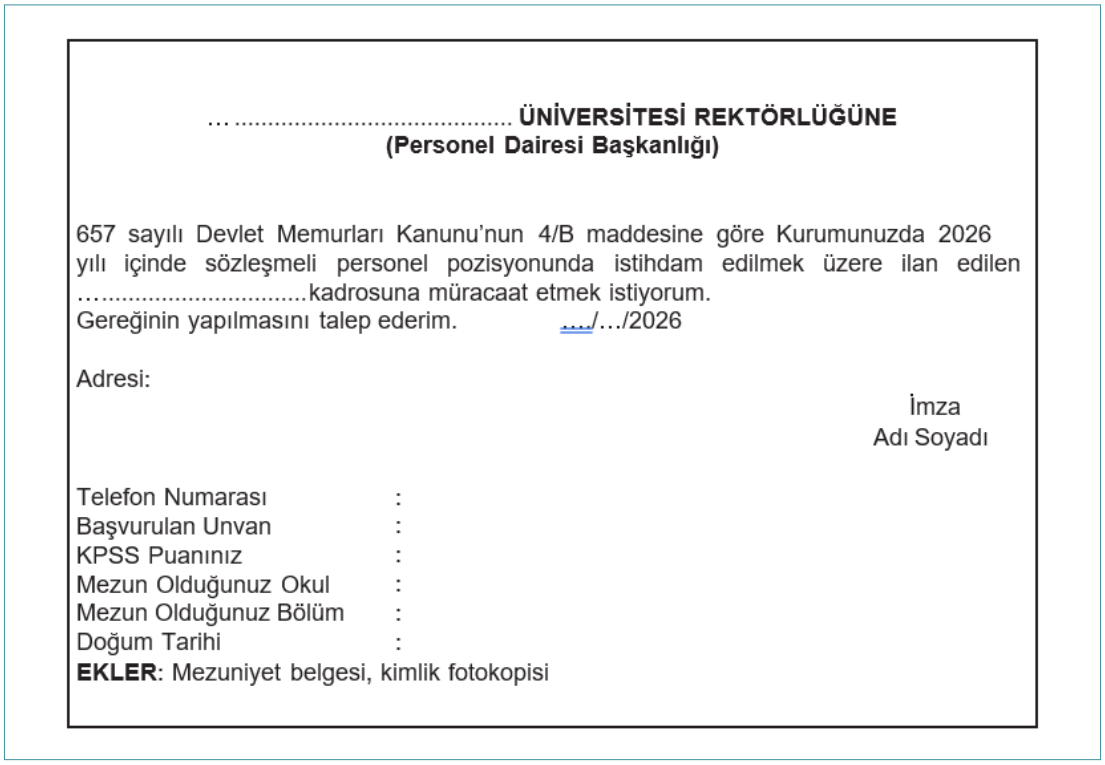

Mustafa Kemal ATATÜRK

Adres: İlgili makam tarafından dilekçelere verilecek cevapların dilekçe sahiplerine ulaştırılabilmesi için adresin tam ve doğru yazılması gerekmektedir. Adres dilekçenin sol alt kısmına yazılır. Adresin yanı sıra telefon, faks ya da e-mail adresi de yazılabilir.

Diğer Hususlar: Dilekçenin özelliğine bağlı olarak başka birtakım unsurları taşıması gerekebilir. Bir iş başvurusu yapan kişinin dilekçesiyle birlikte mezuniyet belgelerini vermesi örnek

olarak verilebilir. Bu durum dilekçede "ek" olarak belirtilmek zorundadır. Bütün bilgiler ışığında genel dilekçe örneği aşağıda verilmiştir (Görsel 4. 9).

… ..... **ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE**
(Personel Dairesi Başkanlığı)

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/B maddesine göre Kurumunuzda 2026 yılı içinde sözleşmeli personel pozisyonunda istihdam edilmek üzere ilan edilen …..kadrosuna müracaat etmek istiyorum.
Gereğinin yapılmasını talep ederim. …./…/2026

Adresi:

İmza
Adı Soyadı

Telefon Numarası :
Başvurulan Unvan :
KPSS Puanınız :
Mezun Olduğunuz Okul :
Mezun Olduğunuz Bölüm :
Doğum Tarihi :
EKLER: Mezuniyet belgesi, kimlik fotokopisi

Görsel 4.9: Genel dilekçe örneği

4.1. ETKİNLİK

Ad: İtiraz Dilekçesi Yazıyorum

Süre: 40 dakika

Aşağıda iki öğrenci arasında geçen diyalog verilmiştir.

''A: Matematikten 45 almışım, en az 70 bekliyordum. Bütün soruları doğru yaptığıma emindim. Ne yapacağım şimdi?

B: Moralini bozma, bir çaresi var. Okul kurallarına göre sonuç açıklandıktan sonra 5 gün içinde itiraz dilekçesi verebilirsin.

A: Dilekçeye ne yazmam gerekiyor ki?

B: "Sınav kâğıdımın tekrar incelenmesini ve puanlarımın yeniden toplanmasını talep ediyorum." yazacaksın. Puan toplama veya gözden kaçma gibi durumlara "maddi hata" deniyor ve itirazla düzeltilebiliyor.

A: Tamamdır! Akşam evde babama imzalatıp yarın sabah müdür yardımcısına teslim ederim.

B: Aynen öyle. Haklıysan notun düzelir, haksızsan da en azından nerede hata yaptığını görmüş olursun.

A: Haklısın, desteğin için çok sağ ol. Kendi hakkımı korumak için bu adımı atacağım.

Yukarıda verilen senaryoya göre öğrenci A, adına itiraz dilekçesi oluşturunuz.

YÖNERGE

Görevinize başlamadan önce şunlara dikkat etmelisiniz:

- Dilekçenizi yazarken genel dilekçede bulunması gereken hususları inceleyiniz.
- Size verilen olay senaryosunda yer alan tarafları, uyuşmazlığa konu olan miktarları, yasal süreleri ve ilgili mahkeme unsurlarını eksiksiz olarak işleyiniz.
- Yazacağınız dilekçe türüne uygun yazılmış örnek dilekçeleri inceleyiniz.

Görevinizi yaparken şunlara dikkat etmelisiniz:

- Konu hakkında çeşitli kaynaklardan (çeşitli hukuk kitapları, mevzuat, genel ağ vb.) araştırma yapınız.
- Dilekçenizi elle yazacaksanız düz beyaz çizgisiz kâğıt ve mavi renkli tükenmez kalem kullanınız. Bilgisayarda yazacaksanız yazı tipini Times New Roman, yazı boyutunu 12 punto olacak şekilde ayarlayınız.
- Dilekçenizi yazarken hukuk yargılamasına ilişkin bir dilekçede bulunması gereken zorunlu hususları (başvurulan makamın adı, tarih, ad, soyad ve imza) inceleyiniz ve eksiksiz uygulayınız.

Görevinizin bitiminde şunlara dikkat etmelisiniz:

- Uygun biçim seçimine, resmî yazışma diline ve dil bilgisi kurallarına dikkat ediniz.
- Oluşturacağınız dilekçenin açık, anlaşılır ve hukuki terminolojiye uygun olmasına dikkat ediniz.

Değerlendirme

Bu çalışmada ortaya koyacağınız ürünün, yanda karekodu verilmiş Analitik Dereceli Puanlama Anahtarı'nda yer alan kriterlere göre değerlendirileceğini unutmayınız. Çalışmanızı teslim etmeden önce bu listedeki maddeleri dikkatlice inceleyerek eksiklerinizi kontrol ediniz. Tam puan alamadığınız ölçütler için çalışmanızı gözden geçiriniz.

4.2.2.2. Adli Dilekçeler

Adli dilekçeler, genel dilekçelerden farklı olarak idari makamlara değil adli makamlara (yargı organlarına) verilen ve çoğunlukla içerikleri kanunlar tarafından belirlenmiş olan dilekçelerdir. Adli dilekçeler yargı kolları ve yargılama yöntemleri bakımından çeşitlilik göstermektedir. Örneğin hukuk mahkemesine verilen bir dava dilekçesiyle idare mahkemesine verilen dava dilekçesi farklı hususlar içermekte olduğundan aynı olmayacaktır. Bu nedenle belli başlı dilekçeler aşağıda ele alınmıştır.

Hukuk Yargılamasına İlişkin Dilekçeler: Hukuk yargılamasında dava bir dilekçe ile açılır ve yargılama süreci çeşitli dilekçelerle devam eder. Bu dilekçelerden bazıları aşağıda sıralanmıştır.

Dava Dilekçesi: Menfaatinin ihlale uğradığını düşünen kişi tarafından görevli ve yetkili mahkemeye hitaben yazılan dava sürecini başlatan dilekçedir. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 119. maddesine göre dava dilekçesinde aşağıdaki hususlar bulunur.

- Mahkemenin adı
- Davacı ile davalının adı, soyadı ve adresleri
- Davacının Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası
- Varsa tarafların kanuni temsilcilerinin ve davacı vekilinin adı, soyadı ve adresleri
- Davanın konusu ve mal varlığı haklarına ilişkin davalarda, dava konusunun değeri
- Davacının iddiasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetleri
- İddia edilen her bir vakıanın hangi delillerle ispat edileceği
- Dayanılan hukuki sebepler
- Açık bir şekilde talep sonucu
- Davacının, varsa kanuni temsilcisinin veya vekilinin imzası (Görsel 4.10).

...... SULH HUKUK MAHKEMESİNE

DAVACI : (Adı, Soyadı, Adres, T.C. Kimlik No.)
VEKİLİ (varsa) : (Adı, Soyadı, Adres)
DAVALI : (Adı, Soyadı, Adres)
DAVA KONUSU : Kira Alacağının Tahsili
DAVA DEĞERİ..... TL
AÇIKLAMALAR :

1- Yapmış bulunduğumuz kira sözleşmesine göre davalı,..... adresindeki evimde kiracı olarak oturmaktadır.
2- Kiracım kira sözleşmesinde yazan yükümlülüğünü yerine getirmemiş ve .../.../20... tarihinden beri kira bedelini ödememiştir. Kiracımın ..... TL'den ..... aylık toplamda ..... TL kira borcu vardır.
3- Kiranın ödenmesi konusunda kiracımla yaptığım görüşmelerden olumlu bir sonuç alamadım. Noter aracılığıyla gönderdiğim ihtarname kendisine tebliğ edildiği hâlde sonuç değişmemiştir. Bu nedenlerle bu davayı açmak zorunluluğu doğmuştur.

DELİLLER : Kira sözleşmesi, ihtarname, her türlü delil.
HUKUKİ SEBEPLER : TBK .... md., HMK ... md., ve ilgili mevzuat.
SONUÇ VE İSTEM : Yukarıda kısaca açıklanan nedenlerle kira sözleşmesindeki yükümlülüğüne uymayıp ödemeleri yapmayan kiracıdan toplamda ..... TL olan kira bedelinin davalıdan alınarak tarafıma ödenmesine ve yargılama giderlerinin davalıya yükletilmesine ilişkin karar verilmesini saygılarımla arz ve talep ederim. ..../..../20....

Davacı
İmza
Adı ve Soyadı

Görsel 4.10: Dava dilekçesi örneği

4.2. ETKİNLİK

Ad: Dava Dilekçesi Yazıyorum

Süre: 40 dakika

"Ev sahibi A, evini aylık 15000 TL'den bir yıllığına B'ye kiralamış ve kira sözleşmesi imzalamıştır. Ev sahibi A, kiracısı B'ye 5 ay kirayı ödemediği gerekçesiyle noter aracılığıyla ihtarname göndermiştir. Ev sahibi A, kira alacağının tahsili için sulh hukuk mahkemesine başvurmayı düşünmekte ve bunun için dava dilekçesi yazması gerekmektedir."

Yukarıda verilen senaryoya göre ev sahibi A adına dava dilekçesi oluşturunuz.

Yönerge

Görevinize başlamadan önce şunlara dikkat etmelisiniz:

- Konuyla (ilgili uyuşmazlık, yasal mevzuat ve dilekçe unsurları) ilgili bilgi eksikliklerinizi tamamlayınız.
- Çalışma sürecinizi verimli yönetebilmek için kendinize bir bireysel çalışma planı hazırlayınız.
- Ödevinizde, size verilen olay senaryosunda yer alan tarafları, uyuşmazlığa konu olan miktarları, yasal süreleri ve ilgili mahkeme unsurlarını eksiksiz olarak işleyiniz.
- Yazacağınız dilekçe türüne uygun (dava, cevap, itiraz vb.) yazılmış örnek dilekçeleri inceleyiniz.

Görevinizi yaparken şunlara dikkat etmelisiniz:

- Konu hakkında çeşitli kaynaklardan (çeşitli hukuk kitapları, mevzuat, genel ağ vb.) araştırma yapınız.
- Dilekçenizi elle yazacaksanız düz beyaz çizgisiz kâğıt ve mavi renkli tükenmez kalem kullanınız. Bilgisayarda yazacaksanız yazı tipini Times New Roman, yazı boyutunu 12 punto olacak şekilde ayarlayınız.
- Dilekçenizi yazarken hukuk yargılamasına ilişkin bir dilekçede bulunması gereken zorunlu hususları (mahkeme adı, davacı/davalı veya talep eden/karşı taraf bilgileri, konu, açıklamalar/vakıalar, hukuki deliller, sonuç ve istem) inceleyiniz ve eksiksiz uygulayınız.

Görevinizin bitiminde şunlara dikkat etmelisiniz:

- Yararlandığınız kaynakları ve dayandığınız mevzuat hükümlerini belirtmeyi unutmayınız.
- Uygun biçim seçimine, resmî yazışma diline ve dil bilgisi kurallarına dikkat ediniz.
- Oluşturacağınız dilekçenin açık, anlaşılır ve hukuki terminolojiye uygun olmasına dikkat ediniz.

Değerlendirme

Bu çalışmada ortaya koyacağınız ürünün, yukarıda karekodu verilmiş Kontrol Listesi'nde yer alan kriterlere göre değerlendirileceğini unutmayınız. Çalışmanızı teslim etmeden önce bu listedeki maddeleri dikkatlice inceleyerek eksiklerinizi kontrol ediniz.

Cevap Dilekçesi: Davacının iddialarına karşı davalı tarafın kendini savunmak ve iddialarını ve delillerini sunduğu dilekçedir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 129. maddesine göre cevap dilekçesinde aşağıdaki hususlar bulunur.

- Mahkemenin adı
- Davacı ile davalının adı, soyadı ve adresleri; davalı yurt dışında ise açılan dava ile ilgili işlemlere esas olmak üzere yurt içinde göstereceği bir adres
- Davalının Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası
- Varsa tarafların kanuni temsilcilerinin ve davacı vekilinin adı, soyadı ve adresleri
- Davalının savunmasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetleri
- Savunmanın dayanağı olarak ileri sürülen her bir vakıanın hangi delillerle ispat edileceği
- Dayanılan hukuki sebepler
- Açık bir şekilde talep sonucu
- Davalının veya varsa kanuni temsilcisinin yahut vekilinin imzası (Görsel 4.11)

….....SULH HUKUK MAHKEMESİNE

(Dosya Esas No.: 20…../….)
CEVAP VEREN
DAVALI : (Adı, Soyadı, Adres, T.C. Kimlik No.)
VEKİLİ (varsa) : (Adı, Soyadı, Adres)
DAVACI : (Adı, Soyadı, Adres)
VEKİLİ (varsa) : (Adı, Soyadı, Adres)
DİLEKÇENİN KONUSU : Davaya cevap dilekçesidir.
TEBELLÜĞ TARİHİ : …/…/20…..
CEVAPLARIMIZ :
1- Davacının dava dilekçesinde ileri sürdüğü iddialar……..……
2- ……..…..
……
3- ……..…..
……..

DELİLLER : Makbuz, tanıklar ve her türlü delil.
HUKUKİ SEBEPLER : TBK …. md., HMK … md., ve ilgili mevzuat.
SONUÇ VE İSTEM : Yukarıda açıklanan nedenlerle davanın reddine karar verilmesine ve yargılama giderlerinin davacıya yükletilmesine ilişkin karar verilmesini arz ve talep ederim. …./…./20….

Cevap Veren
Davalı
İmza
Adı ve Soyadı

Görsel 4.11: Cevap dilekçesi örneği

4.3.ETKİNLİK

Ad: Cevap Dilekçesi Yazıyorum

Süre: Bir hafta

B, A'nın evini aylık 15000 TL'den bir yıllığına kiralamış ve kira sözleşmesi imzalamıştır. Kiracı B eve doğalgaz tesisatı döşeterek kombi bağlatacağını, bu masrafları kira bedelinden düşeceğini ev sahibine bildirmiş ve ev sahibi de bunu kabul etmiştir. Masrafları fazla bulan ev sahibi önce ihtarname göndermiş sonra da kiranın ödenmediğine dair sulh hukuk mahkemesinde dava açmıştır. Dava dilekçesi B'ye tebliğ edilmiştir. Elinde delil olarak yaptığı masraflara ait makbuz ve belgeler olan B'nin cevap dilekçesi yazması gerekmektedir.

Yukarıda verilen senaryoya göre kiracı B adına cevap dilekçesi oluşturunuz.

Yönerge

Görevinize başlamadan önce şunlara dikkat etmelisiniz:

- Konuyla (ilgili uyuşmazlık, yasal mevzuat ve dilekçe unsurları) ilgili bilgi eksikliklerinizi tamamlayınız.
- Ödevinizde, size verilen olay senaryosunda yer alan tarafları, uyuşmazlığa konu olan miktarları, yasal süreleri ve ilgili mahkeme unsurlarını eksiksiz olarak işleyiniz.
- Yazacağınız dilekçe türüne uygun (dava, cevap, itiraz vb.) yazılmış örnek dilekçeleri inceleyiniz.

Görevinizi yaparken şunlara dikkat etmelisiniz:

- Konu hakkında çeşitli kaynaklardan (Çeşitli hukuk kitapları, mevzuat, genel ağ vb.) araştırma yapınız.
- Dilekçenizi elle yazacaksanız düz beyaz çizgisiz kâğıt ve mavi renkli tükenmez kalem kullanınız. Bilgisayarda yazacaksanız yazı tipini Times New Roman, yazı boyutunu 12 punto olacak şekilde ayarlayınız.
- Dilekçenizi yazarken hukuk yargılamasına ilişkin bir dilekçede bulunması gereken zorunlu hususları (Mahkeme adı, davacı/davalı veya talep eden/karşı taraf bilgileri, konu, açıklamalar/vakıalar, hukuki deliller, sonuç ve istem) inceleyiniz ve eksiksiz uygulayınız.

Görevinizin bitiminde şunlara dikkat etmelisiniz:

- Yararlandığınız kaynakları ve dayandığınız mevzuat hükümlerini belirtmeyi unutmayınız.
- Uygun biçim seçimine, resmî yazışma diline ve dil bilgisi kurallarına dikkat ediniz.
- Oluşturacağınız dilekçenin açık, anlaşılır ve hukuki terminolojiye uygun olmasına dikkat ediniz.

Değerlendirme

Bu çalışmada ortaya koyacağınız ürünün, yukarıda karekodu verilmiş Kontrol Listesi'nde yer alan kriterlere göre değerlendirileceğini unutmayınız. Çalışmanızı teslim etmeden önce bu listedeki maddeleri dikkatlice inceleyerek eksiklerinizi kontrol ediniz.

Cevaba Cevap Dilekçesi: Diğer ismi replik de olan, davacının davalının cevap dilekçesine karşın verdiği dilekçedir. Cevaba cevap dilekçesinde davacı, davalının cevap dilekçesinde ileri sürdüğü savunmalara karşı cevap verir. Böylece davacı yargılamanın başında dava dilekçesi ve cevaba cevap dilekçesi olmak üzere iki dilekçe vermiş olur. Dava ve cevap dilekçelerine ilişkin hükümler, cevaba cevap dilekçesine niteliğine aykırı düşmediği sürece kıyasen uygulanır [HMK (Hukuk Muhakemeleri Kanunu) 136/2. madde] (Görsel 4.12).

… ..... SULH HUKUK MAHKEMESİNE

(Dosya Esas No.: 20…../….)
CEVABA CEVAP /
VEREN DAVACI : (Adı, Soyadı, Adres, T.C. Kimlik No.)
VEKİLİ (varsa) : (Adı, Soyadı, Adres)
KARŞI TARAF /DAVALI : (Adı, Soyadı, Adres)
VEKİLİ (varsa) : (Adı, Soyadı, Adres)
DİLEKÇENİN KONUSU : Davalının verdiği cevap dilekçesine karşılık cevaba cevap (replik) dilekçesi.

CEVABA CEVAPLAR :
1- Davalının cevap dilekçesinde ileri sürdüğü iddialar……
2- ……
……
3- ……
……..
DELİLLER : Her türlü delil.
HUKUKİ SEBEPLER : TBK …. md., HMK … md., ve ilgili mevzuat.
SONUÇ VE İSTEM : Yukarıda açıklanan nedenlerle davalının itirazlarının reddine ve davamızın kabul edilmesi yönünde karar verilmesini arz ve talep ederim.
…./…./20….

Davacı
İmza
Adı ve Soyadı

Görsel 4.12: Cevaba cevap (replik) dilekçesi örneği

İkinci Cevap Dilekçesi: Diğer ismi düplik de olan davacının vermiş olduğu cevaba cevap (replik) dilekçesine karşın davalı tarafından verilen ikinci cevap dilekçesidir. İkinci cevap dilekçesinde davalı, davacının dava ve cevaba cevap (replik) dilekçesinde ileri sürdüğü iddia ve savunmalara karşı cevap verir. Dava ve cevap dilekçelerine ilişkin hükümler, ikinci cevap dilekçesine niteliğine aykırı düşmediği sürece kıyasen uygulanır (HMK 136/2. madde) (Görsel 4.13).

… ..... SULH HUKUK MAHKEMESİNE

(Dosya Esas No.: 20…../….)
İKİNCİ CEVAP /
VEREN DAVALI : (Adı, Soyadı, Adres, T.C. Kimlik No.)
VEKİLİ (varsa) : (Adı, Soyadı, Adres)
DAVACI : (Adı, Soyadı, Adres)
VEKİLİ (varsa) : (Adı, Soyadı, Adres)
DİLEKÇENİN KONUSU : Davacının verdiği cevaba cevap (replik) dilekçesine karşılık ikinci cevap (düplik) dilekçesi.

CEVAPLAR :
1- Davacının cevaba cevap (replik) dilekçesinde ileri sürdüğü iddialar……
2- ……
……
……
3- ……
……..

DELİLLER : Her türlü delil.
HUKUKİ SEBEPLER : TBK …. md., HMK … md., ve ilgili mevzuat.
SONUÇ VE İSTEM : Yukarıda açıklanan nedenlerle davanın reddine karar verilmesini arz ve talep ederim. …/…./20….

Davalı
İmza
Adı ve Soyadı

Görsel 4.13: İkinci cevap (düplik) dilekçesi

Çekişmesiz Yargı İşlerine İlişkin Dilekçeler: Çekişmesiz yargı kapsamında değerlendirilen işlerde bir dava değil istek söz konusudur. Bu nedenle dilekçede "davacı" yerine "istekte bulunan" ya da "istem sahibi" ifadeleri kullanılır. Çekişmesiz yargı işlerine ilişkin dilekçeler dava dilekçesine benzer şekilde yazılsa da dava dilekçesinden farklıdır. Çekişmesiz yargı ile ilgili dilekçelerin neleri içereceği konusu kanunda ayrı bir şekilde düzenlenmediğinden işin niteliğine uygun şekilde hazırlanır (Görsel 4.14).

... .SULH HUKUK MAHKEMESİNE

(Dosya Esas No.: 20...../....)
İSTEMDE BULUNAN : (Adı, Soyadı, Adres, T.C. Kimlik No.)
VEKİLİ (varsa) : (Adı, Soyadı, Adres)
İSTEMİN KONUSU : Mirasçılık belgesi verilmesi istemidir.

OLAYLAR :
1- Murisim olan ..... T.C. kimlik numaralı A..... B..... .../.../20..... tarihinde vefat etmiştir.
2- Mirasçı olarak geriye ben kalmış bulunmaktayım.
3- Murisim A..... B..... 'den kalan mallar üzerinde tasarrufta bulunabilmek için mirasçılık belgesine ihtiyacım vardır.

DELİLLER : Nüfus kayıtları ve her türlü delil.
SONUÇ VE İSTEM : Yukarıda açıklanan nedenlerle tarafıma mirasçılık belgesi verilmesini arz ve talep ederim. ..../..../20....

İstemde Bulunan
İmza
Adı ve Soyadı

Görsel 4.14: Çekişmesiz yargı işlerine ilişkin dilekçe örneği

4.4. ETKİNLİK

Ad: Hukuki Süreçlere Uygun Dilekçe Hazırlıyorum

Süre: Bir hafta

Yönerge

Görevinize başlamadan önce şunlara dikkat etmelisiniz:

- Yazacağınız dilekçe türü (Cevaba Cevap / Replik, İkinci Cevap veya Çekişmesiz Yargı) ile ilgili yasal mevzuat (HMK) ve biçimsel kurallar hakkındaki bilgi eksikliklerinizi tamamlayınız.
- Ödevinizde, size verilen şablondaki usul kurallarına, dosya esas numarası alanına, uyuşmazlığın taraflarına ve ilgili mahkeme unsurlarına yer veriniz.
- İlgili dilekçe türüne uygun olarak hazırlanmış örnek şablonları dikkatlice inceleyiniz.

Görevinizi yaparken şunlara dikkat etmelisiniz:

- Konu hakkında çeşitli kaynaklardan (çeşitli hukuk kitapları, mevzuat, genel ağ vb.) araştırma yapınız.
- Dilekçenizi elle yazacaksanız düz beyaz çizgisiz kâğıt ve mavi renkli tükenmez kalem kullanınız. Bilgisayarda yazacaksanız yazı tipini Times New Roman, yazı boyutunu 12 punto olacak şekilde ayarlayınız.
- Dilekçenizi yazarken hukuk yargılamasına ilişkin bir dilekçede bulunması gereken zorunlu hususları (mahkeme adı, varsa dosya esas No., taraflar/vekil bilgileri, dilekçenin konusu, karşı tarafın iddialarına karşı açıklamalar/vakıalar, hukuki deliller, sonuç ve istem) inceleyiniz ve eksiksiz uygulayınız.

Görevinizin bitiminde şunlara dikkat etmelisiniz:

- Yararlandığınız kaynakları ve dayandığınız mevzuat hükümlerini (HMK, TBK vb.) belirtmeyi unutmayınız.
- Uygun biçim seçimine, resmî yazışma diline ve dil bilgisi kurallarına dikkat ediniz. Oluşturacağınız dilekçenin açık, anlaşılır ve hukuki terminolojiye uygun olmasına dikkat ediniz.

Değerlendirme

Bu çalışmada ortaya koyacağınız ürünün, yukarıda karekodu verilmiş Kontrol Listesi'nde yer alan kriterlere göre değerlendirileceğini unutmayınız. Çalışmanızı teslim etmeden önce bu listedeki maddeleri dikkatlice inceleyerek eksiklerinizi kontrol ediniz.

B) Ceza Yargılamasına İlişkin Dilekçeler: Ceza davaları nitelik itibarıyla kamu davalarıdır ve kamu davalarını Cumhuriyet savcısı ihbar, şikâyet üzerine ya da resen harekete geçmesiyle hazırladığı iddianame ile açar. Ceza yargısında başta şikâyet dilekçeleri olmak üzere başlamış olan yargılamaya katılmak isteyen kişi tarafından davaya katılma talebi dilekçesi, mahkemenin vermiş olduğu karara karşı itiraz dilekçesi gibi çeşitli dilekçeler vardır. Ceza yargılamasında kullanılacak dilekçelerle ilgili kanunda ayrı bir düzenleme bulunmadığından işin niteliğine uygun hukuk davaları bakımından verilen dilekçe örneklerinden kıyasen yararlanılabilir. Ceza yargılamasına ilişkin dilekçelerden şikâyet dilekçesi örneği aşağıda verilmiştir (Görsel 4.15).

... . CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞINA

MÜŞTEKİ (şikâyetçi) : (Adı, Soyadı, Adres, T.C. Kimlik No.)
VEKİLİ (varsa) : (Adı, Soyadı, Adres)
ŞÜPHELİ : (Adı, Soyadı, Adres)
SUÇ KONUSU : Hakaret
SUÇ TARİHİ : …./…./……..
AÇIKLAMALAR :

1- Yukarıda belirtilen suç tarihinde ..... adlı sosyal medya hesabımın ..... adlı kullanıcısı olarak kişisel hesabıma; yine söz konusu internet sitesinin ..... adlı ve ..... ismindeki kullanıcısı olan hesaptan ….. şeklinde küfür ve hakaret içerikli mesajlar gönderilmiştir.
2- Şüphelinin bahsedilen hesap üzerinde belirttiği cep telefonu numarası ve e-mail adresi ….dur. Şüpheli kullanıcının hesabı sahte bir hesap olduğu takdirde …. kişiden …. deliller nedeniyle kullanıcı olduğundan makul şüphe duymaktayım.

DELİLLER : Tanık beyanları, mesaj içerikleri ve her türlü delil.
HUKUKİ SEBEPLER : TCK …. md., ve ilgili mevzuat.
SONUÇ VE İSTEM : Şüpheli hakkında gerekli soruşturmanın yapılarak suç delillerinin tespiti için gerekli emniyet birimlerine müzekkere yazılmasını akabinde iddianame düzenlenmek suretiyle kovuşturmanın yapılarak şüphelinin eylemine uyan TCK veya ilgili mevzuat gereğince cezalandırılmasına karar verilmesini arz ve talep ederim.
…./…./20….

Müşteki
İmza
Adı ve Soyadı

Tanıklar : 1) (Adı, Soyadı, Adres)
2) (Adı, Soyadı, Adres)

Görsel 4.15: Şikâyet dilekçesi örneği

4.5.ETKİNLİK

Ad: Şikâyet Dilekçesi Hazırlıyorum

Süre: 40 dakika

"Benden alacağı olan B, dün gece gizlice ahırıma girmiş ve ineğimi çalmıştır. Bununla ilgili kamera kayıtları elimdedir. Komşum C de dün gece B'yi ahırımın yakınında gördüğünü söylemiştir. Kendisini telefonla aradığımda borcuma karşılık ineği aldığını söylemiştir. Bununla ilgili arama kayıtları da telefonumdadır. Çalınan ineğimin geri alınarak B'nin cezalandırılmasını istiyorum." diyen Çiftçi A, Cumhuriyet Başsavcılığına giderek şikâyette bulunmuştur. Çiftçi A'nın ifadeleri doğrultusunda şikâyet dilekçesi yazılması gerekmektedir.

Yukarıda yer alan senaryoya göre çiftçi A adına şikâyet dilekçesi hazırlayınız.

Yönerge

Görevinize başlamadan önce şunlara dikkat etmelisiniz:

- Ceza yargılamasına ilişkin genel usul kuralları, suç duyurusu süreçleri ve dilekçe unsurları hakkındaki bilgi eksikliklerinizi tamamlayınız.
- Ödevinizde, size verilen olay senaryosunda yer alan tarafları (müşteki/şüpheli), suç konusunu, suç tarihini ve ilgili savcılık makamını eksiksiz olarak işleyiniz.

Görevinizi yaparken şunlara dikkat etmelisiniz:

- Konuya ilişkin kaynak (Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu, genel ağ vb.) taraması yapınız.
- Dilekçenizi elle yazacaksanız düz beyaz çizgisiz kâğıt ve mavi renkli tükenmez kalem kullanınız. Bilgisayarda yazacaksanız yazı tipini Times New Roman, yazı boyutunu 12 punto olacak şekilde ayarlayınız.
- Dilekçenizi yazarken ceza yargılamasına ilişkin bir şikâyet dilekçesinde bulunması gereken zorunlu hususları (Cumhuriyet Başsavcılığı başlığı, müşteki/şüpheli bilgileri, suç konusu ve tarihi, açıklamalar/vakıalar, deliller, sonuç ve istem, tanıklar) eksiksiz uygulayınız.

Görevinizin bitiminde şunlara dikkat etmelisiniz:

- İddialarınıza dayanak gösterdiğiniz hukuki sebepleri (TCK maddeleri vb.) ve delilleri (kamera kayıtları, arama kayıtları, tanıklar vb.) belirtmeyi unutmayınız.
- Resmî yazışma diline, ceza hukukuna özgü terminolojiye ve dil bilgisi kurallarına dikkat ediniz.

Değerlendirme

Bu çalışmada ortaya koyacağınız ürünün, yukarıda karekodu verilmiş Kontrol Listesi'nde yer alan kriterlere göre değerlendirileceğini unutmayınız. Çalışmanızı teslim etmeden önce bu listedeki maddeleri dikkatlice inceleyerek eksiklerinizi kontrol ediniz.

C) İdari Yargıya İlişkin Dilekçeler: İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 3. maddesine göre idari davalar Danıştay, idare mahkemesi ve vergi mahkemesi başkanlıklarına hitaben yazılmış imzalı dilekçelerle açılmaktadır. Aynı maddede idari dava dilekçelerinde şu hususları gösterilir:

- Tarafların ve varsa vekillerinin veya temsilcilerinin ad ve soyadları veya ünvanları ve adresleri ile gerçek kişilere ait Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası
- Davanın konu ve sebepleri ile dayandığı deliller
- Davaya konu olan idari işlemin yazılı bildirim tarihi
- Vergi, resim, harç, benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezalarına ilişkin davalarla tam yargı davalarında uyuşmazlık konusu miktar
- Vergi davalarında davanın ilgili bulunduğu verginin veya vergi cezasının nevi ve yılı, tebliğ edilen ihbarnamenin tarihi ve numarası ve varsa mükellef hesap numarası (Görsel 4.16)

... . İDARE MAHKEMESİ BAŞKANLIĞINA

DAVACI : (Adı, Soyadı, Adres, T.C. Kimlik No.)
VEKİLİ (varsa) : (Adı, Soyadı, Adres)
DAVALI : (Adı, Soyadı, Adres)
DAVA KONUSU ..... Kurumu tarafından yapılan idari işlemin iptali istemidir.
TEBELLÜĞ TARİHİ : ...../...../.....
AÇIKLAMALAR :
1- .....
.....
.....
2- .....
.....
..... nedenleriyle yapılan işlemin iptali için mahkemenize başvurma zorunluluğu doğmuştur.

DELİLLER : Bilirkişi görüşü, her türlü delil.
HUKUKİ SEBEPLER : İlgili mevzuat.
SONUÇ VE İSTEM : Yukarıda kısaca açıklanan nedenlerle ..... Kurumunun yapmış olduğu işleme bilirkişi incelemesi yaptırılarak işlemin iptal edilmesine ve yargılama giderlerinin davalı idareye yükletilmesine karar verilmesini talep ederim.
..../..../20....

Davacı
İmza
Adı ve Soyadı

Görsel 4.16: İptal davası dilekçe örneği

4.6.ETKİNLİK

Ad: İdari İşlemin İptali İçin Dilekçe Yazıyorum

Süre: Bir hafta

Öğretmen A ile tartışan Okul Müdürü B, öğretmen hakkında görev sırasında amirine sözle saygısızlık ettiği gerekçesiyle disiplin soruşturması başlatmış ve aylıktan kesme cezası vermiştir. Bu durum A'ya 11.04.2026'da tebliğ edilmiş ve takip eden ayda maaşından kesinti yapılmıştır. A bu durumun hukuka aykırı olduğunu, savunması alınmadan disiplin soruşturmasının yürütüldüğünü, verilen cezanın siciline işlendiği gibi aylığını da eksik aldığını belirterek idare mahkemesinde idari işlemin iptali davası açmayı düşünmektedir.

Yukarıda yer alan senaryoya göre öğretmen A adına dilekçe hazırlayınız.

Yönerge

Görevinize başlamadan önce şunlara dikkat etmelisiniz:

- İdari yargı yetkisi, idari işlemlerin unsurları (yetki, şekil, sebep, konu, amaç) ve iptal davası açma şartları hakkındaki bilgi eksikliklerinizi tamamlayınız.
- Ödevinizde, size verilen olay senaryosunda yer alan tarafları (Davacı/Davalı İdare), uyuşmazlığa konu olan idari işlemi, işlemin kişiye bildirildiği (tebellüğ) tarihi ve görevli mahkeme unsurlarını eksiksiz olarak işleyiniz.
- Yazacağınız dilekçe türüne uygun olarak hazırlanmış örnek idari dava dilekçelerini inceleyiniz.

Görevinizi yaparken şunlara dikkat etmelisiniz:

- Konuya ilişkin yasal kaynak (İdari Yargılama Usulü Kanunu ve ilgili mevzuat) taraması yapınız.
- Dilekçenizi elle yazacaksanız düz beyaz çizgisiz kâğıt ve mavi renkli tükenmez kalem kullanınız. Bilgisayarda yazacaksanız yazı tipini Times New Roman, yazı boyutunu 12 punto olacak şekilde ayarlayınız.
- Dilekçenizi yazarken idari yargılama hukukuna uygun zorunlu hususları (İdare Mahkemesi başlığı, davacı/davalı bilgileri, tebellüğ tarihi, davanın konusu, idari işlemin hukuka aykırılık nedenleri/açıklamalar, deliller, sonuç ve istem) eksiksiz uygulayınız.

Görevinizin bitiminde şunlara dikkat etmelisiniz:

- Size verilen senaryodaki idari işlemin hangi yönlerden (yetki, şekil, sebep, konu, amaç) hukuka aykırı olduğunu netçe belirtiniz, dayandığınız mevzuat hükümlerini ekleyiniz.
- Resmî yazışma diline, idari yargı terminolojisine, imla ve noktalama kurallarına özen gösteriniz.

Değerlendirme

Bu çalışmada ortaya koyacağınız ürünün, yukarıda karekodu verilmiş Kontrol Listesi'nde yer alan kriterlere göre değerlendirileceğini unutmayınız. Çalışmanızı teslim etmeden önce bu listedeki maddeleri dikkatlice inceleyerek eksiklerinizi kontrol ediniz.

Ç) İstinaf Kanun Yoluna İlişkin Dilekçeler: Ceza, hukuk, idare ve vergi mahkemelerinin verdikleri kararlara karşı istinaf kanun yoluna başvurmak için kullanılan dilekçelerdir. Ceza muhakemesi bakımından istinaf başvurusu hükmü veren mahkemeye bir dilekçe verilmesi veya zabıt kâtibine bir beyanda bulunulması suretiyle yapılır [CMK (Ceza Muhakemesi Kanunu) 273. madde]. İdare ve vergi mahkemeleri bakımından istinaf dilekçesi idari yargı dilekçeleriyle aynı usul ve esaslara tabidir [İYUK (İdari Yargılama Usulü Kanunu) 45/2. madde]. Hukuk muhakemesi bakımından ise istinaf dilekçesinde bulunması gereken hususlar şu şekilde belirtilmiştir:

- Başvuran ile karşı tarafın davadaki sıfatları, adı, soyadı, Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası ve adresleri
- Varsa kanuni temsilci ve vekillerinin adı, soyadı ve adresleri
- Kararın hangi mahkemeden verilmiş olduğu ve tarihi ile sayısı
- Kararın başvurana tebliğ edildiği tarih
- Kararın özeti
- Başvuru sebepleri ve gerekçesi
- Talep sonucu (HMK 342/2. madde) (Görsel 4.17)

BÖLGE ADLİYE MAHKEMESİ ..... HUKUK DAİRESİNE
Sunulmak üzere
..... ASLİYE HUKUK MAHKEMESİNE

DOSYA NO. : (Esas No.: ...../....., Karar No.: ...../.....)

İSTİNAFA BAŞVURAN (Davacı ya da Davalı) : (Adı, Soyadı, Adres, T.C. Kimlik No.)

VEKİLİ (varsa) : (Adı, Soyadı, Adres)

KARŞI TARAF (Davacı ya da Davalı) : (Adı, Soyadı, Adres)

VEKİLİ (varsa) : (Adı, Soyadı, Adres)
KONU : .../.../.....tarih ...../..... Esas ...../..... Karar sayılı ilamının bozulması istemiyle istinaf incelemesi talebidir.

TEBELLÜĞ TARİHİ :...../...../.....
KARARIN ÖZETİ :.....
İSTİNAF NEDENLERİ :
1- .....
.....
2- .....
.....
..... nedenlerle verilen kararın bozulması gerekmektedir.

SONUÇ VE İSTEM :Yukarıda açıklanan ve resen göz önünde bulundurulacak hususlar dikkate alınarak .... Asliye Hukuk Mahkemesinin .../.../20..... tarihli ...../..... Esas ve ...../..... Karar sayılı ilamının istinaf incelemesi neticesinde kaldırılması ve yeniden yargılama yapılarak talebimiz doğrultusunda davamızın kabulüne karar verilmesi istemidir. ...../...../.....

İstinaf Talebinde Bulunan

İmza
Adı Soyadı

Görsel 4.17: İstinaf kanun yoluna ilişkin başvuru dilekçesi

D) Temyiz Kanun Yoluna İlişkin Dilekçeler: Bölge adliye mahkemelerinin verdikleri kararlara karşı ya da idari yargı ilk derece mahkemeleri, bölge idare mahkemeleri ile Danıştay dava dairelerinin nihai kararlarına karşı temyiz kanun yoluna başvurmak için kullanılan dilekçelerdir (Görsel 4.18).

YARGITAY.....**DAİRESİ BAŞKANLIĞINA**
Sunulmak üzere
........**MAHKEMESİNE**

DOSYA NO. : (Esas No.: ...../....., Karar No.: ...../... ....)
TEMYİZ EDEN : (Adı, Soyadı, Adres, T.C. Kimlik No.)
(Davacı ya da Davalı)
VEKİLİ (varsa) : (Adı, Soyadı, Adres)
KARŞI TARAF : (Adı, Soyadı, Adres)
(Davacı ya da Davalı)
VEKİLİ (varsa) : (Adı, Soyadı, Adres)
KONU : .../.../..... tarih ...../..... Esas ...../..... Karar sayılı ilamının bozulmasına karar verilmesi talebidir.

TEBELLÜĞ TARİHİ : ...../...../.....
KARARIN ÖZETİ : .....
TEMYİZ NEDENLERİ :
1- .....
.....
2- .....
.....
.....nedenlerle verilen kararın bozulması gerekmektedir.

SONUÇ VE İSTEM :Yukarıda açıklanan ve resen göz önünde bulundurulacak hususlar dikkate alınarak ..... Mahkemesinin .../.../..... tarih ...../..... Esas ...../..... Karar sayılı ilamının bozulmasına karar verilmesini talep ederim.
...../...../.....

Temyiz Talebinde Bulunan

İmza
Adı Soyadı

Görsel 4.18: Temyiz kanun yoluna ilişkin temyiz dilekçesi örneği

Ceza muhakemesi bakımından temyiz talebi hükmü veren mahkemeye bir dilekçe verilmesi veya zabıt kâtibine bir beyanda bulunulması suretiyle yapılır (CMK 291. madde). Temyiz başvurusunda, temyiz nedenlerinin gösterilmesi zorunludur.

İdari yargıda temyiz istemleri Danıştay Başkanlığına hitaben yazılmış dilekçeler ile yapılır. Temyiz dilekçelerinin idari dava dilekçelerinde gösterilecek hususlara göre düzenlenmesi

gereklidir (İYUK 48. madde). Hukuk muhakemesi bakımından temyiz dilekçesinde aşağıdaki hususlar bulunur.

- Temyiz eden ile karşı tarafın davadaki sıfatları, adı, soyadı, Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası ve adresleri
- Bunların varsa kanuni temsilci ve vekillerinin adı, soyadı ve adresleri
- Temyiz edilen kararın hangi bölge adliye mahkemesi hukuk dairesinden verilmiş olduğu tarihi ve sayısı
- Yargıtayın bozma kararı üzerine, bozmaya uygun olarak ilk derece mahkemesince verilen yeni kararın veya direnme kararına karşı temyizde direnme kararının hangi mahkemeye ait olduğu tarihi ve sayısı
- İlamın temyiz edene tebliğ edildiği tarih
- Kararın özeti
- Temyiz sebepleri ve gerekçesi
- Duruşma istenmesi hâlinde bu istek
- Temyiz edenin veya varsa kanuni temsilci yahut vekilinin imzası (HMK 364. madde).

4.7. ETKİNLİK

Ad: Kanun Yollarına Başvuruyorum

Süre: Bir hafta

Yönerge

Görevinize başlamadan önce şunlara dikkat etmelisiniz:

- Kararlara karşı üst mahkemelere başvuru yöntemi olan kanun yolları (istinaf ve temyiz), başvuru süreleri ve yetkili merciler hakkındaki bilgi eksikliklerinizi tamamlayınız.
- Ödevinizde; size verilen yargı kararı senaryosuna uygun olarak tarafları (başvuran/kanun yoluna başvuran, karşı taraf), kararı veren ilk derece mahkemesini, karar tarihini ve dosya/esas numarasını eksiksiz olarak işleyiniz.

Görevinizi yaparken şunlara dikkat etmelisiniz:

- Konuya ilişkin yasal kaynak (Hukuk Muhakemeleri Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu veya İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun ilgili kanun yolu maddeleri) taraması yapınız.
- Dilekçenizi elle yazacaksanız düz beyaz çizgisiz kâğıt ve mavi renkli tükenmez kalem kullanınız. Bilgisayarda yazacaksanız yazı tipini Times New Roman, yazı boyutunu 12 punto olacak şekilde ayarlayınız.
- Dilekçenizi yazarken kanun yolu başvurusuna uygun zorunlu hususları (ilgili üst mahkemeye gönderilmek üzere kararı veren mahkeme başlığı, başvuran/karşı taraf bilgileri, tebliğ tarihi, kararın özeti, başvuru nedenleri/gerekçeler, sonuç ve istem) eksiksiz uygulayınız.

Görevinizin bitiminde şunlara dikkat etmelisiniz:

- İlk derece mahkemesinin verdiği kararın hangi yönlerden (usul veya esas yönünden) hukuka aykırı olduğunu netçe belirtiniz, kararın bozulması veya kaldırılması talebinizi yasal bir dille ekleyiniz.
- Resmî yazışma diline, üst yargı terminolojisine (istinaf, temyiz, tefhim, tebliğ, bozma, kaldırma vb.), imla ve noktalama kurallarına özen gösteriniz.

Değerlendirme

Bu çalışmada ortaya koyacağınız ürünün, yanda karekodu verilmiş Kontrol Listesi'nde yer alan kriterlere göre değerlendirileceğini unutmayınız. Çalışmanızı teslim etmeden önce bu listedeki maddeleri dikkatlice inceleyerek eksiklerinizi kontrol ediniz.

4.8.ETKİNLİK

Ad: Dilekçe Simülasyonu: Canlandır ve Yaz

Süre: 40 dakika

Yönerge

Görevinize başlamadan önce şunlara dikkat etmelisiniz:

- **Grup Oluşumu ve Görev Dağılımı:** Sınıf mevcuduna göre eşit olacak şekilde üç ayrı grup oluşturulacaktır. Şikâyet dilekçesi, müracaat dilekçesi ve dava dilekçesi konuları gruplara dağıtıldıktan sonra her grupta anlatıcılar, oyuncular ve yazarlar olacak şekilde adil bir görev dağılımı yapınız.
- **Ön Hazırlık:** Grup üyelerinin fikirleri doğrultusunda, size verilen dilekçe konusuna uygun ve canlandırılabilir bir örnek olay (senaryo) oluşturunuz.

Görevinizi yaparken şunlara dikkat etmelisiniz:

- **Yazarların Görevi:** Yazarlar, oluşturulan örnek olaya uygun yasal bir dilekçe şablonu ve sınıfta yapılacak teorik bilgilendirme sunumunu hazırlar. Canlandırma esnasında bu şablonu olay akışına uygun olarak doldurur.
- **Anlatıcıların Görevi:** Anlatıcılar, grubun dilekçe konusuyla ilgili teorik bilgileri (tür özellikleri, yasal kurallar vb.) sınıfta bir slayt eşliğinde sunar.
- **Oyuncuların Görevi:** Oyuncular, kurgulanan örnek olayı sınıf huzurunda canlandırır. Canlandırma esnasında doldurulan dilekçe şablonu ile birlikte bu süreç 5 dakikalık video olarak kaydedilir.

Görevinizin bitiminde şunlara dikkat etmelisiniz:

- **Dosya Teslimi ve Sergi:** Grupların oluşturduğu sunumlar ve çekilen canlandırma 5 dakikalık videoları dosya hâlinde öğretmene teslim edilir. Süreç sonunda hazırlanan dilekçeler sınıf panosunda sergilenir.

Değerlendirme

Bu çalışmada ortaya koyacağınız ürünün, yukarıda karekodu verilmiş Analitik Dereceli Puanlama Anahtarı'nda yer alan kriterlere göre değerlendirileceğini unutmayınız. Çalışmanızı teslim etmeden önce dikkatlice inceleyerek eksiklerinizi kontrol ediniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

1-3. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

9. sınıf öğrencisi Ayça, okul bahçesindeki basketbol potasının kırık olduğunu fark eder ve tamir edilmesi için okul müdürlüğüne başvurmak ister. Durumu sözlü olarak ilettiğinde görevliler kendisine yazılı bir başvuru yapması gerektiğini söyler. Ayça, eve gidip bir kâğıda "Basket potası kırık, hemen yapın lütfen." şeklinde bir yazı yazar, altına sadece ismini ekleyip ertesi gün okula götürür. Ancak müdürlük makamı bu yazıyı resmî bir dilekçe olarak kabul etmez ve işleme koymaz.

1. Ayça'nın hazırladığı yazının "dilekçe" olarak kabul edilip işleme konulmamasının 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun ve resmî yazışma kuralları bakımından temel nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

A) Okul müdürlüğünün bu tür tamir işlerinden sorumlu bir makam olmaması.

B) Metinde talebin çok kısa tutulmuş olması ve teknik detay içermemesi.

C) Yazıda ad, soyad, imza ve adres gibi yasal olarak bulunması zorunlu unsurların eksik olması.

D) Başvurunun okulun açık olduğu saatler dışında hazırlanmış olması.

E) Dilekçede talebin dayandığı yasal maddelerin veya yönetmelik isimlerinin açıkça belirtilmemiş olması.

2. Ayça, talebinin daha ciddi ve resmî bir nitelik kazanmasını isteseydi, dilekçe metnini bitirirken aşağıdaki ifadelerden hangisini kullanmalıydı?

A) Gereğinin yapılmasını istiyorum.

B) Bilgilerinize arz ederim.

C) Saygılarımla rica ederim.

D) Şimdiden teşekkürler.

E) Gereği için bilgilerinizi dilerim.

3. Ayça, bu talebiyle Anayasa'nın hangi maddesinde güvence altına alınan demokratik hakkını kullanmaya çalışmıştır?

A) Seçme ve Seçilme Hakkı

B) Dilekçe Hakkı

C) Eğitim ve Öğrenim Hakkı

D) Konut Dokunulmazlığı

E) Bilgi Edinme Hakkı

4-5. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

Lise 9. sınıf öğrencisi Mete, tarih ödevi için Türk hukuk dilinin gelişimini araştırmaktadır. İncelediği bir kaynakta şu bilgilere rastlar: "Türkler yerleşik hayata geçtikten sonra hukuki işlemlerini bitig adı verilen belgelere dökmeye başlamış, şahitler için tanuq, rehin işlemleri için tutuq terimlerini kullanmışlardır. Daha sonraki dönemlerde ise Arapça ve Farsça etkisindeki Mecelle gibi kanunlarla hukuk dili teknik bir yapı kazanmış; Cumhuriyetle birlikte ise 'müddeiumumi' yerini 'savcı'ya bırakmıştır.".

4. Mete'nin araştırmasında geçen "tanuq" ve "bitig" gibi terimlerin ortaya çıkışı, Türk hukuk sisteminde hangi temel değişimin bir kanıtıdır?

A) Sözlü "Töre" kurallarının tamamen geçerliliğini yitirdiğinin
B) Hukukun dinsel bir nitelik kazanmaya başladığının
C) Batı hukukunun ilk kez örnek alınmaya başlandığının
D) Göçebe yaşamdan yerleşik düzene geçilerek hukukun yazılı hâle geldiğinin
E) Hukuk kurallarının yalnızca Kağan'ın mutlak yetkisiyle belirlenmeye başladığının

5. Metinde geçen "müddeiumumi" kelimesinin yerine "savcı" kelimesinin kullanılmaya başlanması, hukuk dilinin hangi tarihsel dönemdeki özelliğini yansıtmaktadır?

A) Cumhuriyet Dönemi'ndeki Dil Devrimi ve sadeleşme süreci
B) Tanzimat Dönemi'ndeki Batılılaşma hareketleri
C) Osmanlı Dönemi'ndeki Şer'i ve Örfi hukuk ayrımı
D) 1982 Anayasası ile benimsenen yaşayan dil tezinin ve güncel hukuk dilinin
E) Uygur Dönemi'ndeki ticarileşme süreci

6-7. soruları aşağıdaki metne göre cevaplayınız.

Bir hukuk davasında davacı taraf mahkemeye dilekçesini sunmuş, karşı taraf da buna karşılık "Cevap Dilekçesi" vermiştir. Bunun üzerine davacı, karşı tarafın iddialarına cevap vermek için yeni bir dilekçe hazırlamaktadır.

6. Hukuk yargılamasında davacının, davalının cevap dilekçesine karşı verdiği bu ikinci dilekçeye hukuk dilinde ne ad verilir?

A) Düplik
B) Replik (Cevaba Cevap)
C) İtiraz
D) Temyiz
E) İstinaf

7. Bu süreçte dilekçelerin sırasıyla ve belirli şekil şartlarına uygun verilmesinin temel amacı nedir?

A) Mahkemenin iş yükünü artırarak süreci uzatmak

B) Avukatların daha fazla belge hazırlamasını sağlamak

C) Yargılamanın tarafsız, net ve hukuki güvenlik içinde yürütülmesini sağlamak

D) Vatandaşların mahkemelere başvurusunu zorlaştırmak

E) Davanın taraflar arasında herhangi bir mahkeme kararı olmadan, uzlaşma ile sonuçlanmasını zorunlu kılmak

Bir teknoloji mağazasından alınan telefon bozuk çıktığında, müşteri mağazaya gidip "Bu yaptığınız çok ayıp, telefon bozuk, beni mağdur ettiniz." der. Mağaza avukatı ise tutanağa "Sözleşme konusu üründe ayıp bulunmaktadır." şeklinde not düşer.

8. Hukuk dilindeki "Ayıp" terimi ile günlük dildeki kullanım arasındaki fark aşağıdakilerden hangisidir?

A) Günlük dilde teknik bir kusuru, hukukta ise ahlaki bir durumu ifade eder.

B) Her iki dilde de sadece insanların yaptığı hataları kapsar.

C) Hukuk dilinde sadece şirketlerin (tüzel kişi) hataları için kullanılır.

D) Hukuk dilinde bir malın bozuk veya eksik olmasını ifade ederken günlük dilde ahlaken utanılacakdurumu ifade eder.

E) Hukuk dilinde yapılan bir sözleşmenin taraflarca hiçbir neden gösterilmeden iptal edilmesini, günlük dilde ise bir malın fiyatının değerinden çok yüksek olmasını ifade eder.

9-11. soruları aşağıda verilen metne göre cevaplayınız.

Dilekçe hakkı Anayasa'nın siyasi hak ve ödevler başlığı altında düzenlenmiş bir haktır. Dilekçe hakkının sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına değil karşılıklılık esasıyla Türkiye'de ikamet eden yabancılara tanınmış bir hak olması demokratik, şeffaf bir yönetimin gereğidir. İdari kurum ve kuruluşların yapmış olduğu eylem ve işlemler zaman zaman eksik ya da hatalı uygulamalarla gerçekleşebilmektedir. Bu eylem ve işlemler neticesinde vatandaşlar ilgili kurum ve kuruluşlara dilekçeler aracılığıyla başvurarak haklarını aramakta ya da ilgili kurum ve kuruluşlardan talepte bulunabilmektedirler.

9. **Vatandaşlar ve karşılıklılık esasıyla Türkiye'de ikamet eden yabancılar tarafından dilekçe hakkının kullanılması demokrasiye nasıl bir katkı sağlar? Açıklayınız.**

10. **Kurum ve kuruluşların eylem veya işlemlerine karşı dilekçeyle başvurarak düzeltme olanağı bulunmasaydı bu durum yargıyı nasıl etkilerdi? Açıklayınız.**

11. **Dilekçe hakkınızı kullanarak okulunuzda kâğıt, pil ve plastik atıkların geri dönüşüme kazandırılması için gerekli tedbirlerin alınmasına yönelik talebinizi belirten bir dilekçe örneği oluşturunuz.**

SÖZLÜK

A

adli sicil : Bir kimsenin mahkûmiyetinin olup olmadığının anlaşılması için konulmuş olan kayıt yöntemi.

ağız : Aynı dil içinde ses, şekil, söz dizimi ve anlamca farklılıklar gösterebilen, belli yerleşim bölgelerine veya sınıflara özgü olan konuşma dili.

asli : 1. Birincil. 2. Temel olarak alınan.

B

baro : Bir şehir veya bir bölge avukatlarının bağlı oldukları meslek kuruluşu.

başkanlık divanı : Milletvekilleri arasından seçilen TBMM Başkanı, 4 başkanvekili, 7 kâtip üye ve 3 idare amirinden oluşan, hem yasama faaliyetlerinde hem de TBMM'nin idari işlerinin düzenlenmesinde önemli işlevleri bulunan kuruldur.

başkanlık sistemi : Devlet yönetiminde tek bir kişinin başkanlığında hükûmet etme ve devleti yönetme esasına bağlı siyasi sistem.

D

delil : 1. İnsanı aradığı gerçeğe ulaştırabilecek iz, emare. 2. Kanıt.

dernek : Belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek için kurulan yasal topluluk, cemiyet.

disiplin : Bir topluluğun, yasalarına ve düzenle ilgili yazılı veya yazısız kurallarına titizlik ve özenle uyması durumu, sıkı düzen, düzence, düzen bağı, zapturapt.

E

eda davası : Davalının bir iş yapmaya, bir ifada bulunmaya veya bir iş yapmamaya, bir ifada bulunmamaya mahkûm edilmesinin istenildiği dava.

ehliyet : 1. Sürücü belgesi. 2. Ustalık, uzluk.

encümen : Alt kurul.

ergenlik : Cinsel organların fizyolojik gelişmesiyle başlayan, büluğa ermişlikle yetişkinlik arasındaki dönem, yeni yetmelik, ergenlik çağı.

erginlik : Ergin olma durumu, kemal, rüşt, reşitlik.

F

fail : Bir eylemi gerçekleştiren kişi.

feodal : Derebeylikle ilgili.

ferman : 1. Buyruk, emir. 2. Osmanlı Devleti'nde padişahın verdiği, uyulması gerekli hükümleri taşıyan yazılı buyruk, yarlık.

fesih : 1. Verilmiş bir yargıyı kaldırma, bozma. 2. Dağıtma, dağıtılma.

fıkra : Kanun maddelerinin kendi içlerinde satır başlarıyla ayrıldıkları ufak bölümlerden her biri.

G

gaiplik : Ölüm tehlikesi içinde kayıp olmak ya da uzun süre haber alınamaması durumudur.

gayrimeşru : Yolsuz, yasaya veya töreye aykırı.

genel af : Kamu yararına uygunluğu anlaşıldığında belli bir veya birkaç suç çeşidi için yapılan kovuşturmaların durdurulması, verilmiş cezaların kaldırılması veya azaltılması.

genel bütçe : Yıllık gelir ve gider kalemlerinin hepsini kapsayan bütçe.

genel kurul : TBMM'nin yasama ve denetim faaliyetlerine ilişkin işlerin görüşülüp tartışıldığı ve nihai olarak karara bağlandığı en üst karar organıdır. Genel Kurul toplantıları, Genel Kurul Salonu olarak adlandırılan özel bir mekânda gerçekleştirilmektedir.

genelge : Yasa ve yönetmeliklerin uygulanmasında yol göstermek, herhangi bir konuda aydınlatmak, dikkat çekmek üzere ilgililere gönderilen yazı, tamim, sirküler.

grev : İşçilerin aralarında anlaşarak veya bir kurulun kararına uyarak topluca iş bırakmalarıdır.

H

hak : Adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç.

halk oylaması : Halkın türlü siyasi ve toplumsal sorunlar karşısında olumlu veya olumsuz görüşünü belirlemek için başvurulan oylama, plebisit, referandum.

harç : Resmî işlerde devlet veznesine ödenen para.

hiyerarşi : Aşama sırası.

hukuk : İçtimai hayat nizamının muhafaza ve idamesi için cemiyet azası sıfatıyla fertlerle fertler, veya cemiyetle -yani devletle- fertler, yahut muhtelif devletler arasındaki münasebetleri tanzim eden usul ve kaidelerdir.

hüküm : Bir dava mahkemesinin hukuksal uyuşmazlığı çözen son kararıdır.

İ

içtihat : Yasada veya örf ve âdet hukukunda uygulanacak kuralın açıkça ve tereddütsüz olarak bulunmadığı konularda, yargıcın veya hukukçunun düşüncelerinden doğan sonuç.

iddianame : Ceza yargılamasında, hazırlık soruşturmasının kamu davasının açılması için yeterli düzeye eriştiğinin anlaşılması üzerine savcının dava açtığını bildiren yazılı belge.

ifa : Bir işi yapma, yerine getirme.

ihlal : 1. Bozma, zarar verme. 2. Yasa ve düzene uymama.

ihtilal : Bir ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek amacıyla kanunlara uymaksızın cebir ve kuvvet kullanarak yapılan geniş halk hareketi, devrim.

ikmal : Eksik bir şeyi tamamlama, daha iyi duruma getirme, bütünleme.

illiyet : Nedensellik bağı; bir neden ile ortaya çıkan sonuç arasındaki ilişki.

imha : Ortadan kaldırma, yok etme.

infaz : 1. Bir kararı, bir yargıyı yerine getirme, uygulama, yürütüm. 2. Yargı sonunda verilen kararın uygulanması.

iştirak : 1. Ortaklık, ortak olma, paydaşlık. 2. Bir işte yer alma, paydaşlık etme.

ittifak : 1. Anlaşma, uyuşma, bağlaşma. 2. Oy birliği.

J

jüri : 1. Seçiciler kurulu. 2. Hakem heyeti.

K

kabahat : 1. Uygunsuz hareket, çirkin, yakışıksız davranış, suç, kusur, töhmet. 2. Hafif hapis, para cezası veya meslek ve sanattan alıkonulma ile cezalandırılan suç.

kadastro : Bir ülkedeki her çeşit arazi ve mülk yerinin, alanının, sınırlarının ve değerlerinin devlet eliyle belirlenip plana bağlanması işi.

kamu : 1. Halk hizmeti gören devlet organlarının tümü. 2. Bir ülkedeki halkın bütünü, halk, amme.

karine : 1. Karışık bir iş veya sorunun anlaşılmasına, çözümlenmesine yarayan durum, ipucu. 2. Belirti.

kolluk : Güvenliği sağlamakla görevli polis veya jandarma.

komisyon : Genel Kurul adına çalışmak üzere kurulan ve belirli sayıda milletvekilinden oluşan kurullardır. Anayasa, kanunlar ve iç tüzük çerçevesinde kurulan komisyonlar TBMM'nin yasama ve denetim çalışmalarında önemli işlev görürler. Komisyonlar, görev süreleri açısından daimî ve geçici olmak üzere ikiye ayrılırlar.

kovuşturma : İddianamenin savcılık aşamasından sonra mahkemenin kabul etmesiyle savcılıktan sonra karar verilmesine kadarki süreç.

L

lokavt : İşveren tarafından kendi teşebbüsüyle veya bir işveren kuruluşun kararına uyarak işçilerin topluca işten uzaklaştırılmasıdır.

M

mahkeme : Bir yargıçtan veya bazen savcı ve yargıçlardan oluşan bir kurulun, yargı görevini yerine getirdikleri yer, yargı yeri, yargıevi, mahkeme kapısı.

menfaat : Dolaylı bir biçimde elde edilen kazanç, çıkar, yarar.

menşe : Başlangıç, bir şeyin çıktığı yer, köken, kaynak, sebep.

meşru : Yasal.

meşrutiyet : Hükümdarlıkla yönetilen bir ülkede hükümdarın başkanlığı altında parlamento yönetimine dayanan hükûmet etme biçimi.

mitoloji : Mitleri, doğuşlarını, anlamlarını yorumlayan, inceleyen bilim, bir ulusa, bir dine, özellikle Yunan, Latin uygarlığına ait mitlerin, efsanelerin bütünü.

muhakeme : 1. Yargılama. 2. Bir sorunu çözmek için çıkar yol arama.

mücbir sebep : Herhangi bir kimse tarafından alınacak önlemlere karşı, önüne geçilmesi olanaksız, borcun yerine getirilmesine engel, borçlunun iradesi dışında beklenmedik olaylar.

müdafaa : Savunma, koruma.

mükellefiyet : Yükümlülük.

münazara : Bir konu üzerinde, belli kural ve yöntemlere uyularak yapılan tartışma.

müsadere : Zor alım; bir kimsenin taşınır veya taşınmaz bir malının, kendi isteği olmaksızın devlet tarafından elinden alınması.

N

nihai karar : Yargılama sonunda verilen karar.

O

objektif : Nesnel, subjektif karşıtı.

oy : Bir toplantıya katılanların, bir sorunla ilgili birkaç seçenekten birini tercih etmesi, rey.

önerge : Milletvekilleri tarafından, yasama ve denetim faaliyetleri konusunda TBMM Başkanlığına ya da komisyon başkanlıklarına hitaben yazılan dilekçedir. Yazılı soru önergesi, Meclis soruşturması önergesi, Meclis araştırması önergesi, genel görüşme önergesi, değişiklik önergesi, kapalı oturum önergesi, kifayeti müzakere önergesi ve görüşmelerin devamı önergesi gibi pek çok türü vardır.

Ö

özel af : Yaşlılık, hastalık vb. sebeplerle bir suçlunun cezasının kaldırılması.

P

parlamento : Başlıca görevi yasama, devlet bütçesini çıkarma, hükûmeti denetleme olan ve üyeleri halkoyu ile belirli bir süre için seçilen meclis veya meclisler, yasama kurulu, yasama meclisi, yasama organı.

punto : Matbaacılıkta, bilgisayarda harflerin büyüklük ve küçüklüklerine göre aldığı ad.

R

resen : Kendi başına, kendiliğinden.

S

salt çoğunluk : Oylamada, yarıdan bir fazla üye sayısının oyuyla sağlanan çoğunluk.

seferberlik : 1. Bir ülkenin silahlı kuvvetlerini savaşa hazır duruma getiren, ülkenin ekonomisini, yönetimini savaş gereklerine uyacak duruma sokan hazırlık ve önlemlerin tümü. 2. Bu durumun ilan edildiği veya savaşın sürdüğü dönem.

senato : Bazı ülkelerde yaş ve eğitimlerine göre seçilmiş parlamento üyelerinden oluşan meclis.

sendika : İşçilerin veya işverenlerin iş, kazanç, toplumsal ve kültürel konular bakımından çıkarlarını korumak ve daha da geliştirmek için aralarında kurdukları birlik.

somut : Varlığı duyularla algılanabilen, müşahhas, konkre, soyut karşıtı.

soruşturma : Suçun işlenmesinden başlayarak yargı verilinceye dek, kolluk, savcı, yargıç yönünden yapılan inceleme, araştırma ve kanıtların toplanması işleminin tümü.

soyut : Varlığı duyularla algılanamayan, mücerret, somut karşıtı, abstre.

sözleşme : İki veya daha çok kişinin, aralarında bir hukuki bağ yaratmak, bu bağı değiştirmek veya ortadan kaldırmak amacıyla karşılıklı ve birbirine uygun iradelerini beyan ederek yaptığı hukuki işlem; akit.

subjektif : Öznel, objektif karşıtı.

Ş

şablon : Çok kez tekrarlandığından kanıksanmış basmakalıp örnek.

şartname : Satın alma, satma, yaptırma, kiralama vb. işleri gerçekleştirmek isteyen gerçek veya tüzel kişilerin düzenlediği ve işi yapan ile yaptıranın üstlendikleri koşulları belirleyen resmî belge.

T

takas : 1. Malın malla değişimi. 2. İki ülke arasında olmak üzere dış satım ve dış alımı yapılan mal, hizmet veya teknoloji aktarımı bedelinin kısmen veya tamamen mal, hizmet, teknoloji aktarımıyla ödenmesi. 3. Bir tarafın, sahip olduğu varlık veya yükümlülükleri diğer tarafın sahip olduğu varlık veya yükümlülüklerle değiştirmesine dayanan finansal sözleşme.

taksirli suç : Dikkatsizlik, tedbirsizlik, meslekte acemilik veya düzene, buyruklara ve talimata uymazlıktan doğan, istemeyerek gerçekleştirilen suç.

tali : İkinci derecede olan, ikincil.

talimatname : Yönetmelik.

tarh : Vergi koyma.

taşınmaz : Ev, tarla vb. taşınamayan mülk, gayrimenkul.

tazminat : Zarar karşılığı ödenen para, ödence.

tekerrür : Tekrarlanma.

terminoloji : Terim bilimi.

tutanak : 1. Zabıt, zabıtname. 2. Bir toplantı ve duruşma ile sorgulama sonunda düzenlenen resmî nitelikli tutanak.

U

uyuşmazlık : 1. Uyuşmama durumu. 2. Tutumları ölçülen çeşitli kişilerin ya da aynı kişinin yanıtları arasındaki benzeşmezlik. 3. Bir davanın görülmesinde ayrı ayrı iki yargılığın kendini görevli ve yetkili saymaması (olumsuz uyuşmazlık) ya da tersine olarak iki yargılığın bu davayı görmekte kendilerini yetkili ya da görevli sayması (olumlu uyuşmazlık).

Ü

üye tam sayısı : Anayasa'da belirlenen toplam milletvekili sayısı olup 600'dür. Çeşitli nedenlerle Meclis üyeliklerinde boşalma olması üye tam sayısını değiştirmez; hesaplamalar 600 üzerinden yapılmaya devam edilir.

V

vakıf : 1. Bir hizmetin gelecekte de yapılması için belli şartlarla ve resmî bir yolla ayrılarak bir topluluk veya bir kimse tarafından bırakılan mülk, para. 2. Birçok kişi tarafından kurulan ve toplum yararına çalışmayı ilke edinen kuruluş.

vasiyetname : Bir kimsenin ölümünden sonra yapılmasını istediği şeyleri gösteren belge.

vatandaşlık : Bir hakiki şahsı bir devlete bağlayan hukuki bağdır.

vatansız : Vatanı olmayan, haymatlos.

vekâlet : 1. Vekillikte bulunma, birisini temsil etme. 2. Başkası nâm ve hesabına bir sözleşmeyle temsil eden kimse. 3. Bakanlık, nâzırlık, icra organında görev alan ve belli işleri yürüten kişinin makamı.

vicdan : Kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlak değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan güç.

Y

yüce divan : Anayasa Mahkemesinin; Cumhurbaşkanını, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını, Cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcı vekilini, Hâkimler ve Savcılar Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyeleri ile Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlarını görevleriyle ilgili suçlardan dolayı yargılarken aldığı sıfattır.

Z

zaman aşımı : Kanunda öngörülen ve belirli koşullar altında geçmekle bir hakkın kazanılmasını, kaybedilmesini veya bir yükümlülükten kurtulmayı sağlayan süre.

zilyetlik : Sahibi kendisi olsun olmasın bir malı kullanmakta olan, elinde tutan kimse, eldeci.

KAYNAKÇA

Afetinan, A. (1998). Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün el yazıları. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Akbaş, E. (1977). Yargılamanın dili. Yargıtay Dergisi, III(2), 24. Erişim adresi: http://www.yargitaydergisi.gov.tr/dergiler/yd/nisan1977.pdf

Akkan, M. (2015). Hukuk dili ve adli yazışmalar. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Akman, E. (2019). Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde kamu politikası aktörleri. Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, 15(1), 35-54. Erişim adresi:https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/680610

Albayrak A. ve Albayrak Z. (2019). Adli yazışmalar. Ankara: Seçkin Yayıncılık. T.C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı. Aday memur hazırlayıcı eğitimi resmi yazışma kuralları ders notu. T.C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı web sitesinden erişildi: http://www.edb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/12520201430232-RESM%C4%B0YAZI%C5%9EMAKURALLARI.pdf

Ardıçoğlu, M. (2017). Cumhurbaşkanlığı kararnamesi. Ankara Barosu Dergisi, 3, 21-51. Erişim adresi: ankarabarosu.org.tr/siteler/ankarabarosu/tekmakale/2017-3/1.pdf

Arslan Y. (2011). Hukukun temel kavramları. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2285.

Aslan, Y. ve Şenyüz, D. (2019). Hukuka giriş. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.

Aşçıoğlu, Ç. (2002). Dil ve hukuk ya da Türkçe›m benim ses bayrağım. Ankara Barosu Dergisi, (4), 47. Erişim adresi: http://www.ankarabarosu.org.tr/siteler/ankarabarosu/tekmakale/2002-4/3.pdf

Ayan, M. ve Ayan, N. (2016). Kişiler hukuku. Ankara: Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş.

Aybay, R. (2008). Vatandaşlık hukuku. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Aydemir, İ. A. (2010). Türk hukuk dili üzerine araştırmalar I. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten, 58(2), 21-22. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/belleten/issue/32741/363442

Aysan, M., Eroğlu, H., Giritli, İ. ve Gönlübol, M. (1987). Atatürk yolu. T. Feyzioğlu (Ed.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Bengü, S. C. (1971). Yasa ve hukuk dili Türkçeleşmelidir. Adalet Dergisi(9), 570. Erişim adresi: http://adaletdergisi.adalet.gov.tr/arsiv/adaletdergisi/1971/sayi-9-eylul1971-sene-62-76sayfa-cilt1-2.pdf

Canpolat, N., & Songur, L. (2015). Ulusal Yargı Ağı Projesi (uyap)'ın adli yargı teşkilatının işleyişine getirdiği yenilikler üzerine bir araştırma:"Konya ili örneği. Akademik Bakış Dergisi(52), 482-501

Çamoğlu, A. (2016). Türk anayasa hukukunda yargı organına hakim temel ilkeler (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İzmir.

Centel, N., Zafer, H. ve Çakmut, Ö. (2006). Türk ceza hukukuna giriş. İstanbul: Beta Basım A.Ş.

Çelebi, M. B. (2012). İnsan haklarının uluslararası düzeyde korunması ve birleşmiş milletler sistemi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Konya.

Daban, C. (2019). Küresel ilişkiler çağında insan haklarının önemi ve tarihsel gelişimi. Avrasya Sosyal ve Ekonomi AraşPrmaları Dergisi (ASEAD), 6(3), 164-186. Erişim adresi: https:// dergi- park.org.tr/tr/download/article-file/678291

Dinçkol, A. (2005). Hukuka giriş: hukukun temel kavramları. İstanbul: DER Yayınevi.

Dural, M. ve Öğüz, T. (2004). Türk özel hukuku cilt 2 kişiler hukuku. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Dursunoğlu, H. (2006). Türkiye Türkçesinde konuşma dili ile yazı dili arasındaki ilişki. A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (30), 2. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/ download/article-file/32971

Eker, S. (2010). Çağdaş Türk dili. Ankara: Garfiker Yayınları.

Erdin, S. (2008). Yasaların dili. Mecmua Ankara Hukuk Fakültesi Öğrencilerinin Fakültelerine Armağanı, 207-209-210-211. Erişim adresi: https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/ bitstream/handle/20.500.12575/10426/Mecmua%20Ankara%20Hukuk%20 Fak%C3%BCltesi%20%C3%96%C4%9Frencilerinin%20Fak%C3%BCltelerine%20 Arma%C4%9Fan%C4%B1.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Erdoğan, İ. (2019). Hukuka giriş: temel hukuk dizisi. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Erdoğan, M. (1999). Anayasal demokrasi. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Erdoğan, M. (2007). İnsan hakları teorisi ve hukuku. Ankara: Orion Kitabevi.

Ergin, M. (2009). Türk dil bilgisi. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.

Erişgin, N. (2015). Medeni hukuk II. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Esen, S. ve Yücel, B. (2016). Türk anayasa hukuku. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 3098.

Fors; Tarihçesi. (2020, Haziran 1). https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanligi/resmi-simgeler/fors/ adresinden alındı

Gayretli, M. (2008). Tanzimat sonrasından Cumhuriyet'e kadar olan dönemde kanunlaştırma çalışmaları (Doktora tezi). http://earsiv.erzincan.edu.tr/xmlui/bitstream/ handle/20.500.12432/1756/doktora%20tezi.pdf?sequence=1&isAllowed=y veri tabanından erişildi.

Gedikli, F. (2019). Hukuk dili ve adli yazışmalar. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi web sitesinden erişildi: http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/adalet_ao/ hukukdiliveadliyazisma.pdf

Genel Kurmay Başkanlığı. (1988). Atatürkçülük (birinci kitap), Atatürk'ün görüş ve direktifleri. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Gözler, K. (2016). Anayasa hukukuna giriş, genel esaslar Türk anayasa hukuku. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.

Gözler, K. (2017). Anayasa hukukunun genel esasları ders kitabı. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Gözler, K. (2017). Türk anayasa hukuku dersleri. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Gözler, K. (2019). Hukuka giriş. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Güçyetmez, M. (2019). Cumhurbaşkanlığı kararnameleri (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Harari, Y. N. (2015). Hayvanlardan tanrılara sapiens: insan türünün kısa bir tarihi. (E. Genç, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2012).

Hayri, K., & Fatma, N. (2011). Türkiye'de Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2(1), 119-157.

Hışım, S. (2019). Kuvvetler ayrılığı ve cumhurbaşkanlığı kararnameleri (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Malatya.

İzci, F. (2017). Yeni anayasa değişikliği çerçevesinde yürütme organında meydana gelen değişimler. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4, 96-111. Erişim adresi: http://www.yyusbedergisi.com/dergi/yeni-anayasa-degisikligi-cercevesinde-yurutme-organinda-meydana-gelen-degisimler20180101031521.pdf

Kalabalık, H. (2020). İdari yargılama usulü hukuku. Ankara: Seçkin Hukuk.

Kansızoğlu, H. B. (2012). Konuşma dili ve yazı dili etkileşimi. Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, I(1), 218-220-222-223. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/43552

Kapani, M. (2014). Kamu hukuku yazıları. Ankara: Türk Hukuk Kurumu Yayınları.

Kaplan, G. (2020). İdari yargılama hukukuna giriş. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.

Karaman, F. (2016). Din ve sosyal hayat. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Karataş, B. (2017). Kalem mevzuatı ve tebligat hukuku bilgisi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi

Karatepe, Ş. (2015). Mecelle'nin yöntemi ve hukuk diline katkısı. Türk Dili Dergisi, CIX (767-768), 276-277. Erişim adresi: http://tdk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/12/20151233%-C5%9E%C3%BCkr%C3%BC%20Karatepe%20-%20Mecellenin%20Y%C3%B6ntemi%20ve%20Hukuk%20Diline%20Katk%C4%B1s%C4%B1.pdf

Kaya, A., & Güneş, M. (2011). Ulusal Yargı Ağı Projesi-I. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Kaya, S. (2018). Anayasa mahkemesi kararları çerçevesinde bireysel başvuruya konu olan haklar. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 22(1-2), 57-92. Erişim adresi: https://hdl.handle.net/20.500.12432/1085

Kocaman, A. (2007). Temel hukuk bilgisi. Ankara: Siyasal Kitabevi, Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Temel Eğitim ve Staj Merkezi, TESMER Yayın No: 74.

Kutlu, Ö., Doğan, C. D. ve Karakaya, İ. (2017). Ölçme ve değerlendirme, performansa ve portfolyoya dayalı durum belirleme. Ankara: PEGEM Akademi.

Mandaloğlu, M. (2013). İslamiyetten önce Türklerde aile hukuku. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (33), 135-137-141-152-153. Erişim adresi: http://sutad.selcuk.edu.tr/sutad/article/download/642/629

Milli güvenlik kurulu ve milli güvenlik kurulu genel sekreterliği hakkında genel bilgi. (2020, Mayıs 11). Erişim adresi: https://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda

Montaigne, (1995). Denemeler. (S. Eyüboğlu, Çev.). İstanbul: MEB Yayınları: 908. (Orijinal ese- rin yayın tarihi 1580).

Ortaylı, İ.(2016). Hukuk ve idare adamı olarak Osmanlı Devleti'nde kadılar. İstanbul, Kronik Kitap.

Öcal, Ş. A. (2018). Medeni hukuk I. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Örsten, S. (2007). Osmanlı hukuk tarihi kaynağı olarak fetva mecmuaları. Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları (4), 29-38. Erişim adresi: http://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=osmanli-hukuk-tarihi-kaynagi-olarak-fetv%C3%A2-mecmualari---seda-orsten_636921441697203365.pdf

Özbudun, E. (2005). Türk anayasa hukuku. Ankara: Yetkin Yayınları.

Özdemir, H. (2006). Cumhuriyet tarihinde hukuk dilindeki değişmeler ve gelişmeler (Doktora tezi). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp veri tabanından erişildi.

Özdemir, H. (2018). Mitolojiden tarihe seçme hikâyeler. İstanbul: Ötüken Yayınları.
Özekes, M. (2014). Sorular/şemalar örneklerle temel hukuk bilgisi. Ankara: Yetkin Yayınları.
Özekes, M. (2017). Temel hukuk bilgisi. Ankara: Yetkin Basım Yayın ve Dağıtım A.Ş.
Özkul, F. (2016). Anayasalarımızda yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı. Ankara Barosu Dergisi, 3, 201-263. Erişim adresi: http://www.ankarabarosu.org.tr/siteler/ankarabarosu/tekmakale/2016-3/3.pdf
Özsunay, E. (1986). Medeni hukuka giriş. İstanbul: Güryay Matbaacılık.
Özyetgin, A. M. (2011). Turfan Uygurlarında ceza hukukuyla ilgili uygulamalar. Belleten, LXXV (273), 337-339-356. Erişim adresi: http://static.dergipark.org.tr/article-download/d8f0/c250/aa47/JA78NC25TR/5dc2c29ee49c9_e7b189f8b47e2147755f1cc6d77ffea9.pdf?
Özyetkin, A. M. (2014). İslam öncesi Uygurlarda toprak hukuku. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
Pamir, A. (2009). Orta – Asya Türk hukukunda "töre" kavramı. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 58(02), 372. Erişim adresi: http://static.dergipark.org.tr/article-download/a7b7/f798/8927/imp-JA53EU33VB-0.pdf?
Pamir, A. (2009). Orta – Asya Türk hukukunda "töre" kavramı. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 58(02), 372. Erişim adresi: http://static.dergipark.org.tr/article-download/a7b7/f798/8927/imp-JA53EU33VB-0.pdf?
Pamir, A. (2019). Eski Orta Asya Türk devletlerinde törenin oluşmasında kurultayların rolü. Adalet Dergisi (62-63), 214. Erişim adresi: http://www.edb.adalet.gov.tr/adaletdergisi/2019/AD-2019-62-63-icindekiler/AD-2019-62-63-s213-234-aybars-pamir.pdf
Pazarcı, H. (1989). Uluslararası hukuk dersleri. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi.
Rıfat, A. (1975). Tasvir-i ahlak: ahlak sözlüğü. İstanbul: Kervan Kitapçılık A.Ş. 1001 Temel Eser No: 62.
Sabuncu, Y. (2006). Anayasaya giriş. Ankara: İmaj Yayınları.
Sancar, M. (2000). Devlet aklı kıskacında hukuk devleti. İstanbul: İletişim Yayınları.
Seyit, G. (2018). Türkiye'de hukuk dilinin dönüşümü. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık A.Ş.
Sezer, Ö. ve Sarı, C. (2017). Yeni kamu yönetimi anlayışının Türk yargı sistemine etkileri. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9 (20), 196-215. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/346626
Sümer, H.H. (2019). Hukuka giriş. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
Şen, A. (2004). Uigurische sprachdenkmaler'den seçme Uygur hukuk belgeleri (Yüksek lisans tezi). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=Keh6sQzap4ZTp8dqWPlH1A7Dk8a3yCCK4bOQz-B-Bs0zsbYaJNdlC_uuQfD_atVR veri tabanından erişildi.
Tanör, B. (1994). Türkiye'nin insan hakları sorunu. İstanbul: BDS Yayınları.
Tan, N. (1981). Çocuklarımıza folklor hazinemizden seçmeler. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
T.C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı. Aday memur hazırlayıcı eğitimi resmi yazışma kuralları ders notu. T.C. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı web sitesinden erişildi: http://www.edb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/12520201430232-RESM%C4%B0YAZI%C5%9EMAKURALLARI.pdf
T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2025). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programları ortak metni.
T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2026). Adalet alanı, çerçeve öğretim programı. Ankara.
Turan, A. (2018). Türkiye'nin yeni yönetim düzeni: cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi. Social

Sciences Research Journal, 7(3), 42-91. Erişim adresi:https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/524784

Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu. (2019). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkçe Sözlük. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uygun, O. (2000). İnsan hakları kuramı. K. Tankurter (Ed.), İnsan hakları (s. 19). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uysal, A. (2016). Ulusal Yargı Ağı Projesi I. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Ünal, Ş. (1997). Temel hak ve özgürlükler ve insan hakları hukuku. Ankara: Yetkin Yayınları.

Ünal, Ş. (2001). Avrupa insan hakları sözleşmesi: İnsan haklarının uluslararası ilkeleri. TBMM Kütüphanesi açık erişim sistemi web sitesinden erişildi: https://acikerisim.tbmm. gov.tr/xmlui/handle/11543/2032

Yıldırım, R. (2018). İdare hukukuna giriş. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Yıldızdöken, Ç. (2017). Sofistlerin epistemolojideki yeri ve önemi. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 4(12), 185-203. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd/issue/36311/411355

Yılmaz, E. (2005). Hukuk sözlüğü. Ankara: Yetkin Yayınları.

Yılmaz, E. (2014). Adli yazı ve yazışma usulleri. Ankara: Yetkin Yayınları.

Yücebaş, H. (1963). Atatürk'ün nükteleri-fikraları-hatıraları. İstanbul: Kültür Kitabevi.

Bu ders materyalinin kaynakçası hazırlanırken APA 7.0 yazım kuralları ve kaynak gösterme biçimi kullanılmıştır.

GENEL AĞ VE GÖRSEL KAYNAKÇASI KAREKODU

Materyalin genel ağ kaynakçasına ve görsel kaynakçasına buradan ulaşılır.

CEVAP ANAHTARI VE ÖLÇEKLER KAREKODU

Materyalin cevap anahtarı ve ölçekler linkine buradan ulaşılır.